مُخْتَصَرُ كِتَابِ الصَّلاَةَ

ތަރުޖަމާކުރީ:

މުޙައްމަދު އިބްރާހީމް

مُخْتَصَرُ كِتَابِ الصَّلَاةِ

(ކިތާބުއްޞަލާތުގެ ޚުލާޞާ)

ލިޔެ ޖަމާކުރީ

މުޙައްމަދު އިބްރާހީމް (ނައިފަރު)

بسم الله الرحمن الرحيم

فِهرِسُ الكِتَاب

مقدّمة	9
"الصَّلاَة" ނަމާދު	11
އިސްލާމް ދީނުގައި ނަމާދުގެ މަޤާމް	11
ނަމާދު އުވުމުގެ ޙުކުމް	12
އަބަދުއްގެ ގަޑިއަކުން ނަމާދުކުރުން މަކްރޫހުވެގެންވާ ވަގުތުން	13
ފަރުޟު ނަމާދުތަކުގެ އަދަދު	14
ނަމާދުގެ ވަގުތުތައް	14
ނަމާދުގެ ވަގުތު ފާއިތުވަންދެން، އެނަމާދު ނުކޮށް ލަހުކުރުން އުޛުރަކާން ބޭއްވާ ކަންތައްތައް	19
ނަމާދުކުރުން ނަގިލާވެގެންވާ ވަގުތުތައް	20
ބަންގިއާއި، ޤާމަތް	21
ބަންގީގެ އަދުއްޔާ ދީނުން ބަންގިއަން އިޖާބަދިނުން	24
ބަންގިގޮވާ މީހާގެ ކިބައިގައި ހުންނަން ޖެހޭ ބައެއް އަދަބުތައް	27
ނަމާދު ސައްޙަވުމުގެ ޝަރުޠުތައް	27
ނަމާދުގެ ފަރުޟުތައް ނުވަތަ ރުކުންތައް	30
ނަމާދުގެ ސުންނަތްތައް	36

ނަމާދުގެ ފަރުޟުތަކާއި، ސުންނަތްތަކާ އަދި، ނަމާދުގެ ހަރަކާތްތަކުގެ ތަރުތީބުން ނަމާދުކުރާނެ ގޮތް 61
ފަރުޟު ފަސްނަމާދުގައި ޤުނޫތުކިޔުން 64
ފަތިސް ނަމާދުގައި ޤުނޫތުކިޔުން 65
ސުންނަތް ނަމާދު 66
ރަވާތިބު ސުންނަތްތައް 68
ވިތުރު 70
ތަހައްޖުދު ނަމާދު 75
ހަވަށާންނަވަރުގެ ޟުޙާ (ތަހާޖިދު ނަމާދު) 80
ޟުޙާ ނަމާދު 83
އިސްތިޚާރާ ނަމާދު 84
ޙާޖަތް ނަމާދު 87
ތައުބާ ނަމާދު 89
ކާތަ ނަމާދު 90
އިސްތިސްޤާ ނަމާދު 93
ތިލާވަތުގެ ސަޖިދަ 97
ޝުކުރުގެ ސަޖިދަ 99
ކުރު ސަޖިދަ 100
ޢަވާއްމުގައި ނަމާދުކުރުން 103

އިމާމުކަމާ ބެހޭ ގޮތުގެ ބައެއް މަސްއަލަތައް	112
ނަމާދުގައި އިމާމު މީހާއި މައުމޫމުންގެ މަޤާމު	115
ނަމާދަށް ސަތުރުދުން	117
ނަމާދުކުރާ އިރު، ކުރިމަތީގައި ސުތުރާ ބޭއްވުން	120
ނަމާދުކުރުން މަނާވެގެންވާ ގޮތްތަން	124
ކަޢުބާގެ ތެރޭގައި ނަމާދުކުރުން	126
ނަމާދުގައި ކުރުން ހުއްދަވެގެންވާ ބައެއް ކަންތައްތައް	127
ނަމާދު މަކުރޫހުވާ ކަންތައްތައް	132
ނަމާދު ބާޠިލުވާ ކަންތައްތައް	134
ނަމާދު ޤަޞްރުކުރުން	134
ބަލިމީހާގެ ނަމާދު	135
ޚައުފު ނަމާދު	136
ޢީދުތަކުގެ ނަމާދު	139
ގްރަހަނަމާދު ޖަމާޢަތުން ކުރުން	142
ޢީދުގެ ދުޢާތައް	146
ޖުމުޢާ ނަމާދު	150
ޖުމުޢާ ނަމާދު ވާޖިބުވެގެންވުން	155
އަބަދުވެސް މަސްކަން ޖުމުޢާ ނަމާދު ވާޖިބުވެގެންވާ މީހުންނަކީ، ވާޖިބުވެގެންނުވާ މީހުން	156

ހުކުރު ނަމާދުގެ ވަގުތު 158

ހުކުރު ނަމާދުގެ ޝަރާއިޠު ހަމަވާ އަދަދު 158

ހުކުރުޚުތުބާ ތަން 159

ހުކުރު ޚުތުބާ 159

ހުކުރުދުވަހާއި، އީދުދުވަހާ އެއްދުވަހެއްގައި ޖަމާވުން 169

އީދު ނަމާދު 170

ވިސްނުމަށްޓަކާ ބާކީ ބައެއް ޖުމްލަތައް 176

بسم الله الرحمن الرحيم

مُقَدِّمَة

الحَمْدُ لِلهِ الَّذِي فَرَضَ الصَّلاَةَ عَلَى عِبَادِهِ، وَأَمَرَهُمْ بِإِقَامَتِهَا فِي أَوْقَاتِهَا، وَعَلَّقَ النَّجَاحَ وَالفَلاَحَ بِالْمُحَافَظَةِ عَلَيْهَا، وَجَعَلَهَا فُرْقَانًا بَيْنَ الإِيمَانِ وَالكُفْرِ، وَنَاهِيَةً عَنِ الفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ. وَالصَّلاَةُ والسَّلاَمُ عَلَى نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ القَائِلِ: "صَلُّوْا كَمَا رَأَيْتُمُوْنِي أُصَلِّي"، وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ الَّذِيْنَ قَامُوْا بِأَمْرِهِ حَقَّ القِيَامِ، وَنَقَلُوْا إِلَيْنَا صَلاَتَهُ كَمَا رَأَوْهُ يُصَلِّي، وَعَلَى مَنْ حَذَا حَذْوَهُمْ وَسَلَكَ سَبِيْلَهُمْ إِلَى يَوْمِ الدِّيْنِ. أَمَّا بَعْدُ:

ފަހެ ނަމާދަކީ އިސްލާމްވުމަށްފަހު، މީހާ އެންމެބޮޑަށް ސަމާލުކަން ދޭންޖެހޭ ކަމެކެވެ. އެކަމާ ނުލައި، އެއްވެސް މީހެއްގެ އިސްލާމްކަން ފާޅުނުވާނެ ކަމެކެވެ. އަދި ޤިޔާމަތްދުވަހުގައި އެންމެ ފުރަތަމަ ހިސާބު ބެއްލެވޭނެ ޢަމަލެވެ. ފަހެ ފަރުޟު ފަސްނަމާދަށް ރައްކާތެރިވެއްޖެ މީހާ ސުވަރުގެ ވަންނަހުއްޓެވެ. އަދި ނަމާދަށް ފަރުވާކުޑަކޮށް، ނަމާދު އަޅައިފި މީހާ އަބާއްޖަވެރިވެ، ނާކާމިޔާބުވެއްޖެ ކަށަވަރެވެ.

ފަހެ މިފޮތަކީ ނަމާދާ ބެހޭގޮތުން އެކުލަވައިލެވިފައިވާ ފޮތެއްގެ ޚުލާޞާއެވެ. އެބަހުރީ "كِتَابُ الصَّلاَة" ގެ ޚުލާޞާއެވެ. މިފޮތް އެކުލަވައިލަން ޖެހުނީ "كِتَابُ الصَّلاَة" ދިގުކަމުން ބައެއް ބޭފުޅުންނަށް އެފޮތް ހިފާދުވަން ދަތިކަމަކަށް ވެގެން، އެކަމުގެ ޝަކުވާ އަޅުގަނޑާ ހަމައަށް ފޯރީމައެވެ.

ފަހެ މިފޮތް ހުލާޞާކުރުމުގައި، މައްސަލަތަކުގެ އިޚުތިލާފުތައް ދޫކޮށްލައި، ހަމައެކަނި ޢިލްމުވެރިން ރާޖިޙުކުރައްވާފައިވާ ގޮތް ބަޔާންކުރީމެވެ. އަދި ގިނަމީހުންނަށް އެނގޭ، މަޝްހޫރު މައްސަލަތަކުގައި ދަލީލުތައްވެސް ދޫކޮށްލީމެވެ. އަދި މިފޮތުގެ ނަމަކަށް "مُخْتَصَرُ كِتَابِ الصَّلاَة" ގެ ނަމުން ނަން ދިނީމެވެ.

ފަހެ މިފޮތް ވިދާޅުވަމުންދާއިރު، މައްސަލައެއްގައި އިތުރު ތަފްސީލަކަށް ބޭނުންފުޅުވެއްޖެނަމަ، "كِتَابُ الصَّلاَة" އިން ބަލައްސަވަ ވިދާޅުވާށެވެ.

ދުޢާއަކީ މާތްالله އަޅުގަނޑަށާއި، ތޮބުވެރި އެންމެހާ އަޚުންނާއި، އުޚްތުންނަށް ނަފާ އޭގެ ވަގުތުގައި ބަރާބަރަށް އަދާކުރުމުގެ ހެޔޮ ތައުފީޤުދެއްވުމެވެ. އަދި އެކާލެ ބަޔަކުއްމުން، ނަމާދު އަހަރެމެންނަށް ގަސްދުކޮށްފި މާތް ނަބިއްޔާ، އަޅުގަނޑުމެން ނަމާދުކުރައްވާ ގޮތަށް ނަމާދުކުރުމުގެ ހެޔޮ ތައުފީޤުދެއްވުމެވެ.

وَصَلَّى اللهُ وَسَلَّمَ وَبَارَكَ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَمَنْ سَارَ عَلَى نَهْجِهِ وَاسْتَنَّ بِسُنَّتِهِ إِلَى يَوْمِ الدِّيْن.

كتبها الفقير إلى عفو ربه عزّ وجلّ

محمد إبراهيم

٢٠ رَجَب ١٤٣٣ هـ .

10 ޖޫން 2012 މ.

"الصَّلاَة" ތަޢާރުފު

الصّلاة ގެ ލުޣަވީ މާނައަކީ ދުޢާއެވެ. صلاة ގެ މިމާނަގައި اللّٰهُ ގެ އަންނަނިވި ބަސްފުޅު ހިމެނެއެވެ. ﴿وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَوٰتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ﴾ (التوبة: ١٠٣) މާނައީ: "އަދި ކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންނަށް ދުޢާކޮށްދެއްވާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭގެފާނުގެ ދުޢާ އެއުރެންނަށް ހިތްހަމަޖެހުމެއް ކަމުގައި ވެއެވެ."

ދެންފަހެ الصّلاة ގެ ޝަރުޢީ މާނައަކީ ޚާއްޞަ ނިޔަތަކާއެކު، ޚާއްޞަ ޢަމަލުތަކަކާއި، ދުރުން ކިޔާ ޚާއްޞަ ބަސްތަކެއްގެ މަޖްމޫޢު ބިނާވެގެންވާ، ތަކުބީރުން ފެށި، ސަލާމުން ނިމޭ އަޅުކަމެކެވެ. އެބަހީ ނަމާދެވެ.

އިސްލާމް ދީނުގައި ޞަލާތުގެ މަޤާމް

އެއްވެސް އަޅުކަމަކަށް ދެވިފައި ނުވާ މަޤާމެއް އިސްލާމް ދީނުގައި ނަމާދަށް ދެވިފައިވެއެވެ. ފަހެ ނަމާދަކީ ދޭގެ ޝަހާދަތައިން ދީން ޤާއިމުވެ ތަނބަ ދީނުގެ ތަނބެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވުއްވާފައިވެއެވެ. "رَأْسُ الأَمْرِ الإِسْلاَمُ، وَعَمُوْدُهُ الصَّلاَةُ، وَذِرْوَةُ سَنَامِهِ الجِهَادُ فِي سَبِيْلِ اللّٰهِ"[1] މާނައީ: "ދީނުގެ އަސްލަކީ އިސްލާމްކަމެވެ. (އެބަހީ ޝަހާދަތުގެ ކަލިމަތްދެކެވެ.)

1) رواه الترمذي وقال حديث حسن صحيح.

އަދި އުޅިނދުގެ ތަނބަކީ ނަމާދުވެ. އަދި އުޅިނދުގެ ކުރިބޮޑުތަކީ اللهގެ ދުވަހު ޙިސާބުކުރުމުވެ." އަދިވެސް رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ.

"أَوَّلُ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الصَّلَاةُ، فَإِنْ صَلَحَتْ صَلَحَ سَائِرُ عَمَلِهِ، وَإِنْ فَسَدَتْ فَسَدَ سَائِرُ عَمَلِهِ"(1) މާނައީ: "ޤިޔާމަތް ދުވަހު، އަޅަކުގެ ޢަމަލު ހިސާބުބެއްލެވުން އެންމެ ފުރަތަމަ ބަލާނީ ނަމާދުވެ. ފަހެ ނަމާދު ރަނގަޅުވެއްޖެނަމަ އޭނާގެ ހުރިހާ ޢަމަލެއް ރަނގަޅުވާނެއެވެ. އަދި ނަމާދު ފަސާދަވެއްޖެނަމަ އޭނާގެ ހުރިހާ ޢަމަލެއް ފަސާދަވާނެއެވެ."

ނަމާދު އުވުމުގެ ޙުކުމް

ނަމާދަކީ އިސްލާމްދީނުގެ ބާރު، ނަމާދު އުވުމަކީ ދީނުން ބޭރުވާ ކުފުރެއް ކަމަށް އުއްމަތުގެ ހުރިހާ ޞަޙާބީބޭކަލުން އިއްތިފާޤުވެ ވަޑައިގެންފައިވެއެވެ. ދެންފަހެ، ނަމާދު ފުރުސަތުގެންވާ ކަމަށް އިޖްތިހާދުކަން އެކަމަކުން އިޢްލާނުވާ އެކު ކަންނަންކަމުން ނުވަތަ ޝަރުޢީ ބުނުދަކާ ނުލައި ފުރުވާގެކަން ނަމާދު އެދުވަހުވެސް ކުޅުދުއް ކަމަށް އަދި އެކަމުގެ ސަބަބުން ކުފުރު ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމަށް އުއްމަތް ބަޔަކަ ނަސްބުވެ ވާޖިބުވެސް ޙަދީޘްގައިވެއެވެ. ފަހެ رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ.

"بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشِّرْكِ وَالْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ"(2) މާނައީ: "މީހާއާ ޝިރުކާ އަދި ކުފުރާ ދެމެދުގައިވާ ހުރަހަކީ ނަމާދުވެ. (އެބަހީ ނަމާދު އުވުމުން

1) رواه الطّبراني في الأوسط وصحّحه الألباني.

2) رواه أحمد ومسلم وأبو داود والترمذي وابن ماجه.

ކުފުރަށް ނިކުމެގެން ވާނެއެވެ.)" އަދިވެސް رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. "الْعَهْدُ الَّذِى بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمُ الصَّلاَةُ فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ"(1) މާނައީ: "އަޅުގަނޑުމެންނާއި އެބައިމީހުންނާއި (މުނާފިޤުންނާއި) ދެމެދުގައިވާ ޢަހުދަކީ ނަމާދެވެ. ފަހެ، އެނަމާދު ހަދައިފި މީހާ ކާފިރުވެއްޖެކަން ކަށަވަރުވެއެވެ."

އެބަހެއްގެ މައްޗަށް ނަމާދުކުރުން ވާޖިބުވެގެންވާ މީހުން

ނަމާދަކީ އިސްލާމްދީނުގެ ރުކުންތަކުގެ ތެރެއިން އެއްރުކުނެވެ. ވީމާ މުސްލިމު، ބުއްދި ސަލާމަތުން ހުރި، ބާލިޣުވެފައިވާ ކޮންމެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ނަމާދުކުރުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.

ކުޑަކުއްޖާގެ މައްޗަށް ނަމާދުކުރުން ވާޖިބު ނުވި ކަމުގައިވިޔަސް އެކުއްޖާގެ އުމުރުން ހަތް އަހަރު ފުރުމާ އެކު، އެކުއްޖާގެ ބެލެނިވެރިން އެކުއްޖާއަށް ނަމާދުކުރުމަށް އަމުރުކުރަން ޖެހޭނެއެވެ. އަދި ދިހަ އަހަރު ފުރުމުން ނަމާދު ނުކުރުމުގެ މައްޗަށް އެކުއްޖާއަށް އަދަބުދޭން ޖެހޭނެއެވެ. އަދި އެކަމުގެ މައްޗަށް އެކުއްޖާ ތަރުބިއްޔަތުކޮށް ބެލެހެއްޓުމަކީ އިސްކަން އެކަމަށް އެކުއްޖާ ޢާދަކުރުވުމެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. "مُرُوا أَوْلاَدَكُمْ بِالصَّلاَةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَبْعِ سِنِينَ، وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرِ سِنِينَ، وَفَرِّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ"(2) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ

1) رواه أحمد وأصحاب السّنن وصحّحه الألباني.

2) رواه أحمد وأبو داود والحاكم وقال: صحيح على شرط مسلم وحسّنه الألباني.

ދަރިންނަށް، އެކުދިން ހަތް އަހަރު ފުރާ ހިނދު ނަމާދުކުރުމަށް އަމުރުކުރާށެވެ. އަދި ދިހަ އަހަރު ފުރާ ހިނދު (ނަމާދު ނުކޮށްފިނަމަ) އެކަމުގެ މައްޗަށް އެކުދިންނަށް އަދަބުދޭށެވެ. އަދި (އެނދުކުގައި) ތަންމަތިތަކުގައި އެކުދިންގެ ދެމެދު ވަކިކުރާށެވެ. (އެބަހީ އެއް ތަންމަތިއެއްގައި ދެކުދިން ނިދަން ޖިބިހަ ނުދޭށެވެ.)"

ފަރުޟު ނަމާދުތަކުގެ އަދަދު

ރެއަކާއި ދުވާލު މާތްالله ފަރުޟުކުރައްވާފައިވަނީ ފަސް ނަމާދެވެ. މާތްالله ރުއްސުންވެއްވި طَلْحَة بن عُبَيْدِ الله ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއްދުވަހަކު އަހުލުނަޖްދުގެ މީހަކު رسول الله ﷺ ގެ އަރިހަށް އައެވެ. އޭނާގެ ބޮވަސީ ހާވިފައެވެ. ފަހެ އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. އޭ اللهގެ ރަސޫލާއެވެ! ނަމާދުތަކުން މާތްالله އަޅުގަނޑުގެ މައްޗަށް ފަރުޟުކުރެއްވި ވަތު އަޅުގަނޑަށް ދަންނަވާދެއްވާށެވެ! ފަހެ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "ފަސް ނަމާދެވެ. އެކަމަކު ތިބާ ސުންނަތް ނަމާދެއް ކޮށްފިއްޔާ ހަމަ ތަނަވަސްގެވެ."(1)

ނަމާދުގެ ވަގުތުތައް

މާތްالله ރުއްސުންވެއްވި ޖާބިރު ބިން ޢަބްދުاللهގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله ﷺ ގެ

1) رواه البخاري ومسلم.

އަރިހަށް ޖިބްރީލުގެފާނު ވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ. ތެދުވެވަޑައިގެން
ނަމާދުކުރައްވާށެވެ. ފަހެ އިރު މެދުން ފިލި ހިނދު، އެކަލޭގެފާނު މެންދުރު
ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. ދެން އަޞްރު ނަމާދު ވަގުތު އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް
ޖިބްރީލުގެފާނު ވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ. ތެދުވެ ވަޑައިގެން
ނަމާދުކުރައްވާށެވެ. ފަހެ ކޮންމެ އެއްޗެއްގެ ހިޔަނި އެއްޗެއްގެ ދިގުމިނާ
އެއްވަރުވި ހިނދު، އެކަލޭގެފާނު އަޞްރު ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. ދެން މަޣްރިބު
ވަގުތު އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ޖިބްރީލުގެފާނު ވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ.
ތެދުވެވަޑައިގެން ނަމާދުކުރައްވާށެވެ. ފަހެ އިރުއޮއްސުނު ހިނދު،
އެކަލޭގެފާނު މަޣްރިބު ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. ދެން ޢިޝާ ވަގުތު އެކަލޭގެފާނުގެ
އަރިހަށް ޖިބްރީލުގެފާނު ވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ. ތެދުވެވަޑައިގެން
ނަމާދުކުރައްވާށެވެ. ފަހެ ރަތްވިލާ އޮއްސުނު ހިނދު، އެކަލޭގެފާނު ޢިޝާ
ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. ދެން ފަތިސް ނަމާދު ވަގުތު އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް
ޖިބްރީލުގެފާނު ވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ. ތެދުވެވަޑައިގެން
ނަމާދުކުރައްވާށެވެ. ފަހެ ފަޖުރުގެ އަލިކަން ފާޅުވި ހިނދު، އެކަލޭގެފާނު
ފަތިސް ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. ދެން އަނެއް ދުވަހު މެންދުރު ނަމާދު ވަގުތު އެކަލޭގެފާނުގެ
އަރިހަށް ޖިބްރީލުގެފާނު ވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ. ތެދުވެވަޑައިގެން
ނަމާދުކުރައްވާށެވެ. ފަހެ ކޮންމެ އެއްޗެއްގެ ހިޔަނި އެއްޗެއްގެ ދިގުމިނާ
އެއްވަރުވި ހިނދު، އެކަލޭގެފާނު މެންދުރު ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. ދެން
އަޞްރު ނަމާދު ވަގުތު އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ޖިބްރީލުގެފާނު ވަޑައިގެން
ދެންނެވިއެވެ. ތެދުވެވަޑައިގެން ނަމާދުކުރައްވާށެވެ. ފަހެ ކޮންމެ އެއްޗެއްގެ
ހިޔަނި އެއްޗެއްގެ ދިގުމިނާ ދެގުނަވާ އެއްވަރުވި ހިނދު، އެކަލޭގެފާނު

ޢަސްރު ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. ދެން މަޣްރިބު ވަގުތުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ޖިބްރީލްގެފާނު ވަޑައިގަތީ ދުވަހުވެސް އެއް ވަގުތެއްގައެވެ. ދެން ރޭގަނޑުގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައި ނުވަތަ ތިންބައިކުޅަ އެއްބައި ފާއިތުވި ހިނދު، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ޖިބްރީލްގެފާނު ވަޑައިގަތެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު (އުވަގުތު) ޢިޝާ ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. ދެން ފަތިހު ވަރަށްބޮޑަށް އަލިވީ ހިނދު، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ޖިބްރީލްގެފާނު ވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ. ތެދުވެވަޑައިގެން ނަމާދުކުރައްވާށެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ފަތިސް ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. ދެން ޖިބްރީލްގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. ކޮންމެ ނަމާދެއްގެ ދެވަގުތުގެ ދެމެދުގައި އެވަނީ އެނަމާދުގެ ވަގުތެވެ."(1)

ދެން ދާމްﷲ ބުއްސުނުއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ފިނިގަދަ ދުވަހުއްނަމަ، رسول الله ﷺ ގެންދުރު ނަމާދު އަވަސްކުރައްވައެވެ. އަދި ހޫނުގަދަ ދުވަހުއްނަމަ، އެކަލޭގެފާނު ގެންދުރު ނަމާދު ލަސްކުރައްވައެވެ."(2)

ޢަސްރު ނަމާދު ވަގުތު ފެށެނީ އިރު މެދުން ފިލާ ވަގުތު އިންނަ ހިޔަނިކޮޅު ނުލައި، އެއްޗެއްގެ ހިޔަނި އޭގެ ދިގުމިނާ އެއްވަރުވާ ވަގުތުންނެވެ. އަދި އޭގެ ހިޔަނި އޭގެ ދެގުނައާ އެއްވަރުވުމުން، އެބަރީ އިރު ރަތްވެއްޖައުމާ ހަމައަށް ޢަސްރު ނަމާދު ވަގުތު ދެމިގެންވެއެވެ. ދެން އުވަގުތުން ފެށިގެން އިރުއޮއްސުމާ ދެމެދު އެޅޮންނަ ވަގުތުގެ ދަންނައެވެ. އެއީ އުވަގުތުގައި ޢަސްރު ނަމާދުކުރުން މަކުރޫހަ ވަގުތެކެވެ. އަދި

1) رواه أحمد والنّسائي والتّرمذي.

2) رواه البخاري.

އެވަގުތަކީ اللهއަށް ޒިކުރުކުރުމަށް ކަނޑައެޅިގެންވާ ވަގުތެކެވެ. ސަރޫރީ ބާރަކަށް ދިމާވެގެން ފެށުނު، ހަބުސުރު ނަމާދު އިޙްތިރާމާ ހަމައަށް ތަސްލީމްގެން ނުވާނެއެވެ. އެހެން ބާރަކަށް ދިމާވެއްޖެ ދީނާ، އެވަގުތު ހަބުސުރު ނަމާދު ކުރިހަނދު، އެކަނީ ކިބައިން ފުރުސަތެވެ. މިސާލަކަށް ދަތުރުވެރިޔަކު ދަތުރުން އާދެވިފި އެވަގުތު ކަމުގައިވާނަމަ، އެއީ އެކަނައަށް ދިމާވި އެހެން ބާރަކަށެވެ. އަދި އެއްވެސް ޢުޛުރެއް ނެތި އެވަގުތާ ހަމައަށް ހަބުސުރު ނަމާދު ލަސްކުރުމަކީ ކުއްލިއްޔާއެއްގެ ޢަމަލެއްކަމަށް رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ. "تِلْكَ صَلاَةُ الْمُنَافِقِ يَجْلِسُ يَرْقُبُ الشَّمْسَ، حَتَّى إِذَا كَانَتْ بَيْنَ قَرْنَي الشَّيْطَانِ قَامَ، فَنَقَرَهَا أَرْبَعًا لاَ يَذْكُرُ اللهَ فِيهَا إِلاَّ قَلِيلاً"[1] މާނައީ: "އެއީ މުނާފިޤުގެ ނަމާދެވެ. އެމީހާ އިރަށް ބަލަބަލާ އިންނެވެ. ޝައިޠާނާގެ ދެހަނދުގެ ދެމެދަށް އިރު ވަންނަ ހިނދު (އެބަހީ ހުޅަނގު ފަރާތުގައި އިރު ދާން ކައިރިވުމުން) ތެދުވެ ހަތަރު ރަކުޢަތް ކުކުޅު ތޮށިޖަހާ ގޮތަށް ކޮށްޓާލައެވެ. އަދި އެކަމުގައި ކުޅަދާގައި ވަރަށް މަދުން މެނުވީ اللهއަށް ޒިކުރެއްވެސް ނުކުރެއެވެ."

މަޣުރިބު ނަމާދު ވަގުތު ފެށޭނީ އިރުއޮއްސޭ ވަގުތުންނެވެ. އަދި ރަތްވިލާ އޮއްސިއްޖައުމަށް ދެމިގެންވެއެވެ. ރަށް رسول الله ﷺ ގެ ޙަދީޘެއްގައި ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "މަޣުރިބު ނަމާދުގެ ވަގުތަކީ ރަތްވިލާ ނުއޮއްސެނީހައި ވަގުތެވެ. މަޣުރިބު ނަމާދު ކުރުމަށް ބަރަކާތެވެ. އެ އިސްލާމީ ވަގުތެވެ. ބަރަކާތް ދިމާވެ ފެށޭނީ

1) رواه مسلم.

މަޣްރިބު ނަމާދު އަވަސްކޮށް ފުރަތަމަ ވަގުތުގައި ކުރުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވާ ކަމަށެވެ.

އިޝާ ނަމާދު ވަގުތު ފެށެނީ ރަތްވިލާ އޮއްސުމުންނެވެ. އަދި ރޭގަނޑުގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައި ފާއިތުވާ ހަމައަށް، ނުވަތަ ތިންބައިކުޅަ އެއްބައި ފާއިތުވާ ހަމައަށް، އެވަގުތު ދެމިގެންވެއެވެ. އިޝާ ނަމާދުގެ ޖަމާޢަތް އެނަމާދުގެ އިޚްތިޔާރީ ވަގުތު ވަގުތަށް، އެބަރީ ރޭގަނޑުގެ ތިންބައިކުޅަ އެއްބަޔާ ހަމައަށް، ނުވަތަ ދެބައިކުޅަ އެއްބަޔާ ހަމައަށް، ފަސްކުރުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. މާތް الله ރުއްސުންތެއްވި ޢާއިޝަތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އެއްރެއަކު رسول الله ﷺ އިޝާ ނަމާދު ފަސްކުރެއްވިއެވެ. އެއީ ރޭގަނޑުގެ ބޮޑުބައެއް ފާއިތުވެއްޖައުމަން ދާންދެންނެވެ. އަދި މިސްކިތުގައި ތިއްބެވި ބޭކަލުންނަށް އަވަހާރަކުރު ނިދިވެއްޖައުމަން ދާންދެންނެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ނިކުމެވަޑައިގެން އެބޭކަލުންނާއެކު ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތަށް އުނދަގޫ ނުވާނަމަ، މިއީ މިނަމާދުގެ ވަގުތެވެ."(1)

އަދި އިޝާ ނަމާދުގެ ކުރިން ނިދުމާއި އެނަމާދުގެ ފަހުން އެއްވެސް ފައިދާއެއް ނުވާ ވާހަކަދެއްކުމަކީ މަކްރޫހު ދުރާސްމަކާވެ.

ފަތިސް ނަމާދު ވަގުތު ފެށެނީ ފަޖުރުއް ޞާދިޤުގެ އަލިކަން ފާޅުވާ ވަގުތުންނެވެ. އަދި އިރު އަރަންދެން އެވަގުތު ދެމިގެންވެއެވެ. ދެން

1) رواه مسلم والنّسائي.

އަނދިރިކަން ހުއްޓައި، ފަތިސް ނަމާދު ކުރުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. އަދި އަލިވަންދެން ނަމާދު ދިގުކޮށްލުމަކީ މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. އެއީ އެގޮތަށް رسول الله ﷺ ގެ ޢަމަލުކުރެއްވުން ސާބިތުވެފައިވެއެވެ.

ދަންނަވައެވެ. ފަތިސް ނަމާދު ފިޔަވައި އެހެން ކޮންމެ ނަމާދެއްގެ ވަގުތު، އެނަމާދުގެ ސަވާބީ ވަގުތާ އެކު، އަވަހަށް ނަމާދުގެ ވަގުތާ ހަމައަށް ދުވެގެންވެއެވެ. ދަންވަރަ ފަތިސް ނަމާދުގެ ވަގުތު ދުވެގެންވަނީ އިރު އަރާ ހަމައަށެވެ. އަދި މެންދުރު ނަމާދާ ހަމައަށް އެވަގުތު ދުވެގެންވާ ކަމަށް ހުރިހާ އިލްމުވެރިން އިޖްމާޢުވެ ވަޢަދުގެންފައިވެއެވެ.

ނަމާދުގެ ވަގުތު ފާއިތުވަންދެން، އެނަމާދު ނުކޮށް ހުރުމުން ޢުޛުރަކާން ބެހޭ ކަންތައްތައް

އެއީ ނިދުމާއި، ހަނދާންނެތުމެވެ. ފަހަ ނަމާދުނުކޮށް ނިދިއްޖެނަމަ، ހޭލާ އިރަށް އެނަމާދުކުރަން ޖެހޭނެއެވެ. އެއީ އޭނާއަށް އެނަމާދުގެ ވަގުތެވެ. އެއީ މަކްރޫހު ވަގުތެއް ކަމުގައިވިޔަސް ވެއެވެ. އަދި ހަނދާން ނެތިއްޖެނަމަ، ހަނދާންވާ އިރަށް އެނަމާދުކުރަން ޖެހޭނެއެވެ. އެއީ އޭނާއަށް އެނަމާދުގެ ވަގުތެވެ. އެއީ މަކްރޫހު ވަގުތެއް ކަމުގައިވިޔަސް ވެއެވެ. އެކަމުގެ ދަލީލަކީ رسول الله ﷺ ގެ އަންނަނިވި حديث ޝަރީފެވެ.

"إِذَا نَسِيَ أَحَدُكُمْ صَلاَةً أَوْ نَامَ عَنْهَا فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا"[1] މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ކުރެ މީހަކު، ނަމާދެއް ހަނދާން ނެތިއްޖެނަމަ، ނުވަތަ

1) رواه النّسائي والتّرمذي وصحّحه وصحّحه الألباني.

ނަމާދުގެ ސުޖޫދު ނިކުއްޖެނަމަ، ވަރަށް ހަނދާންވާ ހިނދު، އަނދާދު ކުރާހިނދަކުވެ."

ނަމާދުކުރުން ނަހީކުރެވިފައިވާ ވަގުތުތައް

ފަތިސް ނަމާދުކުރުމަށްފަހު އިރު އަރައިފުމަށް ދާންދެން އެތެރޭގައި ނަމާދެއް ކުރުން މަނާވެގެންވެއެވެ. އަދި އިރު އަރާ ހިނދު ނަމާދުކުރުން މަނާވެގެންވެއެވެ. އެ ރުމްޙެއްގެ މިންވަރަށް އިރު އަރައިފުމަށް ދާންދެން. އަދި އިރު މެދު ޖެހޭ ހިނދު ނަމާދުކުރުން މަނާވެގެންވެއެވެ. އެއީ އިރު މެދުން ފިލައިފުމަށް ދާންދެނެވެ. އަދި އަޞްރު ނަމާދުކުރުމަށްފަހު އިރުއޮއްސުމަށް ދާންދެން އެތެރޭގައި ނަމާދެއް ކުރުން މަނާވެގެންވެއެވެ.

ބަޔާންވި އެދިހަ ވަގުތުތަކުގައި ނަމާދުކުރުން މަނާވެގެންވާ ކަމަކީ ދަލީލުތަކަށް ބަލާއިރު ކަމެވެ. އެހެން ނަމަވެސް އެވަގުތުތަކުގައި ބައެއް ނަމާދު ކުރެވިދާނެ ކަމަށް ބައެއް އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެއެވެ. ސަބަބު އުޒުރެއްގެ ސަބަބުން ފައިތުވާ ނަމާދު އެވަގުތުތަކުގައި ކުރެވޭނެއެވެ. އަދި ސަބަބެއްވާ ކޮންމެ ނަމާދެއް އެވަގުތުތަކުގައި ކުރެވޭނެއެވެ. މިސާލަކަށް ތަޙިއްޔަތުލް މަސްޖިދުގެ ވުޟޫގެ ސުންނަތާއި ކުސޫފް ފަދަ ނަމާދުތަކެވެ.

ފަރުޟު ނަމާދަށް ގޮވާލުމުން ފެށިގެން ސުންނަތް ނަމާދުކުރުން ހުއްދަވެގެން ނުވެއެވެ. އަދި ސުންނަތް ނަމާދު ކުރަމުން ހުއްޓާ

ތަކުބީރު ކިޔުމަށްފަހު އިޤާމަތް ގޮވައިފިނަމަ ސުންނަތް ނަމާދު ދޫކޮށްލާފައި ފަރުޟު ނަމާދުގައި ބައިވެރިވާށެވެ.

ޖަމާޢަތުގެ، ޙުކުމް

ޖަމާޢަތަކީ އިސްލާމް ދީނުގެ ޝިޢާރުތަކެވެ. މަދު ފަރުދުންގެ ގޮތުންނަމަވެސް ބަޔަކާ މަސްއަލައަށް ޝާމިލުކުރަނީ ނިޔާވެއްޖެ. ހުރިހައިވެސް اللهގެ ޢިބާދަތްތަކަކީ ބަޔާންކުރުވުން ނިމިހަމަވުމެވެ. އަދި ހުރިހައިވެސް އެކަލާނގެ އިޚްލާޞްތެރިކަން ބަޔާންކުރުވުމެވެ.

ފަހު ނަމާދަށް ޖަމާޢަތްތެރިޔާ ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. މާތްالله ކުރުއާނުގައިވެސް މާތްކުރެއްވި ކަލާނގެ ޝަރުޢީ ހުކުމެއް ދެއްވާފައިވެއެވެ. އަދި ރަސޫލުﷲ ގެ ސުންނަތުގައިވެސް އެކަން ބަޔާންވެއެވެ. رسول الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.

"إِذَا حَضَرَتِ الصَّلاَةُ فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ وَلْيَؤُمَّكُمْ أَكْبَرُكُمْ"[1] މާނައީ:

"ނަމާދު ވަގުތު އަރިހުމާ ހިނގާ ފަހު ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެކަކު ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަޒާން (ނަމާދަށް) ގޮވާހުށިކަމެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ކުރު އެކަކު ބޮޑު މީހާ ތިޔަބައިމީހުންގެ އިމާމަކަށް ވާހުށިކަމެވެ."

ޖަމާޢަތްތެރިން ފިރިހެނުން ނަމާދުގެ ފަރުޟުތަކުގައި ވަގުތުތަކެވެ. އަދި ޖަމާޢަތުގެ ނަމާދާއި ނުވާނެއެވެ.

---

1) رواه البخاري ومسلم.

ބަންގިދިނުމަށް ފަހު މިސްކިތުގައި އިންނަ މީހާ ޢުޛުރެއް ދިމާވެގެން މެނުވީ ނުވަތަ އެނބުރި އައުމަށް ޢަޒުމުކޮށްފައި މެނުވީ މިސްކިތުން ނުކުމެގެން ނުވާނެއެވެ.

ބަންގިދޭ މީހާ ކަމައިދިނުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. ވާޖިބެއް ނޫނެއެވެ. އެހެން މީހަކު ކަމައިދިނަސް ހުއްދައެވެ.

ނިދިފައިވާ މީހާ ނަމާދު ވަގުތު ފާއިތުވެގެން ފަހު ޤަޟާކުރާނަމަ އެނގުމަށް ބަންގިދިނުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. އެއް ނަމާދަކަށް ވުރެ ގިނަ ނަމާދު ފާއިތުވިނަމަ [illegible] ހަމައެކަނި ފުރަތަމަ ނަމާދަށް ބަންގިދިނުމަށެވެ. ދެން އެހެން ނަމާދުތަކަށް ހަމައެކަނި ކަމައިދިނުމަށެވެ.

ނަމާދު ނިމުމާ ފަހުން މިސްކިތަށް ވަދެވޭ މީހާ، އަޑު އިވުނުނަމަ ބަންގިދިނުމެވެ. އަދި ނުދޭނަމަ ބަންގިނުދިނަސް މައްސަލައެއް ނެތެވެ. ފަހެ ނަމާދުގެ އަސްލު ބަންގިއަށް ފަހު ބަންގިދޭ މީހުން، ބަންގިދޭނީ މިސްކިތުގައި ތިބޭ އެހެން މީހުންނަށް އަޑުއިވޭނޭ ވަރަށް އަޑުގަދަކޮށެވެ.

އަންހެންވެރިން ގޭގައި ނަމާދުކުރާ އިރު، އެކަނިބަދުންނަން އެންމެ ހެޔޮވެގެންވާނީ ބަންގި ނުގޮވުމެވެ. އަދި ކަމައިވެސް ނުދިނުމެވެ. އެހެނީ ހަމަކަހަވަރުން އެކަނިބަދުންގެ އަރިފިވެސް ބަހުރައަށެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެކަނިބަދުންނަށް އެކަށްކުރުން ބަރާމްވެގެން ނުވެއެވެ. އަދިރިއެއްމަ! ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އެކަމަކު އަޑުގަދަކޮށެވެ.

ދެންފަހު ބަންގީގެ ކަލިމަތްތަކު ދަންނަވައެވެ. ބަންގީގެ މިން ކަލިމަތްތަކުގެ ވާރިދުވެގެން އައިސްފައިވެއެވެ. އެމިން ކަލިމަތްތަކުގެ ތިރީގައި ބަޔާންވެގެން އެވަނީއެވެ.

1- اللهُ أَكْبَرُ ހަތަރު ފަހަރު. أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ ދެފަހަރު. أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ ދެފަހަރު. حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ ދެފަހަރު. حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ ދެފަހަރު. اللهُ أَكْبَرُ ދެފަހަރު. لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ އެއް ފަހަރު. ޖުމްލަކޮށް ފަނަރަ ކަލިމައެވެ.

2- اللهُ أَكْبَرُ ހަތަރު ފަހަރު ކިޔުމަށް ފަހު، ދެޝަހާދަތުން ކޮންމެ ޝަހާދަތެއް ދެފަހަރު އަޑުމަޑުކޮށް ކިޔުމެވެ. ދެން އެދެޝަހާދަތުން ކޮންމެ ޝަހާދަތެއް ދެފަހަރު އަޑުހަރުކޮށް ކިޔުމެވެ. ދެން حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ ދެފަހަރު. حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ ދެފަހަރު. اللهُ أَكْبَرُ ދެފަހަރު. لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ އެއް ފަހަރު ކިޔުމެވެ. ޖުމްލަކޮށް ނަވާރަ ކަލިމައެވެ.

3- اللهُ أَكْبَرُ ދެފަހަރު. أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ ދެފަހަރު. أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ ދެފަހަރު. އަދިވެސް أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ ދެފަހަރު. أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ ދެފަހަރު. حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ ދެފަހަރު. حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ ދެފަހަރު. اللهُ أَكْبَرُ ދެފަހަރު. لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ އެއް ފަހަރު. ޖުމްލަކޮށް ސޯޅަ ކަލިމައެވެ.

ދެންފަހު ފަތިސް ނަމާދުގެ ބަންގީގައިނަމަ حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ ދެފަހަރު ކިޔުމަށް ފަހު اَلصَّلاَةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ (ނިދުމަށް ވުރެ ނަމާދު ހެޔޮވެގެންވެއެވެ.) ދެފަހަރު ކިޔުން ޝަރުޢުވެގެންވެއެވެ.

ޢަދަދުގެ ތަރުތީބުތައް ވާރިދުވެގެން ހަދީސްގައިވެއެވެ. އެތަރުތީބުތަކު ތިރީގައި ބަޔާންވެގެން އެވަނީއެވެ.

1- اللهُ أَكْبَرُ ހަތަރު ފަހަރު. أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ ދެފަހަރު. أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ ދެފަހަރު. حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ ދެފަހަރު. حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ ދެފަހަރު. قَدْ قَامَتِ الصَّلاَةُ ދެފަހަރު. اللهُ أَكْبَرُ ދެފަހަރު. لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ އެއް ފަހަރު. ގުނުންވާނީ ސަތާރަ ކަލިމައެވެ.

2- اللهُ أَكْبَرُ ދެފަހަރު. أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ އެއް ފަހަރު. أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ އެއް ފަހަރު. حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ އެއް ފަހަރު. حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ އެއް ފަހަރު. قَدْ قَامَتِ الصَّلاَةُ ދެފަހަރު. اللهُ أَكْبَرُ ދެފަހަރު. لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ އެއް ފަހަރު. ގުނުންވާނީ އެގާރަ ކަލިމައެވެ.

ބަންގީގެ އަޑުއިވާ މީހުން ބަންގިއަށް އިޖާބަދިނުން

ބަންގީގެ އަޑުއިވާ ކޮންމެ މީހަކު، ބަންގިދޭ މީހާ ކިޔާ ކަލިމަތައް އޭނާގެ ފަހަތުން ހަމަ އެގޮތަށް ކިޔުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. އަދި حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ އާއި حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ މިދެކަލިމަ ކިޔަވައެވެ. މިދެކަލިމައިގެ ބަދަލުގައި ކިޔާނީ لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللهِ (މާނަ ކަމެއް ކުރުމުގެ ބާރެއްވެސް އަދި ނުބައި ކަމަކުން ސަލާމަތްވުމުގެ ބާރެއްވެސް اللهގެ ހަޟްރަތުން މެނުވީ ނުވެއެވެ.) މިކަލިމައެވެ.

ހަމަ ބަންގީގެ އަޑުއިވާ ހަމަ ކޮންމެ މީހަކު، ބަންގިއަށް ޖަވާބުދިނުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. އަދި ވުޟޫ ނެތް މީހަކު

ކަމުގައިވިޔަސް، ޖުނުބުވެރިއަކު ކަމުގައިވިޔަސް، ޙައިޟުވެރިއަކު ކަމުގައިވިޔަސް، ނިފާސްވެރިއަކު ކަމުގައިވިޔަސް، ބޮޑު މީހަކު ކަމުގައިވިޔަސް، އަދި ކުޑަ ކުއްޖަކު ކަމުގައިވިޔަސް ވެއެވެ. މިކަމުން އިސްތިސްނާވެގެންވާ ބަޔަކީ ނަމާދުތައް ކުރަން ހުންނަ މިހާއި، ޚާޒާނާގައި އިންނަ މީހާއި، އަނބިމީހާގެ ގާތުގައި އެއްގޮތްކުރަން އިންނަ މީހާއެވެ.

ވަކި ދުޢާއެއް ކިޔަވަން އިންނަ މީހާ، ބޭނުމީގެ އަޑުއިވުމުން ބޭނުމައް ޖަމާޢަތުން ވަކިވުމަކީ ދުޢާއެއް ކިޔަވަން ކުރުކޮށްލުމަކީ ޖާއިޒުވެއެވެ. އަދި ތިމާވަގުތު ކިޔަވަން އިންނަ މީހާވެސް ހަމަ އެފަދައެވެ. އަދި ބޭނުމީގެ ވަގުތު މިސްކިތަކީ ވަސްނަ މީހާ، ބޭނުމި ނިމުންތަކުން ބޭނުމީގެ ޖަވާބުދިނުމަކީ ސުންނަތެއް ކަމަށް ނުވަތަ ކަމަށް މުސްތަޙައްބު ވާޖިބުވެއެވެ.

ދުނިޔަށް ބޭނުމީ މިގޮތް ބޭނުމީ ނިޔާވުން، އަހަރެން، އަދި ބޭނުމީ އަޑުއިވުމުން މިގޮތުން رسول الله ﷺ ގެ މައްޗަށް ޞަލަވާތްކިޔުން މުސްތަޙައްބު ވާޖިބުވެއެވެ. އެއީ މިފަދައިން ކިޔުމެވެ. "اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ. اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ"(1) މާނައީ: "އޭ ހަމްދުކުރެވޭ ތަޢާލާ ކުރެއްވުމުގެ ރަޙްމަތްކުރައްވާނދޭވެ! އިބްރާހީމްގެފާނަށާއި، އިބްރާހީމްގެފާނުގެ އާލުންގެ މުޙައްމަދު އިޞާﷲ ޞަލަވާތްކުރެއްވީ ފަދައިން، މުޙައްމަދުގެފާނަށާއި، މުޙައްމަދުގެފާނުގެ އާލުންގެ މުޙައްމަދުވެސް ޞަލަވާތްކުރައްވާނދޭވެ!

---

1) رواه البخاري.

ހަމަކަށަވަރުން މާތްﷲ އެމީހަކަށް ދިހަ ރަޙްމަތް ލައްވާނެއެވެ. ދެން ތިޔަބައިމީހުން ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުން އަހުރެންނަށް ވަސީލަތް އެދޭށެވެ! އެއީ ސުވަރުގޭގައި ހުންނަ ދަރަޖައެކެވެ. ﷲ ގެ އަޅުންގެ ތެރެއިން އެންމެ އަޅަކަށް މެނުވީ އެ ދަރަޖަ ނުލިބޭނެއެވެ. ދެން އަހުރެން އެދެނީ ވަސީލަތް ހޯދަށް އެދޭ މީހާއަށް ޝަފާޢަތް ހަލާލުވާނެއެވެ."

ބަންގި ގޮވުމަށް ފަހު ކިޔަންވާ ދުޢާ އަކީ ދުރުދު ކިޔުމަށް ފަހު ކިޔުމެވެ. އެއީ މިޒަމާނުގެ ދުޢާއެވެ. "اَللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلاَةِ الْقَائِمَةِ، آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ، {إِنَّكَ لاَ تُخْلِفُ الْمِيعَادَ}" މާނައީ: "އޭ މި ފުރިހަމަ ދަޢުވަތުގެ، މި ޤާއިމުވާ ނަމާދުގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ! މުޙައްމަދު ﷺ އަށް ވަސީލަތާއި، ފަޟީލަތް ދެއްވާނދޭވެ! އަދި ﷲ އެކަލޭގެފާނަށް ވަޢުދުވެވަޑައިގެންފައިވާ ތަޢުރީފު ލިބިވަޑައިގަންނަވާ މަޤާމަށް އެކަލޭގެފާނު ފޮނުއްވާނދޭވެ! {ހަމަކަށަވަރުން މާތްﷲ ވަޢުދު ޚިލާފު ނުކުރައްވާނެތެވެ.}"(1)

(1) رواه البخاري. އަދި ބައިހަޤީ ރިވާކުރެއްވި ދުޢާގެ ފަހުގައި الإمام بيهقي އިތުރުކުރައްވާފައިވާ ބަސްކޮޅެކެވެ. وحسّن إسناده ابن باز.

ބަންގިގޮވާ މީހާގެ ކިބައިގައި ހުންނަން ޖެހޭ ބައެއް އަދަބުތައް

1- މާތްاللهގެ ވަޖުހުކުރަން އެދިގެން ބަންގިގޮވުން. އެބަހީ އެކަމުން ދުނިޔަވީ އެއްވެސް އެއްޗަކަށް ނޫނެވެ. އެއްވެސް އުޖޫރައެއް އެކަމުގެ މައްޗަކަށް ނުހޯދުމެވެ.

2- ޠަހާރަތުން ޠާހިރުވެ ހުރެ، ބަންގިދިނުން.

3- ޤިބްލައަށް ކުރިމަތިލައިގެން ކޮޅަށް ހުރެ، ބަންގިދިނުން.

4- حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ ކިޔާ ހިނދު، ކަނާތްފަރާތަށް ބޯހާއި، ކަރު އަނބުރާލުން. އަދި حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ ކިޔާ ހިނދު، ވާތްފަރާތަށް ބޯހާއި، ކަރު އަނބުރާލުން.

5- ބަންގިދޭ އިރު، ދެކަންފަތަށް ދެއިނގިލިލުމެން.

6- އަޑުހަރުކޮށް ބަންގިދިނުން.

7- ކޮންމެ ދެކަލިމައެއްގެ ދެމެދަށް ހުއްޓުމުން، ތަސްވަރުން ބަންގިދިނުން. އަދި ޤަމަތްދޭ އިރު، ހަލުވިކޮށް ޤަމަތްދިނުން.

ނަމާދު ޞައްޙަވުމުގެ ޝަރުޠުތައް

1- **ނަމާދު ވަގުތު ވަދެއްޖެކަން އެނގުން.** ނަމާދު ވަގުތު ވަދެއްޖެ ކަމަށް ބޭނުން ޔަޤީންވެސް ވުޖޫބުވެއެވެ. ދެން ނަމާދު ވަގުތު ވަދެއްޖެ ކަމަށް ޔަޤީންވެއްޖެ މިހާ ނުވަތަ ވަގުތު ވަދެއްޖެ ކަމަށް ޒަންވެއްޖެ މިހާ ކުރަންވާނެއެވެ. ދެން ޔަޤީން އެނގުމާއެކު ނަމާދުކުރުން ހުއްދަވާނެއެވެ.

2- ބޮޑުހަދަތުންނާއި، ކުޑަހަދަތުން ޠާހިރުވުމުން.

މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿وَإِن كُنتُمۡ جُنُبًا فَٱطَّهَّرُواْۚ﴾ (المائدة: ٦) މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުން ޖުނުބުވެރިން ކަމުގައިވާނަމަ، ތިޔަ ޠާހިރުވާށެވެ." އަދި މާތްالله ރުހުންލެއްވި ޢަބްދުالله ބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "لاَ يَقْبَلُ اللهُ صَلاَةً بِغَيْرِ طُهُورٍ وَلاَ صَدَقَةً مِنْ غُلُولٍ"(1) މާނައީ: "ވުޟޫއަކާ ނުލައި، الله އެއްވެސް ނަމާދެއް ޤަބޫލެއް ނުކުރައްވައެވެ. އަދި ޚިޔާނާތަކާ އެކު، ޞަދަޤާތެއް ޤަބޫލެއް ނުކުރައްވައެވެ."

3- ޖިސްމާއި، ހެދުމާއި، ނަމާދުކުރާ ތަން ޙިއްސީ ނަޖިހުން ޠާހިރުވުން.

މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿وَثِيَابَكَ فَطَهِّرۡ﴾ (المدثر: ٤) މާނައީ: "އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ހެދުންތައް ޠާހިރުކުރައްވާށެވެ." އަދި މާތްالله ރުހުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއްދުވަހަކު އަޢުރާބީއެއް މިސްކިތުގައި ކުޑަކުރަން ފެށިއެވެ. އެކަމަށް މީސްތަކުން ކުރިމަތިލިއެވެ. މީސްތަކުން ހުއްޓުވުމަށް ހިނގުމުން رسول الله ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. "އޭނާ ނުހުއްޓުވާ އޭނާ ދޫކޮށްލާށެވެ. އަދި އޭނާ ކުޑަކުރި ތަނަށް ފެން ބާލިދިއެއް އޮއްސައިލާށެވެ. ހަމަ

---

1) رواه الجماعة إلاّ البخاري.

ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުން ކޮށްއުވިސް މިސްވާކުނުން ތަސްވޯކުރާ ބަހައްގެ ގޮތުގައެވެ. އިސްރާފުނުކުރާ ބަހައްގެ ގޮތުގައެއް ނުހުންނާތީ." (1)

4- ޒީނަތް ހިފުން. މާތްالله ވަޙީކުރެއްވި ފަދައިންނެވެ.

﴿يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ خُذُواْ زِينَتَكُمۡ عِندَ كُلِّ مَسۡجِدٍ﴾ (الأعراف: ٣١) މާނައީ: "އޭ އާދަމުގެ ދަރިންނޭވެ! ކޮންމެ ނަމާދެއްގެ ވަގުތު ތިޔަބައިމީހުންގެ ޒީނަތުގައި ހިފަހައްޓާށެވެ. (އެބަހީ ހެދުން ރީތިކޮށް ލާށެވެ.)"

ފިރިހެނުންނަށް، ފޫޅާއި، ކަކުލާ ދެމެދު ނިވާކުރަންޖެހެއެވެ. އަދި ދެކަނދުފަތް ނިވާކުރަންޖެހޭނެއެވެ. އަދި އަންހެނުންނަށް، މޫނާއި، ދެއަތްތިލަ ފިޔަވައި މުޅިހަށިގަނޑު ނިވާކުރަންޖެހެއެވެ.

5- ޤިބުލައަށް ކުރިމަތިލުން. މާތްالله ވަޙީކުރެއްވި ފަދައިންނެވެ.

﴿فَوَلِّ وَجۡهَكَ شَطۡرَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِۚ وَحَيۡثُ مَا كُنتُمۡ فَوَلُّواْ وُجُوهَكُمۡ شَطۡرَهُۥ﴾ (البقرة: ١٤٤) މާނައީ: "ފަހެ މަސްޖިދުލްޙަރާމާ ދިމާއަށް (ނަމާދުގައި) ކަލޭގެފާނު ކުރިމަތިލައްވާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންވީ ކޮންތާކުގައި އެ (ޙަރަމްފުޅާ) ދިމާއަށް ކުރިމަތިލާށެވެ."

---

1) رواه أحمد والبخاري وأبو داود والترمذي والنّسائي وابن ماجه.

ނަމާދުގެ ފަރުޟުތައް ނުވަތަ ރުކުނުތައް

1- **ނިއްޔަތްކުރުން:** މާތްالله ރުއްސުންދެއްވި އުމަރުގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވަނިކޮށް އަޅުގަނޑު އަޑުއެހީމެވެ. "إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى"(1) މާނައީ: "ޢަމަލުތައް (ބަދަލު) ވާނީ ކަށަވަރީ ނިޔަތްތަކުންނެވެ. އަދި ކޮންމެ މީހަކަށްވެސް ލިބޭނީ އޭނާ ނިޔަތްކުރި ކަމެކެވެ."

ދެންފަހެ ނިޔަތަކީ ކަމެއް ކުރުމަށް ގަސްދުކުރުމެވެ. އަދި ކަމެއް ކުރުމަށް އަޒުމްކުރުމެވެ. އަދި އޭގެ މަޤާމަކީ ހިތެވެ. ދުލުން އެއްވެސް ކިޔުމެއް ނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން رسول الله ﷺ ރިވާވެގެންވެސް، އަދި އަސްޙާބުބޭކަލުންގެ ރިވާވެގެންވެސް، ނިޔަތުގެ ބުނުން ދުލުން ރިވާވެގެން އެއްވެސް ދަލީލެއް ވާރިދުވެފައެއް ނުވެއެވެ.

2- **ހަރާންކަން ތަކުބީރު ކިޔުން:** އެބައި ނަމާދު ފަށާ އިރު ހަރާންކަންހަމަވުން ކިޔާ ތަކުބީރެވެ. މާތްالله ރުއްސުންދެއްވި ޢަލީގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "مِفْتَاحُ الصَّلاَةِ الطُّهُورُ، وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ، وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ"(2) މާނައީ: "ނަމާދުގެ ތަޅުދަނޑިއަކީ ވުޟޫއެވެ. އަދި

---

1) رواه أحمد والبخاري ومسلم وأبو داود والتّرمذي والنّسائي وابن ماجه وابن حبان وابن خزيمة.

2) رواه أحمد وأبو داود والتّرمذي وابن ماجه وصحّحه الألباني.

(ވާހަކަދެއްކުމާއި ކެއުން ބުއިން ފަދަ ކަންތައްތައް) ނަމާދުގެ ތެރޭގައި ކުރުން ހަރާމްވެގެންދަނީ ތަކްބީރުންނެވެ. އަދި ނަމާދުން ބޭރުގައި (އެކަންތައްތައް) ހަލާލުވެގެންދަނީ ސަލާމުންނެވެ. ނުވަތަ ނަމާދުގެ ހުރުމަތްތެރި ކަމުގެ ތެރެއަށް ވަދެވެނީ ތަކްބީރުންނެވެ. އަދި ނަމާދުގެ ހުރުމަތްތެރި ކަމުގެ ތެރެއިން ނުކުމެވެނީ ސަލާމުންނެވެ."

3- ކުޅަދާނަވާގޮތަކަށް (ފަރުޟު ނަމާދުތަކުގައި) ކޮޅަށް ހުރުން:

މާތްالله ރުޟުވާންލެއްވި އިމްރާނު ބިން ޙުޞައިނަށް رسول الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "صَلِّ قَائِمًا، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقَاعِدًا، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَعَلَى جَنْبٍ"[(1)] މާނައީ: "ކޮޅަށް ހުރެގެން ނަމާދުކުރާށެވެ. ފަހެ (ކޮޅަށް ހުރުމަށް) ތިބާއަށް ކުޅަދާނަވެގެން ނުވާނަމަ އިށީނދެ އިށީނދެގެން ނަމާދުކުރާށެވެ. ފަހެ (އިށީނދެ އިށީނދެގެން) ތިބާއަށް ކުޅަދާނަވެގެން ނުވާނަމަ އެއްއަރި މައްޗަށް އޮށޯވެގެން ނަމާދުކުރާށެވެ."

4- ކޮންމެ ރަކްޢަތެއްގައި ފާތިޙާ ސޫރަތް ކިޔެވުން:

މާތްالله ރުޟުވާންލެއްވި عُبَادَة بن صامِت ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "لاَ صَلاَةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ"[(2)] މާނައީ: "ފާތިޙާ ސޫރަތް ނުކިޔަވައިފި މީހާއަށް ނަމާދެއް ނުވެއެވެ. އެބަހީ އޭނާގެ ނަމާދު ޞައްޙަ ނުވާނެއެވެ."

---

1) رواه أحمد والبخاري وأبو داود والتّرمذي وابن ماجه والدارقطني.

2) رواه أحمد والبخاري ومسلم وأبو داود والتّرمذي والنّسائي وابن ماجه.

5- **ރުކޫޢުކުރުން.** މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱرۡكَعُواْ وَٱسۡجُدُواْۤ وَٱعۡبُدُواْ رَبَّكُمۡ وَٱفۡعَلُواْ ٱلۡخَيۡرَ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ۩﴾ (الحج: ٧٧) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ރުކޫޢުކުރާށެވެ. އަދި ސަޖިދަކުރާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެއަށް އަޅުކަންކުރާށެވެ. އަދި ހެޔޮކަންތައްކުރާށެވެ. އެއީ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކާމިޔާބު ލިބުމަށްޓަކައެވެ."

ފަހެ މީހާ ކަކުގައި އަތް ބާއްވައިގެން ވަރަށް ދިގުކޮށް ބުރަކަށި ސީދާކޮށް ހުރުމެވެ. އަދި ބޮލާއި ބުރަކަށި ހަމަވާގޮތަށް ހުރުމެވެ.

6- **ރުކޫޢުން ތެދުވުން، އިޢުތިދާލުގައި ހުރުން.** މާތްالله ރުއްސެވުން ލިބިވި ޢާއިޝާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله ﷺ ރުކޫޢުން ބޮލުއުފުއްލަވައިގަންނަވާ ހިނދު، ސީދާކޮށް ތެދުވެ، ހަމަޖެހި ވަޑައިގަންނަވަން ދެން ސަޖިދަފުޅަށް ވަޑައި ނުގަންނަވައެވެ."(1)

އިޢުތިދާލުގައި ހުންނަހިނދު، އަތް ބަނޑަށްބަން ޖެހޭ ގޮތް ދޫ އިލްމުވެރިން ވަނީ އިޚްތިލާފުކުރައްވާފައެވެ. ޖުމްހޫރު އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި ވަނީ އަތް އެރުވާލާފައި ބޮޑުސަކަތެވެ. އަދި ބައެއް އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވަނީ އިޢުތިދާލުގައި ހުންނަހިނދު، ހަރަނބަނޑު ހުރުމަށެވެ. އެއްވެސް ދަލީލެއް ބަޔާނާ ދަލީލެއް އަޅާލަދެއް ނެތެވެ. ޖުމްހޫރު އިލްމުވެރިން އިސްތިދުލާލް ކުރައްވާފައިވަނީ އިޢުތިދާލުގައި ސިއްރުވެފައިވާ އަދުރުކުރުމިފައި

1) رواه مسلم.

ހަމަޖެހުމަކާއިއެކުންނެވެ. އަދި އިޢުތިދާލުގައި ހަރަކާތްކުރަން ވިދާޅުވާ
އިރުވެރިކަން އިސްތިރާޙަތުގެ ކުރައްވާފައިވާ رسول الله ﷺ ނަމާދުގައި ކޮޅަށް
ހުންނަވާ ހިނދު ހަރަކާތްނުކުރާ ކަމަށް ބައެއް އަރިހުގެ ބަޔަކުތަކުން
ރިވާކުރައްވާފައިވާ ބަސްފުޅުތަކުންނެވެ. ފަހެ އިޢުތިދާލުގައި އެއް ކޮޅަށް
ހުރުމަކީ. އަދި ނަމާދުގެ މަސައްކަތްގައިވެސް ކޮންމެ އަޅާ ކޮންމެވެސް
ތަންކަމެއް ބޭއްވުން ވާޖިބުވާން އެއިސްކުރައްވައިވޭ. ރުކޫޢުގައި ދުލަތުގައި
ބޭއްވުމެވެ. ރުކޫޢުގައި ކުޑަކޮށް ބޭއްވުމެވެ. ސަޖިދާގައި ބޮޑުކޮށް
ބޭއްވުމެވެ. ދެސަޖިދާ ދެމެދުގައި ހިމަނައިގަތުގައި ކުޑަކޮށް ބޭއްވުމެވެ.
ފަހެ އެކަމީ އެއްބާ ތަންކަނޑުގައި ނަމާދަށް މަތީގެ ނޫނެވެ. އެހެންކަމުން
އެބޭކަމުން ވިދާޅުވި އިޢުތިދާލުގައި އެކަމީ އެކުވައިލުމަކަށް އެއްބާ ތަހުރީޢް
އަޅާހައި ނަމަވާ އެކު، މާތްﷲ ހުރުސްނުކުރައްވާ ވާހަކަ ބަސް ޅުކޮށްތައި(1)
މާތްﷲ ހުރުސްނުކުރައްވާ ސަލާމް ބަސް ސަޖިދާގެ (2) ރިވާކުރެއްވި ތަހުރީރުކުރެއްވި
އިޢުތިދާލުގައި މެދުމީގައި އަކީ ބޭއްވުމަށެވެ.

7- **ސަޖިދަކުރުން:** މާތްﷲ ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ

ءَامَنُواْ ٱرۡكَعُواْ وَٱسۡجُدُواْ ..... ﴾ (الحج: ٧٧) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ
މީސްމީހުންނެވެ! ތިޔަބައިމީހުން ރުކޫޢުކުރާށެވެ. އަދި ސަޖިދަކުރާށެވެ...."
ދަންނައެވެ. ރުކޫޢުގައާއި، އިޢުތިދާލުގައާއި، ސަޖިދާގައާއި،
ދެސަޖިދަ ދެމެދުގައި ހަމަޖެހިލުމަކީވެސް ފަރުޟުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އެބަހީ
އެއިން ކޮންމެ ރުކުނެއްގައި ހިނދުކޮޅަކު މަޑުކޮށްހުރުމެވެ.

1) رواه النّسائي بإسناد صحيح.

2) رواه البخاري.

ތުން ސަޖިދަކުރައްވާ ގުނަވަންތައް ތަންތަނެވެ. ކަން މާތްﷲ ރުހިވޮޑިގެންވި ޢަބްދުﷲ ބިން ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "أُمِرْتُ أَنْ أَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أَعْظُمٍ: عَلَى الْجَبْهَةِ - وَأَشَارَ بِيَدِهِ عَلَى أَنْفِهِ - وَالْيَدَيْنِ، وَالرُّكْبَتَيْنِ، وَأَطْرَافِ الْقَدَمَيْنِ، وَلاَ نَكْفِتَ الثِّيَابَ وَالشَّعَرَ"(1) މާނައީ: "ހަތް ގުނަވަނެއްގެ މައްޗަށް ސަޖިދަކުރުމަށް ތިމަންނަކަލޭގެފާނަށް އަމުރުކުރެއްވުނެވެ. އަދި ނޭފަތާ އެކު ނިތްކުރިއާއި، ދެއަތްތިލަފަތާއި، ދެކަކުލާއި، ދެފައިތިލަފައިގެ އިނގިލިތަކުގެ މައްޗަށެވެ. އަދި ސަޖިދަކުރާއިރު ހެދުން ބޮނޑި ނުކުރުމަށާއި، އިސްތަށި ބޮނޑި ނުކުރުމަށްވެސް އަމުރުކުރެއްވުނެވެ."

8- ފަހު އައްތަޙިއްޔާތަށް އިށީނުމާއި تَشَهُّدُ ކިޔުން. ފަހު تَشَهُّدُ ކިޔާއި މިންވަރަށް ފަހު އައްތަޙިއްޔާތުގައި އިށީން ފަރުޟުވެގެންވެއެވެ. އަދި ޢުމަރު ޢިލްމުވެރިންގެ އަރިހުގައި تَشَهُّدُ ކިޔުންވެސް އެބަހީ ފަހު އައްތަޙިއްޔާތުގެ ކިޔުންވެސް ފަރުޟުވެގެންވެއެވެ. މާތްﷲ ރުހިވޮޑިގެންވި ޢަބްދުﷲ ބިން މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "تَشَهُّدُ ކިޔުން ފަރުޟުވުމުގެ ކުރީގައި އަޅުގަނޑުމެން ކިޔައިދިޔައީމެވެ. "السَّلاَمُ عَلَى اللهِ، السَّلاَمُ عَلَى جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ" "اللّٰهُ ގެ މައްޗަށާއި، ޖިބްރީލާއި، މީކާއީލުގެ މައްޗަށް ސަލާމް ލެއްވުން." ފަހެ رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "މިގޮތަށް ނުކިޔާށެވެ. އަދި ކިޔާށޭ!

---

1) رواه البخاري ومسلم.

މިޙަދީޘުން ރިވާވެއެވެ. "التَّحِيَّاتُ لِلهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ......"(1)
މިޙަދީޘުން تَشَهُّدُ ކިޔުން ފަރުޟުވެގެން ވާނެކަން ދަލީލުކުރެއެވެ.

ފަސްކަލަ تَشَهُّدُ ކިޔަނީއެވެ. އެއީ "التَّحِيَّاتُ لِلهِ، وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّـــيِّبَاتُ، السَّلاَمُ عَلَيْكَ أَيُّها النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلاَمُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ"(2) މާނައީ: "ބަހުން ކުރެވޭ ހުރިހާ އަޅުކަންތަކާއި، ހަށިގަނޑުން ކުރެވޭ ހުރިހާ އަޅުކަންތަކާއި އަދި މުދަލުން ކުރެވޭ ހުރިހާ އަޅުކަންތައް ހިމެނޭގޮތުން ވަނީ اللهއަށެވެ. އޭ ނަބިއްޔާއެވެ! ކަލޭގެފާނަށް ސަލާމަތާއި، اللهގެ ރަޙްމަތާއި، ބަރަކާތް ލިބިވާށި. އަދި އަޅުގަނޑުމެންނަށާއި اللهގެ ޞާލިޙު އަޅުތަކުންނަށް ސަލާމް ލިބިވާށި. اللهފިޔަވައި އަޅުކަމަށް ޙައްޤުވެރިޔަކު ނެތްކަމަށް އަހަރެން ހެކިވަމެވެ، މުޙައްމަދުގެފާނަކީ އެކަލާނގެ އަޅާ ކަމަށާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ކަމަށް މިއަޅާ ހެކިވަމެވެ."

9- **ސަލާމްދިނުން.** ވަރަޙްމަތުالله ކިޔުމުން ނަމާދުގެ ރުކުނުތަކުގެ ތެރޭގައި ހިމެނިގެންވެއެވެ. އެކަމާބެހޭ ގޮތުން ވާރިދުވެއެވެ. ހަމަހަމަވާގޮތުން رسول الله ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. "مِفْتَاحُ الصَّلاَةِ الطُّهُورُ، وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ، وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ"(3) މާނައީ: "ނަމާދުގެ ތަޅުދަނޑިއަކީ ތާހިރުވުމެވެ. އަދި (ވަކިކަންތައްތައް ހަރާމްވަނީ ތަކްބީރުން) ނަމާދުގެ ތެރޭގައި ކުރުން ހުއްދަވެގެންވާ ކަންތައްތައް ހަރާމްވަނީ ސަލާމުން ކަމާއި ހުއްދަވަނީ (އެކަންތައް)

1) رواه الدّارقطني وقال : إسناده صحيح وصحّحه الألباني.

2) رواه الجماعة.

3) رواه أحمد وأبو داود والتّرمذي وابن ماجه وصحّحه الألباني.

ޙަލާލުކޮށްދެނީ ސަލާމެވެ. ނުވަތަ ނަމާދުގެ ޙުރުމަތްތެރި ކަމުގެ ތެރެއަށް ވައްދައިދެނީ ތަކުބީރެވެ. އަދި ނަމާދުގެ ޙުރުމަތްތެރި ކަމުގެ ތެރެއިން ނެރެދެނީ ސަލާމެވެ."

ދެންފަހެ ސަލާމްދޭގޮތް ދަންނަވައެވެ. މާތްﷲ ރުއްސުންވެއްވި ޢަބްދުﷲ ބުނު މަސްޢޫދުގެ ރިވައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله ﷺ، السَّلامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ، السَّلامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ މިފަދައިން ވިދާޅުވެ، އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތްފަރާތަށާއި އެކަލޭގެފާނުގެ ވާތްފަރާތަށް ސަލާމްދެއްވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ކޯތުގުދައިވާ ދޮންކަން (މައުދުދުންނަން) ފެނިއްޖައުމަށް ދާންދެނެވެ."(1)

ނަމާދުގެ ސުންނަތްތައް

1- **ދެއަތް އުފުލުން.** ހަތަރު ތަނެއްގައި ދެއަތް އުފުލުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. ހަމަ نافع – رحمه الله – ވިދާޅުވިއެވެ. "މާތްﷲ ރުއްސުންވެއްވި ޢަބްދުﷲ ބުނު ޢުމަރު ނަމާދަށް ވަޑައިގަންނަވާ ހިނދު اَللّٰهُ أَكْبَر އޭ ވިދާޅުވެވުން ދެއަތްމުބާރަކު އުފުއްލަވައެވެ. އަދި ރުކޫޢަށް ވަޑައިގަންނަވަމުން ދެއަތްމުބާރަކު އުފުއްލަވައެވެ. އަދި ރުކޫޢުން ތެދުވެ ވަޑައިގަންނަވާ ހިނދު سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَه އޭ ވިދާޅުވެވުން ދެއަތްމުބާރަކު އުފުއްލަވައެވެ. އަދި ދެވަނަ ރަކުޢަތުން ތިންވަނަ ރަކުޢަތަށް ތެދުވެ

1) رواه الخمسة وصحّحه التّرمذي.

ވަޑައިގަންނަވަމުން ދެއަތްޕުޅު އުފުއްލަވައެވެ. އަދި އެއީ رسول الله ﷺ ކަންތައް ކުރެއްވި ގޮތް ކަމަށް އަބޫދާވޫދު ރިވާކުރައްވައެވެ."[1]

ފަހެ އަތްނަގާނީ، އިނގިލިތަކުގެ ކޮޅު ކަންފަތު ތޫގާ ހަމައަށް ވާގޮތަށް، ދެކޮނޑާ ހަމައަށެވެ. އަދި އަތްނަގަނާ އިރު، އިނގިލިތައް ހުޅުވައިލައި ބެދަހަން، އަދި ނުފިއްތައި، ކުޑަކޮށް ކޮޅޮން ބަހައިގެން މުސްތަޤްބަލް ވެގެންވެއެވެ. އަދި އަތްނަގާނީ ތަކްބީރާ އެކުގައެވެ. ނުވަތަ ތަކްބީރަށް ފަހުގައެވެ.

2- އަތްބަނދުން: އެބައި ޤިޔާމުގައި، ވާތް މަތީ ކަނާތް ބައިން ބިން ޙުޖުރުގެ ވާއިލު ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު ދެން ބޭއްވުމެވެ. ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "صَلَّيْتُ مَعَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فَوَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَىٰ عَلَىٰ يَدِهِ الْيُسْرَىٰ عَلَىٰ صَدْرِهِ"[2] މާނައަކީ: "އަހުރެން رسول الله ﷺ އާއެކުގައި ނަމާދުކުރީމެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނުގެ ވާތްޕުޅު މަތީ އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތްޕުޅު ބޭއްވެވީ ޞަދުރު މަތީގައި އެކަލޭގެފާނު އަތްބަނދުއްވިއެވެ."

3- دُعَاءُ الاِسْتِفْتَاح ކިޔުން: އެބައި އަތްބަނދުމާއި ސޫރަތުލް ފާތިޙާ ކިޔުމާ ދެމެދު ދުޢާކުރުމެވެ. ފަހެ މިކަމުގައި ވާރިދުވެގެން އައިސްފައިވާ އެންމެ ޞަޙީޙަ ދުޢާއަކީ "اَللَّهُمَّ باَعِدْ بَيْنِيْ وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا باَعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، اَللَّهُمَّ نَقِّنِيْ مِنْ خَطَايَايَ، كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ

---

1) رواه البخاري والنسائي وأبو داود.

2) رواه أبو داود وابن خزيمة في صحيحه واللفظ له وصحّحه الألباني.

الأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، اَللَّهُمَّ اغْسِلْنِيْ مِنْ خَطَايَايَ، بِالثَّلْجِ وَالْمَاءِ وَالْبَرَدِ"(1)
މިއޮވެ. މާނައީ: "އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުކުރެއްވި ރަސްކަލާނގެ! އިރު އަރާ ފަރާތާއި، އިރު އޮއްސޭ ފަރާތާ ދެމެދު ﷲ ދުރު ކުރެއްވި ފަދައިން ތިމަގާއި ތިމަގޭ ކުށްތަކާ ދެމެދު ދުރުކޮށްދެއްވާނދޭވެ! އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުކުރެއްވި ރަސްކަލާނގެ! ހުދު ފޭރާން ހަޑި މިލައިން ސާފުކުރާ ފަދައިން ތިމަގޭ ކުށްތަކުން ސާފުކޮށްދެއްވާނދޭވެ! އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުކުރެއްވި ރަސްކަލާނގެ! ސްނޯއާއި، ފެނާއި، ގަނޑުފެނުން ތިމަގޭ ކުށްތަކުން ދޮވެދެއްވާނދޭވެ!"

4- أَعُوْذُ... **ކިޔުން.** ފަހެ މާތްﷲ ވަޙީކުރައްވާފައިވާތީއެވެ. ﴿فَإِذَا قَرَأْتَ ٱلْقُرْءَانَ فَٱسْتَعِذْ بِٱللَّهِ مِنَ ٱلشَّيْطَٰنِ ٱلرَّجِيمِ﴾ (النحل: ٩٨) މާނައީ: "ފަހެ ތިބާ ޤުރުއާން ކިޔަވަން ފަށާ ހިނދު "أَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ" ކިޔާށެވެ.

މާނައީ: "ރަޙުމަތުން ދުރުކުރެވިފައިވާ ޝައިޠާނާގެ ނުބައިން ރައްކާތެރި ކޮށްދެއްވުމަށް، ﷲގެ ޙަޟްރަތުން ދަންނަވަމެވެ."

ފަހެ أَعُوْذُ... ކިޔުމީ ސުންނަތެކެވެ. އަދި ފުރަތަމަ ރަކުޢަތުގައި އެކަންޏެވެ.

5- **ބިސްމި ކިޔުން.** އެބަހީ ﴿بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ ކިޔުމެވެ. އަދި އެއީ ކޮންމެ ރަކުޢަތެއްގައި ސޫރަތުލް ފާތިޙާ ކިޔަވަން ފެށުމުގެ ކުރިންނާއި، ކޮންމެ ސޫރަތެއް ފަށާއިރުގައެވެ. ފަހެ ސިއްރުން ކިޔުމީ ސުންނަތުގައި، ޖަހުރުކޮށް ކިޔުމީ ހުއްދަތުގައިވެސް

1) رواه أحمد والبخاري ومسلم وأصحاب السّنن إلاّ الترّمذي.

ބިސްމިލާހި ސިއްރުކުރުން. މާތްالله ރުއްސުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "صَلَّيْتُ خَلْفَ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، وَخَلْفَ أَبِى بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ، وَكَانُوا لاَ يَجْهَرُونَ بـِ (بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ)"(1) މާނައީ: "رسول الله ﷺ ގެ ފަހަތުގައާއި، އަބޫބަކުރުގެފާނާއި، ޢުމަރުގެފާނާއި، ޢުޘްމާނުގެފާނާއި މިއުރެން ބޭކަލުންގެ ފަހަތުގައި އަޅުގަނޑު ނަމާދުކުރީމެވެ. އެބޭކަލުން ބިސްމި ބާރަކަށް ނުކިޔުއްވަމެވެ."

6- އާމީން ކިޔުން: މާތްالله ރުއްސުންލެއްވި ވާއިލު ބިން ހުޖުރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله ﷺ

﴿صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ ٱلْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ﴾ (الفاتحة: ٧)

މިފަދައިން ކިޔަވައި ވިދާޅުވެ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަޑު ދިގު ދަންމަވައިދެއްވައި ހަރުއަޑު ދެމުން އާމީން ވިދާޅުވާ އަޑު އަހުރެން އިވިފައެވެ."(2)

ދެން މައުމޫމުން އާމީން ކިޔާއިރު އިމާމަށް ވުރެ އިސްވެގެން ނުވާނެއެވެ. އަދި އެއްކޮށް ގޮސްވެގެންވެސް ނުވާނެއެވެ. މައުމޫމުން އާމީން ކިޔަން ފަށާނީ އިމާމު އާ... ކިޔައި މައްދަން ދަމައިލުމުންނެވެ.

7- ސޫރަތުލް ފާތިޙާއަށް ފަހު ޤުރުއާނުން މިންވަރެއް ކިޔެވުން: ދެން ފަތިސް ނަމާދުގެ ދެރަކުޢަތުގައާއި، ހުކުރު ނަމާދުގެ ދެރަކުޢަތުގައާއި، މެންދުރު ނަމާދުގެ ފުރަތަމަ ދެރަކުޢަތުގައާއި، ޢަޞްރު ނަމާދުގެ ފުރަތަމަ

---

1) رواه أحمد ومسلم والنّسائي وابن حبّان.

2) رواه أحمد وأبو داود وصحّحه الألباني.

ދެރަކުޢަތުގައި، މަޣްރިބު ނަމާދުގެ ފުރަތަމަ ދެރަކުޢަތުގައި، އިޝާ ނަމާދުގެ ފުރަތަމަ ދެރަކުޢަތުގައި، ސުންނަތް ނަމާދުތަކުގެ ހުރިހާ ރަކުޢަތެއްގައި ސޫރަތުލް ފާތިޙާއަށް ފަހު ޤުރުއާނުން މިންވަރެއް ކިޔެވުމީ މުސްތަޙައްބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ.

ފަހު ފަރުޟު ނަމާދުގެ ދެ ރަކުޢަތުގައި، މަޣްރިބު ނަމާދުގެ ފުރަތަމަ ދެ ރަކުޢަތުގައި، އިޝާ ނަމާދުގެ ފުރަތަމަ ދެ ރަކުޢަތުގައި رسول الله ﷺ އަޅުގަނޑުމެން ކިޔަވައި ވިދާޅުވިއެވެ. އަދި މަޣްރިބު ނަމާދުގެ ފަހު ރަކުޢަތުގައި، އިޝާ ނަމާދުގެ ފަހު ދެ ރަކުޢަތުގައި، މެންދުރު ނަމާދުގެ ހަތަރު ރަކުޢަތުގައި، ޢަޞްރު ނަމާދުގެ ހަތަރު ރަކުޢަތުގައި އެކަލޭގެފާނު ކިޔަވައި ވިދާޅުވި ސުންނަތުންނެވެ.

ދެންފަހެ ޤުރުއާނުން އެއްވެސް މިންވަރެއް ހިތުދަސްނުވާނަމަ ކޮންމެހެންނުޖެހޭ ޒިކުރު ވަކަލަ ދަންނަވައެވެ. މާﷲ ޙަދީޘްގައިވޭ رِفاعة بن رافع ގެ ޙަދީޘުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ މީހަކަށް ނަމާދުކުރަން ދަސްކޮށްދެއްވިއެވެ. ދެން ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. "إِنْ كَانَ مَعَكَ قُرْآنٌ فَاقْرَأْ، وَإِلاَّ فَاحْمَدِ اللهَ وَكَبِّرْهُ وَهَلِّــلْهُ، ثُمَّ ارْكَعْ"(1)

މާނައީ: "ތިބާގެ ހިތުގައި ޤުރުއާނުގެ މިންވަރެއްވާނަމަ (ނަމާދުގައި) ކިޔަވާށެވެ. އަދި އެއްވެސް މިންވަރެއް ނުވާނަމަ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ، اللّٰهُ أَكْبَرُ، لاَإِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ ކިޔާށެވެ. ދެން ރުކޫޢު ކުރާށެވެ."

އިމާމުގެ ފަހަތުގައި މަޢުމޫމުން ކިޔެވުން: ސޫރަތުލް ފާތިޙާ ކިޔެވުމީ ނަމާދުގެ ފަރުޟުތަކުގެ ތެރެއިން ރުކުނެކެވެ. އެއީ އިމާމަށާއި

---

1) رواه أبو داود والتّرمذي وحسّنه والنّسائي والبيهقي وصحّحه الألباني.

ކަމުގައިވިޔަސް، އަދި މައުމޫމަކު ކަމުގައިވިޔަސް ވެއެވެ. ދެންވެސް
އަޑުއަރުވާން ކިޔުވާ ނަމާދުތަކުގައި އިމާމު ކިޔާގެ ފަހަތުން ސޫރަތުލް ފާތިޙާ
ކިޔުމައި އެހެން ސޫރަތެއް މައުމޫމުން ކިޔުމަކީ މަނާވެގެންވާ ކަމެކެވެ.
މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ وَإِذَا قُرِئَ ٱلْقُرْءَانُ فَٱسْتَمِعُوا۟ لَهُۥ وَأَنصِتُوا۟ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾ (الأعراف: ٢٠٤) މާނައީ: "އަދި (ނަމާދުގައި) ޤުރުއާން ކިޔާ ހިނދު، ތިޔަބައިމީހުން ކަންފަށާ އަޑުއަހާށެވެ. އަދި ހަމަހިމޭނުންވާށެވެ. އެއީ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރަޙުމަތް ލިބުމަށްޓަކައެވެ."

އަދި މާތްالله ރުއްސެވުމާއި ޤަބޫލުކުރެއްވުމާއި ކިޔަވައިދީ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަހާލެއް ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިފައިވެއެވެ. "مَنْ كَانَ لَهُ إِمَامٌ، فَقِرَاءَةُ الإِمَامِ لَهُ قِرَاءَةٌ"[1] މާނައީ: "އިމާމެއްގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރާ މީހާ ތަބާވަންވާނެއެވެ. ފަހެ (ސޫރަތުލް ފާތިޙާ ފިޔަވައި) އިމާމު މިޔާގެ ކިޔެވުން އޭނާގެ ކިޔެވުމެވެ."

8- ނަމާދުގެ އެއް ރުކުނުން އަނެއް ރުކުނަކަށް ބަދަލުވާ ހިނދު ކިޔާ ތަކްބީރުތައް ކިޔުން. އެބަހީ ރުކޫޢަށް ދާހިނދުގައި، ސަޖިދައަށް ދާހިނދުގައި، ސަޖިދައިން ތެދުވާހިނދު اللهُ أَكْبَرُ ކިޔުމެވެ. ފަހެ ރުކޫޢުން ތެދުވުމުން ކިޔާނީ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ އެވެ.

9- ރުކޫޢުގައި ހަމަޖެހުން. އެބަހީ ރުކޫޢުގެ ވާޖިބު މިންވަރު ފިޔަވައި ރުކޫޢުގައި ކުޑަވަގުތުކޮޅަކު ހުރުން. އެއީ ބޭރަލަނި އުނަގަނޑާ ހަމައަށް ދަނޑިބައިދިގޮވާއި، ބޭރަލަނި ތެދުކޮށް ބޯ

1) رواه ابن أبي شيبة والدّارقطني وحسّنه الألباني.

ބުރަކަށްޓާ އެއްވަރުކުރުމާއި، އަތުގެ އިނގިލިތައް ފުޅާކޮށް އަތަށް ބާރުލައި ކަކުލުގައި ހިފެހެއްޓުމާއި، އަތްދަނޑި އަރިކަށީގައި ނުޖައްސައި ކުޑަކޮށް ފުޅާކޮށް ބެހެއްޓުމާއި، ރުކޫޢުގައި އޮންނަ އިރު ސަޖިދަކުރާ ތަނަށް ނުވަތަ ފައިގެ އިނގިލިތަކުގެ ކޮޅަށް ބެލުމާއި މިކަންކަމެވެ.

10- ރުކޫޢުގައި ޒިކުރާއި ދުޢާތަކުން: ރުކޫޢުގައި ކިޔުމަށް ތަފާތު ޒިކުރުތައް ވާރިދުވެގެން އައިސްފައިވެއެވެ. އޭގެތެރޭގައި އަންނަނިވި ޒިކުރުތައް ހިމެނެއެވެ.

"سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيْمِ" {ތިން ފަހަރު ނުވަތަ އެއަށް ވުރެ ގިނަ ފަހަރު} (މިއަޅާ ހައްދަވާ ބޮޑުކުރެއްވި، ދަރިވެރި، اللّٰهُ ގެ ހުސްތާހިރުވަންތަ ކަމާއެވެ!)"(1)

"اَللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ خَشَعَ لَكَ سَمْعِيْ، وَبَصَرِيْ، وَمُخِّيْ، وَعَظَمِيْ، وَعَصَبِيْ، وَمَا اسْتَقَلَّ بِهِ قَدَمِيْ"(2) މާނައީ: "އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުކުރެއްވި ރަސްކަލާނގެ! މިއަޅާ އިބަ اللّٰهއަށް ރުކޫޢުކުރީމެވެ. އަދި މިއަޅާ އިބަ اللّٰهއަށް އީމާންވެއްޖައީމެވެ. އަދި މިއަޅާ އިބަ اللّٰهއަށް ބޯލަނބާ ކިޔަމަންވެއްޖައީމެވެ. މިއަޅާގެ އިވުމާއި، މިއަޅާގެ ފެނުމާއި، މިއަޅާގެ ސިކުނޑިއާއި، މިއަޅާގެ ކަށްޓާއި، މިއަޅާގެ ނާރާއި، އަދި މިއަޅާގެ ފައިތިލަ އުފުއްލާދިން (އެބަހީ ޖިސްމު) ވަނީ އިބަރަސްކަލާނގެއަށް މަޑުމޮޅިވެ، ނިކަމެތި ވެގެންނެވެ."

1) رواه أحمد ومسلم وأصحاب السّنن.

2) رواه أحمد ومسلم وأبو داود والتّرمذي والنّسائي والبيهقي وابن حبّان.

"سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي"(1) މާނައީ:

"އިބަ اللهގެ ހުސްޠާހިރުވަންތަ ކަލާނގެވެ! އޭ ރައްބާ ޝޫކުރުއްވި ޙަމްކަޔާއެވެ! އޭ އަޅުގަނޑު ފުއްސަވައިދެއްވާނދޭވެ! އަދި ހަމަ ބޮޑުވެރިކަމާއެކު އިބަ اللهއަށް ތަސްބީޙަކުރަމެވެ. އޭ ރައްބާ ޝޫކުރުއްވި ޙަމްކަޔާއެވެ! މިއަދާއަށް ފަހަ ފުއްސަވައިދެއްވާނދޭވެ!"

ދަންނައެވެ. ރުކޫޢުގައި ދުޢާކުރުން ކިޔުމަކީ ނަހީކުރެވިފައިވާ ކަމެކެވެ. ރަސޫލު الله ﷺ ވިދާޅުވިކަމުގައިވެއެވެ. "أَلاَ وَإِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَقْرَأَ الْقُرْآنَ رَاكِعًا أَوْ سَاجِدًا، فَأَمَّا الرُّكُوعُ فَعَظِّمُوا فِيهِ الرَّبَّ عَزَّ وَجَلَّ، وَأَمَّا السُّجُودُ فَاجْتَهِدُوا فِي الدُّعَاءِ، فَقَمِنٌ أَنْ يُسْتَجَابَ لَكُمْ"(2) މާނައީ: "ދަންނާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މިއަޅާ ނަހީކުރެވިފައިވަނީ ރުކޫޢުގައި، ސަޖިދަގައި ދުޢާކުރުން ކިޔުމަށެވެ. ފަހެ ރުކޫޢުގައި ކަލާނގެ ނަންބޮޑުކުރައްވާށެވެ. ފަހެ ސަޖިދަގައި ދުޢާކުރުމަށް ސަޢުޔުކުރާށެވެ. ފަހެ އެކަންތަކުގެ ސަބަބުން ރަސްކަލާނގެ ޤަބޫލުކުރައްވާނެއެވެ. ފަހެ ސަޖިދަގައި ކުރާ ދުޢާއަކީ (ސަޖިދަގައި ކުރާ ދުޢާ) ޤަބޫލުކުރެއްވުމުގެ އިހުތިމާލުގެ ގާތްކަމުގައިވެއެވެ."

11- ރުކޫޢުން ތެދުވުމާއި، އެއިން ތެދުވުމުގައި ކިޔާ ކިޔުން: ރުކޫޢުން

ތެދުވުމުން އިމާމު މީހާ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ ކިޔުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. އަދި މައުމޫމުން ކިޔަނީ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ އެވެ.

---

1) رواه أحمد والبخاري ومسلم.

2) رواه مسلم.

ދެންފަހެ އިޢުތިދާލުގައި ހުންނަވަން ތެދުވެ ކިޔުއްވާ ދުޢާތަކުގެ ތެރެއިން ތިރީގައިވާ ދުޢާތައް ހިމެނެއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ އިޢުތިދާލުގައި ކިޔުއްވި ދުޢާތަކުގެ ތެރެއިން ހިމެނެއެވެ.

"رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلْءَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا، وَمِلْءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ"[1] މާނައީ: "އޭ އަހަރެމެންގެ ރަސްކަލާނގެ! ހުރިހާ ޙަމްދެއް، ތަޢުރީފެއް، އުޑުތަކާއި ބިމާއި، އަދި އެދެމެދު ފުރިފައިވާ މިންވަރަކަށް ތިޔަ ރަސްކަލާނގެއަށް ވެއެވެ. އަދި ތިޔަ ރަސްކަލާނގެ ބޭނުންފުޅުވާ މިންވަރަކަށް ވެއެވެ."

"اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلْءَ السَّمَاوَاتِ وَمِلْءَ الأَرْضِ، وَمِلْءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدِهِ. أَهْلَ الثَّنَاءِ وَالْمَجْدِ، أَحَقُّ مَا قَالَ الْعَبْدُ، وَكُلُّنَا لَكَ عَبْدٌ، اَللَّهُمَّ لاَ مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلاَ مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلاَ يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ"[2]

މާނައީ: "އޭ އަހަރެމެންގެ ރަސްކަލާނގެ! ހުރިހާ ޙަމްދެއް، ތަޢުރީފެއް، އުޑުތަކާއި ބިމާއި، އަދި އެދެމެދު ފުރިފައިވާ މިންވަރަކަށް ތިޔަ ރަސްކަލާނގެއަށް ވެއެވެ. އޭ ތަޢުރީފާއި މަތިވެރިކަމުގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ! އަޅާގެ ބަހުން އެންމެ ހައްގުވެގެންވާ ބަހަކީ މިއެވެ. އަދި އަހަރެމެން ހުރިހާ އެންމެން ތިޔަ ރަސްކަލާނގެއަށް އަޅުންނެވެ. އޭ ﷲ! އަހަރެމެންގެ ރަސްކަލާނގެ! ތިޔަ ﷲ ދެއްވާ އެއްޗެއް މަނާކުރާނެ ކަލަކު ނުވެއެވެ. އަދި ތިޔަ ﷲ މަނާކުރައްވާ އެއްޗެއް ދޭނެ ކަލަކު ނުވެއެވެ. އަދި މުއްސަނދި ކަލާގެ މުއްސަނދިކަމުން ތިޔަ ރަސްކަލާނގެ ކިބައިން ލިބޭނެ ފައިދާއެއް ނުވެއެވެ. ...

---

1) رواه أحمد ومسلم وأبو داود والترمذي.

2) رواه أحمد ومسلم وأبو داود والترمذي والنسائي والبيهقي والدارمي وابن حبان.

އިބާރާތްތަކާއި ބަސްތަރުތީބުގައި އެއްވެސް ތަފާތެއް ނުހުންނާނެއެވެ.
(ހަމައެކަނި ތަފާތުކޮށްދޭން އެއްޗަކީ ބާޠިލް ބަހެކެވެ.)"

12- ސަޖިދައަށް ދިއުމުގެ ކުރިން އަތްތަކާއި، ސަޖިދައިން ތެދުވާ

ޙަރަކާތުގައި ނުވަތަ ހަރަކާތްތަކުގައި ކަކޫތަކާއި އަތްތަކާއި: ސަޖިދައަށް ދިއުމުގައި ބިމުގައި ފުރަތަމަ ޖައްސަވަނީ އަތްތަކާއެވެ. އެއީ ޖަމަލު ބަނޑުބުރާ ގޮތަށް ބަނޑުބުރާ ނުލެއްވުމަށެވެ. އަދި ޖަމަލު ބަނޑުބުރާއިރު ފުރަތަމަ ބިމުގައި ޖައްސަނީ ކަކޫތަކެވެ. އަދި މިކަމުގެ ސުންނަތަކީ ދެއަތް ކަކޫގެ ކުރިން ބިމުގައި ޖެއްސުމެވެ. ވީމާ رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައެވެ.

"إِذَا سَجَدَ أَحَدُكُمْ فَلاَ يَبْرُكْ كَمَا يَبْرُكُ الْبَعِيرُ، وَلْيَضَعْ يَدَيْهِ قَبْلَ رُكْبَتَيْهِ"(1)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މީހަކު ސަޖިދަކުރާ ހިނދު ޖަމަލު ބަނޑުބުރާ ގޮތަށް ސަޖިދަކުރަން ނުވާނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ދެއަތް ކަކޫގެ ކުރިން ބިމުގައި ޖައްސާށެވެ."

ދެން ފަހެ ސަޖިދައިން ތެދުވާ ހަރަކާތް ހަމައެކަނި ފުރަތަމަ ރަކުޢަތުގައެވެ. ފަހެ މީން ކަކޫތަކުގެ ބާރުގެ ފަރާތުން ތެދުވާނީއެވެ. ކަމާ ނުވަތަ މާކަކު ވާ ކުރިން އަތްތަކުގެ ބާރުލައިގެން ތެދުވާނެއެވެ. ދެއަތް ބިމުގައި ބާރުލައިގެން ތެދުވާނީ ކަކޫ ޖައްސާފައި ވާނަމަ ބާރުލައިގެން ތެދުވުމަކީ ހުއްދަ ކަމެކެވެ. ޙަދީޘްތަކުގެ ބާރުލައިގެން ތެދުވާއިރު އަތް ކަކޫ ބިމަށް ޖެހުމުގެ ތެރެއިން ހުރި ޢަމަލުތަކުގެ ތެރެއިން ކަމެއް

(1) رواه أحمد وأبو داود والنسائي وصحّحه الألباني.

ކަކުލަށް ބާރުލާފައި ތެދުވުން ކަމަށެވެ. އަދި ގައިބާރު ދެރަ މީހާއަށް އެންމެ ރަނގަޅީ، ބިންމަތީގައި އަތް ޖައްސާފައި ތެދުވުން ކަމަށެވެ.

13- ސަޖިދައިގެ ހައިއަތު: އެބަހީ ސަޖިދައިގެ ވާޖިބު މިންވަރު ފިޔަވައި ސަޖިދާގައި ފުރިހަމަކުރަން ޖެހޭ ސިފަތަކެވެ. ފަހެ ސަޖިދަ ކުރާ ބިމުގައި ނޭފަތާއި، ނިތްކުރިއާއި، އަދި ދެއަތްތިލަ ރަނގަޅަށް ޖައްސަން ޖެހޭނެއެވެ. އަދި ދެއަތްތިލަ ދެކަނދުރާ ދިމާލުގައި ޖެހޭނެއެވެ.

ފަހެ ސަޖިދާގައި އޮންނަ އިރު، ދެއަތްތިލަ ބާއްވާނީ ދެކަނދުރާ ހަމައިގައެވެ. ނުވަތަ ދެކަންފަތާ ހަމައިގައެވެ. އަދި ސަޖިދާގައި އޮންނަ އިރު، އަތުގެ އިނގިލިތައް ބަރާބަރަށް ހުޅުވައިލައެވެ. އަދި އެއް އިނގިލި އަނބުރާ އިނގިލިއާ ޖެހޭ ވަރަށް ކައިރިކޮށްލައިފައެވެ. އަދި ސަޖިދާގައި އޮންނަ އިރު، އަތުގެ އިނގިލިތަކުގެ ކޮޅު ބަރަބަރު ޤިބުލަޔަށެވެ. އަދި ފައިގެ ފައިގެއިނގިލި ބަރަބަރަށް ދުރުކޮށް، ބިންމަތީގައި ނުޖެހި ވަރަށް އުފުލައިލައިފައެވެ. އަދި ސަޖިދާގައި އޮންނަ އިރު، ބަނޑާއި، މާކަފާ ފިޔަގަނޑު ނުވާނެއެވެ. އަދި ދުފާގަކުވާ ފިޔަގަނޑު ނުވާނެއެވެ. ދެކަކު ބަނޑުން ޖެހުނީ ދުރުކޮށް ހަމަހަމައަށެވެ. އެހެން ވުޖޫދު ބޮޑަން ފަރާތްތަކުން ނުވާނެއެވެ. އަދި ސަޖިދާގައި ދެފައިމަށް ބަނޑުން ޖެހުނީ ދެފައިތިލަ ޖެހޭ ދެކޮޅު، ބިންމަތީގައި ވިއްދައިލައިފައެވެ. އަދި އިސްދިރިވަމުގެ ނޫނީ ހުރެ ޖެހޭ ދެފަތާ ޑަތަކެވެ.

14- ސަޖިދާގައި މިންވަރާއި ސަޖިދާގައި އޮންނަންޖެހޭ ކުރަންޖެހޭ

ޤާއިދާ: އިސްލާ ބާރަށްވުރެ ކުރުއިން ސަޖިދާގައި ކުރުމުގައި މިންވަރަކީ ހިނދުކޮޅެކެވެ. އިތުރުވެރިން ވިދާޅުވެފައިވަނީ އެއީ ތަސްބީހަކެއް

ޖައްސަވައި ހިނދުކޮށްލާށެވެ. އަދި އިމާމުވެ، ނަމާދުކުރުވާނަމަ، މަދުވެގެން ތިން ފަހަރު ތަސްބީހަކީ ވަރަށް ސަވާބު ލިބޭކަމުން މުސްތަހައްބު ވެގެންވެއެވެ. އަދި އުނގެނިގަތުމަށް ކިޔަވާނަމަ، ސަވާބު ލިބޭކަމުގައި މުސްތަހައްބު ވެގެންވާ ކަމެކެވެ.

ދެންފަހު ސަޖިދަކުރައި ހުރެގެން ތަކްބީރު ކިޔުމަށް ފަހު ވާދިޔުމެވެ. އެދެމެދުގައި އެންމެނިވި ކިޔުމަށް ހިފެހެއްޓެވެ.

"سُبْحَانَ رَبِّيَ الأَعْلَى"[1] (މަދުވެގެން ތިންފަހަރު) މާނައީ: "މަތީވެގެންވާ ރަސްކަލާނގެ ޝަރަފުވެރިކަމަކީ މުއްސަނދިކަމާއި މަލާމާތުގެ ތެރޭން ކުރިއެރުމަށް ވާކަމެވެ!"

"سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي"[2] މާނައީ: "އިލާހުގެ ޝަރަފުވެރިކަމަކީ ކަމެއްވެ! އޭ ރަސްކަލާނގެ ޢިބާދަތްކުރުމުގެ ތަރުހީބުކަމާ! އޭ އަޅުގަނޑުގެ ވިރިތަރުޖަމާނާ! އަދި ހުރިހާ ބަރަކާތްތަކުގެ އިލާހުވެރިޔާ! އިލާހުގެ ދިރިއުޅުމެއްވެއެވެ. އޭ ރަސްކަލާނގެ ޢިބާދަތްކުރުމުގެ ތަރުހީބާ! މިބައިގައި ފަހަ ފުރިހަމަ ސަވާބު ދެއްވާ!"

"اَللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، سَجَدَ وَجْهِيَ لِلَّذِي خَلَقَهُ، وَصَوَّرَهُ، وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ، تَبَارَكَ اللهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِيْنَ"[3] މާނައީ: "އޭ ރަސްކަލާނގެ ޢިބާދަތްކުރުމުގެ ތަރުހީބާ! މިބައި އިލާހުގެ ސަޖިދަކުރީމެވެ. އަދި މިބައި އިލާހުގެ އީމާންވެއްޖީމެވެ. އަދި މިބައި އިލާހުގެ ބޮޑުކަމުގައި ކިޔަމަންތެރިވީމެވެ. މިބައިގެ މޫނު ރަސްކަލާނގެ އުފައްދަވާ

---

1) رواه أحمد ومسلم وأصحاب السّنن.

2) رواه أحمد والبخاري ومسلم وأبو داود والنّسائي.

3) رواه أحمد ومسلم وأصحاب السّنن.

ބުރުސޫރުކުރައްވާ އުމުރުގެ އިވުމާއި، ފެނުން ހާމަކަށްދެއްކުމުގައި ދެރަނުކުރެން
ދިއަގާގެ މޫން ސަޖިދަ ކޮށްދިއެވެ. اللهގެ ޢަޒީމީ ކަމާއެވެ! އެކަލާނގެއީ
އެންމެ ރިވެތިކޮން ހައްދަވާ ހެޔޮޤުދުރަތްވާ ފުރިހަމަވެ."

"اَللَّهُمَّ إِنِّيْ أَعُوْذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوْبَتِكَ، وَأَعُوْذُ بِكَ مِنْكَ، لاَ أُحْصِيْ ثَنَاءً عَلَيْكَ، أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَىٰ نَفْسِكَ"[1] "އޭ
ހައްދަވާ ބޭނުކަމުގައި ރަސޫލާއޮ! ހަމަކަކަރަދިކުން މިޔަކާ އިބަاللهގެ
ރުހިވުމެ ގޮތުގެ ސިފަފުޅު ގުޅުވިއަދާން އިބަاللهގެ ކޯފާއިން ރައްކާތެރި
ކޮށްދެއްވުމަށް އެދި ދަންނަވަމެވެ. އަދި އިބަاللهގެ ޢާފިޔަތްވުމުގެ ސިފަފުޅު
ގުޅުވިއަދާން އިބަاللهގެ ޢުޤޫބާތުން ރައްކާތެރި ކޮށްދެއްވުމަށް އެދި
ދަންނަވަމެވެ. އަދި އިބަاللهގެ ރަޙްމަތުން ނުރުހުމުގެ ނަތީޖާ عذاب ނެ
ރައްކާތެރި ކޮށްދެއްވުމަށް އެދި އިބަاللهގެ ރަޙްމަތުން ދަންނަވަމެވެ.
އިބަاللهއަށް ދަންނަވަން ޘަނާ ތަޢުރީފާއި ޙަމްދު މިއަދާއަށް ރަދަދު
ނުކުރެވޭނެއެވެ. ގިނައެވެ. އިބަاللهއީ، އިބަاللهގެ އަމިއްލަ ޘަނާތަކެއް ޙަމްދު
ވަރުކުރައްވާ ތަދައިން ޙަމްދު ތިޔައީޤެއްނާ ތަޢުރީފެވެ."

15- ތަޝައްހުދު ތަވައްރުކު އިފްތިރާޝާއި، އިސްތަކަން ޤާރ ކޮށް އަދި

އަތަށްވުމުގައި ތަވައްރުކުރުން. ތަޝައްހުދު ތަކުރުގައި އިޞްރާރު މަޖާޒާތުގެ
ދުސްތޫރުއްބު ފެށޭނާ ކަމާކެވެ. ތަޝަހުދު ތަކުރުގައި އިޞްރާރު
އިސްމަން، ތަގޮތް ފާރުތުވެގެން އައިސްތަވާވާލެވެ. ފުރަތަމަ ގޮތަކީ، ތަކުރައި
ކަކުފުރިގެން ވަށްބައި، ކަސާތުޖަތިގެ އިސްގިޔަކާގެ ކާޖު ތިބުދަރަށްވާ ގޮތަށް

1) رواه أحمد ومسلم وأصحاب السّنن.

ވިއްދައި، ވާތުފައިގެ ކުޑަކަމުވާ މައްޗަށް ބޮޑަށް އިށީނުން. މިގޮތަށް އިށީނުމަށް ކިޔަނީ އިފްތިރާޝަށް އިށީނުން. ދެފައި ގޮތީ ދެކަކުލުފުޅުން ބިންބައި، ދެފައިގެ އިނގިލިތަކުގެ ކޮޅު ބިމަށްޖަހައިގެން ގޮތަށް ވިއްދައި، ދެކުނބުރިގެ މައްޗަށް ބޮޑަށް އިށީނުން. މިގޮތަށް އިށީނުމަށް ޢަރަބި ބަހުން ކިޔަނީ "الإِقْعَاءَ" އެވެ.

ދެން ދެސަޖިދަ ދެމެދުގައި ކިޔުމަށް ދުޢާއެއް ސުންނަތް ވެގެން ވާރިދުވެގެން އައިސްފައިވެއެވެ.

"رَبِّ اغْفِرْ لِيْ، رَبِّ اغْفِرْ لِيْ"(1) މާނައީ: "އޭ ރަސްކަލާ ބޯކުރުއްވި ރަސްކަލާނގޭ! މިއަޅާއަށް ފާފަ ފުއްސަވާނދޭވެ! އޭ ރަސްކަލާ ބޯކުރުއްވި ރަސްކަލާނގޭ! މިއަޅާއަށް ފާފަ ފުއްސަވާނދޭވެ!"

"اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِيْ، وَارْحَمْنِيْ، وَاهْدِنِيْ، وَاجْبُرْنِيْ، وَعَافِنِيْ، وَارْزُقْنِيْ، وَارْفَعْنِيْ"(2) މާނައީ: "އޭ ރަސްކަލާ ބޯކުރުއްވި ރަސްކަލާނގޭ! މިއަޅާއަށް ފާފަ ފުއްސަވާނދޭވެ! އަދި މިއަޅާއަށް ރަޙްމަތް ލައްވާނދޭވެ. އަދި މިއަޅާއަށް ހިދާޔަތް ދެއްކަވާނދޭވެ! އަދި މިއަޅާގެ އުނިކަންތައް ފުރިހަމަކޮށް ދެއްވާނދޭވެ! އަދި މިއަޅާއަށް ފުރިހަމަ عافية ދެއްވާނދޭވެ. އަދި މިއަޅާއަށް ރިޒްޤު ދެއްވާނދޭވެ. އަދި މިއަޅާ މަތިވެރި ކުރައްވާނދޭވެ."

16- **ތަވައްރުކާއި އިފްތިރާޝް.** އެބަހީ ފުރަތަމަ ތަޝައްހުދުގެ ގޮތަށް ސަޖިދައިން ތެދުވެ، ތަޝައްހުދަށް ތަޝައްހުދުގެ ކުރިން، ހިނދުކާޓަކަށް އިހިނދު ވާޖިބުކުރުމެވެ. އަދި ދެވަނަ ތަޝައްހުދުގެ ގޮތަށް ސަޖިދައިން

1) رواه أحمد وأبو داود وابن ماجه وصحّحه الألباني.

2) رواه أحمد وأبو داود والتّرمذي وابن ماجه وصحّحه الألباني.

ތެދުވެ، ހަމަހުވަސަ ރަކުޢަތަށް ތެދުވުމުގެ ކުރިން، ހިނދުކޮޅަކު އިނދެވަޑައިގެން
މަޤާމުވެގެންވެ.

ފަހު މިޔަން ދުސްތޫރަށްބުރަކަންވަތީ އެކަމަށް ބޭނުންޖެހެ
މިހެންނަހަވެ. (އެބަހީ ހަނިފާނުގެ ގައިބާތު ދުރުވެގެނާ މިހެންނަހަވެ.)
ހަމަ އެހެނިހެން މިހެންނަހަވެސް އެކަން ވަނީގެންނުވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރެއް!
ހުރިހާގެންނުވެއެވެ.

17- ޚުޝޫޢުހުރުން އިސްނަހަސްތަކޭ ގޮތް: އެބަހީ ފުރަތަމަ

ހަރަކާތްތަކާއި ފަހު ހަރަކާތަށް އިސްނަގަން ޖެހޭ ގޮތެވެ.

އިސްތިޤާމަތް އިސްތަށް: އެއީ ފުރަތަމަ ހަރަކާތަށް އިސްނަގަ
ގޮތެވެ. އަދި ދުސްތޫރަ ދުވެދު އިސްނަ ގޮތުގައިވެސް ޖެހެއެވެ. އެއީ ދުވަހި
ކަލުމުތަކުން ވަނަބައި، ކަށަވަރުވާތީ އިސްލާމްދީނުގެ ކާތެ ޒިކުރުކަމާ ގޮތަށް
ފިޔަވަޅު، ފަރުވާލެއްވުމުގެ ކުރިކަތިވާ މަސައްކަތް ބެހެވާ އިސްވެވެ. ދަށް މިގޮތަށް
އިސްނަ އިވެ، އަށް ބައްވަން ޖެހޭ ގޮތް ދަންނަވައެވެ. ދަށް މާތްالله
ތަޢާލާގެ ހަޟްރަތުގައި ބަރުދަން މިސާލުވެއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން رسول
الله ﷺ ވަޙީހަރުކަން އިސްނަގާ ވަޞީލަތްހަމަ ހިނދު، ވާޖިބުކޮށް ވާޖި
ކަކޫފުގެ މަތި ބައްވަވައެވެ. އަދި ކަނާތް އަތްފުގެ ކަނާތް ކަކޫފުގެ މަތި
ބާއްވަވައެވެ. އަދި ކަނާތް ބުޑުވައި އިނގިލިފުގެ، ޝަހާދަތް އިނގިލިފުގެ
ބުޑުގައި ޖެއްސެވައި، ޝަހާދަތް އިނގިލިފުން އިޝާރަތްކުރައްވާ
ކަމުގައިވެއެވެ."(1) އަދި އެހެން ރިވާޔަތްގައިވެއެވެ. "ޝަހާދަތް
އިނގިލިފުގެ ޖެހިވައި އެހެން ހުރިހާ އިނގިލިފުގެއް ތަޅުވައި، ޝަހާދަތް

1) رواه مسلم.

އިނގިލިގުޅުން އިޝާރަތްކުރައްވާ ކަމުގައިވިއެވެ."(1) ޝަހާދަތް އިނގިލި
ބައިންދާން ޖެހޭ އަދި އެހެން ގޮތެއްވެސް ސާބިތުވެގެންވެއެވެ. ހަމަ މާތްالله
ތުއްސުންދެއްވި ވާއިދު ބުނު ބުޖެހު ވިދާޅުވިއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން رسول
الله ﷺ އެކަށޭނަގެ ފުރުޞަތު އަހުރިކަމުގެ، އެކަށޭނަގެ މާކުރުވާގެ މަތި،
އަދި ވާތު ކަކޫތުގެ މަތި ބައްލަވައިވިއެވެ. އަދި ކަނާތު އުނގަނޑުކޮޅު ކަނާތު
މާކުރުވާގާ ދިމާލާ ގޮތަށް ބައްދަވާވިއެވެ. ދެން ކަނާތު އިނގިލިކޮޅުތައް
ގުޅުވައި، ބޮޑު ވައި އިނގިލިކޮޅާއި، މެދު އިނގިލިކޮޅުން ބޮކަތަކާ ގޮތަށް
ހެއްދެވިއެވެ. އަދި ޝަހާދަތް އިނގިލިކޮޅުން އިޝާރަތްކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ
އެކަށޭނަގެ ޝަހާދަތް އިނގިލިކޮޅުން އިޝާރަތްކުރައްވާ
ދުޢާކުރައްވަނީކަން އަހުރެން ދުށީމެވެ."(2)

ތަވައްރުކަށް އިށީނުން. އެބަހީ ފަހު އައްތަޙިއްޔާތަށް އިންނަން ޖެހޭ
ގޮތެވެ. އެއީ ކަނާތުފައިގެ އިނގިލިތަކުގެ ކޮޅު ޤިބުލައަށްވާ ގޮތަށް ވިއްދައި
ވާތުފައިގެ ކުޑިކޮޅު ކަނާތުފައިގެ ދަށުން ނެރެ ވާތްފައި ކިނދުރިބަ މައްޗަށް
ބުރަވެ އިނުމެވެ.

ތަނަ ތަވައްރުކަން އިންނައިރުވެސް އަތްބާއްވާނީ، ހަމަ
އިފްތިރާޝަން އިންނައިރު އަތްބާއްވާ ގޮތަށެވެ.

18- ފުރަތަމަ އައްތަޙިއްޔާތަށް އިށީނުން. ތަނަ ޖުމްލަތަކު އިރުމުވެރިން
ދުރުވަމުއިގެންނާ ގޮތުގައި ފުރަތަމަ އައްތަޙިއްޔާތަށް އިންނަވާ

1) رواه مسلم.
2) رواه أحمد.

ސުންނަތެކެވެ. އަދި ފުރަތަމަ އައްތަޙިއްޔާތުގައި ތަޝައްހުދުގެ އިތުރުން އެހެން އެއްޗެއް ކިޔުން ސާބިތުވެގެން ނުވެއެވެ.

19- ފަހު އައްތަޙިއްޔާތުގައި رسول الله ﷺ ގެ މައްޗަށް ޞަލަވާތްކިޔުން: ފަހު ޖުމްހޫރު އިލްމުވެރިން ދެކިވަޑައިގަންނަވާ ގޮތުގައި ފަހު އައްތަޙިއްޔާތުގައި رسول الله ﷺ ގެ މައްޗަށް ޞަލަވާތްކިޔުމަކީ މުސްތަޙައްބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ.

ދަންނަވާ ޞަލަވާތުގެ އިބާރާތް ތަފާތު ރިވާޔަތްތަކުން ވާރިދުވެގެން އައިސްފައިވެއެވެ. އޭގެ ތެރެއިން އެންމެ މަޝްހޫރު އިބާރާތް ތިރީގައި ބަޔާންކުރެވެއެވެ.

"اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ وَعَلَىٰ آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيْمَ وَعَلَىٰ آلِ إِبْرَاهِيْمَ، إِنَّكَ حَمِيْدٌ مَجِيْدٌ، اَللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ وَعَلَىٰ آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيْمَ وَعَلَىٰ آلِ إِبْرَاهِيْمَ، إِنَّكَ حَمِيْدٌ مَجِيْدٌ"[1] މާނައީ:

"އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުކަލާނގެ ރަސްކަލާނގެ! އިބްރާހީމްގެފާނަށާއި އިބްރާހީމްގެފާނުގެ އާލުންގެ މައްޗަށް ތިޔަ الله ބަރަކާތް ލެއްވި ފަދައިން މުޙައްމަދުގެފާނަށާއި މުޙައްމަދުގެފާނުގެ އާލުންގެ މައްޗަށްވެސް ބަރަކާތް ލައްވަވާނދޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަ اللهއީ ހުރިހާ ޙަމްދު ތަޢުރީފަކާއި، ހުރިހާ މަތިވެރިކަމެއް ލިބިވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުކަލާނގެ ރަސްކަލާނގެ! އިބްރާހީމްގެފާނަށާއި، އިބްރާހީމްގެފާނުގެ އާލުންގެ މައްޗަށް ބަރަކާތްލެއްވި ފަދައިން މުޙައްމަދުގެފާނަށާއި، މުޙައްމަދުގެފާނުގެ އާލުންގެ

1) رواه البخاري.

ދަރިކޮޅަށްވެސް ބަރަކާތްލައްވާނދޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން ތިބާ اللّٰهِ ހުރިހާ ބަރަކާތާއި، ހުރިހާ މަތިވެރިކަމުގެ ވެރިވެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

20- ފަހު އައްތަޙިއްޔާތުގައި ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން ދުޢާކުރުން.

ފަހު ބައިތިއްވުމުގައި ފަހު ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން ދުޢާކުރުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތުގެ ހެޔޮކަން އެދި ކޮންމެ ދުޢާއެއް ކުރިޔަސް ހަމަ އެކަށީ ރަނގަޅެވެ. އެކަމަކު ދުޢާކުރާނީ ނަބިއްޔާ ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައިވާ. އަދި ސުންނަތުން ސާބިތުވެގެންވާ ދުޢާތައް ކިޔުން ރަނގަޅުވެގެންވެއެވެ. އޭގެ ތެރެއިން ބައެއް ދުޢާ ތިރީގައި ބަޔާންކުރެވިގެން އޮވެނީއެވެ.

"اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِيْ ماَ قَدَّمْتُ، وَماَ أَخَّرْتُ، وَماَ أَسْرَرْتُ، وَماَ أَعْلَنْتُ، وَماَ أَسْرَفْتُ، وَماَ أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّيْ. أَنْتَ الْمُقَدِّمُ، وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لاَ إِلهَ إِلاَّ أَنْتَ"(1) "އޭ ރަސްކަލާ ތިމަންއަޅާއަށް ފާފަފުއްސަވާދޭވެ! މިއަޅާގެ އިސްވެ ދިޔަހައި ފާފަތަކާއި، ފަސްވެ ކުރިހައި ފާފަތައް ފުއްސަވާނދޭވެ! އަދި މިއަޅާ ސިއްރުން ކުރިހައި ފާފަތަކާއި، ފާޅުގައި ކުރިހައި ފާފަތައް ފުއްސަވާނދޭވެ! އަދި މިއަޅާ ހައްދުފަހަނަޅާ ވަރަށް، ކޮށްފައިވާ ފާފަތައް ފުއްސަވާނދޭވެ! އަދި އެއީ ފާފަތަކެއްކަން މިއަޅާއަށް ވުރެ ބޮޑަށް، ތިބާ اللّٰه ދެނެވޮޑިގެންވާ ފާފަވެސް މިއަޅާއަށް ފުއްސަވާނދޭވެ! (ހެޔޮ ކަންތައްކުރުމަށް އިސްކުރެއްވުން) އިސްކުރައްވާ ފަރާތަކީ ތިބާ اللّٰهއެވެ. އަދި ފަސްކުރައްވާ ފަރާތަކީވެސް ތިބާ اللّٰهއެވެ. ތިބާ اللّٰه ފިޔަވާ އަޅުކަމަށް ޙައްޤުވާން ބައިވެގެންވާ، އެހެން އެއްވެސް އިލާހަކު ނުވެއެވެ."

1) رواه مسلم.

"اَللَّهُمَّ إِنِّيْ أَعُوْذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَأَعُوْذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيْحِ الدَّجَّالِ، وَأَعُوْذُ بِكِ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ. اَللَّهُمَّ إِنِّيْ أَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْمَأْثَمِ وَالْمَغْرَمِ"[1] މާނައީ: "އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުކުރައްވި ރަސްކަލާނގެ! ހަމަކަށަވަރުން މިއަޅާ ކަށްވަޅުގެ އަޒާބުން ރައްކާތެރިކޮށްދެއްވުމަށް އެދި، ތިޔަﷲ ގެ ޙަޟްރަތުން ދަންނަވަމެވެ. އަދި މަސީހުއްދައްޖާލުގެ ފިތުނައިން ރައްކާތެރި ކޮށްދެއްވުމަށް އެދި، ތިޔަﷲ ގެ ޙަޟްރަތުން ދަންނަވަމެވެ. އަދި ދިރިހުރުމާއި، މަރުވުމުގެ ފިތުނައިން ރައްކާތެރި ކޮށްދެއްވުމަށް އެދި، ތިޔަﷲ ގެ ޙަޟްރަތުން ދަންނަވަމެވެ. އަދި ފާފަކުރުމުންނާއި، ދަރަނިވެރިވުމުން ރައްކާތެރި ކޮށްދެއްވުމަށް އެދި، ތިޔަﷲ ގެ ޙަޟްރަތުން ދަންނަވަމެވެ."

"اَللَّهُمَّ إِنِّيْ ظَلَمْتُ نَفْسِيْ ظُلْماً كَثِيْرًا، وَلاَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ إِلاَّ أَنْتَ، فَاغْفِرْ لِيْ مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِيْ إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ"[2] މާނައީ: "އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުކުރައްވި ރަސްކަލާނގެ! ހަމަކަށަވަރުން މިއަޅާވަނީ މިއަޅާގެ އަމިއްލަ ނަފުސަށް ގިނަވެގެންވާ އަނިޔާވެރިވުމަކުން އަނިޔާވެރިވެފައެވެ. އަދި ތިޔަﷲ ފިޔަވައި ފާފަތައް ފުއްސަވާނެ އެހެން އެއްވެސް ފަރާތެއް ނުވެއެވެ. ފަހެ ތިޔަﷲ ގެ ޙަޟްރަތުންވާ ފަދަ ފުއްސެވުމަކުން މިއަޅާއަށް ފާފަ ފުއްސަވާނދޭވެ! އަދި މިއަޅާއަށް އޯގާތެރިވެ ވޮޑިގަންނަވާނދޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަﷲއީ ފާފަ ފުއްސަވާ އޯގާވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

1) رواه البخاري ومسلم.

2) رواه البخاري ومسلم.

"اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْبُخْلِ، وَأَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ، وَأَعُوْذُ بِكَ مِنْ أَنْ أُرَدَّ إِلَىٰ أَرْذَلِ الْعُمْرِ، وَأَعُوْذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْقَبْرِ"[1] މާނައީ:

"އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުކުރެއްވި ރަސްކަލާނގޭ! ހަމަކަށަވަރުން މިއަޅާ ބަޚީލުކަމުން ރައްކާތެރި ކޮށްދެއްވުމަށް އެދި ތިޔަﷲގެ ޙަޟްރަތުން ދަންނަވަމެވެ. އަދި މިއަޅާ ބިރުވެރިކަމުން ރައްކައުތެރި ކޮށްދެއްވުމަށް އެދި ތިޔަﷲގެ ޙަޟްރަތުން ދަންނަވަމެވެ. އަދި އެންމެ މުސްކުޅި އުމުރާ ހިސާބަށް (ވިސްނުންކުޑަވާނަން މިއަޅާގެ ބުރަ އުޅުނަން ދޭ އުމުރާ ހިސާބަށް) މިއަޅާ ރައްދުކުރެއްވުމުން ރައްކައުތެރި ކޮށްދެއްވުމަށް އެދި ތިޔަﷲގެ ޙަޟްރަތުން ދަންނަވަމެވެ. އަދި ދުނިޔޭގެ ފިތުނަތަކުންނާއި، ކަށްވަޅުގެ ޢަޛާބުން ރައްކައުތެރި ކޮށްދެއްވުމަށް އެދި ތިޔަﷲގެ ޙަޟްރަތުން ދަންނަވަމެވެ."

21- ސަލާމްދިނުމަށްފަހު ޛިކުރުކުރުން: ފަހު ސަލާމްދިނުމަށް ފަހުގައި ކިޔުން އެންމެ ސުންނަތް ޛިކުރުތައް ތިރީގައި ބަޔާންވެގެން އެވަނީއެވެ.

"أَسْتَغْفِرُ اللهَ (ތިންފަހަރު) اَللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ، وَمِنْكَ السَّلَامُ، تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالإِكْرَامِ"[2] "މިއަޅާ ﷲގެ ޙަޟްރަތުން ފާފަ ފުއްސެވުމަށް އެދި ދަންނަވަމެވެ. އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުކުރެއްވި ރަސްކަލާނގޭ! ތިޔަﷲއީ ސަލާމަތްކަން ދޭ ފަރާތެވެ. އަދި ސަލާމަތްތެރިކަން ވަނީ ތިޔަﷲގެ ޙަޟްރަތުންނެވެ. އޭ މަތިވެރިކަމާއި ޝާންކަމުގެ ވެރި ރަސްކަލާނގޭ! ތިޔަﷲ މާތްވެ މަތިވެރިވެ ވޮޑިގެންވެއެވެ."

---

1) رواه أحمد والبخاري والنّسائي.

2) رواه الجماعة إلاّ البخاري.

"اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ"[(1)] "އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުކުރުއްވި ރަސްކަލާނގެ! ތިޔަﷲއަށް ޛިކުރުކުރުމާއި، ތިޔަﷲއަށް ޝުކުރުކުރުމާއި، ތިޔަﷲއަށް ރިވެތި ގޮތުގައި އަޅުކަންކުރުމުގެ މައްޗަށް މިއަދާއަށް އެހީތެރިވެ ދެއްވައްނަވާށެވެ!"

"لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ، اَللَّهُمَّ لاَ مَانِعَ لِماَ أَعْطَيْتَ، وَلاَ مُعْطِيَ لِماَ مَنَعْتَ، وَلاَ يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ"[(2)] "ﷲ ފިޔަވައި އަޅުކަންކުރުން ޙައްޤުވާނޭ އެހެން އެއްވެސް އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އެކަލާނގެ އެއްކައުވަންތައެވެ. އެކަލާނގެއަށް އެއްވެސް ބައިވެރިއަކު ނުވެއެވެ. ހުރިހާ ވެރިކަމާއި ހުރިހާ ޙަމްދު ލިބިވޮޑިގެންވަނީ އެކަލާނގެއަށެވެ. އަދި ހުރިހާ ކަމެއްގެ މައްޗަށް ކުޅަދުންވަންތަވެ ވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުކުރުއްވި ރަސްކަލާނގެ! ތިޔަﷲ ދެއްވާ އެއްޗެއް މަނާކުރާނެ ފަރާތެއް ނުވެއެވެ. އަދި ތިޔަﷲ މަނާކުރެއްވި އެއްޗެއް ދޭނެ އެހެން ފަރާތެއްވެސް ނުވެއެވެ. އަދި އެއްވެސް މުއްސަނދިކަމަކުން ނުވަތަ ނަސީބުވެރިކަމަކުން ހުރިގޭ ފައިދާއެއް ނުވަތަ ނަސީބުވެރިއަކަށް ތިޔަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން އެއްވެސް ފައިދާއެއް ނުކުރާނެއެވެ. (ފައިދާކުރާނީ އަމަލުތަކެވެ ބިނާވެގެން ބަދަލުވެވެ.)"

"لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ. لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللهِ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ، وَلاَ نَعْبُدُ إِلاَّ إِيَّاهُ، لَهُ

1) رواه أحمد وأبو داود والنّسائي وابن خزيمة والحاكم وقال: صحيح على شرط الشيخين.

2) رواه أحمد والبخاري ومسلم.

النِّعْمَةُ وَلَهُ الْفَضْلُ وَلَهُ الثَّنَاءُ الْحَسَنُ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّيْنَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُوْنَ"(1) "اﷲ މެނުވީ އަޅުކަންކުރުން ޙައްޤުވެގެންވާ އެހެން އެއްވެސް އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އެކަލާނގެ އެއްކައުވަންތަކަމެވެ. އެކަލާނގެއަށް އެއްވެސް ބައިވެރިއަކު ނުވެއެވެ. ހުރިހާ ވެރިކަމާއި ހުރިހާ ޙަމްދެއް ލިބިވޮޑިގެންވަނީ އެކަލާނގެއަށެވެ. އަދި އެކަލާނގެއީ ހުރިހާ ކަމެއްގެ މައްޗަށް ކުޅަދުންވަންތަވެ ވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. ހެޔޮ ކަމެއް ކުރުމުގެ ބާރެއް އަދި ނުބައި ކަމުން ސަލާމަތްވުމުގެ ބާރެއްވެސް اﷲގެ ޙަޟްރަތުން މެނުވީ ނުވެއެވެ. اﷲ މެނުވީ އަޅުކަންކުރުން ޙައްޤުވެގެންވާ އެހެން އެއްވެސް އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އަދި އަހަރެމެން އެކަލާނގެއަށް މެނުވީ އަޅުކަމެއް ނުކުރަމުއެވެ. ނިޢުމަތާއި، ފަޟުލުކަމާއި، ރިވެތިސަނާ ލިބިވޮޑިގެންވަނީ ހަމައެކަނި އެކަލާނގެއަށެވެ. اﷲ މެނުވީ އަޅުކަންކުރުން ޙައްޤުވެގެންވާ އެހެން އެއްވެސް އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އަދި ކާފިރުން ކިޔަނދު ނުރުހުން ކަމުގައިވިޔަސް އަޅުގަނޑުމެން އެކަލާނގެއަށް އަޅުކަމާއި ދީން ޚާލިޞްކޮށް މިހުންނަމެވެ."

އަދި ނަމާދުފަހުގައި "{سُبْحَانَ اللهِ} {اﷲގެ ހުސްޠާހިރުވަންތަކަމެވެ!} ތޭތިރީސް ފަހަރު، {الْحَمْدُ ِللهِ} {އެންމެހާ ޙަމްދެއް ލިބިވޮޑިގެންވަނީ اﷲއަށެވެ.} ތޭތިރީސް ފަހަރު، {اللهُ أَكْبَرُ} {އެންމެބޮޑީ اﷲއެވެ.} ތޭތިރީސް ފަހަރު، އަދި ސަތޭކަ ހަމަކުރަން {لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ} {اﷲ މެނުވީ އަޅުކަންކުރުން ޙައްޤުވެގެންވާ އެހެން އެއްވެސް އިލާހަކު ނުވެއެވެ.

1) رواه أحمد ومسلم وأبو داود والنّسائي.

އެކަލާނގެ އެއްކައުވަންތައެވެ. އެކަލާނގެއަށް އެއްވެސް ބައިވެރިއަކު ނުވެއެވެ. ހުރިހާ ވެރިކަމާއި ހުރިހާ ޙަމްދުއް ލިބިވޮޑިގެންވަނީ އެކަލާނގެއަށެވެ. އަދި އެކަލާނގެއީ ހުރިހާ ކަމެއްގެ މައްޗަށް ކުޅަދުންވަންތަ ވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ.} މިޛިކުރުގައި ކުރުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވެއެވެ.

އަދި މަޣްރިބު ނަމާދާއި، ފަތިސް ނަމާދުދެކަނު އަންނަނިވި ޛިކުރު ދިހަފަހަރު ކިޔުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވެއެވެ.

"لاَ إِلهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِيْ وَيُمِيْتُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ"(1) "الله ފިޔަވައި އަޅުކަންވުން ޙައްޤުވެގެންވާ އެހެން އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އެކަލާނގެ އެއްކައުވަންތައެވެ. އެކަލާނގެއަށް އެއްވެސް ބައިވެރިއަކު ނުވެއެވެ. ހުރިހާ ވެރިކަމާއި ހުރިހާ ޙަމްދުއް ލިބިވޮޑިގެންވަނީ އެކަލާނގެއަށެވެ. އެކަލާނގެ ދިރުއްވައެވެ. އަދި މަރުއްވައެވެ. އަދި އެކަލާނގެއީ ހުރިހާ ކަމެއްގެ މައްޗަށް ކުޅަދުންވަންތަ ވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

އަދި އެއަށްފަހުގައި އާޔަތުލް ކުރްސީ ކިޔުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވެއެވެ. އެއީ މިފަދައިން ކިޔުމެވެ.

﴿ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْحَىُّ ٱلْقَيُّومُ ۚ لَا تَأْخُذُهُۥ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ ۚ لَّهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ مَن ذَا ٱلَّذِى يَشْفَعُ عِندَهُۥٓ إِلَّا بِإِذْنِهِۦ ۚ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۖ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَىْءٍ مِّنْ عِلْمِهِۦٓ إِلَّا بِمَا شَآءَ ۚ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ ۖ وَلَا

1) رواه الترمذي وأحمد وحسّنه الألباني.

يَـُٔودُهُۥ حِفۡظُهُمَاۚ وَهُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡعَظِيمُ ﴾ (البقرة: ٢٥٥) "ﷲއީ އެކަލާނގެ ފިޔަވައި އަޅުކަންކުރުން ޙައްޤުވެގެންވާ އެހެން އެއްވެސް އިލާހަކު ނުވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. އެކަލާނގެއީ ދިރި ހުރިވޮޑިގެންވާ އަބަދަށް ޤާއިމުވެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. ތާއްޓާޑުރުމާއި، ނިދުން އެކަލާނގެއަށް ނިސްބަތްވެގެން ނުވެއެވެ. އުޑުތަކާއި، ބިމުގައި ވާހައި އެއްޗެއް ވަނީ އެކަލާނގެއަށެވެ. އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި އިޛުނަތުގާ ނުލައި ޝަފާޢަތްތެރިވެވޭނީ ކާކުހެއްޔެވެ؟ އެބައިމީހުންގެ ކުރިމަތީގައި ވާހައި ކަމަކާއި، އެބައިމީހުންގެ ފަހަތުގައި ވާހައި ކަމެއް (އެބައީ އިސްވެ ދިޔަހައި ކަމަކާއި، ފަހުން ވާނޭހައި ކަމެއް) އެކަލާނގެ ދަންނަވޮޑިގެންވެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ޢިލްމުފުޅުގެ ތެރެއިން އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާ މިންވަރެއް މެނުވީ އެބައިމީހުންނަކަށް ނޭނގޭނެއެވެ. އެކަލާނގެ ކުރުސިއްޔު (އެކަލާނގެ ފައިފުޅު އަޅުއްވާ ގޮނޑިފުޅު) އުޑުތަކާއި ބިމަށް ފުޅާ ތަނަވަސްވެގެންވެއެވެ. އަދި އުޑުތަކާއި ބިން ރައްކާތެރިކުރުން ބުރަކަށްވުމުގައި އެކަލާނގެއަކަށް އެއްވެސް ވަރުބަލިކަމެއް ނާދެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެއީ މަތިވެރިވެ މާތްވެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

އަދި އެއަށްފަހުގައި އިޚްލާޞް، ފަލަޤު، ނާސް، މިތިންސޫރަތް ކިޔުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. ހަމަ މަޣްރިބު ނަމާދާއި، ފަތިސް ނަމާދަށްފަހު، ކޮންމެ ސޫރަތެއް ތިންފަހަރު ކިޔުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. ފަހެ އިޚްލާޞްސޫރަތުގެ މާނަ ތިރީގައި އެވަނީއެވެ.

﴿قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ۝ ٱللَّهُ ٱلصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ وَلَمْ يَكُن لَّهُۥ كُفُوًا أَحَدٌۢ ۝﴾ (الإخلاص: ١ – ٤) "(އޭ މުޙައްމަދުގެފާނެވެ!) ކަށޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. އެއީ اللهއެވެ. الله އެއްކައުވަންތަވެރިއެވެ. اللهއީ ފުދިވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. އެކަލާނގެއަށް ދަރިކަލަކު ނުވެއެވެ. އަދި ބަފައިކަލަކު ނުވެވޮޑިގެންވެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެއާ އެއްފަދަ އެހެން އެއްވެސް ފަރާތެއް ނުވެއެވެ."

﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلْفَلَقِ ۝ مِن شَرِّ مَا خَلَقَ ۝ وَمِن شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ۝ وَمِن شَرِّ ٱلنَّفَّٰثَٰتِ فِى ٱلْعُقَدِ ۝ وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ۝﴾ (الفلق: ١ – ٥) "(އޭ މުޙައްމަދުގެފާނެވެ!) ކަށޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. ހެނދުނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން، އެކަލާނގެ ހެއްދެވި ހުރިހާ މަޚްލޫޤުންގެ ނުބައި ކަމުން ރައްކާތެރިކަމަށް އެދެމެވެ. އަދި ރޭގަނޑުގެ އަނދިރިކަން ވެރިވާ ހިނދު އޭގަނޑުގެ އަނދިރިކަމުގެ ނުބައިކަމުން ރައްކާތެރިކަމަށް އެދެމެވެ. އަދި (ގޮށްޓަށް ޖަހައި ފު) ގޮށްޓަކަށް ފުމޭ އަންހެނުންގެ (އެބަހީ ސިހުރުވެރިންގެ) ނުބައިކަމުން ރައްކާތެރިކަމަށް އެދެމެވެ. އަދި ޙަސަދަވެރިޔާ ޙަސަދަވެރިވާ ހިނދު އޭނާގެ ނުބައިކަމުން ރައްކާތެރިކަމަށް އެދެމެވެ."

﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ ۝ مَلِكِ ٱلنَّاسِ ۝ إِلَٰهِ ٱلنَّاسِ ۝ مِن شَرِّ ٱلْوَسْوَاسِ ٱلْخَنَّاسِ ۝ ٱلَّذِى يُوَسْوِسُ فِى صُدُورِ ٱلنَّاسِ ۝ مِنَ ٱلْجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ ۝﴾ (الناس: ١ – ٦) "(އޭ މުޙައްމަދުގެފާނެވެ!) ކަށޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. ޖިންނިންނާއި، އިންސާނުންގެ ތެރެއިން ވަސްވާސްދުންގެ

ހިތްތަކަށް ވަސްވާސްޖައިދޫ (اللهُ ޢިލްމުކުރައްވާ ހިނދު) ޚަރަތަން އުނބުރިގާ ވަސްވާސްކުރުގެ ފިރި ޝައިޠާނާގެ ނުބައިކަމުން ރައްކާތެރި ކޮށްދެއްވުމަށް މީސްތަކުންގެ ފިރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން އެދި ދަންނަވަމެވެ. އެކަލާނގެއީ މީސްތަކުންގެ [illegible] ރަސްކަލާނގެއެވެ. މީސްތަކުންގެ އިލާހެވެ."

އަދި ފަތިސް ނަމާދަށްފަހު އަންނިވި ދުޢާކުރުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވެއެވެ.

"اَللَّهُمَّ إِنِّيْ أَسْأَلُكَ عِلْماً نَافِعاً، وَرِزْقاً طَيِّباً، وَعَمَلاً مُتَقَبَّلاً"(1) "އޭ ހައްދަވާ [illegible] ރަސްކަލާނގެ! ހަމަކަށަވަރުން މިއަދު، އިބަ اللهُ ޙަޟްރަތުން ޚައިރުކުރައްވާ ފައިދާކުރަނިވި ޢިލްމަކާއި، ޙަލާލުވެގެންވާ ރިޒްޤަކާއި، ޤަބޫލުކުރެވިގެންވާ ޢަމަލަކާއި ތިމަންކަލޯ އެދި ދަންނަވަމެވެ."

ނަމާދުގެ ފަރުޟުތަކާއި، ސުންނަތްތަކާ އާއި، ނަމާދުގެ ޝަރުޠުތަކުގެ ތަރުތީބުން ނަމާދުކުރާނެ ގޮތް

ނަމާދުގެ ފަރުޟުތަކާއި، ސުންނަތްތައް ބަޔާންވެ ހިނގައްޖެއެވެ. ފަހު މިދައްސުވުގެ [illegible] ބަޔާންކުރުމަށް [illegible] [illegible]، ނަމާދުގެ ޝަރުޠުތަކާއި ތަރުތީބުން އަރުކާނުން މާތްވެ. އެހެން ނަމާދުގެ ޝަރުޠުތަކާއި ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމަށް އިލްމުވެރިން ފާހަގަކޮށްފައިވެއެވެ. ފަހު ތަރުތީބުގައި އެވާ ތަރުތީބުން ނަމާދުކުރާނެގޮތެވެ.

---

1) رواه أحمد وابن ماجه وصحّحه الألباني.

-1 ނަމާދުކުރުމަށް ގަސްދުކުރާ ވަގުތުގައި ކިބުލައަށް ކުރިމަތިލައި ކޮޅަށްހުރުން.

-2 ކުރަން ގަސްދުކުރާ ނަމާދަކަށް ނިޔަތްގަތުން.

-3 اللهُ أَكْبَرُ ކިޔުމާ އެކު ދެއަތްތިލަފަތުގެ ބަނޑުފުށް ކިބުލައަށްވާ ގޮތަށް ދެއަތްތިލަ ދެކޮނޑާ ހަމައަށް ނުވަތަ ދެކަންފަތުގެފުށާ ހަމައަށް އުފުލުން.

-4 ވާތް މަތީ ކަނާތް ބާއްވައި މޭމަތީގައި ހަރަނބަދުން.

-5 ދުޢާއުލް އިސްތިފްތާހު ކިޔުން.

-6 أَعُوْذُ އާއި ބިސްމި ކިޔުމަށް ފަހު ސޫރަތުލް ފާތިޙާ ކިޔެވުން.

-7 ކޮންމެ ނަމާދެއްގެވެސް، ފުރަތަމަ ދެރަކުޢަތުގައި ޤުރުއާނުން މިންވަރެއް ކިޔެވުން.

-8 اللهُ أَكْبَرُ ކިޔުމާ އެކު ދެއަތް އުފުލައި ރުކޫޢަށް ދިއުން.

-9 ރުކޫޢުގައި ޠުމަޢުނީނާވުން.

-10 سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَه ކިޔުމާ އެކު ރުކޫޢުން ތެދުވެ ދެއަތް އުފުލުން.

-11 އިޢުތިދާލަށް ހުރުން.

-12 އިޢުތިދާލުގައި ޠުމަޢުނީނާވުން.

-13 اللهُ أَكْبَرُ ކިޔުމާ އެކު ސަޖިދައަށް ދިއުން.

-14 ސަޖިދާގައި ޠުމަޢުނީނާވުން.

-15 اللهُ أَكْبَرُ ކިޔުމާ އެކު ސަޖިދައިން ތެދުވުން.

-16 ދެސަޖިދަ ދެމެދު އިށީނުން.

17- ދެސަޖިދަ ދެމެދުގައި ދުޢާކުރުން.

19- الله أَكْبَرُ ކިޔުމާ އެކު ދެވަނަ ސަޖިދައަށް ދިޔުން.

20- الله أَكْبَرُ ކިޔުމާ އެކު ދެވަނަ ސަޖިދައިން ތެދުވުން.

21- ގައިބާދު ދަރަ ޗީރައްސަވަ ދެވަނަ ރަކުޢަތަށް ތެދުވުމުގެ ކުރިން ކުޑަ ހިނދުކޮޅަކު އިށީނުން ގަބޫލުކުރުން.

22- ދެވަނަ ރަކުޢަތަށް ތެދުވެ ހަރަށްބަށުން.

23- ފުރަތަމަ ރަކުޢަތުގައި ކަންތައްކުރި ގޮތަށް ކަންތައްކުރުން.

24- ފުރަތަމަ އައްތަޙިއްޔާތަށް އިށީނުން.

25- ތަޝައްހުދު ކިޔުން.

26- الله أَكْبَرُ ކިޔުމާ އެކު ތިންވަނަ ރަކުޢަތަށް ތެދުވެ ދެއަތް އުފުލައި ހަރަށްބަށުން.

27- ބިސްމި ކިޔައި ސޫރަތުލް ފާތިޙާ ކިޔުން.

28- ފުރަތަމަ ދެރަކުޢަތުގައި ކަންތައްކުރި ގޮތަށް ކަންތައްކުރުން.

29- الله أَكْبَرُ ކިޔުމާ އެކު ދެވަނަ ސަޖިދައިން ތެދުވެ ގައިބާދު ދަރަ ޗީރައްސަވަ ކުޑަ ހިނދުކޮޅަކު އިށީނުން ގަބޫލުކުރުން.

30- ހަތަރުވަނަ ރަކުޢަތަށް ތެދުވެ ހަރަށްބަށުން.

31- ތިންވަނަ ރަކުޢަތުގައި ކަންތައްކުރި ގޮތަށް ކަންތައްކުރުން.

32- ފަހު އައްތަޙިއްޔާތަށް އިށީނުން.

33- ތަޝައްހުދުކިޔުން.

34- ތަޝައްހުދަށްފަހު رسول الله ﷺ ގެ މައްޗަށް ޞަލަވާތްކިޔުން.

35- ޞަލަވާތަށް ފަހު ދުޢާކުރުން.

36- ސަލާމްދިނުން.

ދަންނައެވެ. ނަމާދުގެ ބަރަކާތްތަކުގައި ފިރިހެނުންނާއި އަންހެނުން ހަމަހަމައެވެ. އެއްވެސް ތަފާތެއް ވާރިދުވެގެން ނައިސްފައެއް ނުވެއެވެ.

ފަރުޟު ފަސްނަމާދުގައި ޤުނޫތުކިޔުން

މުސްލިމުންނަށް މުޞީބާތެއް ޖެހޭ ހިނދު ނުވަތަ ތަދުވަޅުކަމެއް ޖެހޭ ހިނދު ފަރުޟު ފަސްނަމާދުގައި އަޑުގަދަކޮށް ޤުނޫތުކިޔުން ޝަރުޢުވެގެންވެއެވެ. ފަހެ މާތްالله ރުއްސުންލެއްވި ޢަބްދުالله ބުން ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله ﷺ، އެއް މަސްދުވަސް ވަންދެން ފަރުޟު ފަސްނަމާދުގައި، ކޮންމެ ނަމާދެއްގެ ފަހު ރަކުޢަތުގައި سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ ޔޭ ވިދާޅުވެ، ޤަބީލާތަކަށް ބަދުދުޢާކުރައްވައެވެ. އެއީ ބަނޫ ސުލައިމްގެ ޤަބީލާތަކަށެވެ. އެއީ ރިޢުލާއި، ޛަކުވާނާއި، ޢުޞައްޔާ ކިޔުން ޤަބީލާތަކަށެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ފަހަތުގައި ތިއްބެވި ބޭކަލުން (އަސްޙާބުބޭކަލުން) އާމީން ވިދާޅުވިއެވެ."(1)

1) رواه أبو داود وصحّحه الألباني.

ވިތުރު ނަމާދުގައި ޤުނޫތުކިޔުން

ހަމައެކަނި ވިތުރު ނަމާދުގައި ޤުނޫތުކިޔުމަކީ ސުންނަތްވެގެންވާ ކަމެއް ނޫނެވެ. ބަޔާންވެދިޔަ ވަގުތިން މުސްތަޙިއްބުވާ ދުރުވާތެއް ނެތް ހިނދު، ވިތުރު ނަމާދުގައާއި އަދި އެހެން ނަމާދުތަކުގައި ޤުނޫތުކިޔުން ސާބިތުވެގެންވެއެވެ. އަދި ޖުމްހޫރު އިލްމުވެރިންގެ ރައުޔަކީވެސް މިއެވެ. ފަހެ އަބޫ މާލިކު އަލްއަޝްޖަޢީގެ ޙަދީޘްގައި ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަހުރެންގެ ބައްޕައަށް އަހުރެން ދަންނަވައިފީމެވެ. رسول الله ﷺ ފަހަތުގައާއި، އަބޫބަކުރުގެފާނާއި، ޢުމަރުގެފާނާއި، ޢުޘްމާނުގެފާނުގެ ފަހަތުގައި، އަދި ކޫފާގައި އެބަހީ ޢަލީގެފާނުގެ ފަހަތުގައި ގާތްގަނޑަކަށް ފަސް އަހަރުވަންދެން ބައްޕަ ނަމާދުކުރައްވާފައިވެއެވެ. ފަހެ އެބޭކަލުން (ވިތުރު ނަމާދުގައި) ޤުނޫތުކިޔުއްވިތޯއެވެ؟ ބައްޕަ ވިދާޅުވިއެވެ. "ދަރިފުޅާއެވެ. އެއީ ބިދުޢައެކެވެ."(1) ފަހެ ގިނަ އިލްމުވެރިންގެ ރައުޔަކީ ވިތުރު ނަމާދުގައި ޤުނޫތު ސުންނަތްވެގެން ނުވާނެވެ. އަދި رسول الله ﷺ ނަމާދުތަކުގައި ކިޔުއްވި ޤުނޫތަކީ ޤުނޫތު ނާޒިލާއެވެ. "اَللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ" މި ޤުނޫތަކީ ވިތުރުގައި ކިޔުއްވުމަށް ޙަސަނުގެފާނަށް رسول الله ﷺ އުނގަންނައިދެއްވި ޤުނޫތެއްކަން ޞަރީޙަކަށް ބަޔާންވެ ހިނގައްޖެއެވެ.(2)

---

1) رواه أحمد والتّرمذي وصحّحه والنّسائي وابن ماجه وصحّحه الألباني.

2) ފަހެ މިމައްސަލައިގެ ތަފްޞީލު ދެނެގަތުމަށް "كتاب الصلاة" ގެ މިމައުޟޫޢު ބައްލަވާށެވެ.

ސުންނަތް ނަމާދު

ފަހެ އިސްލާމް ދީނުގައި ފަރުޟު ނަމާދުތަކުގެ އިތުރަށް ސުންނަތް ނަމާދުތަކެއްވެސް ޝަރުޢުކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެއީ ފަރުޟު ނަމާދުގެ ރުކުންތަކާއި ސުންނަތްތަކަށް ފުރިހަމަ ނުވުމުގެ ސަބަބުން އުނިވާ އުނިވުން ފޫބެއްދުމަށާއި އާޚިރަތުގައި މީހާގެ ދަރަޖަތައް މަތިވެރިކުރުމަށްޓަކައެވެ. ފަހެ މާތް الله ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ޤިބަލިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ.

"إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ بِهِ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الصَّلَاةُ، يَقُولُ رَبُّنَا عَزَّ وَجَلَّ لِمَلَائِكَتِهِ، وَهُوَ أَعْلَمُ: انْظُرُوا فِي صَلَاةِ عَبْدِي أَتَمَّهَا أَمْ نَقَصَهَا؟ فَإِنْ كَانَتْ تَامَّةً كُتِبَتْ لَهُ تَامَّةً، وَإِنْ كَانَ انْتَقَصَ مِنْهَا شَيْئاً قَالَ: انْظُرُوا هَلْ لِعَبْدِي مِنْ تَطَوُّعٍ؟ فَإِنْ كَانَ لَهُ تَطَوُّعٌ قَالَ: أَتِمُّوا لِعَبْدِي فَرِيضَتَهُ مِنْ تَطَوُّعِهِ، ثُمَّ تُؤْخَذُ الأَعْمَالُ عَلَى ذَلِكُمْ"(1) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ޤިޔާމަތްދުވަހު އެންމެ ފުރަތަމަ މީސްތަކުންގެ ހިސާބުބެއްލެވޭ ކަމަކީ ނަމާދެވެ. މާތް الله، އެކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެންވާ ޙާލު، މަލާއިކަތުންނަށް ވަޙީކުރައްވާނެތެވެ. ތިމަންالله ގެ އަޅާގެ ނަމާދަށް، އެނަމާދު ފުރިހަމަވެގެންވޭތޯ؟ ނުވަތަ އުނިވެގެންވޭތޯ؟ ބައްލަވާށެވެ. ފަހެ ފުރިހަމަވެގެންވާނަމަ، ނަމާދު ފުރިހަމައަކަށް ލިޔުއްވާނެއެވެ. އަދި ނަމާދުން މިންވަރެއް އުނިވެގެންވާނަމަ، އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާނެތެވެ. ތިމަންالله ގެ އަޅާއަށް ސުންނަތް ނަމާދެއް ވޭތޯ؟

---

1) رواه أحمد وأصحاب السّنن وصحّحه الألباني.

ބައްލަވާށެވެ. ފަހެ އާދައަން ސުންނަތް ނަމާދުއްވާނަމަ، الله ވިތުރުކުރައްވާނެމެވެ. މިދަންﷲގެ އަޢާއަން، ފަރުޟު، އާނާގެ ސުންނަތްތަކުން ތުރިކަދަކާދުއްވާނެވެ. ދަން އަނިހަން ބަދަލުކުރާގެ ރިޔާބޮޑުވުން ކުރިއަން ދާނީ އެގޮތުގެ ވަކިންނެވެ. (އެބަހީ ފަރުޟު ނަމާދު، ސުންނަތް ކުރަރިން ފޫބައްދުވެއެވެ. އަދި ފަރުޟު ޒަކާތް، ޞަދަޤާތުން ފޫބައްދުވެއެވެ. މިގޮތަށެވެ.)"

ދެންފަހެ ސުންނަތް ނަމާދު މުސްތަޙައްބު ވެގެންވަނީ ގޭގައި ކުރުމެވެ. ފަހެ رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "اجْعَلُوا فِي بُيُوتِكُمْ مِنْ صَلاَتِكُمْ، وَلاَ تَتَّخِذُوهَا قُبُورًا"(1) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ގެތަކަން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަމާދުތަކުން ބައެއް ކުރާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ގެތައް، ކަށްބިންތަކަކަށް ނުހަދާށެވެ."

ދެންފަހެ ސުންނަތް ނަމާދުތައް ބެހިގެންވަނީ ދެބަޔަކަށެވެ. އެއީ ޢާންމު ސުންނަތްތަކާއި، ޚާއްޞަ ސުންނަތްތަކެވެ. ފަހެ ޢާންމު ސުންނަތްތައް ބިނާވެގެންވަނީ އެސުންނަތްތައް ކުޅާ މީހާގެ ނިޔަތުގެ މައްޗަށެވެ. ދެ ރަކުޢަތް ކުޅުމަށް ނިޔަތްގެންނަމަ، ދެރަކުޢަތް ކުޅާނެވެ. އަދި ހަތަރު ރަކުޢަތް ކުޅުމަށް ނިޔަތްގެންނަމަ، ހަތަރު ރަކުޢަތް ކުޅާނެވެ.

ދެންފަހެ ޚާއްޞަ ސުންނަތްތަކަކީ ނަމާދުގެ ރަވާތިބު ސުންނަތްތަކާއި، ޚާއްޞަ ނަންތަކެއް ދީފައިވާ ސުންނަތްތަކެވެ.

1) رواه الجماعة إلاّ ابن ماجه.

ރަވާތިބު ސުންނަތްތައް

ރަވާތިބު ސުންނަތްތަކަކީ ފަރުޟު ނަމާދުތަކުގެ އިސްފަސްކޮށް ކުރާ ސުންނަތްތަކެވެ.

ސުންނަތްކަން ގަދަވެގެންވާ ސުންނަތްތައް: ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ސުންނަތްކަން ގަދަވެގެންވާ، ސުންނަތްތަކުގެ ޢަދަދު، ބާރަ ރަކުޢަތް ކަމަށް ޘާބިތުކުރައްވާފައި ވެއެވެ. އެއީ ފަތިސް ނަމާދުގެ ކުރިދެރަކުޢަތާއި، މެންދުރު ނަމާދުގެ ކުރިހަތަރު ރަކުޢަތާއި، ފަހުދެރަކުޢަތާއި، މަޣްރިބު ނަމާދުގެ ފަހުދެރަކުޢަތާއި، އިޝާ ނަމާދުގެ ފަހުދެރަކުޢަތެވެ.

ފަހެ މާތްالله ހުއްޓުމެއްނެތި އުޅުއްވި ބަޔަކާ ބިންގާ ހަމަ ސުނަނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަކާ ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ حديث ކުރައްވަނިކޮށް ތިމަންނަކަމަނާ އަޑުއެއްސެވީމެވެ. "مَنْ صَلَّى اثْنَتَي عَشْرَةَ رَكْعَةً فِي يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، بُنِيَ لَهُ بِهِنَّ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ"[1] މާނައީ: "ދުވާލަކާ ރޭގަނޑު (ރަވާތިބުގެ) ބާރަރަކުޢަތް ކޮށްފި މީހާ، ތަންނަރެވެ. އެކަލާނގެ ސުވަރުގޭގައި ގެދޮރެއް ބިނާކުރެވޭނެއެވެ."

ފަހެ ސުންނަތް ނަމާދުތަކުގައިވެސް ކަންތައްތަކުގައި ހަމަ ފަރުޟު ނަމާދުތަކުގައިވެސް ކަންތައްތަކުން ގޮތަށެވެ. ތަކްބީރާއި ހަމަހަމަ ނިޔަތެވެ.

1) رواه مسلم والتّرمذي والنّسائي.

ފަހެ ފަތިސް ނަމާދުގެ އިހުސުންނަތާއި، މަޣުރިބުނަމާދުގެ
ފަހުސުންނަތުގެ ފުރަތަމަ ރަކުޢަތުގައި، ސޫރަތުލް ފާތިޙާއަށް ފަހު ﴿قُلْ
يَـٰٓأَيُّهَا ٱلْكَـٰفِرُونَ﴾ (الكافرون) ސޫރަތް އަދި ދެވަނަ ރަކުޢަތުގައި،
ސޫރަތުލް ފާތިޙާއަށް ފަހު ﴿قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ﴾ (الإخلاص) ސޫރަތް
ކިޔެވުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ.

އަދި ބައެއް ފަހަރު، ފަތިސް ނަމާދުގެ އިހުސުންނަތުގެ ފުރަތަމަ
ރަކުޢަތުގައި، ސޫރަތުލް ފާތިޙާއަށް ފަހު ﴿قُولُوٓا۟ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَآ
أُنزِلَ إِلَىٰٓ إِبْرَٰهِـۧمَ وَإِسْمَـٰعِيلَ وَإِسْحَـٰقَ وَيَعْقُوبَ وَٱلْأَسْبَاطِ وَمَآ أُوتِىَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَآ
أُوتِىَ ٱلنَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ﴾ (البقرة: ١٣٦)
މިއާޔަތް އަދި ދެވަނަ ރަކުޢަތުގައި، ސޫރަތުލް ފާތިޙާއަށް ފަހު ﴿قُلْ يَـٰٓأَهْلَ
ٱلْكِتَـٰبِ تَعَالَوْا۟ إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَآءٍۭ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِۦ
شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَقُولُوا۟ ٱشْهَدُوا۟ بِأَنَّا
مُسْلِمُونَ﴾ (آل عمران: ٦٤) މިއާޔަތް ކިޔެވުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ.

ފަހެ ގޭގައި ފަތިސް ނަމާދުގެ އިހުސުންނަތްކުރާނަމަ،
ސުންނަތްކޮށް އަވަދިވެގެން ކަނާތު އަރި މައްޗަށް އޮށޯވުން މުސްތަޙައްބު
ވެގެންވެއެވެ.

ފަހެ ފަތިސް ނަމާދުގެ އިހުސުންނަތް ފާއިތުވެއްޖެނަމަ، ފަތިސް
ނަމާދުގެ ފަހުންވެސް އެސުންނަތްކުރުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ.

ސުންނަތްކަން ގަދަވެގެންވާ ސުންނަތްތަކެއް: އެބަހީ رسول الله ﷺ އާދި އެކަށަވެގެންގެ އަސްބާބުތަކާހުރެން، އެސުންނަތްތަކެއް ދާއިމީ ގޮތުގައި ކުރައްވާފައިވާ ސުންނަތްތަކެވެ. އެއީ ޢީދުގެ ނަމާދުގެ ކުރީން ހަމަޖެހި ރައްކާތެރިކަމުގައި ނުވަތަ ދަތުރުމަތީގައި، މަރުވެރިބާ ނަމާދުގެ ކުރީން ދަތުރުމަތީގައި، އިސްތިސްޤާ ނަމާދުގެ ކުރީން ދަތުރުމަތީވެ. މިދަތުރުމަތީ ކަނޑާ ނަމާދުކުރާ މީހާގެ އިޙްތިޔާރަށް ދަތުރުމަތިކަމާ ހަމައަށްވާނެކަށެވެ. އެބަހީ އާދަ ކުރަން އެއްބަސްވެ، ކުރާވެ. އަދި ކުރަން ނަމާދުނަމަ، ނަމާދުކުރިޔަސް އެކަމުގެ ރައްކާތެރިވެވެ.

ވިތުރި

ވިތުރިއަކީ ސުންނަތްތަކުން ގަދަވެގެންވާ ސުންނަތް ނަމާދެކެވެ. ޙަޟަރު އަދި ސަފަރުގައި رسول الله ﷺ ދާއިމުކޮށް ކުރައްވާފައިވެއެވެ.

ވިތުރީގެ ވަގުތު: ވިތުރީގެ ވަގުތަކީ ޢިޝާ ނަމާދުން ފާރިޣުވުމުން، ފަޖުރު ކުރިމަތިވުމާ ހަމައަށެވެ. އަދި ވިތުރިކުރުން އެންމެ ފުރިހަމައީ ރޭގެ ފަހު ބައިގައެވެ. ވަގުތަކީ ރޭގެ ފަހުބައިގެ ވަގުތެވެ. އެހެންނަމަވެސް ރޭގެ ފަހުބައިގައި ހޭލުމަކީ ޔަޤީންކަމެއް ނޫންނަމަ، އެންމެ ފުރިހަމައީ ރޭގެ ފުރަތަމަ ބައިގައި ކުރުމެވެ.

ވިތުރީގެ ރަކްޢަތްތަކުގެ ޢަދަދު: އިމާމު ތިރުމިޒީ -رحمه الله- ވިދާޅުވެއެވެ. "ވިތުރީގެ ތެރަ ރަކްޢަތެއް، އެގާރަ ރަކްޢަތެއް، ނުވަ ރަކްޢަތެއް، ހަތް ރަކްޢަތެއް، ފަސް ރަކްޢަތެއް، ތިން ރަކްޢަތެއް އަދި އެއް

ރަކުޢަތް رسول الله ﷺ ގެ ރިވައިން ސާބިތުވެގެންވެއެވެ." އަދި އިމާމު އިސްޙާޤު -رحمه الله- ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله ﷺ ތޭރަ ރަކުޢަތުން ވިތުރިކުރައްވައޭ ބުނެވޭ ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ ވިތުރިއާ އެކު އަދާކުރައްވާ ރޭގަނޑު ތަހައްޖުދުގެ ތޭރަ ރަކުޢަތްތަކާއި ވާހަކައެވެ. އެބަހީ ރޭގަނޑުގެ ނަމާދު ވިތުރާ ގުޅުވައިގެން ވިތުރަށް ނިސްބަތްކޮށްލައްވައެވެ."

ވީމާ ދަރުކަތުގެ ރަކުޢަތް އެކެވެ. ރަކުޢަތްތަކުގެ ސަލާމް ދޭގޮތުގައި ސަލާމް ދިނުމަށް ބޭނުންވާނަމަ ބަރާބަރެވެ. އަދި ދޭން ރަކުޢަތުގައި އެކަށިގެންވާ މިންވަރަށް ބަރާބަރެވެ. އަދި އެއްބަޔާކުރެވޭ ރަކުޢަތްތަކުގައި ވަކިން ސަލާމް ދީ އެއްބަޔާކުރުމަކީ ކުރެވޭ ސަލާމް ދިނުމަށް ބޭނުންވާނަމަ ބަރާބަރެވެ. އަދި ދުރަށް ރަކުޢަތުގައި ސަލާމް ދީ އެއްބަޔާކުރުމަކީ ރަކުޢަތްތަކުގެ ސަލާމް ދިނުމަށް ބަރާބަރެވެ.

ވިތުރުގައި ކިޔަވާނީ: ވިތުރުގައި ސޫރަތް ތިލާވަތްކުރަން، ފާތިޙާ ކިޔެވުމަށްފަހު ސޫރަތެއް ކިޔަވާ ސުންނަތެވެ. އެކަމަކު

ދެން ރަކުޢަތުގެ ތިން ރަކުޢަތުގައި ﴿سَبِّحِ ٱسْمَ رَبِّكَ ٱلْأَعْلَى﴾ (الأعلى)

ސޫރަތް އަދި ދެވަނަ ރަކުޢަތުގައި ﴿قُلْ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلْكَـٰفِرُونَ﴾ (الكافرون)

ސޫރަތް އަދި ތިންވަނަ ރަކުޢަތުގައި ﴿قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَـدٌ﴾ (الإخلاص)

ސޫރަތް ކިޔެވުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. ނުވަތަ ތިންވަނަ ރަކުޢަތުގައި

﴿قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَـدٌ﴾ އާއި، ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلْفَلَقِ﴾ އާއި، ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ﴾ މިއީން ސޫރަތް ކިޔެވުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ.

ވިތުރިގައި ޤުނޫތުކިޔުން: ވިތުރުގެ ފަހު ރަކުޢަތުގައި ރުކޫޢުގެ ކުރިން ނުވަތަ ރުކޫޢުގެ ފަހުން ޤުނޫތުކިޔުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. އަދި އެކަން ވަކި ރަމަޟާނާ މަހުގެ ފަހުފަނަރަރޭއާއި ހާއްސަވެގެން ނުވެއެވެ. މާތްالله ރުއްސުންވަންތަވުމާއެކު ބަހަސްގެ ކިޔައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަހުރެން ވިތުރިގައި ކިޔުމަށް رسول الله ﷺ އަހުރެންނަށް ކަލިމަތައް އުނގަންނަވައިދެއްވިއެވެ. އެއީ "اَللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيْمَنْ هَدَيْتَ، وَعَافِنِيْ فِيمَنْ عافَيْتَ، وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ، وَبَارِكْ لِيْ فِيْمَا أَعْطَيْتَ، وَقِنِيْ شَرَّ مَا قَضَيْتَ، فَإِنَّكَ تَقْضِيْ وَلاَ يُقْضَىٰ عَلَيْكَ، إِنَّهُ لاَ يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ، [وَلاَ يَعِزُّ مَنْ عَادَيْتَ]، تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ"[1] މާނައަކީ: "އޭ ހިދާޔަތް ދެއްވާފައިވާ މީސްތަކުންގެ ތެރޭގައި ޔާالله! ތިޔަކަލާނގެ ހިދާޔަތް ދެއްވާފައިވާ މީސްތަކުންގެ ތެރޭގައި، މިއަޅާއަށްވެސް ހިދާޔަތް ދެއްވާނދޭވެ! އަދި ޔާالله ތިޔަކަލާނގެ ސަލާމަތްކުރައްވާފައިވާ މީސްތަކުންގެ ތެރޭގައި، މިއަޅާއަށްވެސް ސަލާމަތް ދެއްވާނދޭވެ! އަދި ޔާالله އެކަލާނގެ ބަލައިގެންފައިވާ މީސްތަކުންގެ ތެރޭގައި، މިއަޅާވެސް ބަލައިގެން ތެދުމަގުގައި ރައްކާތެރިކުރައްވާނދޭވެ! އަދި ޔާالله ދެއްވާފައިވާ ތަކެތީގައި މިއަޅާއަށް ބަރަކާތް ދެއްވާނދޭވެ! އަދި ޔާالله ނިންމަވާފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ ނުބައިކަމުން މިއަޅާ ސަލާމަތްކުރައްވާނދޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން ޔާالله ނިންމަވަނީ ތިޔަކަލާނގެއެވެ. އަދި ޔާالله ގެ މައްޗަށް ނިންމޭނެ ފަރާތެއް ނުވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ޔާالله ތިޔަކަލާނގެ ރައްކާތެރިކަމާއި ހިމާޔަތް ލިބިފައިވާ މީހަކު ނިކަމެތި ނުވާނެއެވެ. [އަދި ޔާالله ދުޝްމިނުކަމާ

---

1) أخرجه أهل السنن وأحمد والدارمي والحاكم والبيهقي. ބައްލަވާ ޢުލަމާއިން ބަޔާން ކުރައްވާ ރިވާކުރައްވާ ޙަދީޘެވެ. وصحّحه الألباني.

ވޮދެގެންގި މީހަކު، އިއްޒަތްތެރި ނުވާހުއްޖެވެ.] އަޅަދުންގެ ފިރިހެންކަމާއި ދުޢާކޮށްދޭށެވެ! ތިޔަﷲގެ ޙަޟްރަތުގައި ގަބޫލުކުރެއްވުމަށް!"

ވިތުރިކޮށް އަވަދިވެގެން ދުޢާކުރުން: ވިތުރިކޮށް އަވަދިވެގެން އަންނަނިވި ޒިކުރާއި ދުޢާކުރުން ސުންނަތްތެރިކަމުގެ ވޭގެނުވެއެވެ. "سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوْسِ" މިފަދައިން ތިން ފަހަރު ކިޔާށެވެ. އަދި ތިންވަނަ ފަހަރު އަޑުގަދަކޮށް ދަމާލައިދަމައި ކިޔާށެވެ. މާނައީ: "ހުރިހާ އުނި ސިފަތަކުން ހުސްތާހިރު ވޮދެގެންވާ، ބަޑުޑު ރަސްކަލާނގެ (އެހަރީ ﷲ) ހުސްތޯހިރުކަމުގައެވެ!"

ދެން [رَبُّ الْمَلاَئِكَةِ وَالرُّوْحِ] [އެކަލާނގެއީ މަލާއިކަތުންނާއި ޖިބްރީލުގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެއެވެ.](1) މިފަދައިން އެއް ފަހަރު ކިޔާށެވެ.

ދެން އެއަށް ފަހު އަންނަނިވި ދުޢާކުރާށެވެ. "اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوْبَتِكَ، وَأَعُوْذُ بِكَ مِنْكَ، لاَ أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ، أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَىٰ نَفْسِكَ"(2) މާނައީ "އޭ ރަސްކަލާ ތޮބެކުރުއްވި ކަލޭގެފާނުގެ ހުރިހާ ސިފަތަކާ މިއަދާ ތިޔަﷲގެ ކުރިކޮށްދޭތި ސިފަތަކާ ހުރިހާ ފުރިހަމަކަން، ތިޔަﷲގެ ކާފާއިން ރުހިވޮޑިގަތުމުން އަޅުގަނޑު ރައްކާވުން އެދި ދަންނަވަމެވެ. އަދި ތިޔަﷲގެ ބުރަށްގެރިހަމަ ހިތްގައިމު ދުރުވެރިކަން، ތިޔަﷲގެ އުޅޭބަދިން ރައްކާވުން އެދި ދަންނަވަމެވެ. އަދި ތިޔަﷲގެ ބަސްރަމަޟާނާ ނުރުހުމަކާއި ނުވަތަ عذاب ނަ ރައްކާވުމަށް އެދި ތިޔަﷲގެ ބަސްރަމަޟާން ދަންނަވަމެވެ. ތިޔަﷲއަށް

1) رواه النسائي والدارقطني وصحّحه الألباني.

2) رواه أحمد ومسلم وأصحاب السّنن.

ދަންނަވަން ޖެހޭ ތަޢުރީފާއި ޘަނާ މިއަދާއަށް ޢަދަދު ނުކުރެވޭހާވަރަށް ގިނައެވެ. ރިޟަاللهި ރިޟަاللهގެ އަދިއްޔަ ޚަލްޤުވަން ޘަނާ ވަޒީރުއްލި ޚަރަދިން ޘަނާ ތިބިލުޖެގެންމާ ޚަރާޖުވެ."

ހަތަރު، ދުވާލާއި ރޭގެ ސުންނަތްމުއައްކަދާ ނަމާދު. ހަރު ވިތުރު ނަމާދުގެން ނިޔާހަށި، ދަލުނަމާދަރު ހާޒިރުވެރިދާ، ދުރަކުބައެން ދުރަކުބައެން ދަލުނަމާދުކުރުނިއެވެ. ދުން ވިތުރު ނަމާދަކަށް ނުޖެހެނިއެވެ. އަދި އެންމެ ވިތުރި ޢަރަޒުގެ ނުޖެހެނުލެވެ.

ވިތުރި ކަޟާކުރުން: ހަމަސްވެފުގެ ކުރިން ވިތުރި ނުކުރުވި ކުޅަދުން ދިމާއަށް ވިތުރި ކަޟާކުރުން ސަލާމްވެގެންވާ ކަރަން ޖެހުއްޖެ އިސްލާމިން ވިތުރުވެހަދިވެއެވެ. ހަދި މާތްالله ރަސޫލުއްލާހު އަޅު ސަބަބިން ތިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަހާގެ ހާނު ވިތުރުވިއެވެ. ހަދަކަހަވަރުން رسول الله ﷺ ވަޙީދީކުރައްވިއެވެ. "مَنْ نَامَ عَنْ وِتْرِهِ أَوْ نَسِيَهُ فَلْيُصَلِّهِ إِذَا ذَكَرَهُ"(1) މާނައީ: "ވިތުރުނުކޮށް ނިދިއްޖެ މީހާ ނުވަތަ ވިތުރުކުރަން ހަނދާންނެތުނު މީހާ ވީއްޔާ ހަނދާންވާ ހިނދު ވިތުރުކުރާހުރިކަމެވެ."

ދުން ވިތުރި ކަޞްރުކުރަން ވަގުތު ދަންނައެވެ. އެވަގުތު ކަނޑައެޅުން ދަރުޖެއް އައިސްފަދައެވެ. ނަމާވެ. އަދި އިޖުމާޢުރިންގެ ބަސްކޮށްގައެވެ. މިކަމުގައި ޝަރީޢަތްގެ ސުންނަތުގެއްވެއެވެ. އެއްސަކަމުން ނަމާދުކުރުން

1) رواه أبو داود وصحّحه الألباني.

މަނާވަގުތުތަކުން ފިޔަވައި އެންމެ އަވަސްވަގުތެއްގައި ޤަޟާކުރުން އެދެވިގެންވެއެވެ.

ތަހައްޖުދު ނަމާދު

އެބަހީ ދަމުނަމާދެވެ. ދަމުނަމާދަކީ ވަރަށް މާތްވެގެންވާ ނަމާދެކެވެ. ފަރުޟު ފަސް ނަމާދު ފިޔަވައި ދެންވާ އެންމެ މާތް ނަމާދެވެ. އަދި މާތްالله ރުއްސެވިގެންވާ އަޅުތަކުންގެ ޞިފައިން ހިމެނިގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންފުޅުކުރައްވާފައިވާ ޙަދީޘް އަރުވަމެވެ. "أَفْضَلُ الصَّلاَةِ بَعْدَ الْمَفْرُوضَةِ صَلاَةٌ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ"[1] މާނައީ: "ފަރުޟު ނަމާދަށްފަހު އެންމެ މާތް ނަމާދަކީ ރޭގަނޑުގެ މެދުތެރޭގައި ކުރާ ނަމާދެވެ. (އެބަހީ ދަމުނަމާދެވެ.)"

ދަމުނަމާދުކުރުމަށް އެދި ނިދާގެ ކުރިން ނިޔަތްކުރުން:

އަދި ދަމުނަމާދުކުރުމަށް އެދި ނިދާގެ ކުރިން ނިޔަތްކުރުން ސުންނަތްވެއެވެ.

ނިޔަތް ކުރުމަށްފަހު ދަމުނަމާދު ނުކުރެވުން ސިފަވުން: އަދި މާތްالله ރުއްސެވިގެންވާ އަޅުތަކުންގެ ޞިފައިން ހިމެނިގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންފުޅުކުރައްވާފައިވެއެވެ. "مَنْ أَتَى فِرَاشَهُ وَهُوَ يَنْوِي أَنْ يَقُومَ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ، فَغَلَبَتْهُ عَيْنَاهُ حَتَّى أَصْبَحَ، كُتِبَ لَهُ

1) رواه أحمد ومسلم وأبو داود.

مَا نَوَى، وَكَانَ نَوْمُهُ صَدَقَةً عَلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ"(1) މާނައީ: "ރޭގަނޑު ތެދުވެ ދަމުނަމާދުކުރުމަށް ނިޔަތްގަންނަ ބާޖު، ތަންމަތީގައި އޮށޯވެ، ޗަރާ ކަމިސްވެއްޖެއުދަން ގާންޑުން ނުހޭލިއްޖެ ނިދިޖެހިވެ އެވަރުން ދިޔާ ނަމަވެސް. އޭނާ ނިޔަތްގަތް ކަމެއް އޭނާއަށްޓަކައި ލިޔުއްވާނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ނިދި ވާނީ މާތްاللهގެ ހަޟްރަތުން އޭނާއަށްވާ ޞަދަޤާތެއްކަމުގައެވެ."

ދަމުނަމާދަށް ހޭލާ ހިނދު، ތެދުވެ ނިދި ފިރުމާލުމާއި އަދި ދަތް އުނގުޅުން ފަހު އާލު ޢިމްރާން ސޫރަތުގެ ފަހަތު އަދި އާޔަތްތައް ކިޔުން. ﴿ إِنَّ فِي خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ لَءَايَٰتٍ لِّأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ۝ ٱلَّذِينَ يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ قِيَٰمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِى خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَٰطِلًا سُبْحَٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ۝ رَبَّنَآ إِنَّكَ مَن تُدْخِلِ ٱلنَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُۥ ۖ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ۝ رَّبَّنَآ إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِى لِلْإِيمَٰنِ أَنْ ءَامِنُوا۟ بِرَبِّكُمْ فَـَٔامَنَّا ۚ رَبَّنَا فَٱغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّـَٔاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ ٱلْأَبْرَارِ ۝ رَبَّنَا وَءَاتِنَا مَا وَعَدتَّنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ ٱلْمِيعَادَ ۝ فَٱسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّى لَآ أُضِيعُ عَمَلَ عَٰمِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ ۖ بَعْضُكُم مِّنۢ بَعْضٍ ۖ فَٱلَّذِينَ هَاجَرُوا۟ وَأُخْرِجُوا۟ مِن دِيَٰرِهِمْ وَأُوذُوا۟ فِى سَبِيلِى وَقَٰتَلُوا۟ وَقُتِلُوا۟ لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ ثَوَابًا مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ عِندَهُۥ حُسْنُ ٱلثَّوَابِ ۝ لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فِى ٱلْبِلَٰدِ ۝ مَتَٰعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَىٰهُمْ

1) رواه النّسائي وابن ماجه وصحّحه الألباني.

جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ ٱلْمِهَادُ ۝ لَـٰكِنِ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّـٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ خَـٰلِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ ۗ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ خَيْرٌ لِّلْأَبْرَارِ ۝ وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَـٰبِ لَمَن يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِمْ خَـٰشِعِينَ لِلَّهِ لَا يَشْتَرُونَ بِـَٔايَـٰتِ ٱللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۗ أُو۟لَـٰٓئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ۝ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱصْبِرُوا۟ وَصَابِرُوا۟ وَرَابِطُوا۟ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾(آل عمران: ١٩٠ – ٢٠٠)(1)

ކުރުކުރު ދެރަކުޢަތުން ތަހައްޖުދު ފެށުން. ރޭން އެއަށް ތަދު ކުޅާ ރަކުޢަތްތައް ބޭނުން ވަރަކަށް ދިގުކޮށްލުމެވެ. އަދި ދިގުކޮށްލި ވަރަކަށް ތަވާބު އިތުރުވާނެއެވެ. ހަމަ رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنَ اللَّيْلِ فَلْيَفْتَـــتِحْ صَلاَتَهُ بِرَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ"(2) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ކުރެ މީހަކު ރޭގަނޑު (ތަހައްޖުދަށް) ތެދުވެ ހިނދު ހަމަ އެނާގެ ނަމާދު ކުރުކުރު ދެރަކުޢަތުން ފަށާށެވެ."

ތަހައްޖުދަށް އަނބިމީހާ ހޭލުއްވުން. ހަމަ رسول الله ﷺ حديث ކުރެއްވިއެވެ. "رَحِمَ اللهُ رَجُلاً قَامَ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّى وَأَيْقَظَ امْرَأَتَهُ، فَإِنْ أَبَتْ نَضَحَ فِي وَجْهِهَا الْمَاءَ، رَحِمَ اللهُ امْرَأَةً قَامَتْ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّتْ وَأَيْقَظَتْ زَوْجَهَا، فَإِنْ أَبَى نَضَحَتْ فِي وَجْهِهِ الْمَاءَ"(3) މާނައީ: "އެފިރިހެނަކަށް الله ރަޙުމަތްލައްވައިފިއެވެ! އެއީ ރޭގަނޑު ތެދުވެ، ނަމާދުކުރެއްވެ. އަދި

1) رواه أحمد والبخاري ومسلم وأبو داود.

2) رواه أحمد ومسلم.

3) رواه أحمد وأبو داود والنّسائي وابن ماجه وصحّحه الألباني.

އޭނާގެ އަނބިމީހާ ހޭލައްވައެވެ. ފަހެ ހޭނުލައިފިނަމަ، އެކަނބުލޭގެ މޫނު މައްޗަށް ފެން ވިހުރުވައިލައެވެ. އަދި اللّٰه އެއަންހެން މީހާއަށް ރަޙްމަތްލައްވާށިއެވެ! އެކަނބުލޭގެ ރޭގަނޑު ތެދުވެ، ނަމާދުކުރައްވައެވެ. އަދި އެކަނބުލޭގެ ފިރިމީހާ ހޭލައްވައެވެ. ފަހެ ހޭނުލައިފިނަމަ، އޭނާގެ މޫނު މައްޗަށް ފެން ވިހުރުވައިލައެވެ."

ބޮއްޓާޖެހުން ފަނައިވިނަމަ ނަމާދު ދޫކޮށްލުން: އަދި ނިދި ފިލަންދެން މަޖުބޫރުވެއެވެ. ނިދާލަ ނިދައިލުމެވެ. ފަހެ رسول الله ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ.

"إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنَ اللَّيْلِ فَاسْتَعْجَمَ الْقُرْآنُ عَلَى لِسَانِهِ، فَلَمْ يَدْرِ مَا يَقُولُ فَلْيَضْطَجِعْ"(1) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ކޮޅެ މީހަކު ރޭގަނޑު ތެދުވެ ހިނދު، ފަހެ އޭނާގެ ދޫ މައްޗަށް ޤުރުއާން އޮޅި، އޭނާ ކިޔާ އެއްޗެއް އެނގެނީ ނޫނިގެން ފަހަރެއްނަމަ، ފަހެ (ނަމާދު ދޫކޮށްލައި) އޭނާ އޮށޯންނަހިނާށެވެ."

އާދައިން ކުރެވޭނެކަމެއްގެ މިންވަރަކަށް ނަފުލުއަޅުކަމުގައި ދެމިހުރުން ސުއްނަތް:

އެބަހީ އެބަޔަކުދެއް ވަރަށް ދެމިހުރުމަށް ނަފުލުއަޅުކަންކުރުމެވެ. ފަހެ رسول الله ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. "يَا أَيُّهَا النَّاسُ خُذُوا مِنَ الأَعْمَالِ مَا تُطِيقُونَ، فَإِنَّ اللهَ لاَ يَمَلُّ حَتَّى تَمَلُّوا، وَإِنَّ أَحَبَّ الأَعْمَالِ إِلَى اللهِ مَا دَامَ وَإِنْ قَلَّ"(2) މާނައީ: "އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކުރެވޭނެފަދަ މިންވަރަކަށް އަމަލުކުރާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުން ކުރިއަށްދެވުމަން ވަންދެން، ހަމަވަގުތުވެވުން الله ވަރުބަލި

---

1) رواه أحمد ومسلم وأبو داود وابن ماجه.

2) رواه أحمد والبخاري ومسلم وأبو داود والنّسائي وابن ماجه.

ވޮޑިގަންނަވައެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން الله ގެ ބަރަކާތްތެރިކަން އެންމެ ގާތްވެވަޑައިގަންނަވާ ވަގުތު ބަޔަކީ (އެދިގެންނެވީ ކިބައިގައި) ދުޢާކުރުމަށް ބަރަކާތެވެ. އެއީ ކިޔަމަންވާ ދަރުނަދަފުސް ދެއްވެ."

ތަހައްޖުދުގެ ވަގުތު: ފަށާ ޢިޝާ ނަމާދުން ފެށިގެން، ފަތިސް ވަގުތާއި ހަމައަށް ނަމާދުގެ ވަގުތެވެ. އެކަމަކު ކޮންމެވެސް މިންވަރަކަށް ނިދާފައި، ދެން ތެދުވެ ތަހައްޖުދުކުރުން އެއްގޮތްވެގެންވެއެވެ. އެއީ އިއީ رسول الله ﷺ ގެ ސުންނަތެވެ.

ތަހައްޖުދުކުރުމުގެ އެންމެފުރިހަމަ ވަގުތު: ފަސް އެއީ ރޭގެ ފަހު ތިންބައިކުޅަ އެއްބައިގައި ފަހުބައެވެ. ފަސް ގޮތް الله ތަޢާލާ ދުނިޔޭގެ އުޑުތަކުގެ ތެރޭގައި ތިބޭ ބަޔަކަށް ޖަވާބުދެއްވައެވެ. އަދި رسول الله ﷺ حديث ކުރައްވާފައިވަނީ އަސްރާރުގެ އަދާކުރުމެވެ. "أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الرَّبُّ مِنَ الْعَبْدِ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ الآخِرِ، فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَكُونَ مِمَّنْ يَذْكُرُ اللهَ فِي تِلْكَ السَّاعَةِ فَكُنْ"[1] މާނައީ: "الله، އަޅާއާ އެންމެ ކައިރިވެވަޑައިގަންނަވާ ވަގުތަކީ ރޭގެ ފަހު ބައިގެ ވަގުތެވެ. ފަހެ އެވަގުތު الله އަށް ޛިކުރުކުރާ މީހުންގެ ތެރެއިން ވުމަށް ކަލޭގެ ނަފްސަށް ކުޅަދާނަވާނަމަ ފަހެ ވެވޭނެއެވެ."

ތަހައްޖުދުގެ ރަކުޢަތްތަކުގެ އަދަދު: ވިތުރުގެ ރަކުޢަތްތަކުގެ ޢަދަދުގެ މަސައްކަތް ދިރާސާކުރުމުން ކުރިއެވެ. އެހެނީ ހަމަހަމަވުމަށް رسول الله ﷺ އަށް ވިތުރުގެ ރަކުޢަތްތައް ކަނޑައެޅުމަށް ޢަދަދެއް ކުރައްވާ ރަކުޢަތްތަކާ ހަމަ ތަހައްޖުދުވެއެވެ. އެކަމަކު ގޮތް

1) رواه الترمذي والنّسائي وابن خزيمة والبيهقي والحاكم وصحّحه الألباني.

ރަކުޢަތަށް ވުރެ އިތުރަށް ނުކުރައްވައެވެ. އަދި ބިރުފުޅުވިހިން ވިތުރުގާ ގޮތުގައި އިޝާ ނަމާދުގެ ފަހުން ވިތުރީގެ އެއް ރަކުޢަތުކުރުންވެސް ރަސޫލާތު ކަރުގައި ހުރިއެވެ.

ރަސޫލާގެ ޙަދީޘުގައިވޭ: ތަށް رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "مَنْ نَامَ عَنْ حِزْبِهِ أَوْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ فَقَرَأَهُ فِيمَا بَيْنَ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَصَلَاةِ الظُّهْرِ كُتِبَ لَهُ كَأَنَّمَا قَرَأَهُ مِنَ اللَّيْلِ"(1) މާނައީ: "އެމީހަކު ރޭގަނޑު އާދަކޮށް ކިޔަވުންދާ ނަމާދު ނުކޮށް ނުވަތަ އާދަކޮށް ކިޔަވުންދާ މިންވަރު ފުރިހަމަ ނުކޮށް ނިދިއްޖެ ހިނދު، ފަތިސް ނަމާދާއި މެންދުރު ނަމާދާ ދެމެދު އޭނާ އެއަދާކޮށްފިނަމަ ރޭގަނޑު އޭނާ އެއަދާކުރި ކަމަށް އޭނާއަށްޓަކައި ލިޔުއްވޭނެއެވެ."

ރަމަޟާންމަހުގެ ޤިޔާމު (ތަރާވީޙް ނަމާދު)

ތަށް ތަރާވީޙް ނަމާދަކީ ފިޔިހެނދުނުނަމާއި އަސްހެނުނުނަށް ސުންނަތް ވެގެންވާ ނަމާދެކެވެ. ރަމަޟާންމަހުގެ ކޮންމެ ރޭއަކު، އިޝާ ނަމާދުން ފަހުން، ހަތްދަވަސް ދޮޅުފަހަރު، ތަރާވީޙް ނަމާދަކީ ... ނަމާދެވެ. އަދި އެއީ ވަރަށް މާތް ނަމާދެވެ. މާތްالله ... ރަސޫލާގެ ... ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا

---

1) رواه الجماعة إلاّ البخاري.

وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ"(1) މާނައީ: "އީމާންވެ ހުރެ، ޘަވާބަށް އެދި ބާރު، ރަމަޟާނުމަހު ޤިޔާމުލްލައިލް ކުރާ މީހާ، ދަންނަވައެވެ. އޭނާގެ އިސްވެދިޔަހާ ކުރި ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާނެއެވެ."

رسول الله ﷺ ގެ ޒަމާނުގައާއި އަދި އަބޫބަކުރުގެ ޚިލާފަތުގެ ޒަމާނުގައި، އިޝާ ނަމާދުގެ ފަހުން، މިސްކިތުގައި، އެއް އިމާމެއްގެ ފަހަތުން، އެއް ޖަމާޢަތެއްގެ ސިފައިގައި މިނަމާދު ކުރެވިފައެއް ނުވެއެވެ. އެޒަމާނުގައި، އަމީރުލްމުއުމިނީން އުމަރުމެން ކުރިއަށްވާގޮތުގައި އުބައްޔުބުނު ކަޢުބާއި، ތަމީމު ޖަމާޢަތްތެރިކޮށްދެއްވިއެވެ.

ފަހެ ޖަމާޢަތުގައި މިނަމާދުކުރުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. އެއީ ޚުދު رسول الله ﷺ އެނަމާދުކަން ޖަމާޢަތަށް ގެންދެވިއެވެ. ފަހެ މާތްالله ކުއްސުންގެއްލި ނުރުހިގެން ބޮޑު ބަޝީރުގެ ނިޔާއިން ކިރާވެގެންވާއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ރަމަޟާންމަހުގެ ތޭވީސް ވިހޫރު، رسول الله ﷺ އާ އެކުގައި، އަޅުގަނޑުމެން ރޭގަނޑުގެ ތިންބައިކުޅަ އެއްބައި ހަމައަށް، ޤިޔާމުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ފަންސަވީސް ވިހޫރު، ރޭގަނޑުގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައި ހަމައަށް، އަޅުގަނޑުމެން ޤިޔާމުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ހަތްވީސް ވިހޫރު، ފަޖުރުގެ ކުރިން ހާރު ނުލިބިދާނެ ކަމަށް އަޅުގަނޑުމެން ބިރުގަތީމެވެ."(2)

ދެންފަހެ، އިޝާ ނަމާދުގެ ފަހުން އެއް އިމާމެއްގެ ފަހަތުގައި އެއް ޖަމާޢަތެއްގައި މިސްކިތުން އެނަމާދުކުރުމަކީ ހަމަޖެއްސެވި ސުންނަތެކެވެ. އެއީ އެކަލޭގެފާނުގެ ހަލީފާކަމުގެ ދުވަސްވަރުއެވެ.

1) رواه الجماعة.

2) رواه ابن أبي شيبة وأحمد والنّسائي والحاكم وصحّحه الألباني.

މަސާއިލު ނަމާދުގައި ކިޔުމުން: ކަމަށް ތަޝައްހުދުގެ ބަޔާނާ މުޙައްރިމާ
ދިގުކޮށް ހިތުވެދެވެ. އެއިންސާނުން ގެ އަދުރަކަމަށް ދުޢާކުރުމުގެ ހިތުއްވެވެ.
رسول الله ﷺ ގެ އަޑުގަސް ކުރައްވާ އިތު ދިގުކޮށް ހިތަވައި ވިދާޅުވެއެވެ.
ޢަބްދުﷲ ބުނު މަސްޢޫދު ދުޢާ ޝުޢުބާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ ތަޢުލީމުދެ
ދުޢާވެއްޖެއްދެން ގާނޫނު ދަރުސްތަކުގައި ޤުރްއާނުގެ ސޫރަތެއްވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނަށް
ދަސްކުރުއްވިއެވެ. ކަލޭގެފާނަށް އިސްވެ ދިޔަރައި ގަޑިއެއްގައި ތަސްވީ ކުރުވިން
އޮތަގައި ގަޑިއެއް ﷲ ދެއްސަވައި ދެއްވާގަޑިވާ ބަކަލުކަވެ. އެކަލޭގެފާނު
ބަދިލުކުރައްވިއެވެ. "(ﷲއަށް) ސަލާމް ކުރުކުރާ އަޅުއް ކަދުގައި
ސަލާމަކީ ކަލޭގެފާނު ނުވާނެ ހެއްޔެވެ؟"(1)

މަސާއިލު ނަމާދުގެ ތަކުބީރުތަކުގެ ޢަދަދު: ޢަބްދުﷲ ބުނު މަސްޢޫދުގެ
ކިބައިން ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަށް ވިދާޅުވިއެވެ.
"ހަމަކަށަވަރުން رسول الله ﷺ ، ކަމަށް ސަލާމް ދޭގެ އިސް ފަހުން އަދި އެހެން
ފަހަރުގެ އިސްވަސް، ކޮޅުޖަހާގެ ނަމާދު ތެރޭގަ ކަޅުފައިބުޅާ އިސްކުރާ
ސުކޫތުކުރައްވައެވެ."(2) އަދި ޢަބްދުﷲ ބުނު މަސްޢޫދު ގެ ބިރުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން رسول الله ﷺ
އެބޭކަލުން ނަމާދުގެ، އަންނަކަށް ހުރިކަމުގައިވިއެވެ. ދެން ވިތުރުކުރައްވިއެވެ."(3)
އެބަސް ވިތުރުގެ ހިސް ކުރުވިއެވެ. ކަމަށް އެއީ ފަހަރު ކުރުވިއެވެ.

---

1) رواه الجماعة إلاّ أبا داود.

2) رواه الجماعة.

3) رواه الطّبراني وابن خزيمة وابن حبّان في صحيحيهما وحسّنه الألباني.

ޟުޙާ ނަމާދު

ޟުޙާ ނަމާދަކީ ސުންނަތްކަން ގަދަވެގެންވާ ވަރަށް މާތް ނަމާދެކެވެ. ދެން މާތްالله ރުހުންފުޅުވި އަބޫޛައްރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "يُصْبِحُ عَلَى كُلِّ سُلاَمَى مِنْ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ، فَكُلُّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ، وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْيٌ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ، وَيُجْزِئُ مِنْ ذَلِكَ رَكْعَتَانِ يَرْكَعُهُمَا مِنَ الضُّحَى"(1) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ކުރެ މީހެއްގެ ކޮންމެ ހުޅެއްގެ މައްޗަށް ޞަދަޤާތެއް ކުރުން ކޮންމެ ދުވަހަކު ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. (އެބައީ ދުވާލަކު ތިންސަތޭކަ ފަސްދޮޅަސް ޞަދަޤާތް ކުރުން ކޮންމެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.) ދެން ކޮންމެ ތަސްބީޙަކީ ޞަދަޤާތެކެވެ. އަދި ކޮންމެ ތަޙްމީދަކީ ޞަދަޤާތެކެވެ. އަދި ކޮންމެ ތަހްލީލަކީ ޞަދަޤާތެކެވެ. އަދި ކޮންމެ ތަކްބީރަކީ(2) ޞަދަޤާތެކެވެ. އަދި ހެޔޮ ކަންތަކަށް ކުރުވާ ކޮންމެ އަމުރަކީ ޞަދަޤާތެކެވެ. އަދި ނުބައި ކަންތަކުން ކުރުވާ ކޮންމެ ނަހީއަކީ ޞަދަޤާތެކެވެ. އަދި އޭނާ ކުރާ ޟުޙާ ނަމާދުގެ ދެރަކުޢަތް ހުރިހާ ކަމަކުން ފުއްދައިދޭނެއެވެ."

1) رواه أحمد ومسلم وأبو داود.

2) ތަސްބީޙަކީ سُبْحَانَ اللهِ ކިޔުމެވެ. އަދި ތަޙްމީދަކީ الْحَمْدُ لِلهِ ކިޔުމެވެ. އަދި ތަހްލީލަކީ لاَإِلَهَ إِلاَّ اللهُ ކިޔުމެވެ. އަދި ތަކްބީރަކީ اللهُ أَكْبَرُ ކިޔުމެވެ.

ޟުޙާ ނަމާދުގެ ވަގުތު: ޟުޙާ ނަމާދުގެ ވަގުތަކީ އިރު ތޮންސިއްއަރައި މިންވަރަށް އަރިއްސުރު، އިރު ފުރުޖެހިއްޖެއުމަން ދާންދެނެވެ. ފަހެ ދުސްމަހަށް ބުވެގެންވާ ވަގުތަކީ އިރު ހޫނުވެ، އިރުގެ ހޫނުކަން ގަދަވާ ވަގުތެވެ. މާތްالله ރަސޫލާއި ޒާހިރު ބަސް ދަރުޖަގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ. "صَلَاةُ الْأَوَّابِينَ حِينَ تَرْمَضُ الْفِصَالُ"(1) މާނައީ: "ތައުބާވާ މީހުންގެ ނަމާދުވަނީ (އެބަހީ ޟުޙާ ނަމާދުވަނީ) ޖަމަލުގެ ކުދި އަންދަރައިދާ ހިނދުގައެވެ." އެބަހީ އިރުގެ ހޫނުކަން ގަދަވާ ހިނދުގައެވެ.

ޟުޙާ ނަމާދުގެ ރަކުޢަތްތަކުގެ އަދަދު: ފަހެ ދެރަކުޢަތާއި، ހަތަރުރަކުޢަތާއި، ހަރަކުޢަތާއި، އަށްރަކުޢަތް رسول الله ﷺ ގެ އަރިހުން ސާބިތުވެގެންވެއެވެ. ފަހެ މަތީގައި ދެކެވުނު ރަކުޢަތްތަކެވެ. އަދި رسول الله ﷺ ބައެއް ފަހަރު ހެޔޮކަމަށް ރަކުޢަތް ފައިވަނީވެސް ދެރަކުޢަތް ކުރެއްވިކަމެވެ.

ވިތުރު ނަމާދު

ވިތުރުނަމާދަކީ މާތްاللهގެ ހަޟްރަތަށް ކުރިބުން ލިބޭ ސުންނަތެކެވެ. ފަހެ މިހާރު ހެދުމަ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި ހަމައެކަނި ކުރުން ގަސްތުކޮށް އަދި އެކަމަކީ އެއީ، އުސޫލެއް ހަރުދަނާކުރި ކަމެއްކަން ނުވަތަ ދެއްކުންނުކުރި ކަމެއްކަން ނޭނގި، އެއްޗެއްގަ އިސްލާމްކަން އެދުނުބަ، ވިތުރުނަމާދުން

---

1) رواه أحمد ومسلم.

މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. މިސާލަކަށް ވިޔަފާރިއެއް ފަށަން އުޅޭ ހިނދު، އިސްތިޚާރާކުރުމެވެ. ކާވެނިކުރަން ގަސްތުކުރާ ހިނދު، އިންނަން އުޅޭ ކުއްޖާ އިޚުތިޔާރު ކުރުމަށްޓަކައި އިސްތިޚާރާކުރުމެވެ. ފަހެ ކަނޑައެޅިގެން ހެޔޮ ކަމެއްކަން އެނގޭ ކަންތައްތަކަށް އިސްތިޚާރާކުރާކަށް ނުޖެހޭނެއެވެ. މިސާލަކަށް މައިންބަފައިންނަން އިހުސާންތެރިވުމަށް އިސްތިޚާރާކުރުމެވެ. އަދި މާތްالله އަމުރުކުރައްވާފައިވާ ކަމެއް ކުރުމަށް އިސްތިޚާރާކުރާކަށް ނުޖެހޭނެއެވެ. މިސާލަކަށް ނަމާދުކުރުމަށް އިސްތިޚާރާކުރުމެވެ.

ދެންފަހެ އިސްތިޚާރާކުރާ ގޮތަކީ، ކުރިން ދެންނެވި ފަދަ ކަމެއް ކުރުމަށް ގަސްތުކުރާ ހިނދު، ފަރުޟު ނަމާދު ފިޔަވައި ދެރަކުޢަތް ނަމާދުއް ކުރާނީއެވެ. ފަހެ އެދެރަކުޢަތް ނަމާދުކުރާނީ ހަމަ އެހެން ނަމާދުތައްވެސް ކުރާ ގޮތަށެވެ. އަދި ސޫރަތުލް ފާތިޙާއަށް ފަހު، އޭނާ ބޭނުން ކޮންމެ ސޫރަތެއް ކިޔެވިޔަސް މަސްއަލައެއް ނެތެވެ. ދެން [illegible] އަވަހިވެގެން އަންނަނިވި ދުޢާކުރާނީއެވެ.

"اَللَّهُمَّ إِنِّيْ أَسْتَخِيْرُكَ بِعِلْمِكَ، وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيْمِ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلاَ أَقْدِرُ، وَتَعْلَمُ، وَلاَ أَعْلَمُ، وَأَنْتَ عَلاَّمُ الْغُيُوْبِ، اَللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هٰذَا الأَمْرَ (ކުރަން އުޅޭ ކަމެއްގެ ނަންގަންނަވާށެވެ. ނުވަތަ އެކަން ހިތުން އަދުރާށެވެ.) خَيْرٌ لِيْ فِيْ دِيْنِيْ وَمَعَاشِيْ وَعَاقِبَةُ أَمْرِيْ فَاقْدُرْهُ لِيْ وَيَسِّرْهُ لِيْ ثُمَّ بَارِكْ لِيْ فِيْهِ، وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هٰذَا الأَمْرَ (ކުރަން އުޅޭ ކަމެއްގެ ނަންގަންނަވާށެވެ. ނުވަތަ އެކަން ހިތުން އަދުރާށެވެ.) شَرٌّ لِيْ فِيْ دِيْنِيْ وَمَعَاشِيْ وَعَاقِبَةُ أَمْرِيْ فَاصْرِفْهُ عَنِّيْ وَاصْرِفْنِيْ عَنْهُ وَاقْدُرْ لِيَ

الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ أَرْضِنِي بِهِ"(1) މާނައީ: "އޭ ހަމްދަވާ ބޭނުކަލްއިވި ރަސްކަލާނގެ! ހަމަކަށަވަރުން މިއަޅާ، ތިޔަﷲގެ ޢިލްމުގެ ޙައްޤާއިން، ތިޔަﷲގެ ބަރަސްކަތުން ހެޔޮކަންތައް އެދެމެވެ. އަދި ތިޔަﷲގެ ކުދުރަތުގެ ޙައްޤާއިން، ތިޔަﷲގެ ބަރަސްކަތުން ކުޑަވާނަކަން ދެއްވުމަށް އެދި ދަންނަވަމެވެ. އަދި ތިޔަﷲގެ މާތް ދަރުމަވަންތަކަމުން ދެއްވުމަށް އެދި ދަންނަވަމެވެ. ހަމަ ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަﷲ ހުރިހާ ކަމަކަށް ކުދުރަތްވަންތައެވެ. އަދި މިއަޅާ ނުކުޅެދޭނެވެ. އަދި ތިޔަﷲ ހުރިހާ ކަމެއް ދަންނަވާހުށްޓެވެ. އަދި މިއަޅާ ނުދަންނަމެވެ. އަދި ތިޔަﷲއީ ޣައިބުގައިވާ ހުރިހާކަމެއް ބޮޑަށް ދަންނަވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. އޭ ހަމްދަވާ ބޭނުކަލްއިވި ރަސްކަލާނގެ! ހަމަކަށަވަރުން މިކަމަކީ........ މިއަޅާގެ ދީނާއި، މިއަޅާގެ ދިރިއުޅުމާއި، މިއަޅާގެ ކަންތައްތަކުގެ ނަތީޖާގެ ގޮތުން، މިއަޅާއަށް ހެޔޮކަމެއް ކަމުގައި ތިޔަﷲ ދަންނަވާނަމަ، ފަހެ އެކަންތައް މިއަޅާއަށް މިންވަރުކޮށްދެއްވާނދޭވެ! އަދި އެކަންތައް މިއަޅާއަށް ފަސޭހަކޮށްދެއްވާނދޭވެ! ދެން އެކަމުގައި މިއަޅާއަށް ބަރަކާތްލައްވާނދޭވެ! އަދި ހަމަކަށަވަރުން މިކަމަކީ........ މިއަޅާގެ ދީނާއި، މިއަޅާގެ ދިރިއުޅުމާއި، މިއަޅާގެ ކަންތައްތަކުގެ ނަތީޖާގެ ގޮތުން ނުބައި ކަމެއް ކަމުގައި ތިޔަﷲ ދަންނަވާނަމަ، ފަހެ މިއަޅާގެ ކިބައިން އެކަންތައް ދުރުކޮށްދެއްވާނދޭވެ! އަދި އެކަންތަކުން މިއަޅާ ދުރުކޮށްދެއްވާނދޭވެ! އަދި ހެޔޮ ކަންތައް މިއަޅާއަށް މިންވަރުކޮށްދެއްވާނދޭވެ! އެއީ ކޮންތާކު ވިޔަސް ވެސް މެއެވެ. އަދި އެކަމަށް މިއަޅާ ރުއްސަވާނދޭވެ!"

1) رواه الجماعة إلاّ مسلماً.

ފަހެ ފަރުޟު ނަމާދު ފިޔަވައި، ސުންނަތް ނަމާދުތަކުންވެސް މިނަމާދު ހާސިލުވާނެއެވެ. މިސާލަކަށް ތަޙިއްޔަތުލް މަސްޖިދުގެ ދެރަކުޢަތާއި، ޟުޙާ ނަމާދުގެ ދެރަކުޢަތާއި، ވުޟޫކޮށްގެން ކުރާ ދެރަކުޢަތް ފަދަ ސުންނަތް ނަމާދުތަކެވެ. އެކަމަކު އެންމެ ރަނގަޅު ގޮތަކީ، ނަމާދުކުރުން މަނާ ވަގުތުތައް ނޫން ވަގުތެއްގައި އިސްތިޚާރާކުރުމަށް ދެރަކުޢަތްކުރުމެވެ. ފަހެ اللهގެ ބަސްފުޅަކުން އިސްތިޚާރާކޮށް އަދި ހެޔޮލަފާ މީހުންނާ މަޝްވަރާކޮށް، ކުރާ ކަމެއް الله އިރާދަކުރެއްވިއްޔާ ނާކާމިޔާބުވެގެން ނުދާނެއެވެ.

ޙާޖަތް ނަމާދު

ފަހެ މިނަމުގައި އެއްވެސް ނަމާދެއް ވާރިދުވެގެން އައިސްފައެއް ނުވެއެވެ. މިނަމަކީ ބިދުޢަތެއް ޙަދީޘްގައި ވާރިދުވެގެން އައިސްފައިވާ ޙަދީޘްތަކަށް ބަލައި އެބޭކަލުން ދެއްވާފައިވާ ނަމެކެވެ. ޙާޖަތުގެ މާނައަކީ ބޭނުންވުމެވެ. ފަހެ މާތްاللهގެ ހަޟްރަތަށް ކަމަކަށް އެދި ދެންނެވުމަށްޓަކައި ކުރެވޭ ކޮންމެ ދެރަކުޢަތަކަށް ޙާޖަތް ނަމާދު ކިޔާނެއެވެ. އެގޮތުން އިސްތިޚާރާ ނަމާދަކީވެސް ޙާޖަތް ނަމާދެކެވެ. އަދި ތައުބާވުމަށްޓަކައި ކުރެވޭ ދެރަކުޢަތް ނަމާދަކީވެސް ޙާޖަތް ނަމާދެކެވެ.

މާތްالله ރުޟާވެވޮޑިގެންވި ޢުޘްމާނު ބުން ޙުނައިފުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. އެއްދުވަހަކު ލޯފަން މީހަކު رسول الله ﷺ ގެ އަރިހަށް އައިސް ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ اللهގެ ރަސޫލާއެވެ! އަހުރެންގެ ލޮލުގެ ފެނުން، الله އަހުރެންނަށް ދެއްވުމަށް ދުޢާކޮށްދެއްވާށެވެ.

رسول الله ﷺ ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. "ހަމަ ދުޢާކޮށްދެއްވަންވީތޯއެވެ؟"(1) އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. އޭ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ! އަހުރެންގެ ލޮލުގެ ފެނުން ދިއުމުގެ ސަބަބުން އަހުރެންނަށް ވަރަށް އުނދަގޫވެއެވެ. رسول الله ﷺ ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. "ކަލޭ ދާށެވެ. ގޮސް ވުޟޫކުރާށެވެ. ދެން ދެރަކުޢަތްކޮށްގެން މިދުޢާކުރާށެވެ." "اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ وَأَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِنَبِيِّيْ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ، يَا مُحَمَّدُ، إِنِّي أَتَوَجَّهُ إِلَى رَبِّي بِكَ أَنْ يَكْشِفَ لِي عَنْ بَصَرِيْ، اَللَّهُمَّ شَفِّعْهُ فِيَّ وَشَفِّعْنِي فِي نَفْسِي"(2) މާނައީ: "އޭ ހައްދަވާ ޤަބޫލުކުރެއްވި ރަސްކަލާނގެ! ހަމަކަށަވަރުން މިއަޅާ ތިޔަﷲގެ ވަސީލަތުން އެދެމެވެ. އަދި މިއަޅާގެ ނަބިއްޔާ محمّد ﷺ، ރަޙުމަތުގެ ނަބިއްޔާއާ އެކު ތިޔަﷲގެ ޙަޟްރަތަށް ކުރިމަތިލަމެވެ. އޭ މުޙައްމަދެވެ! ހަމަކަށަވަރުން އަހުރެން ކަލޭގެފާނާ އެކު އަހުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ކުރިމަތިލަމެވެ. އެއީ އަހުރެންނަށް އަހުރެންގެ ފެނުން އެކަލޭގެ ރައްދުކޮށްދެއްވުމަށެވެ. އޭ ހައްދަވާ ޤަބޫލުކުރެއްވި ރަސްކަލާނގެ! މިއަޅާގެ ޙައްޤުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ޝަފާޢަތް ޤަބޫލުކުރައްވާނދޭވެ! އަދި މިއަޅާގެ އަމިއްލަ ނަފްސުން މިއަޅާގެ ޝަފާޢަތް ޤަބޫލުކުރައްވާނދޭވެ!"

---

1) މިފަދައިން އެކަލޭގެފާނު ޖަވާބުދެއްވީ، ދަރަން މިހާ އެކަމަށް ކެތްތެރިވުމަކީ، އޭނާއަށް ﷲ ސަވާބުގެ ދެއްވާނެއެވެ.

2) رواه الترمذي وقال حديث حسن صحيح غريب، والنسائي واللفظ له وابن ماجه وابن خزيمة في صحيحه والحاكم وقال صحيح على شرط البخاري ومسلم وصحّحه الألباني.

ތައުބާ ނަމާދު

ފަހެ ކުރިންވެސް ދެންނެވި ފަދައިން ތައުބާ ނަމާދަކީވެސް ޙާޖަތް ނަމާދެކެވެ. މިއީވެސް ތައުބާއާ ބެހޭގޮތުން އައިސްފައިވާ ޙަދީޘްތަކަށް ބައްލަވައި ޢިލްމުވެރިން ދެއްވާފައިވާ ނަރެކެވެ. ދަންނައެވެ. ތައުބާވުމަށްޓަކައި ޚާއްޞަ ނަމާދެއްކަމުގައި ޝަރުޢުގައިވެސް ނޫނެވެ. މިނަމާދު ކުރަނީވެސް ތައުބާވުމަށްޓަކައެވެ. ފަހެ މިނަމާދަކީ ތައުބާވުމަށް ޖާއިޒުކަމެކެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން އަޅުގަނޑު ޚަލީފާއަށްވާ ހިނދު ހަމަކަށަވަރުކަން އަވަސްވެގެން، ތައުބާގެ ކުރިއަށް ހުރިހާ އިސްލާޙުވުން ހިފެހެއްޓެވީ اللهގެ ޙަޟްރަތަށް ތައުބާވެ، ކުރި ފާފަތަކުގެ ފުއްސެވުމެވެ. އަދި އުޅޭ މުސްލިމަކަށް ދިމާވެދާނެ ކަމެކެވެ.

ފަހެ ޢަލީالله ތުއްސުރާއްޖޭގެ ޢަބްދުއްރަޙްމާނުގެ ވިއުމީން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ޙަދީޘެއްގައި އަންނަނިވިގޮތަށް ވެއެވެ. "مَا مِنْ عَبْدٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا فَيُحْسِنُ الطُّهُورَ ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ إِلاَّ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ" ثُمَّ قَرَأَ هَذِهِ الآيَةَ:

﴿وَٱلَّذِينَ إِذَا فَعَلُواْ فَٰحِشَةً أَوۡ ظَلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ ذَكَرُواْ ٱللَّهَ فَٱسۡتَغۡفَرُواْ لِذُنُوبِهِمۡ وَمَن يَغۡفِرُ ٱلذُّنُوبَ إِلَّا ٱللَّهُ وَلَمۡ يُصِرُّواْ عَلَىٰ مَا فَعَلُواْ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ۝ أُوْلَٰٓئِكَ جَزَآؤُهُم مَّغۡفِرَةٞ مِّن رَّبِّهِمۡ وَجَنَّٰتٞ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَاۚ وَنِعۡمَ أَجۡرُ

الْعَامِلِينَ ﴾(1) (آل عمران: ١٣٥ - ١٣٦) މާނައީ: "އެއްވެސް އަޅަކަށް ފާފައެއް ކުރެވުނުން ފަހު، ތެދުވެގެން ވުޟޫކޮށް ދެން ދެރަކުޢަތް ނަމާދުކޮށް ދެން ﷲގެ ކިބައިން ފާފަ ފުއްސެވުން އެދި ދަންނަވައިފި ނަމަ ﷲ އޭނާއަށް ފާފަ ފުއްސަވައި ދެއްވާނެއެވެ." ދެން އެކަލޭގެފާނު މިއާޔަތް ކިޔަވައި ވިދާޅުވިއެވެ. ﴿އެއުރެންނަކީ (މުއްތަޤީންނަކީ) އެއުރެންނަށް ނުބައިކަމެއް ކުރެވުނު ހިނދު ނުވަތަ އެއުރެންގެ އަމިއްލަ ނަފްސުތަކަށް އަނިޔާވެރިވުމުން ހިނދު ﷲ ހަނދުމަކޮށް އެއުރެންގެ ފާފަތައް ފުއްސަވައި ދެއްވުމަށް އެދޭ މީހުންނެވެ. އަދި ﷲ ފިޔަވައި ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާނީ ކާކު؟ ފާފަތައް ނުވެއެވެ. އަދި އެއުރެންނަށް އެނގޭ ހާލު، އެއުރެން ކުރެވުނު ފާފައިގެ މަތީ އެއުރެން ދެމި ނުހިފަހައްޓައެވެ. އެއުރެންނަކީ އެއުރެންގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ފާފަ ފުއްސެވުމާއި އެތަންތަނުގެ ދަށުން ކޯރުތައް ދުވެދާ ސުވަރުގެތަކާ މީހުންނެވެ. އެތަނުގައި އަބަދުމެން ދެމިހުންނަމުންނެވެ. އަދި ޢަމަލުކުރާ މީހުންގެ އަޖުރު ހެޔޮވެ ރަނގަޅުވެގެންވާ ގޮތެވެ!﴾

ޟުޙާ ނަމާދު

އެބަހީ އިރުކޮޅަކާއި، ހެނދުކޮޅަ ނަމާދެވެ. ފަހު މިއީ ފިޔަވަޅުތަކާއި، އަންނަނިވި ސުންނަތްތަކަށް ގަބޫލުކުރެވޭ ނަމާދުތަކެވެ. އަދި މިނަމާދަކީ ޤަބޫލުކުރުމަށް އައްވާބީންގެ، އަދި ހިސާބުން ކިޔާ

1) رواه أحمد وأبو داود والتّرمذي وابن ماجه وصحّحه الألباني.

ނަމާދުކުރެވޭ. އަދި މުސްތަޙައްބު ވެގެންވާ ގޮތަކީވެސް އެއީއެވެ. އެކަހެރިކޮށް އަދާކުރުމަށްވުރެ ހެއްދަވެގެންވެސް އަދި މިސާލަކަށް އަޑުގަދަކޮށް ގޮވައިލެވޭނެއެވެ. "الصَّلاةُ جَامِعَةٌ" މިލަފުޒުގެ ދެފަހަރަށް އިތުރުވެރިން ކުރައްވާފައިވެއެވެ. އޭގެ މާނައަކީ "މިއީ މީސްތަކުން ޖަމާކުރާ ނަމާދުކަމެވެ." އެބަހީ ނަމާދަށް މީސްތަކުން ޖަމާވެލައްވާށެވެ! އަނެއް މާނައަކީ "މިއީ ޖަމާޢަތުގައި އަދާކުރެވޭ ނަމާދުކަމެވެ." އެބަހީ އެކަހެރިކޮށް ސުންނަތް ޖަމާޢަތުގައި ކުރުމަށް ހާސްކުރުވާލުމަށްވާށެވެ!

ފަހެ މިނަމާދަކީ ދެރަކުޢަތް ނަމާދެކެވެ. އަދި ޤުރުއާން ދިގުކޮށް ކިޔަވާ ނަމާދެކެވެ. ކޮންމެ ރަކުޢަތެއްގައި ދެރުކޫޢު ހިމެނޭ ނަމާދެކެވެ.

ފަހެ މާތްالله ރަސޫލާގެ ޙަދީޘްތަކުގެ ޔަޤީން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި އެއްފަހަރު އިރުކަސްފުވިއެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު މިސްކިތަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ހުއްޓިވަޑައިގެން، اللهُ أَكْبَرُ އޭ ވިދާޅުވެ، ހަރަންބަންނަވައިފިއެވެ. ދެން މީސްތަކުން އެކަލޭގެފާނުގެ ފަހަތުގައި ސަފު ހަދައިފިއެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު ވަރަށް ދިގުކޮށް ޤުރުއާން ކިޔަވައި ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ. ދެން اللهُ أَكْبَرُ އޭ ވިދާޅުވެ، ރުކޫޢަށް ވަޑައިގެންފިއެވެ. އަދި ވަރަށް ދިގުކޮށް ރުކޫޢުކުރައްވައިފިއެވެ. އެކަމަކު ޤިރާއަތުކުރެއްވި ވަރަށް ވުރެ ކުޑަކޮށެވެ. ދެން ރުކޫޢުން ތެދުވެވަޑައިގެން، سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ އޭ ވިދާޅުވެ، އަލުންވެސް ވަރަށް ދިގުކޮށް ޤުރުއާން ކިޔަވައި ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ. އެކަމަކު ފުރަތަމަ ކިޔަވައި ވިދާޅުވި ވަރަށް ވުރެ ކުޑަކޮށެވެ. ދެން اللهُ أَكْبَرُ އޭ ވިދާޅުވެ، ކުރިން ރުކޫޢުކުރެއްވި ވަރަށް ވުރެ

ކުރުކޮށް ރުކޫޢުކުރައްވައިފައެވެ. ދެން ރުކޫޢުން ތެދުވެވަޑައިގެން، سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَه، رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ އޭ ވިދާޅުވެ ދެން ސަޖިދަކުރައްވައިފައެވެ. ދެން ދެވަނަ ރަކުޢަތުގައިވެސް ހަމައެގޮތަށް ކަންތައް ކުރައްވައިފައެވެ. އެއީ ހަތަރު ރުކޫޢާއި، ހަތަރު ސަޖިދަ ފުރިހަމަކޮށްދެއްވުމަށް ތާށްދަށްވެ. (އެބަހީ ދެރަކުޢަތުގައި ހަތަރު ރުކޫޢުކުރެއްވި ވަރަކަށެވެ.) އަދި އެކަލޭގެފާނު ނަމާދު ނިންމަވައި، ނިކުމެވަޑައިގަތުމުގެ ކުރިން، ކޭތަ ފިލައިފައެވެ. ދެން ތެދުވެވަޑައިގެން، މިސްކިތުގައި ޚުޠުބާ ދެއްވައިފައެވެ. ދެން اللهَ އަށް ޘަނާ ކިޔުއްވާ، ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللهِ لاَ يَخْسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلاَ لِحَيَاتِهِ، فَإِذَا رَأَيْتُمُوهَا فَافْزَعُوا لِلصَّلاَةِ"[1] މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އިރާއި، ހަނދަކީ މާތްاللهގެ ކުދުރަތުގެ ހެކިތަކުގެ ތެރެއިންވާ ދެހެކިއެވެ. މީހަކު މަރުވުމުގެ ސަބަބުން، ނުވަތަ މީހަކު ދިރިހުރުމުގެ ސަބަބުން[2] އެދޭތި ކާތަދެއް ނުހިފެއެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން ކާތަދެއް ފެނުނު ހިނދު، ފަހެ ނަމާދަށް އަވަސްވެގަންނަވާށެވެ."

ދަންނަހެވެ. މިނަމާދަށްވެސް ހަމަ އެހެން ނަމާދުތަކެއް ފަދައިން އަދާކުރާ ނަމާދެކެވެ. ހަމަ އެހެން ނަމާދުތަކާ ފަރުޟުވެގެންވާ

---

1) رواه أحمد والبخاري ومسلم وأبو داود والنّسائي وابن ماجه.

2) رسول الله ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި އިބްރާހީމްގެ، އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުން އިބްރާހީމް ނިޔާވި ދުވަހެވެ. އެއްބަސްވުން މިސްކީނުން ހިތުދި، ކާތިލުވުން ގެނިގަތި އެވަނީ މީހަކު މަރުވުމާއެވެ. އެހެންވެ އެކަމަކުން އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވި، އެހެންމީހުންގެ އެވަހުމު ދުރުކުރެއްވުމަށްޓަކައެވެ.

ކަންތައްތަކާއި، ސުންނަތްވެގެންވާ ކަންތައްތައް މިނަމާދަށްވެސް ހަރުސުވެ، ސުންނަތް ވެގެންވެއެވެ. ހަމައެކަނި ފަރަގަކީ ކުސޫފު ރަކުޢަތްތަކުގައި ރުކޫޢު ތަކުރާރުކުރުމެވެ.

ފަހެ ކަތި ނަމާދުގެ ވަގުތަކީ ކަތިވީއްސުރެ، ކަތިވެފައިވާގަނޑު ހާމަވަންދެނެވެ.

ފަހެ ކަތިވުން ފެނި ހިނދު، ކަތި ނަމާދަށް ގޮވުން ތަކުބީރުކިޔުމާއި، ޛިކުރުކުރުމާއި، ދުޢާކުރުމާއި، ޞަދަޤާތްކުރުމާއި، އިސްތިޣުފާރުކުރުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ.

އިސްތިސްޤާ ނަމާދު

އިސްތިސްޤާގެ މާނައަކީ ވާރޭވެހުމަށް ދިނުމަށް އެދުމެވެ، އިންސާނުންނަށާއި، ނަބާތުގަސްތަކާއި، ދަނޑުބިންތަކަށް އުނދަގޫ އަސަރުކުރާ ހިނދު، ދުޢާއާއި ނަމާދުކޮށްގެން، الله ގެ ރަޙްމަތުން ވާރޭ ވެއްސެވުމަށް އެދުމެވެ. އަދި މިއީ ގަދަވެގެންވާ ސުންނަތެކެވެ.

އިސްތިސްޤާ ނަމާދުކުރާނީ ހަމަ ޢީދު ނަމާދުކުރާ ގޮތަށެވެ. އެބަހީ ފުރަތަމަ ރަކުޢަތުގައި ހަތް ތަކުބީރު، އަދި ދެވަނަ ރަކުޢަތުގައި ފަސް ތަކުބީރު ކިޔައިގެންނެވެ. މިނަމާދާ ޢީދު ނަމާދާ ދެމެދު ހުރި ފަރަގަކީ، އާދައިގެ، ބާ ގޮތުގައި މިނަމާދުގައި ނިޔަތްކުރުމާއި، މިނަމާދުގެ ޚުޠުބާއަކީ ހަމަ ރިދާ އަނބުރައިލުމެވެ. ފަހެ މިނަމާދުގައި رسول الله ﷺ ޚުޠުބާ ދެއްވިކަން ސާބިތުވެގެންވެއެވެ. ބައެއް ފަހަރު ނަމާދުގެ ކުރިން ޚުޠުބާ ދެއްވިކަން ބަޔަކު ނަމާދުން ސާބިތުވެގެންވެއެވެ. އަދި ބައެއް

ފަރަދު ނަމާދުގެ ފަހުންނެވެ. އެއީ އީދު ނަމާދު ފަދައިންނެވެ. ފަހެ މިނަމާދުގައި ސޫރަތުލް ފާތިޙާއަށް ފަހު ކޮންމެ ސޫރަތެއް ކިޔުވިޔަސް ފުދޭނެއެވެ. އެކަމަކު އަޢުލާ ސޫރަތާއި، ޣާޝިޔަތު ސޫރަތް ކިޔުވުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވެއެވެ.

މައިދާނެއްގައި އިސްތިސްޤާ ނަމާދުކުރުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. އަދި އިސްތިސްޤާ ނަމާދުގެ ވަގުތަކީ ޢީދުނަމާދުގެ ވަގުތެވެ. އެނަމާދުކުރުމަށްޓަކައި ދާނީ އާދައިގެ ހެދުމުގައެވެ. اللهއަށް ނިކަމެތިކަން ފާޅުކުރަމުންނެވެ.

ފަހެ އިސްތިސްޤާ ނަމާދުގައި އިމާމު މީހާ އަޑުގަދަކޮށް ކިޔުއްވުމަކީ މުސްތަޙައްބުވެގެންވާ ކަމުގައެވެ. އަދި އިސްތިސްޤާ ނަމާދުގައި ޚުޠުބާގެ ފަހުން، ދުޢާކޮށް ނިމުމަށް ފަހު އިމާމު މީހާއާއި، މައުމޫމުން ރިދާއަށް ފަގުޅި ނުވަތަ ރުމާ ނުވަތަ ފޮތި އަނބުރައިލުމުންވެސް ފުދޭނެއެވެ. އެއީ ކަނާތްފަރާތް ވާތްފަރާތަށް އަދި ވާތްފަރާތް ކަނާތްފަރާތަށް ބަދަލުކޮށްލުމެވެ. އަދި އެއީ ރިވެތި ފާލެކެވެ. އެބަހީ ވާރޭ ނުވެހިގެން ދެރަހާލު ބަދަލުވުމަކަށް ފާގަތިކަން ބަދަލުކޮށްދެއްވުމަށް ކުރާ އިސްތިޣްފާރުކުރާށެވެ. ދުސްހަރަ އަންހެނުންވެސް އެކަނބަލުންގެ ބިޔަ ގުނަވަނެއް ފާޅުވެފައިނުވާ ބިރު ނުކުމެވަ، އެކަން ކުރުން ރަނގަޅެވެ.

އިސްތިސްޤާގެ ބަޔާނު ދުޢާތައް ވާރިދުވެގެން ޙަދީޘްތަކުގައިވެއެވެ. އޭގެތެރޭގައި އަންނަނިވި ދުޢާތައް ހިމެނެއެވެ.

"الْحَمْدُ لِلهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ اللهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ الْغَنِيُّ وَنَحْنُ الْفُقَرَاءُ، أَنْزِلْ عَلَيْنَا الْغَيْثَ، وَاجْعَلْ مَا أَنْزَلْتَ لَنَا قُوَّةً وَبَلاَغًا إِلَى حِينٍ"(1) "އެންމެހާ ޙަމްދު ލިބިވޮޑިގެންވަނީ ޢާލަމްތަކުގެ ވެރި الله އަށެވެ. އެކަލާނގެއީ އެކަލާނގެ ރަޙުމަތްފުޅުގެ ދުނިޔޭގައި ހުރިހާ މަޚްލޫޤުންނަށް ޢާއްމުކޮށް ރަޙްމަތްލައްވަވާ އަދި ޤިޔާމަތްދުވަހު ހަމައެކަނި މުއުމިނުންނަށް ރަޙްމަތްލައްވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. އެކަލާނގެއީ ޤިޔާމަތް ދުވަހުގެ ރަސްކަލާނގެއެވެ. الله މެނުވީ އަޅުކަންކުރުން ޙައްޤުވެގެންވާ އެހެން އެއްވެސް އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާ ގޮތަކަށް އެކަލާނގެ ކަންތައްކުރައްވައެވެ. އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުކަލާނގެ ރަސްކަލާނގެ! އިބަ اللهއި އިބަ الله ފިޔަވައި އަޅުކަންކުރުން ޙައްޤުވެގެންވާ އެހެން އެއްވެސް އިލާހަކު ނުވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. އިބަ الله އީ ފުދިވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. ފަޤީރުންނަކީ އަޅަމެންނެވެ. މައްޗަށް ވާރޭ ވެއްސަވާދެއްވާށެވެ! އަދި އަޅަމެންނަށް ވެއްސެވި ވާރޭ އަޅަމެންނަށް ބާރެއް ކަމުގައި، މުއްދަތަކަށް ޖަހަރިޔަނިވި އެއްކޮށް ކަމުގައި ހައްދަވާދެއްވާށެވެ!"

"اَللَّهُمَّ اسْقِنَا غَيْثاً مُغِيْثاً مَرِيْئاً مَرِيْعاً، نَافِعاً غَيْرَ ضَارٍّ، عَاجِلاً غَيْرَ آجِلٍ"(2) "އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުކަލާނގެ ރަސްކަލާނގެ! އަޅަމެންނަށް އެހީވެދޭ، އަޅަމެން އުފާކުރުވައި، ހިތްހަމަޖެއްސުވައިދޭ، އަޅަމެންގެ ދަނޑުބިންތަކަށް

1) رواه أبو داود والحاكم والبيهقي وحسّنه الألباني.

2) رواه أبو داود وصحّحه الألباني.

އާރާމުން ގެނެސްދީ، އަހަރެމެންނަށް ފައިދާހުރި، ގެއްލުމެއް ނުދީ، ވެހުން ލަސްނުވާ، އަވަހަށްވެރޭ ވާރޭތަކުން އަހަރެމެންނަށް ފެންދެއްވާނދޭވެ!"

"اَللَّهُمَّ أَغِثْنَا، اَللَّهُمَّ أَغِثْنَا، اَللَّهُمَّ أَغِثْنَا"(1) "އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުކުރެއްވި ރަސްކަލާނގޮ! އަހަރެމެންނަށް ވާރޭ ވެއްސަވާނދޭވެ! އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުކުރެއްވި ރަސްކަލާނގޮ! އަހަރެމެންނަށް ވާރޭ ވެއްސަވާނދޭވެ! އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުކުރެއްވި ރަސްކަލާނގޮ! އަހަރެމެންނަށް ވާރޭ ވެއްސަވާނދޭވެ!"

"اَللَّهُمَّ اسْقِ عِبَادَكَ، وَبَهَائِمَكَ، وَانْشُرْ رَحْمَتَكَ، وَأَحْيِ بَلَدَكَ الْمَيِّتَ" "އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުކުރެއްވި ރަސްކަލާނގޮ! އިބަﷲގެ އަޅުތަކުންނަށާއި، ހައިވާންތަކަށް ފެން ދެއްވާނދޭވެ! އަދި އިބަﷲގެ رحمة ފެތުރުއްވައިދެއްވާނދޭވެ! އަދި އިބަﷲގެ މަރުވެފައިވާ ބިން ދިރުއްވާނދޭވެ!"(2)

ފަހެ ވާރޭ ގިނައިން ވާރޭވެހި، އޭގެސަބަބުން ގެއްލުންވެދާނެކަމަށް ބިރުގަނެފިނަމަ، އަންނަނިވި ދުޢާކުރުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވެއެވެ.

"اَللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا. اَللَّهُمَّ عَلَى الآكَامِ وَالظِّرَابِ، وَبُطُوْنِ الأَوْدِيَةِ، وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ"(3) "އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުކުރެއްވި ރަސްކަލާނގޮ! އަހަރެމެންގެ ވަށައިގެންވާ ތަންތަން ވެއްސަވާނދޭވެ! އަދި އަހަރެމެންގެ މައްޗަށް (މިހާރު) ނުވެއްސަވާނދޭވެ! އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުކުރެއްވި ރަސްކަލާނގޮ! އުސްބިންތަކާއި، ފަރުބަދަތަކާއި، ވާދީތަކުގެ ދުރުގައިވާ އަޑިގަޑުން ތަންތަނާއި އަދި ގަސްގަހާ ތަންތަން ވެއްސަވާނދޭވެ!"

---

1) رواه البخاري ومسلم والنّسائي.

2) رواه مالك في الموطإ وأبو داود وحسّنه الألباني.

3) رواه البخاري ومسلم والنّسائي.

ދެން އިސްތިސްޤާއަށް ނަމާދެއް ނުކުތުން، ހުކުރު ހުތުބާގައި ދުޢާކުރިޔަސް، އިސްތިސްޤާގެ މަޤްޞަދު ޙާޞިލުވާނެއެވެ.

އިސްތިސްޤާ ނަމާދުގައި ހުތުބާގެ ފަހުން ދުޢާކުރާ އިރު، ޤިބްލަ ދިމާލުގައި އަތްތަކާވަތަރުކުރުން، ވަރަކަށް އަތްއުފުލުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ.

ތިލާވަތުގެ ސަޖިދަ

ދެން ތިލާވަތުގެ ސަޖިދަ ހިމެނޭ އާޔަތެއް ކިޔަވައިފި މީހާ ނުވަތަ އަޑުއަހައިފި މީހާ، اللهُ أَكْبَرُ ކިޔާ، ސަޖިދައަށް ދިއުމާއި، اللهُ أَكْبَرُ ކިޔާ، ސަޖިދައިން ތެދުވުން، މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. ދެން އައްތަޙިއްޔާތު ކިޔުމަކާއި އަދި ސަލާމްދިނުމެއް ނުޖެހޭނެއެވެ.

ތިލާވަތުގެ ސަޖިދައިގެ ފަޟީލަތް: މާތްﷲ ޝަރުޢުކުރެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާޔަތުން ހަވާލާދީފައިވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "إِذَا قَرَأَ ابْنُ آدَمَ السَّجْدَةَ اعْتَزَلَ الشَّيْطَانُ يَبْكِي يَقُولُ: يَا وَيْلَهُ أُمِرَ بِالسُّجُودِ فَسَجَدَ فَلَهُ الْجَنَّةُ، وَأُمِرْتُ بِالسُّجُودِ فَعَصَيْتُ فَلِيَ النَّارُ"[1] މާނައީ: "އާދަމުގެ ދަރިކަލާ ސަޖިދައިގެ އާޔަތެއް ކިޔަވާ ހިނދު، ޝައިޠާނާ ރޮވުން ރޮވުން، ދުރަށް ޖެހިގަނެގަނެ ބުނެއެވެ. ހައި ހަލާކެއްގެ ބޮޑު ހަލާކެވެ! އާދަމަށް ސަޖިދަކުރުމަށް އަމުރުކުރެވުނުން، އޭނާ ސަޖިދަކުރިއެވެ. ދެން އޭނާއަށް ސުވަރުގެ ލިބުނެވެ. އަދި އަހަރެންނަށް

---

1) رواه أحمد ومسلم وابن ماجه.

ސަޖިދަކުރުމަށް އަމުރުކުރެއްވުމުން، އަހަރެން އުރެދުނީމެވެ. ފަހެ އަހަރެންނަށް ވަނީ ނަރަކައެވެ."

ދަންނަވައެވެ. މިފާހަގަ ސަޖިދަކުރުމަށް ވުޟޫ ހުރުމާއި، ޤިބުލަ ކުރިމަތިލުމާއި، ސަޖިދަކުރާ ތަން ޠާހިރުވުމާއި، ޢައުރަ ނިވައިކުރުމާ މިހިރާ ކަމަކީ މުސްތަޙައްބުވެގެންވާ ކަންތައްތަކެވެ.

މިފާހަގަ ސަޖިދާގައި ކިޔާ ދުޢާ: މާތްالله ރަސޫލުންނެވި

ޢާއިޝާގެފާނުގެ ރިވާޔަތް ކިޔާދެވިފައިވެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ މިފާހަގަ ސަޖިދާގައި ވިދާޅުވާ ކަލިމަތަކީ: "سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِيْ خَلَقَهُ، وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ بِحَوْلِهِ وَقُوَّتِهِ، فَتَبَارَكَ اللهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِيْنَ"(1)

މާނައީ: "އަހުރެމެންގެ މޫނު ސަޖިދަކުރީ، ބާރުފުޅާއި، ޤުދުރަތުފުޅުން، އެއަށް ކަނ ތ ބަލާ ތަނ ޖެހިލާ ކަތާ ބަލާ ތަނ ދަލާ މޫނ ހިލާކުރެވިފ ކާނ ތަނ ތިބާ ތ ކަތަ ކަ ބ ދ ސ ތ

ހެއްދެވި، އެމޫނުގެ އިވުމާއި، ފެނުން ހެދެވުއްވި ފަރާތަށް މިއަށާގެ މޫނު ސަޖިދަކޮށްފިއެވެ. ފަހެ اللهُ މަތިވެރިވާނދެވެ! އެއީ އެންމެ ރިވެތިކޮށް ހެއްދެވި، ހެއްދެވުމުގެ ފަރާތެވެ." އަދި މިޖިލުކުގެ އިތުރުން ބޭނުން ދުޢާއެއް ކިޔުންވެސް މަސްލަޙަތެއް ނެތެވެ. އަދި ނަމާދުގެ ސަޖިދާގައި ކިޔާ ޖިކުރުތަކުވެސް މަސްލަޙަތެއް ނެތެވެ.

ނަމާދުގައި މިފާހަގަ ސަޖިދަކުރުން: ސަޖިދަކުރައިގެ އާޔަތެއް ކިޔާފާ ހިނދު، އިމާމު މިހާރު، އެކަށިރޭކަން ނަމާދުކުރާ މީހާއަށް ސަޖިދަކުރުން މުސްތަޙައްބުވެއެވެ. އެއީ އަޑުހަރުކޮށް ކިޔާ ނަމާދެއް ވިޔަސް، އަދި

ސުޖޫދުން ކިޔެވޭ ނަމާދެއްވިޔަސް ދެއެވެ. އަދި މައުމޫމުން އިމާމަށް ތަބާވާން ޖެހޭނެއެވެ.

ދަންނައެވެ. ތިލާވަތުގެ ސަޖިދަ ގާއިމުވުމުން، އެސަޖިދަ ޝަރުތުތަކާން ނުޖެހޭނެއެވެ. އަދި ތިލާވަތުގެ ސަޖިދަ ހިމެނޭ އާޔަތެއް ތަކުރާރުކޮށް ކިޔަވާނަމަ، އެއް ސަޖިދައިން ފުދޭނެއެވެ. އެބަހީ އެންމެ ފަހު ފަހަރު ކިޔެވި ހިސާބު، ސަޖިދަކުރުމެވެ.

ޝުކުރުގެ ސަޖިދަ

ޖުމްހޫރު ޢިލްމުވެރިންގެ އަރިހުގައި އުފާވެރިކަމާއި ނިޢުމަތެއް ހާސިލުވާ މީހާ، ނުވަތަ އެމީހަކުގެ ކިބައިން މުސީބާތެއް ނުވަތަ ހިތާމައެއް ދުރުވެއްޖެ މީހާ، ޝުކުރުގެ ސަޖިދަކުރުމަކީ މުސްތަޙައްބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. ފަހެ މިސަޖިދަ ކުރުމަށްޓަކައި ވުޟޫކުރުން އެއްވެސް ޝަރުޠެއް އައިސްފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި ތަކްބީރާއި، ސަޖިދަކުރާ ތަން ޤިބުލަވާން ޖެހޭނަމަވެސް، އެއްވެސް ބަދަލެއް އައިސްފައެއް ނުވެއެވެ. އެއްވެސް ޝަރުޠު މިންވަރަކަށް ބުނެވިއްޖެ، މުސްތަޙައްބުވެގެންވާ ކަމަށެވެ. ދެންފަހެ ޝުކުރުގެ ސަޖިދައަކީވެސް، ތިލާވަތުގެ ސަޖިދަ ފަދައިން ސަޖިދައެވެ. އެކަމަކު ޝުކުރުގެ ސަޖިދަކުރާ އިރު، އަދި ސަޖިދައިން ތެދުވާއިރު، اللهُ أَكْبَرُ ކިޔުމަށް އެއްވެސް ދަލީލެއް އައިސްފައެއް ނުވެއެވެ. ފަހެ ކިޔަސް މައްސަލައެއް ނެތެވެ. އެއީ ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ކިޔުމަށް ވިދާޅުވެފައި އެބަހުރުމެވެ. އަދި މިސަޖިދަގައިވެސް، އައްޝައިހު ކިޔާނަން، އަދި ސަލާމުދޭން ނުޖެހޭނެއެވެ. އަދި ނަމާދުގެ ތެރޭގައި މިސަޖިދައެއް

ނުޖެހޭނެއެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން މިސަޖިދައަކީ ނަމާދާ ގުޅުން ހުރި ސަޖިދައެއް ނޫނެވެ.

ފަހެ މިސަޖިދާގައި اللهއަށް ހަމްދުކުރުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވެއެވެ. އެއީ އެމީހެއްގެ އަމިއްލަ ބަދުނަކުގައިވިޔަސް ވެއެވެ.

ކުށު ސަޖިދަ

ކުށު ސަޖިދައަކީ ނަމާދުގައި ހަނދާންނެތިގެން ކުށުވާ ކުށްތަކުގެ ސަބަބުން، ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން ނުވަތަ ސަލާމްދިނުމުގެ ފަހުން ޖަހަން ޖެހޭ ދެސަޖިދައެވެ.

ކުށު ސަޖިދައިގެ ކައިފިއްޔަތު: ފަހެ އެއީ ދެސަޖިދައެވެ. އެދެ ސަޖިދަކުރާނީ ހަމަ ނަމާދުގައި ދެސަޖިދަކުރާ ގޮތަށެވެ. ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން ދެސަޖިދަކުރުމާއި ސަލާމްދިނުމުގެ ފަހުން ދެސަޖިދަކުރުމާ ދެގޮތުވެސް ސާބިތުވެގެންވެއެވެ.

ފަހެ رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. "إِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلاَتِهِ فَلَمْ يَدْرِ كَمْ صَلَّى، ثَلاَثًا أَمْ أَرْبَعًا، فَلْيَطْرَحِ الشَّكَّ وَلْيَبْنِ عَلَى مَا اسْتَيْقَنَ ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ، فَإِنْ كَانَ صَلَّى خَمْسًا شَفَعْنَ لَهُ صَلاَتَهُ، وَإِنْ كَانَ صَلَّى إِتْمَامًا لِأَرْبَعٍ كَانَتَا تَرْغِيمًا لِلشَّيْطَانِ"[(1)] މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ކުރެ މީހަކަށް އޭނާގެ ނަމާދުގައި ޝައްކުވެ، ކުރެވުނީ ތިން ރަކުޢަތްތޯ ނުވަތަ ހަތަރު ރަކުޢަތްތޯ ނޭނގިއްޖެނަމަ، ފަހެ ޝައްކު ދޫކޮށްލައި

(1) رواه أحمد ومسلم.

ހުރިކަމެވެ. އަދި ރަޙީމްވާ ބަރަކާތުގެ މައްޗަށް ބިނާކުރާ ހުރިކަމެވެ. ދެން ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން ދުސަޖިދަކުރާ ހުރިކަމެވެ. ފަހެ އަޙާދީޘް ފަސް ރަކުޢަތެއްކުރުމުން ކަމުގައިވާނަމަ، އާދާގެ އެސަޖިދަ ރަކުޢަތެއް ފަދައިންނެވެ، އާދައަށް އިތުރަށް ރުކޫޢުވުން ރަކުޢަތާ އެކު، ދެރަކުޢަތް ނަމާދަކަށް ހަދައިދޭނެއެވެ. އަދި އާދާ ހަތަރު ރަކުޢަތް ފުރިހަމަކަން ކުރި ކަމުގައިވާނަމަ، އުޅުސަޖިދަ ދަޔާވެސް ބެއްލެވިލާނެ އެއްކަލަ ނަށެވެ."

ކުރު ސަޖިދަކުރުން ޝަރުޢުކުރެވިގެންވާ ޙާލަތްތައް: ފަހެ އަންނަނިވި ޙާލަތްތަކުގައި ކުރު ސަޖިދަކުރުން ޝަރުޢުކުރެވިގެންވެއެވެ.

1- **ނަމާދު ފުރިހަމަވުމުގެ ކުރިން ސަލާމްދިނުން ހިނދު.** މިސާލަކަށް މެންދުރު ނަމާދުގައި ހަތަރުރަކުޢަތުގެން، ދެރަކުޢަތް ނަމަވެސް މިން ރަކުޢަތެއްކުރުމަށް ސަލާމްދިނުމުން. ފަހެ އެގޮތުން ކަންތައް ކުރެވިއްޖެނަމަ، އިނިވެއި ފުރިހަމަކޮށް، ސަލާމްދިނުމަށް ކުރުސަޖިދަކުރާނީއެވެ. ފަހެ އޭ އެއުމުދުގައި މަގުމަ އެނގި ދިޔު ނުވާނަމައެވެ. ދިންނަށް ގަޑީގަ ކައިޔާ ގުޅުމަށް ފަހު، އެކަން އިނގިއްޖެނަމަ، ރަނގަޅު ގޮތަކީ އަރުން ނަމާދު ކުރުމެވެ.

2- **ނަމާދަށް އިތުރުވާ ހިނދު.** ފަހެ ހަނދާންނެތިގެން ރަކުޢަތެއް ނަމާދަށް އިތުރުކުރުމަކުން ނަމާދުގެ ބާތިލެއް ނުވާނެއެވެ. އަދިޔާއްމާ! ކުރުސަޖިދަކުރުމުން ފުދޭނެއެވެ.

3- **ފުރަތަމަ އައްތަޙިއްޔާތުގެ އިޤާމަތުން ހަނދާންނެތުން ހިނދު،** ނުވަތަ ނަމާދުގެ ސުންނަތްތަކުގެ ވާޖިބުން ސުންނަތެއް ހަނދާންނެތުން ހިނދު. ދަންނައެވެ. ފުރަތަމަ އައްތަހިއްޔާތުން މަޖުނުކުރުމަ، ތެދުވެވުމުން ދަނިކޮށް ހަނދާންވާ

ހިނދު، ތަކުބީރު ބާރަކަށް ވުރެ ބޮޑަށް ތެދުވުވިއްޖެނަމަވެސް، ހުއްޓިހިނދު ތެދުވާހިނދަކުވެ. އަދި އެވަރަށް ނުތެދުވެވުނީސް، ހަނދާންވެއްޖެނަމަ، ނުތެދުވެ، އިށީންނަ ހުރިހާލަތުވެ. ފަހެ ނަމާދު ނުނިމިނީސް އައްތަޙިއްޔާތުގައި މަޖުނުކުރާކަން ހަނދާންވެއްޖެނަމަ، ކުރުސަޖިދަކުރާނީ ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިންނެވެ. އަދި ނަމާދު ނިމުނުފަހުން ހަނދާންވެއްޖެނަމަ، ނުވަތަ ވައްދުމަކު ހަނދާންކޮށްދިނީނަމަ، ހަމަ އެވަގުތު ސަޖިދަކުރާނީއެވެ. އަދި މިދިޔަޔަމުގައިވެސް ތަކުބީރު ކުރާގޮތް ނުބޭނުންކުރެވެ.

4- ނަމާދުގައި ޝައްކުވާ ހިނދު: ފަހެ ނަމާދުކުރާ މީހާ ތަކުބީރުގެ އަދަދުގައި ޝައްކުވެއްޖެނަމަ، އޭނާގެ މަދުކަން ވީ، އޭނާއަށް ޔަޤީންވާ އެންމެ މަދު އަދަދެއްގެ މައްޗަށް، އޭނާގެ ނަމާދު ބިނާކުރުމެވެ. ދެން ސަލާމްދިނުމުގެ ކުރިން ކުރު ސަޖިދަކުރުމެވެ.

ދެވަނަ ސުންނަތް ނަމާދުތަކާގައި އުނިއިތުރެއް ވެއްޖެނަމަ، ދަންނައެވެ. ފަހެ ރަނގަޅު ގޮތަކީ ކުރުސަޖިދަކުރުމެވެ. އެހެން ހަމަކަށަވަރުން އެއީވެސް ނަމާދެކެވެ. އަދި އެނަމާދަކީ މަޖުބޫރު ގޮތުން ފަރުޟު ނަމާދާ ކައިރިވުމުގެ މިންވަރަށް ބައިވެރިވުމާ ނަމާދެކެވެ. އެއީ ތަކުބީރު އިބްރާހީމުން، ނަމާދުން ބޭރު ކަސްތަޢާލާ ރަސޫލުގެ، ސަލާމުން އެކަސްތަޢާލާ ރަސޫލުގެވެ.

ދެންވަނަ ކުރު ސަޖިދަކުރުން ފަހު ތަޝައްހުދު (އައްތަޙިއްޔާތު) ކިޔުންވެއްޖެއްނަމަ. އެކަން ޝަރުޢަ ޙަދީޘްކަން ސާބިތުވެގެން ނުވެއެވެ.

ޖަމާޢަތުގައި ނަމާދުކުރުން

ފަހެ ޝަރުޢީ ޢުޛުރެއް ނުވާނަމަ، ޖަމާޢަތުގައި ނަމާދުކުރުމަކީ ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. ފަހެ މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿وَٱرْكَعُوا۟ مَعَ ٱلرَّٰكِعِينَ﴾ (البقرة: ٤٣) "ރުކޫޢުކުރާ މީހުންނާ އެކުގައި ތިޔަބައިމީހުން ރުކޫޢުކުރާށެވެ. (އެބަހީ ޖަމާޢަތުގައި ނަމާދުކުރާށެވެ.)"

އަދި ހަމަކަށަވަރުން الله ތަޢާލާ، ޚައުފުގެ ޙާލަތުގައި (އެބަހީ ހަނގުރާމައިގެ ވަގުތުގައި) ޖަމާޢަތުގައި ނަމާދުކުރުމަށް އަމުރުކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެހެންކަމުން އަމާންކަމުގެ ޙާލަތުގައި ފަރުޟުވުން އަދި ދާއަރުގާކަން ބޮޑެވެ.

އަދި رسول الله ﷺ حديث ކުރައްވާފައިވެއެވެ. "لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ بِالصَّلَاةِ فَتُقَامَ، ثُمَّ آمُرَ رَجُلًا فَيُصَلِّيَ بِالنَّاسِ، ثُمَّ أَنْطَلِقَ مَعِي بِرِجَالٍ مَعَهُمْ حُزَمٌ مِنْ حَطَبٍ إِلَى قَوْمٍ لَا يَشْهَدُونَ الصَّلَاةَ، فَأُحَرِّقَ عَلَيْهِمْ بُيُوتَهُمْ بِالنَّارِ"(1)

"ހަމަކަށަވަރުން ނަމާދަށް ޤާމަތްދިނުމަށް މީހަކަށް އަމުރުކުރައްވަން ތިމަންކަލޭގެފާނު ގަސްދުކުރެއްވީމެވެ. ދެން ނަމާދަށް ޤާމަތްދެވުމެވެ. ދެން މީސްތަކުންނާގެން އިމާމުވެ ނަމާދުކުރުމަށް މީހަކަށް އަމުރުކުރައްވަން ގަސްދުކުރެއްވީމެވެ. ފަހެ އޭނާ މީސްތަކުންނާގެން ނަމާދުކުރުވާނެއެވެ. ދެން ދަރުބޮނޑިތަކާ އެކު ބަޔަކު ގޮވައިގެން ނަމާދަށް ހާޒިރުނުވާ މީހުންގެ ގެތައް ދިއްލުމަށް ގަސްދުކުރެއްވީމެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންނާ އެކު އެބައިމީހުންގެ

---

1) رواه أحمد والبخاري ومسلم وأبو داود وابن ماجه وابن حبان وابن خزيمة.

ގޮތަށް އަޑިޔާރުން އަންދަވައިލެއްވުމަކަށެވެ." އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. "އަންހެނުންނާއި ގަރަޑިޔާން އެގޮތަކުގައި ނުވާނަމަ އަންދަވައިލެއްވިޔުމެވެ."

އަންހެނުން ޖަމާޢަތުން ހާޒިރުވުން، އަދި އެކަނބަލުން ގޭގައި ނަމާދުކުރުން އެކަނބަލުންނަށް ހެޔޮވީ، އައުރަތާވެގެންވުން: ފަދަ އަންހެނުންނަށް

މިސްކިތަށް، ޖަމާޢަތުގައި ނަމާދުކުރުމަށްޓަކައި ދިއުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އެކަމަކު ހުވަނދުފުވާ ނުޖެހި، އަދި އެކަނބަލުންގެ އެއްވެސް ޒީނަތެއް ފާޅުނުވާ ގޮތަށެވެ. އަދި އެކަނބަލުންނަށް އެންމެ ހެޔޮވީ، އަދިއާވެގެންނުވި އެކަނބަލުންގެ ގޭގައި ނަމާދުކުރުމެވެ. ހަމަ رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. "لاَ تَمْنَعُوا النِّسَاءَ أَنْ يَخْرُجْنَ إِلَى الْمَسَاجِدِ، وَبُيُوتُهُنَّ خَيْرٌ لَهُنَّ"[1] މާނައީ: "އަންހެނުން މިސްކިތްތަކަށް ދިއުން ހުއްޓުވުމުން މަނާ ނުކުރައްވާށެވެ. އަދި އެކަނބަލުންގެ ގޭތައް (އެކަނބަލުން ނަމާދުކުރުމަށް) އެކަނބަލުންނަށް މާހެޔޮވެގެންވެއެވެ." އަދިވެސް އެހެނިހެން ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. "لاَ تَمْنَعُوا إِمَاءَ اللهِ مَسَاجِدَ اللهِ، وَلْيَخْرُجْنَ تَفِلاَتٍ"[2] މާނައީ: "اللهُ ގެ އަންހެނުން އަޅުކަނބަލުން މިސްކިތްތަކުން ދިއުން ހުއްޓުވުމުން މަނާ ނުކުރައްވާށެވެ. އަދި އެކަނބަލުން ހުވަނދު ނުލައި (ގެއިން) ނުކުންނަވާށެވެ."

1) رواه أحمد وأبو داود وصحّحه الألباني.

2) رواه أحمد وأبو داود وصحّحه الألباني.

ގެއާ ދުރު، އަދި ޖަމާޢަތް ބޮޑު މިސްކިތުގައި ނަމާދުކުރުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވޭ: ކަން ގިނަ ބައެއް ޖަމާޢަތަށް ޙާޟިރުވުމާ، އަދި ގެއާ ދުރު މިސްކިތުގައި ނަމާދުކުރުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. رسول الله ﷺ ވަޙީކޮށްދެއްވިއެވެ. "إِنَّ أَعْظَمَ النَّاسِ أَجْرًا فِي الصَّلَاةِ أَبْعَدُهُمْ إِلَيْهَا مَمْشًى"(1) މާނައީ: "މިސްކިތުންގެ ދުރުއިން ނަމާދުގައި، އަޖުރުގެ ގޮތުން އެންމެބޮޑު މީހަކީ އެބައިމީހުންގެ ދުރުއިން، އެނަމާދަށް އެންމެދުރުން ހިނގާފައި އަންނަ މީހާއެވެ."

އަދި ނަމާދުގެ ޖަމާޢަތް ބޮޑުވި ވަރަކަށް ޖަމާޢަތުގައި ނަމާދުކުރު މީހުންގެ އަޖުރުވެސް ބޮޑުވެގެންވެއެވެ. رسول الله ﷺ ވަޙީކޮށްދެއްވިއެވެ. "إِنَّ صَلَاةَ الرَّجُلِ مَعَ الرَّجُلِ أَزْكَى مِنْ صَلَاتِهِ وَحْدَهُ، وَصَلَاتُهُ مَعَ الرَّجُلَيْنِ أَزْكَى مِنْ صَلَاتِهِ مَعَ الرَّجُلِ، وَمَا كَثُرَ فَهُوَ أَحَبُّ إِلَى اللهِ تَعَالَى"(2) މާނައީ: "ފިރިހެނަކު ފިރިހެނަކާ އެކު ކުރާ ނަމާދު އޭނާ އެކަނިކުރާތާ ކުރާ ނަމާދަށް ވުރެ މާތްވެ ޠާހިރުވެގެންވެއެވެ. އަދި ދެފިރިހެނުންނާ އެކު އޭނާ ކުރާ ނަމާދު އެކަކާ އެކު އޭނާ ކުރާ ނަމާދަށް ވުރެ މާތްވެ ޠާހިރުވެގެންވެއެވެ. އަދި (މިސްކިތުގެ ޖަމާޢަތް) ގިނަވި ވަރަކަށް الله ތަޢާލާގެ ހަޟްރަތުގައި ރުހިވޮޑިގަތުން ބޮޑުވެގެންވެއެވެ."

މިސްކިތަށް ދާއިރު، ވަޤާރުގެތެރިކަމާ އެކު، ހިނގުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވޭ: ކަން މިސްކިތަށް ނަމާދަށް ދާއިރު، ދެފަޔަށް ހިނގާފައި

---

1) رواه مسلم.

2) رواه أحمد وأبو داود والنّسائي وحسّنه الألباني.

މަކުރޫހަވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން އެއީ ނަމާދަށްޓަކައި ގެއިން ނުކުތީއްސުރެ، އެއީ އެވަނީ ނަމާދުކުރާ މީހެއްގެ ހުކުމުގައެވެ. އަދި އަޅުކަމުގައި މަޑުމައިތިރިކަން ދިޔުމީހާތުރުކުރުމަކީ މުސްތަޙައްބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. "إِذَا نُودِيَ بِالصَّلاَةِ فَأْتُوهَا وَأَنْتُمْ تَمْشُونَ وَعَلَيْكُمُ السَّكِينَةُ"[1] މާނައީ: "ނަމާދަށް ބަންގިދެވޭ ހިނދު، ފަހެ އެނަމާދަށް ތިޔަބައިމީހުން ހިނގައިގެން އަންނަ ހުރިކަމެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަފްސުތަކަށް މަޑުމައިތިރިކަން ލާޒިމުކުރާ ހުރިކަމެވެ." އަދިވެސް އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. "إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلاَةُ فَلاَ تَأْتُوهَا تَسْعَوْنَ، وَأْتُوهَا تَمْشُونَ عَلَيْكُمُ السَّكِينَةُ، فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا، وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتِمُّوا"[2] މާނައީ: "ނަމާދަށް ޤާމަތްދެވޭ ހިނދު، ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން އެނަމާދަށް ދުވެފައި ނާންނަހުރިކަމެވެ. އަދިޔާއްމަ! މަޑުމައިތިރިކަމާ އެކު، ހިނގާފައި އަންނަހުރިކަމެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް (ނަމާދުގެ ޖަމާޢަތުން) ލިބުނު މިންވަރެއް ކުރާހުރިކަމެވެ. އަދި (ޖަމާޢަތުން) ފާއިތުވި ބައި ފުރިހަމަކުރާހުރިކަމެވެ."

އިމާމު މީހާ ނަމާދު ލުއިކުރުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވުން: ފަހެ ޖަމާޢަތް ބޭއްވެގެންވާ ހިނދު، އިމާމު މީހާ މައުމޫމުންނާގެން ނަމާދު ލުއިކުރުން އެބަހީ ކުރުކުރުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. އެއީ މައުމޫމުންގެ ތެރޭގައި ބަލިމީހުންނާއި، މުސްކުޅިންނާއި، ހާޖަތްތެރިން ތިބުން ކަމުން ބަލައިގެންނެވެ. މާތްالله ގެ ރަސޫލާ އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާޔަތުން

1) رواه أحمد ومسلم.

2) رواه الجماعة.

ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِلنَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ، فَإِنَّ مِنْهُمُ الضَّعِيفَ وَالسَّقِيمَ وَالْكَبِيرَ، وَإِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِنَفْسِهِ فَلْيُطَوِّلْ مَا شَاءَ"[1] މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ކުރެ މީހަކު، މީސްތަކުންނާގެން އިމާމުވެ، ނަމާދުކުރާ ހިނދު، ފަހެ (ނަމާދު) ލުއިކޮށްދޭހުށިކަމެވެ. އެއީ ހަމަކަށަވަރުން އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ބަލިކަށި މީހުންނާއި، ބަލިމީހުންނާއި، މުސްކުޅިންވެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ކުރެ މީހަކު، އެކަހެރިކޮށް ނަމާދުކުރާ ހިނދު، ފަހެ އޭނާ ބޭނުން ވަރަކަށް ދިގުކޮށްދޭހުށިކަމެވެ."

ފަހެ ނަމާދު ލުއިކުރުމަކީ އުނިކުރުމެއް ނޫނެވެ.

އަޚިޔާއެއްޓަ! ނަމާދުގެ ބަރަކާތްތައް ފުރިހަމަކުރުމާ އެކު، ނަމާދުގެ ކިޔެވުން ކުރުކުރުމެވެ. އެއީ ހަމަކަށަވަރުން ނަމާދުގައި ނިސްބަތްވުން رسول الله ﷺ ވެސް ދަސްކުރައްވާފައެވެ. އަދި އެއީ މުސާފިރުންގެ ނަމާދު ކަމުގައި އެކަލޭގެފާނުވެސް ބަޔާންކުރައްވާފައެވެ.

އިމާމުން ތަބާވުން ވާޖިބުވެގެންވުމާއި، ބަރަކާތްތަކުގައި އިމާމުން ވުރެ އިސްވުން ހަރާމްވެގެންވުން: ފަހެ ނަމާދުގައި އިމާމަށް ތަބާވުމަކީ ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އަދި އިމާމަށް ވުރެ ކުރިން ނަމާދުގެ ބަރަކާތްތައް ކުރުމަކީ ހަރާމްވެގެންވާ ކަމެކެވެ. ފަހެ رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.

"إِنَّمَا الإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا وَلاَ تُكَبِّرُوا حَتَّى يُكَبِّرَ، وَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا وَلاَ تَرْكَعُوا حَتَّى يَرْكَعَ، وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا: رَبَّنَا

1) رواه الجماعة.

وَلَكَ الْحَمْدُ، وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا وَلاَ تَسْجُدُوا حَتَّى يَسْجُدَ، وَإِنْ صَلَّى جَالِسَاً فَصَلُّوا جُلُوساً أَجْمَعُونَ"(1) މާނައީ: "އިމާމުވާކަން ކަށަވަރީ، އޭނާއާ އިއްތިބާޢުވުމަށްޓަކައެވެ. ފަހެ، އޭނާ الله أَكْبَرُ ކިޔާ ހިނދު، ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން الله أَكْبَرُ ކިޔާށެވެ. އަދި އޭނާ الله أَكْبَرُ ކިޔައިފުމަށް ދާންދެން، ތިޔަބައިމީހުން الله أَكْبَرُ ނުކިޔާހުށިކަމެވެ. އަދި އޭނާ ރުކޫޢުކުރާ ހިނދު، ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ރުކޫޢުކުރާށެވެ. އަދި އޭނާ ރުކޫޢަށް ގޮސްފުމަށް ދާންދެން، ތިޔަބައިމީހުން ރުކޫޢަށް ނުދާހުށިކަމެވެ. އަދި އޭނާ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَه ކިޔާ ހިނދު، ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ ކިޔާށެވެ. އަދި އޭނާ ސަޖިދަކުރާ ހިނދު، ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ސަޖިދަކުރާށެވެ. އަދި އޭނާ ސަޖިދައަށް ގޮސްފުމަށް ދާންދެން، ތިޔަބައިމީހުން ސަޖިދައަށް ނުދާހުށިކަމެވެ. އަދި އޭނާ އިށީނދެ އިށީނދެގެން ނަމާދުކުރާނަމަ، ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެންމެންވެސް، އިށީނދެ ތިބެގެން ނަމާދުކުރާށެވެ."

އަދިވެސް رسول الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "أَمَا يَخْشَى أَحَدُكُمْ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلَ الإِمَامِ أَنْ يَجْعَلَ اللهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ أَوْ يَجْعَلَ اللهُ صُورَتَهُ صُورَةَ حِمَارٍ"(2) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު، އިމާމަށް ވުރެ ކުރިން، އޭނާގެ ބޮލު އުފުލުމުން، الله، އޭނާގެ ބޮލު ހިމާރެއްގެ ބޮލަކަށް ބަދަލުކުރައްވައިފާނެ ކަމަށް، ނުވަތަ އޭނާގެ ސޫރަ ހިމާރެއްގެ ސޫރައަކަށް ބަދަލުކުރައްވައިފާނެ ކަމަކަށް ބިރެއް ނުގަންނަނީހެއްޔެވެ؟"

---

1) رواه أحمد وأبو داود وصححه الألباني.

2) رواه الجماعة.

އިމާމު މީހާއާ އެކު އެކަކު ހަމަވެއްޖެނަމަ ޖަމާޢަތަކަށްވަނުން: ޙަދީޘް

އިމާމު މީހާއާ އެކު އެންމެ މީހަކު ނަމާދުކުރިޔަސް ޖަމާޢަތަކަށް ވާނެއެވެ. އަދި އެކަކާ އެކު ނަމާދުކުރި މީހުން ކުޑަކުއްޖެއް ކަމުގައިވިޔަސް އަންހެނުން ކަމުގައިވިޔަސް ވެއެވެ. ޢަލީ ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުމާގެ ރިވާޔަތުގައި ވެއެވެ. ޙަދީޘް ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުންނާއެކު ނަމާދުކުރެއްވީ އަވަހަށް ވަޑައިގެންނެވި މީހަ ދެކެވަޑައިގެން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ޙަދީޘް رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "އެކަކާ އެކު ނަމާދުކުރުމުން، އެކަމަކު ޞަދަޤާތްކުރާނީ ކޮބާ؟" ދެން މީހަކު ނުކުމެ ތެދުވެ، އެކަކާ އެކު ނަމާދުކުރިއެވެ."(1) ޙަދީޘް މިސްކީނެއްގެ ޖަމާޢަތް ނިމުމަށް ފަހު، އެނގޭތޯ އަނެއް ޖަމާޢަތް ހެދުން، ހަދައިދޭނެ ކަމަށް ދަލީލުކޮށް ދެއްވައެވެ.

އިމާމު އެކު، ގައުމުތަކުން ރަކުޢަތެއް މަސައްކަތް: ޙަދީޘް ޖަމާޢަތް

އިސްލާމީ ވިދާޅުވެވަޑައިގެން އިމާމު މީހާ އެކު، ރަކުޢަތެއްގެ ރަކުޢަތް ފިޔަވައި މިހާރަށް އެރަކުޢަތް ފިޔަވަ ކަމަށް ވޭ. އެކަލޭގެފާނުގެ ދަލީލަކީ ޢަބްދުﷲ ބުނުއްވާފައިވާ އަބޫހުރައިރާ ރިވާކުރުމުގެ ބަޔާންކުރެއްވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "إِذَا جِئْتُمْ إِلَى الصَّلاَةِ وَنَحْنُ سُجُودٌ فَاسْجُدُوا وَلاَ تَعُدُّوهَا شَيْئًا، وَمَنْ أَدْرَكَ الرَّكْعَةَ فَقَدْ أَدْرَكَ الصَّلاَةَ"(2) މާނައީ: "އަހުރެމެން ސަޖިދާގައިވާ ހާލު، ތިޔަބައިމީހުން ނަމާދަށް އައިސް

1) رواه أحمد وأبو داود والترمذي وصحّحه الألباني.

2) رواه أبو داود وابن خزيمة والحاكم وحسّنه الألباني.

ހިނދު، ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން ސަޖިދައަށް ދާނެކަމެވެ. އަދި އެރަކުޢަތެއް ރަކުޢަތެއްގެ ގޮތުގައި ނުހިމަނާނެކަމެވެ. އަދި ރުކޫޢު ލިބިއްޖެ މީހާ ދަންނައެވެ. ފަހެ އޭނާއަށް ރަކުޢަތް ލިބިއްޖެކަން ކަށަވަރެވެ."

ޖަމާޢަތުން ފަހަން ދުރުން ހުއްދަކުރާ އުޒުރުތައް: ފަހެ ޖަމާޢަތަށް ހާޒިރުވުމުން ހުއްދަކުރާ އުޒުރުތަކެއް ޝަރީޢަތުގައި ކަނޑައަޅުއްވާފައި ވެއެވެ. އެއުޒުރުތަކަށް ތިރީގައި ބަޔާންކުރެވިފައި އެވަނީއެވެ.

1- ދުޝްމިނުންގެ ފަރާތުން ބިރުވެރިކަމެއް ޖެހިފައިވުން، ނުވަތަ ބަލިއެއް ޖެހިފައިވުން.

2 ، 3- ފިނިގަދަވުމާއި ވާރޭވެހުން.

4- ނަމާދު ވަގުތު ކާނާ ހާޒިރުވުން.

5- ދިޔާޖެހުމުން ކުޑަ ހާޖަތަކަށް ދާން ޖެހިފައި ހުރުން.

އިމާމުކަން ކުރުން އެންމެ ހައްޤުވެގެންވާމީހާ: ފަހެ އިމާމުކަން ކުރުން އެންމެ ހައްޤުވެގެންވާ މީހާއަކީ މީސްތަކުން ކުރި، ޤުރުއާން އެންމެ ބޮޑަށް ހިފުޒުކޮށް މީހާއެވެ. ފަހެ ޤުރުއާން ހިފުޒުކޮށްފައިވުމުގައި ހަމަހަމަވެގެންވާނަމަ، ޙަދީޘް ރަސޫލާގެ ސުންނަތް އެންމެބޮޑަށް ދަންނަ މީހާއެވެ. އަދި ސުންނަތް އެނގުމުގައި ހަމަހަމަވެގެންވާނަމަ، ހިޖުރައިގެ ގޮތުން އެންމެ އިސްވީމީހާއެވެ. އަދި އެކަމުގައިވެސް ހަމަހަމަވެގެންވާނަމަ، އުމުރުގެ ގޮތުން އެންމެބޮޑު މީހާއެވެ.

އަހަރުގެ އިމާމުކަން ހައްޤުވެގެންވާ މީހުން: ފަހެ މަސްޖިދު ދަންނަ ކުޅުއްޖާގެ އިމާމުކަން ހައްޤުވެގެންވެއެވެ. އަދި ގޭގެވެރިޔާގެ އިމާމުކަންވެސް ހައްޤުވެގެންވެއެވެ. އަދި އިދާރީ އިސްނަގާ، ކޮޅަށް

ހުންނަ ޖިހާގެ ފަރަތުގައި ނަމާދުކުރުމާއި، ކޮޓަރި ހުންނަޖިހާ، އިރިނދު އިންނަ ޖިހާގެ ފަރަތުގައި ނަމާދުކުރުމާއި، އަދި ސުންނަތް ނަމާދުކުރާޖިހާ، ފަރުޟު ނަމާދެއް ކުރަން ހުންނަ ޖިހާގެ ފަރަތުގައި ނަމާދުކުރުމާއި، ފަރުޟު ނަމާދުކުރާޖިހާ، ސުންނަތް ނަމާދެއް ކުރަން ހުންނަ ޖިހާގެ ފަރަތުގައި ނަމާދުކުރުމާއި، ތަޙައްރީކޮށްގެން ހުންނަޖިހާ، ވުޖޫދުވެގެން ހުންނަޖިހާގެ ފަރަތުގައި ނަމާދުކުރުމާއި، ވުޖޫދުވެގެން ހުންނަޖިހާ، ތަޙައްރީކޮށްގެން ހުންނަޖިހާގެ ފަރަތުގައި ނަމާދުކުރުމާއި، ދަމުރިވެރިޔާ، މުޤްތަދީއެގެ ފަރަތުގައި ނަމާދުކުރުމާއި، މުޤްތަދީއާ، ދަމުރިވެރިޔާއެގެ ފަރަތުގައި ނަމާދުކުރުމާއި، މާތްވިޔާ، ހީނާއަށް ވެސް ދަނޑިފިޔާގެ ފަރަތުގައި ނަމާދުކުރުމާއި މިފަދަ ގޮތެއް ބައެއްފަހަރު ވެދާނެއެވެ.

ފަހު ނަމާދު ދުބުރުކުރުމުގެ ފަރަތުގައި ނަމާދުކުރާ މުޤްތަދީއާއި، ދަރަނިއަށްގެ ސުންނަތް ނަމާދެއް ކުރާފިޔާގެ ފަރަތުގައި، ފަރުޟު ހިންގަނިއަށްގެ ނުވަތަ ހަތަރުކަނުއަށްގެ ނަމާދެއް ކުރާފިޔާ ދަންނައެވެ. ފަހު އިމާމުފިޔާ ސަލާމްދިނުމުން އެފިޔާ ބޭކަވާ، ނަމާދު ފުރިހަމަކުރާނީއެވެ. އެއީ ޖަމާއަތުން ބައެއް ފައިތޮވިޔާ ކަނޑައެޅުނު ގޮތަށެވެ.

ދެން ފަހު މުޤްތަދީގެ ދަލުގޮވިރިޔާ ނަމާދުކުރާނަމަ، ކުރާނީ ހަތަރު ރަކުޢަތް ފުރިހަމަކުރަންވެ. އެބަހީ އަނގާއަށް ނަމާދު ދެބުރަށް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި އިމާމު މިހާރާ އެކު، ދެރަކުޢަތް ރިބޭން ކަނުގައި ވިދާޅުވ، ފަހުން ބޭރުވު، ދެރަކުޢަތް ކުރަން ޖެހޭނެއެވެ.

ސަލާމްދިނުމަށްފަހު، އިމާމުގާ މައުމޫމުންނާ ދިމާއަށް އެނބުރިލުން:

ފަހު ސަލާމްދިނުމަށް ފަހު އިމާމު މިހާ މައުމޫމުންނާ ދިމާއަށް

އެނބުރިލުމަކީ މުސްތަޙައްބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. މާތްالله ރުއްސުންދެއްވި ސަމުރާ ބުނު ޖުންދުބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا صَلَّى صَلاَةً أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ"[1] މާނައީ: "رسول الله ﷺ ނަމާދުކުރައްވާ (އަވަދިވެވަޑައިގަންނަވާ) ހިނދު، އަހުރެމެންނާ ދިމާއަށް ކުރިމަތިލައްވާ ކަމުގައިވިއެވެ."

ފަހެ މައުމޫމުންނާ ދިމާއަށް އެނބުރިލާ އިރު، ކަނާތްފަރާތުން އެނބުރިލައްވައިވެސް، ނުވަތަ ވާތްފަރާތުން އެނބުރިލައްވައިވެސް، މައްސަލައެއް ނެތެވެ. ދެގޮތްވެސް رسول الله ﷺ ގެ އަރިހުން ސާބިތުވެގެންވެއެވެ.

އަންހެނާ، އަންހެނުންގެ ޖަމާޢަތްތަކުގައި އިމާމުވާ، ނަމާދުކުރުވުން: ފަހެ އަންހެނުންނަށް އަންހެނާގެ އިމާމުކަން ޞައްޙަވެގެންވެއެވެ. އަދި އަންހެނާ އިމާމުކަން ކުރާއިރު، ހުއްޖި ހުންނާނީ ފުރަތަމަ ސަފުގެ މެދުގައެވެ.

ފަހެ އަންހެނަކަށް ފިރިހެނުންގެ އިމާމަކަށްވެ، ނަމާދުކުރުވުން ހުއްދަވެގެން ނުވެއެވެ.

އިމާމުކަމާ ބެހޭ ތަފާތު ބައެއް މަސްއަލަތައް

އިމާމު މީހާ މައުމޫމުންނަށްވުރެ އުސް ތަނެއްގައި ހުރުން، އިމާމުކަން ކުރުން: ފަހެ އެއީ މަކުރޫހުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. މާތްالله ރުއްސުންދެއްވި އަބޫ މަސްޢޫދު އަލްއަންޞާރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު

1) رواه أحمد والبخاري.

ވިދާޅުވިއެވެ. "އިމާމު މީހާ މައުމޫމުންނަށް ވުރެ އުސްތަނެއްގައި ހުރުން رسول الله ﷺ ނަހީކުރެއްވިއެވެ."(1)

ފަހެ ބޭނުމެއް ޖެހިއްޖެ ހާލަތެއްގައި އެގޮތް ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. މިސާލަކަށް ބަޔަކަށް ނަމާދުކުރަން ދަސްކޮށްދިނުމަށްޓަކައެވެ. އެކަމަކު އެބާވަތުގައިވެސް ސަޖިދަކުރާނީ ތިރިއަށް ފައިބާފައެވެ.

ދެންފަހެ މައުމޫމުން އިމާމަށް ވުރެ މަތީގައި ތިބުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ.

އިމާމު މީހާއާއި މައުމޫމުންނާ ދެމެދު ހުރަހެއްވާ ހާލު މައުމޫމުން އިމާމު މީހާއާ އިޤުތިދާކުރުން: އިމާމު މީހާގެ ހަރަކާތްތަކާއި ދެންނެވުމަށް އެނގިގެންވާނަމަ، ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އެއީ ފަރުދާއަކުން ނުވަތަ ފާރަކުން ފަރަ އެއްކޮޅުގެ ނިސްބަތުގައި އިމާމު މީހާ ވާނަމަ، އޭނާގެ އަޑުއިވުމުން. މަގެއް ނުވަތަ ކާރެއް ފަރަ އެއްކޮޅުގެ ދުރުމިނުގައި ހުރަސްވެފައިވާނަމަ، އިމާމު މީހާ ފެނުމުނެވެ.

އިމާމުމީހާ ނަމާދުގެ ބޭރުގައި މައުމޫމުންގެ ބޭރުއިން މީހާ، އިމާމުކަމަށް ވިސްނުން: ފަހެ ނަމާދުގެ ބޭރުގައި އިމާމުމީހާއާ ނަމާދު ދެކުނުދާކަށް ނަމާދު ބަޔަކުގެ ބޭނުމެއްގެ ނިސްބަތުގައި ވަކި ޒަމާނެއް މައުމޫމުންގެ ބޭރުއިން ޖަމާޢަތް ކުރުމަށް، މައުމޫމުންގެ ތެރޭގައި ހުންނަ ނުވަތަ ސަފުގެ އިތުރަށް ނާދެވިސް، އިމާމުމީހާ ހުރުމެއް ނުހުއްދައެވެ. ވީމާ ދެކުނުގައިވާ ބޭނުމަކަށް ނޫން. މިސާލަކަށް އިމާމުމީހާ މައުމޫމުންގެ ނަމާދަށް ހުރަސްއެޅޭ މީހާ ފަދަ ކަމެއް މައުމޫމުންނަށް ދެކުނުގައި ހުރުމުން ނުވަތަ ނަމާދު ފެށުމުން ހަމަޖެހިފައިވާ ބާވަތުގެ ހަމަ ކަމަށް ޖެހިފައިވާ ހާލަތުގައި އިމާމުމީހާ ހުރުން ހުއްދަ ވެއެވެ. ހަމައެއާއެކު އިމާމުމީހާ ހިންގާ ސަފުގެ ކިބައިން ވަޒީފާ ދިނުމުން، ހަމަ ހަމައެކޭ ފަދައިން،

1) رواه أبو داود والدّارقطني وصحّحه الألباني.

ނަމާދުކުރަން ފަށައި، ނަމާދުކުރަމުން ދަނިކޮށް ހަނދާންވެއްޖެނަމަ، އެގޮތަށް ކަންތައް ކުރާނީއެވެ. އަދި އެގޮތަށް ހެދުމަކުން އެއްވެސް މައުމޫމުއެގެ ނަމާދުއް ބާޠިލެއް ނުވާނެއެވެ. އަދި އިމާމު ފަހަތުގައި ނަމާދުން ކުރެވުނު މިންވަރުވެސް ބާޠިލު ނުވާނެއެވެ. ފަހެ ޙުމަރުގެފާސް ޝަރީޢަތުގައިވާ ޙާދިޘާގައި ޙުމަރުގެފާސް އެގޮތަށް ކަންތައް ކުރެއްވިއެވެ.

އަދި ނަމާދު ފެށުމުގެ ކުރިން ނުވަތަ ޢުޒުރަށް ދިޔުމުގެ ކުރިން އިމާމުމީހާއަށް އެފަދަ ޙަދަޘެއް ދިމާވެއްޖެނަމަ، އަދި މައުމޫމުންނަށް އެނގުމަކުން ނުވާނަމަ، އިސްތިޚްލާފުން ނުވަތަ ދުލުން، ތިރަބައިމީހުން މަޢުލޫމާތުދީގެން ތިބޭނީ ބޭނުމަކާ ގުޅިގެން ނުވަތަ ހުއްޓައި މީހުން ނަމާދުކުރުމަށް ގެންދިއުން ހުއްދަވާނެއެވެ.

އިމާމު މީހާގެ ފަރާތުން ތަބާވާންވާ ކަންތައްތައް: އެބަހީ މައުމޫމުންގެ ތެރެއިން މީހަކު، އެކަނިމީހުން މައުމޫމުންނަށް، އިމާމު މީހާގެ ތަކުބީރުތަކަށް ފޮލޯކުރާނެއެވެ. ފަހެ އިމާމު މީހާގެ އަށް، ދުޢާ މިސްކިތުގެ ތެރެއަށް ފޮލޯކުރައި ނަމާދަށް، އެކަނިކުރުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. ދެންފަހެ އިމާމު މީހާގެ އަށް، ދުޢާ މިސްކިތަށް ފޮލޯކުރައި، އެކަނިކުރުން މުސްތަޙައްބުވެގެން ނުވެއެވެ. އަދި ކިޔައްވާ! މަކުރޫހަކުވެގެންވެއެވެ.

ނަމާދުގައި އިމާމު މީހާއި މައުމޫމުންގެ މަޤާމު

އިމާމުމީހާއާ އެކު، އެންމެ މީހަކު ނަމާދުކުރާނަމަ، އިމާމުމީހާއި ކަނާ ހުންނަން ޖެހޭ މަޤާމު: ދަލީލަކީ އިބްނު ޢައްބާސް ވިދާޅުވި ބަސްފުޅެވެ. ގައިގައި ޖެހިގެން އޭނާގެ ކަނާއަތްފަރާތުގައެވެ. އިމާމުގެ ފަރަތަށް ނުނުވެ.

ދެމީހުން އަންހެނަކު، އިމާމުމީހާ އިތުރަށް ފަހަތުން، އެކަނިބައިތި ދެމީހުން ޖެހިގެން އިމާމުގެ ފަހަތުގައެވެ. އަދި ކުރިމަތިން އިމާމުގެ ފަހަތުގައި ތިބޭނަމަ، އެކަނިބައިތި ދެމީހުން ޖެހިގެން ކުރިމަތިންގެ ސަފުގެ ފަހަތުގައެވެ. ކުރިމަތިންގެ ސަފުން އަރައިގެން ނުވާނެއެވެ.

އިމާމުމީހާ އެކު، ދިމާވެން ނުވަތަ އެއަންމައި ގިނަ މީހުންނަމަ، އިމާމުމީހާއި މައުމޫމުންގެ މަޤާމު: ވަނީ އިމާމުމީހާގެ މަތިން ގިނަ ބައިމީހުން ޖެހިގެން އިމާމުގެ ފަހަތުގައެވެ.

ދެންފަހެ އިމާމުމީހާ ދިމާގައި، އެންމެ ކުރިމަތިގައި ބައިތި ބައިމީހުން ޖެހިގެން ތިބޭނީ އެންމެ ފަހަތުން ވެރިވުމެވެ. އަދި އިމާމުމީހާއަށް ކުރީގެ ސަފު، އެންމެ ކުރީގައި ތިބޭނީ ފަހަތުން ނުނިމިގެން ވެރިވުމެވެ. ހަރު رسول الله ﷺ ވިދާޅުވި ބަސްފުޅެވެ. "لِيَلِنِي مِنْكُمْ أُولُو الأَحْلاَمِ وَالنُّهَى، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، وَإِيَّاكُمْ وَهَيْشَاتِ الأَسْوَاقِ"(1)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ބުއްދިވެރި އަދި ވިސްނުންތެރިން ފަހަތުގައި ތިބޭށެވެ. ދެން އެއިން ކުރިއްޔާ ތިބި ބައިމީހުން ބަހައްޓާ ނުވާނެ އެބަޔަކީ ތިޔަބައިމީހުންނަށް

---

1) رواه أحمد ومسلم وأبو داود والتّرمذي والنّسائي.

ޖެހިގެންތާ މީހުންނެވެ. ދެން އެބައިމީހުންނާ ޖެހިގެންތާ މީހުންނެވެ. ދެން އެބައިމީހުންނާ ޖެހިގެންތާ މީހުންނެވެ. އަދި ބާޒާރުތަކުގެ އަޑުގަދަކަމުން ތިޔަބައިމީހުން ރައްކާތެރިވާށެވެ. (އެބަހީ މިސްކިތުގައި އަރައިރުންވެ، އަޑުގަދަކުރުމާއި ހަނގާމާކުރުމެވެ.)"

އަންހެނުންނާއި ކުޑަކުދިންގެ މަޤާމު: ފަހެ ކުޑަކުދިން ތިބެން ޖެހޭނީ ފިރިހެނުންގެ ސަފުތަކުގެ ފަހަތުގައެވެ. ފަހެ ހަމައެކަނި ކުޑަކުއްޖަކު ކުރި ސަފުން ފުރިއްޖޭނަމަ، ސަފުން ބައިވެރިވާ ކަމުގައި ތިބެންވާނެއެވެ. އަދި އަންހެނުން ތިބެން ޖެހޭނީ އެކުދިންގެ ފަހަތުގައެވެ. އެބަހީ އެންމެ ފަހަތުގައެވެ.

ސުލްޠާނުގެ ވެރިކަމުގައި އެހެންމީހަކު ނަމާދުކުރުވުން: ފަހެ ސުލްޠާނުގެ މާނައަކީ ބާރު، ސުލްޠާނު ވެރިކަމުގައި އެހެންމީހަކު ނަމާދުކުރުވުމުގެ ނަމާދު ބާރުލިބިގެންވާ މީހެކެވެ. ފަހެ މާތް الله ތަޢާލާ ސުބްޙާނަހޫ ވެރިކަން ދެއްވި މީހެކެވެ. އެހެންކަމުން ވިދާޅުވިއެވެ. "ސުލްޠާނު ވެރިކަމުގައި މީހަކު ނަމާދުކުރުވުމުގެ ހައްޤު رسول الله ﷺ ދެއްވައިފައިވެއެވެ. ފަހެ އެކަމަށް ނަމާދުކުރުވުމަށް ހައްޤުވާ އެހެންމީހަކު ނުކުރުވާށެވެ."(1)

ދެންފަހެ މީހަކު މިސްކިތަކަށް ވަންނަ ހިނދު، ސަލާމު ކިޔަމުންދާ ފަހަރު، ކުރިން ސަލާމް ކިޔާނީ ގޭގެ ވެރިޔާ ހިފައި ފަހަރު ނަމާދުކުރުވައިދެވޭނެއެވެ. އަދި ފަހަރު ނަމާދުކުރުވާ ތިބޭނީ އެކަމަށް އިސްކަން ދެވޭނީ ނަމާދުކުރަނީއެވެ. ދެން ސުލްޠާނު ހުއްދަ، ވެރިކަމުގައި ސުލްޠާނު މިޙުރާބުން ބަލައިގަތުމަށް ތިބޭނީ، ނަމާދުކުރުވައިދެވޭނެއެވެ. އަދި އެހެންމީހުން

---

1) رواه أحمد وأبو داود والتّرمذي وابن ماجه وصحّحه الألباني.

ބަރަކާތްކޮށްދެއްވުން އުތުރިފުރިގެންގެ ނަމާދަކަށް އެއްވެސް ފަރަގެއް ނާންނާނެއެވެ.

ތަން އިސްކާރުކުރާކަމަށް ބިރުން، މިހެދު ދަތުރުކުރާނެ ނުކުރިއްޖެމާ ދަންނަވާނެއެވެ. ތަން އަންނަމިހުން އަންނަންދެން އެއް ކަމަކަށް ދާއިރާގައި ކުރެވޭނީ ނުވެސް ނޫނެވެ. އަދި އިމާމުމީހާ ތަނުގައި ދޫކޮށްލާ މީހުން ހާދަ މީހާ، ސަފުތަކާ ސަލާމުކުރާ އަކަށް ފަހުނު ނަމާދު ނިކަމެތިނެވެ. އަދި އެކަކަށް ފަހަރެއް ކަމާދު ތަކުރާރުކުރެއްވުން ނުދާނެއެވެ.

ސަފުތަކުން ސަމާލުވުން

ސަފުތަކުން ފުރިހަމަ ކުރުމަކީ ވާޖިބު ކަމެކެވެ. އަދި ކޮންމެ ސަފެއް ފުރިހަމަކުރުމަށްފަހު ދެން ސަފެއް ފަށާނީއެވެ. އަދި ކަނާތް ފަރާތުން ފަށާނީއެވެ. އަދި ޖަމާޢަތުގެ ސަފު ޖެހުމުގައި ބައިބައިވެ ނުހުރުމަށް ސަމާލުކަން ދޭންޖެހެއެވެ. އަދި ދެކަނު ސަފުތައް ނަމާދު ހުސްވާ ހިސާބަށް ދާނެއެވެ. އަދި ހަމަޖެހިގެން ހުރުމަށް ސަމާލުވާން ނަމާދު ކުރުމުގައި ކަނޑައެޅިފައިވާ ގޮތަށެވެ. މިކަން ރަސޫލު ﷲ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. ބަސްމުބާރަކުގައި ފާހަގަކުރެއްވިއެވެ.

"أَقِيمُوا صُفُوفَكُمْ وَتَرَاصُّوا"[1] މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން،

ތިޔަބައިމީހުންގެ ސަފުތައް ސީދާކުރާށެވެ. އަދި އެކަކު އަނެކަކާ ޖެހި ހުރެވޭށެވެ."

1) رواه أحمد والبخاري.

"سَوُّوا صُفُوفَكُمْ، فَإِنَّ تَسْوِيَةَ الصُّفُوفِ مِنْ إِقَامَةِ الصَّلاَةِ"[1] މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ސަފުތައް އެއްވަރުކުރާށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ސަފުތައް އެއްވަރުކުރުންވަނީ ނަމާދު ޤާއިމުކުރުމުގެ ތެރެއިންނެވެ."

"أَقِيمُوا الصُّفُوفَ، وَحَاذُوا بَيْنَ الْمَنَاكِبِ، وَسُدُّوا الْخَلَلَ، وَلِينُوا بِأَيْدِي إِخْوَانِكُمْ، وَلاَ تَذَرُوا فُرُجَاتٍ لِلشَّيْطَانِ"[2] މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ސަފުތައް ސީދާކުރާށެވެ. އަދި ކޮނޑުތައް އެއްވަރުކުރާށެވެ. އަދި ހުސް ތަންތަން ބަންދުކުރާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ އަޚުންގެ އަތްތަކަށް މަޑުޖެހިވާށެވެ. (އެބަހީ އެކަކު އަނެކަކަށް ތަނެއް ހަދާށެވެ. ޝައިޠާނުން ހިފައިގެން ގެންނަން ނުވައްދާށެވެ.) އަދި ޝައިޠާނާއަށް ހުސްތަންތަން ދޫނުކުރާށެވެ."

ފަހެ މާތްالله ރުއްސެވުމަށްޓަކައި ނަބިއްޔާގެ ބަސް ބަސްކިޔުމުގެ ޞިފައިން ހިތްވެވޭނެއެވެ. އެކަމަށް ލޯބިވުމަށެވެ. ތިމާ ނަބިއްޔާ ފަދައިން رسول الله ﷺ ސަފުތައް ކޮށްލެއްވީ އެއްވަރުކުރެއްވުމަށެވެ. އަދި އެކަމަށް ރައްޔިތުން ޞިފައިން އެކަމަށް ދަންނަވާނެ ކަމަށް އެކަމަށް ހުސްތަން އެކަމަށް ދީން ދެމެހެއްޓުމަށެވެ. އެކަމަށް ނަމާދުކުރާ ސަލާމްމަތީ ބާވަތުގެ މިފަދަ އުސޫލާއި އެކަމަށް ހިނދު، އެއްވެރިކަމާއި ދެމެހި ޚާއްޞަ ސަފުން ކުރިއަށް ނިކުމެ ހުރުމެވެ. އެނިގެ ބަރަކާތްތެރިވެވެ. "ތިޔަބައިމީހުން ސަފުތައް އެއްވަރުކުރާށެވެ.

1) رواه أحمد والبخاري ومسلم وأبو داود وابن ماجه.

2) رواه أحمد وأبو داود وصحّحه الألباني.

ނޫންނަމަ، الله ތިޔަބައިމީހުންގެ މޫނުތަކުގެ މެދުގައި ޚިލާފުވުން ވެއްޖައިވާނެތެވެ. (އެބަހީ ތިޔަބައިމީހުންގެ މެދުގައި އަދާވާތްތެރިކަން ވެއްޖައިވާނެތެވެ.) ނުޢުމާނު ބުނު ބަޝީރު ވިދާޅުވިއެވެ. އެހެން އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވުމުން މީސްމީހުން އެކަކު އަނެކަކުގެ ކޮނޑާއި ކޮނޑު ޖެއްސެވި، ކަކުލާއި ކަކޫޖެއްސެވި، ފައިބުޑިއާއި ފައިބުޑި ޖެއްސެވި، ސަފު އެއްވަރުކުރި ތަން އަހަރެން ދުށީމެވެ."(1)

ފަހެ، ސަފުއްގައި ހުރި މީހަކު އުޒުރެއް ލިބިގެން ނަމާދު ދޫކޮށްލައިފައި، ސަފުން ނިކުމެގެން ގޮސްދިޔަނަމަ، ޖަހިގެންވާ ސަފުން، އެދިމާގައި ހުރި މީހާ ކުރިއަށް ޖެހިލައި، އުނިވި ތަނަށް އަރައި، ސަފު ފުރިހަމަކުރުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. ހަމަ އެގޮތަށް އޭނާ އަސަރަން އެތުރުން، އޭނާގެ ސަފުން އުނިވި ތަން، އަސަރާ ޖެހިގެންވާ ސަފުން މީހަކު ފުރިހަމަކުރާނީއެވެ. އަދި އެންމެ ފަހު ސަފާ ޖެހިގެންނެން އެގޮތަށް ހަދާނީއެވެ. ފަހެ، އެގޮތަށް ހެދުމުން އެބައިމީހުންގެ ނަމާދުތަކަށް އެއްވެސް އުނިކަމެއް ނާންނާނެއެވެ. ދެން رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "مَا مِنْ خُطْوَةٍ أَعْظَمُ أَجْرًا مِنْ خُطْوَةٍ مَشَاهَا الرَّجُلُ فِي فُرْجَةٍ فِي الصَّفِّ فَسَدَّهَا"(2)

މާނައީ: "ސަފުގައިވާ ހުސްތަނަކަށް ބައްދައިލުމަށްޓަކައި، މީހާއަޅާ ފިޔަވަޅަށްވުރެ، އަޖުރުގެ ގޮތުން ބޮޑު އެއްވެސް ފިޔަވަޅެއް ނުވެއެވެ."

ފުރަތަމަ ސަފުގެ ފަޟީލަތް: ދެން رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.

"لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي النِّدَاءِ وَالصَّفِّ الأَوَّلِ، ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلاَّ أَنْ يَسْتَهِمُوا عَلَيْهِ

1) رواه أحمد وأبو داود وابن حبّان وصحّحه الألباني.

2) رواه الطّبراني في الأوسط وحسّنه الألباني.

لاَسْتَهَمُوا"(1) މާނައީ: "ބަންގިއާއި، ފުރަތަމަ ސަފުގައި ހުރި، ޘަވާބާއި ދަރުމަ، މީސްތަކުންނަށް އެނގޭނަމަ، ދެން އެކަށްކުރުމަށް ގުރުއަތުލުން ފިޔަވައި އިތުރު ގޮތެއް ނެތްނަމަ، (އެކަން ކުރުމަށްޓަކައި) އެބައިމީހުން ގުރުއަތުވެސްލީހެވެ."

ނަމާދުކުރާ މީހާ، ކުރިމަތީގައި ސުތުރާ ބަހައްޓުން

ސުތުރާއަކީ ނަމާދުކުރަން ހުންނަމީހާގެ ކުރިމަތިން، މީސްތަކުން ހުރަސްކުރިޔަ ނުދިނުމަށާއި، ނަމާދުކުރަން ހުންނަމީހާގެ ފެނުން، އަދި ދިމަދިމާއަށް ދިޔަ ނުދިނުމަށްޓަކައި އޭނާގެ ކުރިމަތީގައި ބަހައްޓާ ހުރަހެކެވެ. ފަހެ އެއީ ގަދަވެގެންވާ ސުންނަތެކެވެ. އަދި ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ވާޖިބެއް ކަމުގައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

ފަހެ رسول الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيُصَلِّ إِلَى سُتْرَةٍ وَلْيَدْنُ مِنْهَا"(2) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ކުރެ މީހަކު ނަމާދުކުރާ ހިނދު، ސުތުރާއަކާ ދިމާއަށް ނަމާދުކުރާހިނދެވެ. އަދި އެއާ ކައިރިވާހިނދެވެ."

އަދިވެސް އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَسْتَتِرْ لِصَلاَتِهِ وَلَوْ بِسَهْمٍ"(3) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ކުރެ މީހަކު

---

1) رواه أحمد والبخاري ومسلم والتّرمذي والنّسائي.

2) رواه أبو داود وابن ماجه وصحّحه الألباني.

3) رواه أحمد والحاكم وصحّحه على شرط مسلم ووافقه الذهبي.

ނަމާދުކުރާ ހިނދު، ފަހެ އޭނާގެ ކުރިމަތީގައި ސުތުރާއެއް ބަހައްޓާ ހުރިކަމެވެ. އެއީ ތިރިއެއްނަމަވެސް ވީއެވެ."

ސުތުރާގެ މިންވަރު: ފަހެ ފާރެއްވިޔަސް، ތަނބެއްވިޔަސް، އަދި ރުކެއްވިޔަސް، ޖޯންސިއްވިޔަސް، ސުތުރާއަކަށް ފުދޭނެއެވެ. އަދި އެންމެ ކުޑަމިންވަރަކީ، ޖަމަލުގެ ސަވާރުވާން، އޭގެ މަތީގައި ބާންދިފައިވާ ގޮޑީގެ، ފަސިގަން އިންނަ ހިސާބުގެ މިންވަރެވެ. ޢިލްމުވެރިން ބަޔާންކުރައްވަނީ އެއީ މުށެއްގެ މިންބައިލުވަ ދުބައި ކަމަށެވެ.

ނަމާދުކުރާ މީހާ، ސުތުރާއާ ދެމެދު ހުންނަން ޖެހޭ ދުރުމިން: ފަހެ ނަމާދުކުރަން ހުންނަމީހާ ސުތުރާ ކައިރިވާން ޖެހޭކަން ބަޔާންވެ ހިނގައްޖެއެވެ. އެބަހީ ސަޖިދަކުރާ މިންވަރެވެ. މާތްﷲ ރުހިވޮޑިގެންވި ބިލާލުގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله ﷺ ކަޢުބާ ތެރެއިން ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނާ އާ ފާރާ ދެމެދު ހުންނަނީ ގާތްގަނޑަކަށް ތިން މުށެވެ."(1)

އިމާމުގެ ސުތުރާއަކީ މައުމޫމުންނަށްވެސް ސުތުރާއެވެ: ފަހެ ޖަމާޢަތުގައި ނަމާދުކުރާ އިރު، އިމާމުމީހާގެ ސުތުރާ މައުމޫމުންނަށްވެސް ފުދޭނެއެވެ. އެބަހީ ދެސަފުގެ ދެމެދުން މީހަކު ދިޔައަސް، އެއީ އެއްވެސް މައްސަލައެއް ނޫނެވެ. އަދި ނަމާދުކުރާމީހާގެ ކުރިމަތިން ކަމަކަން ނުދާނެއެވެ. ފަހެ ސުތުރާ ޝަރުޢުކުރެވިގެންވީ އިމާމުމީހާއަށް، އެކަހެރިކޮށް ނަމާދުކުރާމީހާއަށެވެ.

1) رواه أحمد والنّسائي وصحّحه الألباني.

ނަމާދުކުރާ މީހާއާ، އޭނާގެ ސުތުރާ ދެމެދުން ހުރަސްކުރުމަކީ ބޮޑުވެގެންވާ ކުށެކެވެ. ހަމަ އެކަމާ ބެހޭގޮތުން ޙަދީޘްގައިވާ ބަޔާންކުރެއްވުން ތަރުޖަމާ ގޮތުގައި އެއީ ޞަޙީޙް ޙަދީޘުގެ މަތިން ހިފުން ކަމެކެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. "لَوْ يَعْلَمُ الْمَارُّ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّي مَاذَا عَلَيْهِ، لَكَانَ أَنْ يَقِفَ أَرْبَعِينَ خَيْرًا لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ"(1)

މާނައީ: "ނަމާދުކުރާ މީހާގެ ކުރިމަތިން ހުރަސްކުރާ މީހާއަށް (އެކަމުގެ ސަބަބުން) އޭނާގެ މައްޗަށް ކުރި ފާފަ އެނގޭނަމަ، ސާޅީސް (އަހަރު) ވަންދެން ހުއްޓިހުރުން، އެމީހާގެ ކުރިމަތިން ހުރަސްކުރުމަށްވުރެ، އޭނާއަށް ހެޔޮވާނެއެވެ." ޙަދީޘް މިއީ ނަމާދުކުރާ މީހާގެ ކުރިމަތީގައި ސުތުރާއެއް ވާނަމައެވެ. ހަމަ އޭނާގެ ކުރިމަތީގައި ސުތުރާއެއްނުވާނަމަ، އޭގެ އޭނާގެ ސަޖިދަކުރާތަނެވެ. އަދި އެއާޚިލާފުގައި އޭނާގެ ކުރިކޮޅުން ބަލާލެވޭނެތާއެވެ.

ނަމާދުކުރާ މީހާގެ ކުރިމަތިން ހުރަސްކުރާމީހާ ދެކޮޅުހެދުން:

ހަމަ ނަމާދުކުރާ މީހާއާ، އޭނާގެ ސުތުރާ ދެމެދުން ހުރަސްކުރާމީހާ ދެކޮޅު ދިފާޢުކުރުމަކީ ނަމާދުކުރާ މީހާއަށް ޝަރުޢުކުރެވިގެންވާ ކަމެކެވެ. އަދި އެފަރާތުން ވެސް، އޭނާ ހުރަސްކުރަން މަސައްކަތްކޮށްފިނަމަ، ކުރިއަށްވުރެ ހަރުކަށިކަމާއި ދެކޮޅުހަދަން ހުއްޓުވަންވާނެއެވެ. އަދި އެކަށީގެންވާ ނަމާދުކުރާ އެއްވެސް އުނިކަމެއް ނާންނާނެއެވެ. ހަމަ رسول الله ﷺ حديث ކުރައްވައެވެ. "إِذَا

1) رواه الجماعة.

صَلَّى أَحَدُكُمْ إِلَى شَيْءٍ يَسْتُرُهُ مِنَ النَّاسِ، فَأَرَادَ أَحَدٌ أَنْ يَجْتَازَ بَيْنَ يَدَيْهِ فَلْيَدْفَعْهُ، فَإِنْ أَبَى فَلْيُقَاتِلْهُ، فَإِنَّمَا هُوَ شَيْطَانٌ"[1] މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ކުރެ މީހަކު، މީސްތަކުން އޭނާގެ ކުރިކެނޑިހަ ނުދިނުމަށްޓަކައި ސުތުރާއެއް ބަހައްޓައިގެން، އެދިމާއަށް ނަމާދުކުރަމުން ހުއްޓައި، އޭނާއާ، އޭނާގެ ސުތުރާއާ ދެމެދުން، މީހަކު ހުރަސްކުރަން އުޅެފިނަމަ، ފަހެ އޭނާ އެމީހަކު ދަފުޢުކުރާހުށިކަމެވެ. ފަހެ އޭނާ އެކަމަށް އިންކާރުކޮށްފިނަމަ، (އެބަހީ އެވަރުންވެސް، އޭނާ ހުރަސްކުރަން މަސައްކަތްކޮށްފިނަމަ) އޭނާއާ ހަނގުރާމަ ކުރާހުށިކަމެވެ. (އެބަހީ ހަރުކަށިކަމާ އެކު، އޭނާ ދަފުޢުކުރާހުށިކަމެވެ.) ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެއީ ޝައިޠާނެކެވެ."

ނަމާދުކުރަމުން ހުންނަމީހާއާ، އޭނާގެ ސުތުރާއާ ދެމެދުން އަންހެނަކު، ނުވަތަ ޙިމާރެއް، ނުވަތަ ކަޅު ކުއްތާއެއް ހުރަސްކޮށްފިނަމަ، އޭނާގެ ނަމާދު ބާޠިލުވުން.

ފަހެ رسول الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "يَقْطَعُ صَلَاةَ الرَّجُلِ إِذَا لَمْ يَكُنْ بَيْنَ يَدَيْهِ كَآخِرَةِ الرَّحْلِ، الْمَرْأَةُ وَالْحِمَارُ وَالكَلْبُ الأَسْوَدُ"[2] މާނައީ: "(ނަމާދުކުރާ) މީހާގެ ކުރިމަތީގައި، ސަވާރީ މަތީ ބައިންދާ، ގޮނޑީގެ ފަހަތު ބަޔާ އެއްވަރު ނުހުންނަމަ، (އޭނާގެ) ކުރިމަތިން އަންހެނާއި، ޙިމާރާއި، ކަޅު ކުއްތާ ހުރަސްކުރުމުން އޭނާގެ ނަމާދު ބާޠިލުވާނެއެވެ."

---

1) رواه البخاري ومسلم.

2) رواه الجماعة إلاّ البخاري.

ނަމާދުކުރުން މަނާވެގެންވާ ތަންތަން

ޤަބުރުސްތާން: ޖަނާޒާ ޤަބުރުސްތާނުގައި ކުރާނަމާދު ފިޔަވައި އެހެން އެއްވެސް ނަމާދެއްކުރުމަކީ ނަހީކުރެވިގެންވާ ކަމެކެވެ. މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންނެވި ޖުންދުބު ބިން ޢަބްދުالله އަލްބަޖަލީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ އަވަހާރަވެ ވަޑައިގަތުމުގެ ފަސް ދުވަސް ކުރިން އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ. "إِنَّ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ كَانُوا يَتَّخِذُونَ قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ وَصَالِحِيهِمْ مَسَاجِدَ، أَلاَ فَلاَ تَتَّخِذُوا الْقُبُورَ مَسَاجِدَ، إِنِّي أَنْهَاكُمْ عَنْ ذَلِكَ"(1)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރީގެ މީސްތަކުން އެބައިމީހުންގެ ނަބިއްޔުންނާއި ޞާލިޙުންގެ ޤަބުރުތައް މިސްކިތްތަކަށް ހަދައިގަންނަ ވިއެވެ. ދަންނާށެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ޤަބުރުތައް މިސްކިތްތަކަށް ނުހަދާށެވެ. ތިޔަބައިމީހުންނަށް މިކަންކަމުން އަހަރެން މަނާކުރައްވަމެވެ."

އަދި މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންނެވި ޢަބްދުالله ބިން ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "اجْعَلُوا فِي بُيُوتِكُمْ مِنْ صَلاَتِكُمْ، وَلاَ تَتَّخِذُوهَا قُبُورًا"(2)

---

1) رواه مسلم.

2) رواه الجماعة إلاّ ابن ماجه.

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ގެތަކުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަމާދުތަކުން ބައެއް ހަދާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ގެތައް ޤަބުރުސްތާނުތަކަކަށް ނުހަދާށެވެ."

ވީމާ މިޤާބުގައި މިނޫނަސް، އެގޮތް ބަޔާނެއް ވާރިދުވެގެން އައިސްފައިވެއެވެ. ދަންނައެވެ. މިބަރިޔާތަށް ދަލީލުކުރަނީ މިސްކިތުގެ ދަރުގައި ޤަބުރުވާނަމަ، އެމިސްކިތުގައި ނަމާދުކުރުން ހުއްދަވެގެންނުވާ ކަމެވެ. އަދި އެއްވެސް ހުރަހެއްނެތި މަކާނައަކާ ދިމާއަށް ނަމާދުކުރުންވެސް، ހުއްދަވެގެންވާ ކަމެވެ.

ފެންވަރާތަނުގައި ނަމާދުކުރުން: އެއީ ފާޚާނާ ހަދަ ތަންތަނެވެ. އެފަދަ ތަންތަނުގައި ނަމާދުކުރުން ހުއްދަވެގެން ނުވެއެވެ. ވީމާ رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. "الأَرْضُ كُلُّهَا مَسْجِدٌ إلاَّ الْمَقْبَرَةَ وَالْحَمَّامَ"[1] މާނައީ: "ޤަބުރުސްތާނާއި، ފާޚާނާ ފިޔަވައި މުޅި ބިމަކީ މިސްކިތެކެވެ."

ޖަމަލު ކޮޅި: ވީމާ ޖަމަލު ކޮޅިގައި ނަމާދުކުރުން ހުއްދަވެގެން ނުވެއެވެ. رسول الله ﷺ حديث ކުރެއްވިއެވެ. لاَ تُصَلُّوا فِي مَبَارِكِ الإِبِلِ، فَإِنَّهَا مِنَ الشَّيَاطِينِ"[2] މާނައީ: "ޖަމަލު ކޮޅިތަކުގައި ތިޔަބައިމީހުން ނަމާދުނުކުރާށެވެ. ވީމާ ހަމަކަށަވަރުން އެކޮޅިތައް ހެދިފައިވަނީ ޝައިޠާނުންގެ ވަސްވާސްތަކުގެ ތެރެއިންނެވެ."

ކުނިކަހާތަނާއި، ޖަނަވާރު ދަބަރުކުރާ ތަނާއި، މަގުތަކާއި ހިނގާބިންގާ އަދި މަގުމަތިގައި، ގެއްލުވާ ޒުހޫދުގާ ވަރު: ވީމާ ނަޖިސް ނަމާދުކުރުމަށް

---

1) رواه أحمد وأبو داود والترمذي وابن ماجه وصحّحه الألباني.

2) رواه أحمد وأبو داود وصحّحه الألباني.

ނަމާދުކުރުން މަނާވެގެންވެއެވެ. ކުނިގޮނޑި، ޖަނަވާރު ޛަބަޙަކުރާތާ ތަންތަން، ނަޖިހުން ސަލާމަތްވެގެން ނުވެއެވެ. ދެން މިސްކިތަކުން ހިނގާބިނގާ އުޅޭ މަގު ތަންތަނެވެ. އޮޅުނަގައި މީހަކު ނަމާދުކުރަން ޖަނައިޖިނަދަ، މިސްކިތަކުން ހިނގުމަށް އުނދަގޫވާނެކަން ކަށަވަރެވެ. އަދި ނަމާދުކުރާމީހާ މިސްކިތަކުން އޭނާގެ ކުރިމަތިން ހިނގާމީހުން އަމާންވެގެން ނުވާނެއެވެ. ދެން ސުތުރާގެ ތުރާދާކޮށް މަތި ދަންނައެވެ. މާތްﷲ އަމުރުކުރައްވާފައިވަނީ، ނަމާދުގައި ސުތުރާ ދިމާއަށް ކުރިމަތިލުމަށެވެ. ފަހެ ސުތުރާކުރުމަށް މަތީގައި، ސުތުރާ ދިމާއަށް ކުރިމަތިލާތަން ސުތުރާވާނެއެވެ.

ކަޢުބާގެ ތެރޭގައި ނަމާދުކުރުން

ކަޢުބާގެ ތެރޭގައި ނަމާދުކުރުން ޝަރުޢުވެގެންވެއެވެ. އެއީ ފަރުޟު ނަމާދެއް ކަމުގައި ވިޔަސް، ނުވަތަ ސުންނަތް ނަމާދެއް ކަމުގައި ވިޔަސް، ވެއެވެ. މާތްﷲ ރަޟިޔަﷲ ޢަބްދުﷲ ބުން ޢުމަރު ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "(މަސްކާ ކަޢުބާއިގެ ދުވަހު) رسول الله ﷺ ގެތެރެއަށް ވަދެވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނާ އެކުގައި، އުސާމާ ބުން ޒައިދާއި، ބިލާލް ބުން ރަބާޙާއި، އުޘްމާން ބުން ޠަލްޙާ ވަދެވަޑައިގަތެވެ. ދެން ގެތެރޭގެ ބަންދުކުރައްވައިފިއެވެ. ދެން އެބޭކަލުން ގުޑުވައިލެއްވި ހިސާބުން، އެންމެ ފުރަތަމަ ވަން މީހާ އަހަރެންނެވެ. ދެން ބިލާލާ ބައްދަލުކޮށް އަހަރެން ސުވާލުކުރީމެވެ.

رسول الله ﷺ ނަމާދުކުރެއްވީ ހެއްޔެވެ؟ ޖަވާބު ދެންނެވީމެވެ. އާނއެކެވެ. ހަމަނާ ދިމާއަށް ހުރި ދުރުމިނުގެ ދުވަހުގަވެ."(1)

ނަމާދުގައި ކުރުން ހުއްދަވެގެންވާ ބައެއް ކަންތައްތައް

ނަމާދުގައި ކުރުން ހުއްދަވެގެންވާ ކަންތައްތަކެއްވެއެވެ. އަދި އެކަންތައްތައް ކުރުމަކުން ނަމާދެއް ބާޠިލެއް ނުވާނެއެވެ. އަދިރިޔާއްތަ! މަކުރޫހެއް ނުވެވޭނެއެވެ. ވީމާ އެކަންތައްތައް ތިރީގައި ބަޔާންކޮށްލަން އެވަނީއެވެ.

1- **ރޮއިން.** ނަމާދުގައި ރޮއިން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. ވީމާ ޢަބްދުﷲ ބުނުއްޝިއްޚީރުގެ ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. އެކަލޭގެ ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله ﷺ ނަމާދުކުރައްވަމުން ހުންނަވަނިކޮށް ތިބޭފުޅު ދެކުނީމެވެ. "ނަމާދުކުރައްވަނީ ސިކުނޑި ހުރެ ތިބޭފުޅުގެ އަރިއަށް ރޮއްވަމުން ހުންނަވަނީއެވެ." ދެން އެކަލޭގެ ވިދާޅުވިއެވެ. ދެ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން އަޑުބާރުކޮށް ފެނުން ހިތުގެ ތެރެ ބޮޑުވެއެވެ. ކެކުޅުން ކަނޑަނަށް ހުރިން ނުހިފެހެއްޓޭ ބޮޑުވެއެވެ. އެކަލޭގެ ފެނުން ރުކުރާން ކިޔަވައި ވިދާޅުވާ ހިނދު ކިރިޔާކުރައްވައެވެ."(2)

2- **ބަނޑުގެ ތެރިއްޖެ ބާވެއްގައި ކަނޑުފުކުރުވައި ވަޅުފުރުވަން**

ބަލުން. ވީމާ ޢަބްދުﷲ ބުނު ޢަބްދުﷲ ބުނު ޢައްބާސްގެ ރިވާޔަތެއް

1) رواه أحمد والبخاري ومسلم.

2) رواه أحمد وأبو داود والتّرمذي وابن حبّان وصحّحه الألباني.

ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله ﷺ ނަމާދުކުރައްވާ އިރު، އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތްފަރާތަށާއި، ވާތްފަރާތަށް އެކަލޭގެފާނު ބައްލަވާ ކަމުގައިވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ފުރަގަހަށް އެނބުރިވަޑައިގެން ނުބައްލަވައެވެ."(1)

ފަހެ ބޭނުމެއް ނެތި ބަލާ، ދެފަރާތަށް ބެލުމަކީ މަކްރޫހުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. މާތްالله ރުއްސުންދެއްވި އާއިޝާމެގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ނަމާދުގައި ފަރާތް ފަރާތަށް ބެލުމާ ބެހޭގޮތުން رسول الله ﷺ އާ މިކަންކަމާ ސުވާލުކުރެއްވީމެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. "هُوَ اخْتِلاَسٌ يَخْتَلِسُهُ الشَّيْطَانُ مِنْ صَلاَةِ الْعَبْدِ"(2) "އެއީ އަޅާގެ ނަމާދުން ޝައިޠާނާ ދަމައިގަންނަ ދަމައިގަތުމެކެވެ." ދަންނައެވެ. ބޭނުމެއް ޖެހިއްޖެ ބާވަތެއްގައި ހުއްދަވެގެންވެއި ހަމައެކަނި ލޮލުން އެނބުރުމެވެ. ދެންފަހެ ކުޑި ހަށިގަނޑު ފުރަބަހިން އަނބުރާލައިގެންނަމަ، ނަމާދު ބާޠިލުވާނެ ކަމަށް އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

3- ހަރުފަތާއި ނަގުލަބަނޑިފަދަ ފަދަ ގެއްލުންދޭ ތަކެތި މަރައިލުން.

އެއީ ހިތަންފު ޖަނަވާރެއް ކާށްގެން ވިހަސް ވެއެވެ. އަދި އެބަޖަހާތަކުން ނަމާދަށް ބާޠިލެއްނުވާނެއެވެ. ފަހެ رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "اقْــتُلُوا الأَسْوَدَيْنِ فِي الصَّلاَةِ: الْحَيَّةَ وَالْعَقْرَبَ"(3) މާނައީ: "ނަމާދުގައި

1) رواه أحمد وابن حبّان وصحّحه الألباني.

2) رواه أحمد والبخاري وأبو داود والنّسائي.

3) رواه أحمد وأصحاب السّنن وصحّحه الألباني.

ތިޔަބައިމީހުން ދުއަސްވަދު ނަމާދުކުރައްވާށެވެ. އެބަހީ ހަދުވާއި،
ސަޖުދަ ދެކޮށްލައްވާށެވެ."

4- ބޭނުމެއް ޖެހިއްޖެ ހާލަތުގައި ކެއްސުމާއި، ފަތްތަޅައްބާއި، އިޝާރާތްކުރުން. ވީ ޢަލީ ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުގެ ރިވާޔަތުގައި ބައިސަލާމްގެ ހާބިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެ ވިދާޅުވިއެވެ. "ދުވާލުގެ ބަންދުކުރައްވާފައިވާ ކާބަކުރައްވާއިރު رسول الله ﷺ ޙަޟްރަތަށް ހުށަހެޅިއްޖެއެވެ. ދެން މިއަންނަކަމަށް ދުވާލުގައި ބާރާސްވުމުން އެކަލޭގެ (ނަބިއްޔާ ހުށަހެޅި ބޭރު) ފިނުގަނޑު ނަމާޒުގައި ވާ، މިއަށްކަމަށް ދުވާލު ހުރެއްވިއްސަވައެވެ. އަދި ނަބިއްޔާ ކަމެއް ބޭނުންވެ އަރުން ވަޒީރެއްގެން ނަމާދު ބައްދަވައެވެ. އަދި ދެއްކެވީ ކިބައިން ދުވާލު ހުނަން ކަންތައް އެކަމަށް ސިފަކުރައްވާ ފަހަރެވެ."[(1)]

5- ކުޑަރުކުރުމާއި އިޝާރާތުން ސަލާމްދޭއްވުން. ވީ ޢަލީﷲ ޢަބްދުﷲ ބުނު ޢުމަރުގެ ރިވާޔަތުގައި ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެ ވިދާޅުވިއެވެ. "ޤުބާއިގެ ރަހުމަތްތެރިން ކުރެއްވުމަށް رسول الله ﷺ ނަމާދުކުރައްވަމުން ވަޑައިގެން ތިއްބަވައެވެ. އެހެން އެކަލޭގެ ކައިރިއަށް ބޭކަލުން އައީ ބޭނުމަކަށް. އަދި ސަލާމްގައްވާ ވަޑައިގެން ހުރެއްވީ ކޮބާތޯ ބައްލަވައެވެ. އަދި ނަމާދުވަ އިޝާރާތުން ސަލާމްދެއްވިއެވެ."[(2)] ވީ ފަހަރެއްގައި ކަމޭސް ނަމާދުކުރައްވަމުން ހުންނަވައެވެ.

---

1) رواه أحمد وأبو داود والتّرمذي والنّسائي وحسّنه الألباني.

2) رواه أحمد والنّسائي وغير هما وصحّحه الألباني.

6- ނަމާދުކުރަން ހުއްޓައި މީހަކު ސަލާމްގޮވުމުން އިޝާރާތުން ސަލާމުގެ ޖަވާބުދިނުން: މާތްالله ރުއްސުންދެއްވި ޞުހައިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "އެއްފަހަރަކު رسول الله ﷺ ނަމާދުކުރައްވަން ހުންނަވަނިކޮށް، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން އަހުރެން ދަމުން އެކަލޭގެފާނަށް އަހުރެން ސަލާމްގޮވައިލީމެވެ. ދެން އިޝާރާތުން އެކަލޭގެފާނު އަހުރެންނަށް ސަލާމުގެ ޖަވާބުދެއްވިއެވެ."(1)

7- ތަސްބީހަ ކިޔުމާއި އަތްޖެހުން: ދެން رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "مَنْ نَابَهُ شَيْءٌ فِي صَلاَتِهِ فَلْيَقُلْ سُبْحَانَ اللهِ، إِنَّمَا التَّصْفِيحُ لِلنِّسَاءِ وَالتَّسبِيحُ لِلرِّجَالِ"(2) މާނައީ: "ނަމާދުގައި ކަމެއް ދިމާވެއްޖެ މީހާ، (އެބައީ އިމާމު މީހާއަށް ކުށެއްކުރެވިއްޖެކަން އަންގަންޖެހިއްޖެ މީހާ، ނުވަތަ އެހެނިހެން ކަމެއް ދިމާވެއްޖެ މީހާ) ދެން سُبْحَانَ اللهِ ކިޔާހުރިކަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އަތްޖެހުންވާނީ އަންހެނުންނަށެވެ. އަދި ތަސްބީހަކިޔުންވާނީ ފިރިހެނުންނަށެވެ."

8- އިމާމު މީހާއަށް ކައިރިވުން: ދެން އިމާމު މީހާއާ އެންމެ ކައިރީގައި ތިބެން ޖެހޭނީ ޤުރުއާން އެންމެ ބޮޑަށް ދަންނަ މީހުންނެވެ. އިމާމު މީހާ ޤުރުއާން ކިޔަވަމުން ދަނިކޮށް އާޔަތެއް ހަނދާންނެތިއްޖެނަމަ، ނުވަތަ ނުބައިކޮށް ކިޔަވައިފިނަމަ، ދަންނަ މީހާ އިމާމަށް ކިޔައިދޭން ޖެހޭނެއެވެ. މާތްالله ރުއްސުންދެއްވި ޢަބްދުالله ބިން ޢުމަރުގެ ކިބައިން

---

1) رواه أحمد والترمذي وصححه الألباني.

2) رواه أحمد وأبو داود والنّسائي وصحّحه الألباني.

ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއްދުވަހަކު ނަމާދުގައި رسول الله ﷺ ކިޔަވައި ވިދާޅުވަނިކޮށް އެކަލޭގެފާނަށް އޮޅިވަޑައިގަތެވެ. ދެން ނަމާދު ނިމުމުން އަޞްޙާބުބޭކަލުންނާ ދިމާއަށް ކުރިމަތިލައްވާ އުބައްޔު ބުނު ކަޢުބަށް ވިދާޅުވިއެވެ. އަހަރެމެންނާ އެކު ނަމާދުކުރެއްވިންތޯއެވެ؟ އުބައްޔު ވިދާޅުވިއެވެ. އާދޭހޭ! އެކަލޭގެފާނު ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. ދެން ކަލޭނަށް ދެއްކެވީ ކިޔަވައިދެއްވީމުހެއްޔެވެ؟"(1)

9- ކިނބިހި އެޅުމުން اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ކިޔުން. މާތްالله ރުއްސުންގައިވި ރިފާޢަތު ބުނު ރާފިޢުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއްދުވަހަކު رسول الله ﷺ ގެ ފަހަތުގައި އަހަރެން ނަމާދުކުރަން ތިއްބައި، އަހަރެންނަށް ކިނބިހި އެޅިއްޖެއެވެ. ދެން އަހަރެން ކިޔައިފީމެވެ. "اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبارَكًا فِيهِ مُبارَكًا عَلَيْهِ كَمَا يُحِبُّ رَبُّنَا وَيَرْضَى" "އަހަރެމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ލޯބިވެވޮޑިގެންވާ އަދި ރުހިވޮޑިގެންވާ ފަދައިން ގިނަވެގެންވާ، ރިވެތިވެގެންވާ، ބަރަކާތްލެއްވިގެންވާ ހަމްދުކުރުން اللهއަށް ހައްޤު ލިބިވޮޑިގެންވެއެވެ." ދެން رسول الله ﷺ ނަމާދުން އަވަދިވެވަޑައިގެން ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "ނަމާދުގައި ވާހަކަދެއްކީ ކާކުހެއްޔެވެ؟" ފަހެ އެއްބަޔަކުވެސް އެއްޗެއް ވިދާޅެއް ނުވިއެވެ. ދެން ދެވަނަ ފަހަރަށް އެކަލޭގެފާނު އެކަން حديث ކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ އެއްބަޔަކުވެސް އެއްޗެއް ވިދާޅެއް ނުވިއެވެ. ދެން ތިންވަނަ ފަހަރަށް އެކަލޭގެފާނު ބަސްފުޅުކުރެއްވުމުން އަހަރެން ދަންނަވައިފީމެވެ. އޭ اللهގެ

---

1) رواه أبو داود وابن حبّان والطّبراني وصحّحه الألباني.

ރަސޫލާއެވެ! އެއީ އަހުރެންނެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ބަރީރާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ. "ދުވަހެއްގަ ދުވަހެއްގެ ފާނުގެ ފުރުސަތުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޖެހުމަކީ ތަކަރާ ގަސްތުގައި ވިދާޅުވިއެވެ. ތިރީސް އެމަށް މަތިން ހުކުރުދުވަހު އެކަލޭގެ މިއްޔަށް ޖަނާޒާ ތަކެތި، ހަތް ދުވަސް ސަރަހައްދު ވީތަވީތަ އެއްޗެހިން ތިމަންނަށް ދޭނެއެވެ. މިކަން ހިނގައިދިޔައީ ހުކުރުނަމާދު ފަހުންނެވެ."(1)

10- ފަތިސްނަމާދު ޤަޟާކުރުމުގެ ޙުކުމް: ދެން ސުންނަތް ނަމާދުތަކުގައި

ފަތިސްނަމާދު ނިދާފައި ހުރުމުން ސުންނަތް ނަމާދު ނަމާދުތަކުގައި، އެބަހީ ތަކުރާރު ނަމާދު ދެން ނަމާދުތަކުގައި ފަތިސްނަމާދު ޤަޟާކުރުން ހުރުމުން ކުރިއަށް ކުރަންޖެހޭ ދުވަސް. ދެން މާތްالله ރަސޫލާގެ ހަދީޘްތަކުގެ ހުކުމްތައް ބަޔާންކޮށްދެއެވެ. "އެކަލޭގެ ޝަރީޢަތްކަމުގައި ޤަބޫލުކުރެވޭ ޓުރުބާ ހުރުމުން ޤަޟާކުރުމަށް އިސްލާމީ ފިޤުހުގެ ބައްޔެއް (ތަރާވީޙްގައި) އެކަމަށް އިތުރު ކަމެއް ކުރެވިދާނެއެވެ."(2) އަދި އިތުރު ނަމާދު ވިދާޅުވިއެވެ. "ބައެއް ފަހަރު ފަތިސްނަމާދު ފަހުން ސުންނަތް ކުރުމުގެ ހުކުމް ޤާއިމުކޮށް ނަމާދުކުރެވެއެވެ."

ނަމާދު ފަސްކުރުމާއި ކުރިއަށްގެނައުން

ދެން އިސްލާމް ޝަރީޢަތުގައި، ނަމާދުގެ ސުންނަތްތަކުގެ ތަރުތީބުން ސުންނަތް ކަނޑައެޅިފައިވާ ވަގުތުތަކުގައި، ނަމާދު ފަސްކުރުންވެއެވެ. އަދި

1) رواه أحمد وأبو داود والتّرمذي والنّسائي وصحّحه الألباني.

2) رواه مالك والبخاري تعليقاً.

ނަމާދުގައި އަންނަނިވި ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން ކަމެއް ކުރުންވެސް މަކުރޫހުވެގެންވެއެވެ.

1- ނަމާދުގައި ހުރަސް އިރު، ތިރީސްވިހާއި، ހުރުމާއި، އަދިވެސް ތަކެއްޗާ ކުޑަފުރުން.

2- ނަމާދުގައި އުޑުވަށް އަރިމަތީގެން ބެލުން.

3- ނަމާދުގައި ލޯއަޅާފައި ބެލުން.

4- ނަމާދުން ޚާއިފުވުމާ ގުޅޭ އެއްޗަކަށް ބެލުން.

5- ނަމާދުން ސަލާމަތް ވުމުން، އަތުން ދިފާއުވާކުރުން.

6- ކާލުގައި އައްޗަކުން އަނގަ މަތި ފެތުރުމާއި، ސަޖިދަކުރުން.

އިމާމު ބުޚާރީ ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ނަމާދުކުރާމީހާ ބިސްމިއްލާހި ...

ވަރަށް ހުރިން ދުރުކުރުމަށްވެއެވެ. އަދި އިމާމު އަބޫ ދާއޫދު ރިވާކުރެއްވިއެވެ.

ނަމާދުކުރާމީހާ ހުރިހާ ތަނެއްގައި ...، ބޭނުމަކަށް ދަމާލާ،

...

ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ނަމާދުކުރާމީހާ އަތާ ...، ...

...

...

...

7- ކާނާ ތައްޔާރުވެފައި ވަނިކޮށް ނަމާދުކުރުން.

8- ...، ނަމާދުކުރުން.

9- ... ނަމާދުކުރުން.

10- ނަމާދުކުރުމުގައި ... ... ކުރުން.

ނަމާދު ބާޠިލުވާ ކަންތައްތައް

1- ގަސްދުގައި ކައިބޮއި ހެދުން.

2- ގަސްދުގައި ވާހަކަދެއްކުން.

3- ގަސްދުގައި ގިނަ ޙަރަކާތްތަކެއް ކުރުން.

4- ނަމާދުގެ ރުކުނެއް ނުވަތަ ޝަރުޠެއް އެއްވެސް އުޒުރަކާ ނުލައި ގަސްދުގައި ދޫކޮށްލުން.

5- ބާރަށް ހީނގުން.

ނަމާދު ޤަޞްރުކުރުން

ދަންނައެވެ. ނިދުމުގެ ސަބަބުން ނުވަތަ ހަނދާންނެތިގެން ނަމާދެއް ދޫކޮށްލިއްޖެނަމަ، ހޭލުމާ އެކު، ނުވަތަ ހަނދާންވުމާ އެކު، އެނަމާދު ކުރަން ޖެހެން ކަމަށް އިލްމުވެރިން އިޖުމާޢުވެ ވަޑައިގެންފައިވެއެވެ. ދެން އިލްމުވެރިންގެ އިސްތިޙާބުގައި މިކަމަށް ފަސްކޮށްކުރުމާ ޚިލާފު ކަމުގައި ވިޔަސް، ބަޔާންކޮށްދީފައި އެއީ އަދާކުރުމެވެ. އެހެން ހަމަކަށަވަރުން ނިދާފައިވާ މީހާއަށް އެކަމުގެ ކައްފާރާއެއް ނޫނެވެ. އަދި ހަނދާންނެތިފައިވާ މީހާއަށްވެސް، އެކަމުގެ ކައްފާރާއެއް ނޫނެވެ.

ދީން ޝަރުޢީ ޙުކުމަކާ ނުލައި ނަމާދު ގަސްދުގައި އަޅާނުލާ
ދަންނަވައެވެ. ފަދަ އެންމެހައި ކާފިރެކެވެ. އަދި އެކަލަން ދަޢުވާކުރާ
ނަފްސުމަތުން ބަލިރަވެކެއި ބަރުބަރަވެގެންވެއެވެ.

ޝައިޚުލް އިސްލާމް އިބްނު ތައިމިއްޔާ - رحمه الله - ވިދާޅުވިއެވެ.
"ނަމާދު ގަސްދުގައި އަޅައިނުލާ ދަންނަވައެވެ. ފަދަ އެނަމާދު ދޫކޮށްލުން
އެންމެހައި ޝަރުޢުކުރެވިގެން ނުވެއެވެ. އަދި އެކަމާ ޚިލާފުން ދޫކޮށްލުން
ބަރުބަރަވެގެން ނުވާވާއެވެ. އަދިޚައްޤަ! ދައްކަވަނީ އެކަމާ ސުންނަތް
ނަމާދު ގިނަކުރުމެވެ. އަދި މިކަމާ ހިތާމަ އެއްވެސް ދަރަޖައް ނުވެއެވެ.
އަދި ޚައްޤަ! ދަރަޖަތް މިކަމާ ދުވަހުވެގެންވެއެވެ." (1) އަދި އިމާމު
އިބްނު ޙަޒްމު - رحمه الله - ވިދާޅުވިއެވެ. "ނަމާދުގެ ވަގުތު ދަންތަން
ގަސްދުގައި ނަމާދުނުކުރާ ހުރިހާ ދަންނަވައެވެ. ފަދަ އެނަމާދު
ދޫކޮށްލުމުގެ ބަދަލު އެނަމާއަށް ކިބައިގެން ނުވާކަން ކަށަވަރުވެއެވެ. ފަދަ އެނާ
ހުރިކަންތައް ކުރުމާއި، ސުންނަތް ނަމާދުކުރުން ގިނަކުރުމަކީވެ. އަދި
ދުޢާކުރުމަ ދުވަހުގައި އެނާގެ މީޒާން ބަރުކަތްކުރެވެ. އަދި އެނާ ތައުބާވެ،
اللهُގެ ރަޙްމަތަށް އިސްތިޤާމަތު ކުރުމަށްވާނެއެވެ." (2)

ޖަމާޢަތުގެ ނަމާދު

ފަދަ ބައްޔަކުގެ ސަބަބުން ކަރަށް ހުރުމަށް ޖުމުޢަވިއްލާއިރު،
އިދިނުމު އިނުމުގެން ނަމާދުކުރާނެވެ. އަދި އިދިނުމު އިނުމުގެން

1) "الفتاوى الكبرى" لشيخ الإسلام ابن تيمية.
2) "المحلّى" لابن حزم.

ނަމާދުކުރަން ކުޅަދާނަވެގެން ނުވާނަމަ، އެއްއަރި މައްޗަށް އޮށޯވެ އޮވެގެން ނަމާދުކުރާށެވެ. އަދި އެހާލަތުގައި ރުކޫޢާއި ސަޖިދަކުރާނީ އިޝާރާތްކޮށްގެންނެވެ. ފަހެ ޤުރުއާނުގެ ދަލީލް ސަރީޙަކަން ލިބިގެންވެއެވެ. މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ﴾ (النساء: ١٠٣) މާނައީ: "ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން ކޮޅަށް ތިބެގެންނާއި، އިށީނދެ ތިބެގެންނާއި، އަދި މައްޗަށް އޮށޯވެ ތިބެގެން اللهއަށް ޒިކުރުކުރާށެވެ." މާތްالله ރުއްސުންލެއްވި ޢަބްދުالله ބުނު މަސްޢޫދު ރިވާކުރި ޙަދީޘްތަކުން ވިދާޅުވިއެވެ. "ތިބާ ކޮޅަށް ތިބެގެން ނަމާދުކުރާށެވެ. އެކަމަށް ކުޅަދާނަވެގެން ނުވާނަމަ، އިށީނދެ ތިބެގެން ނަމާދުކުރާށެވެ. އަދި އެކަމަށްވެސް ކުޅަދާނަވެގެން ނުވާނަމަ، އަދި މައްޗަށް އޮށޯވެ އޮވެގެން ނަމާދުކުރާށެވެ."

ދެން ނަމާދުކުރަމުން އިށީނދެ އިންނާނެ ގޮތް ދަންނައެވެ. ޤިޔާމުން ތަރައްބުޢު ގޮތަކަން އިށީން ހުއްދަވާނެއެވެ. ދުވައި ވަރުކޮށްގެން އިނދެވޭނަމަ، އެކަމަށް އިށީން ރަނގަޅެވެ. އަދި އިފްތިރާޝްވަން އިންނަ ގޮތަށް އިންނާއި، ތަވައްރުކް އިންނަ ގޮތަށް އިންނަވެސް ހުއްދަވާނެއެވެ.

ޚައުފު ނަމާދު

ޚައުފުގެ ނަމާދަކީ ހަނގުރާމައިގެ ވަގުތުގައި އަދާކުރެވޭ ފަރުޟު ފަސް ނަމާދެވެ. ފަހެ އެވަގުތުގައި އުސޫލަކަށް އަދާކުރެވޭނީ އަމާންކަމުގެ

ވަގުތުތަކުގައި އަދާކުރާ ގޮތް ތަފާތު ގޮތްތަކަށް. އަދި އެގޮތަށް ފަރުޟު ނަމާދުތައް އަދާކުރުން މަޝްރޫޢުވެފައިވެސް ހަނގުރާމައިގެ ވަގުތުގައެވެ. އެހެންކަމަކު ބިރުވެރިކަން ފެތުރިގެންވާ ކޮންމެ ވަގުތެއްގައި އެގޮތަށް ނަމާދުކުރުން ހުއްދަވެގެންވާ ކަމަށް ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. މިސާލަކަށް އަލިފާނުގެ ހާދިސާއެއްގައި އަނދައިގެން ހިނގައިދާން ކަމުގެ ބިރަށް އެގޮތަށް ނަމާދުކުރުމެވެ. ފަހެ ޚައުފު ނަމާދު ކުރާނީ ޤަޞްރުކޮށެވެ. އެއީ މަޣުރިބު ނަމާދު ފިޔަވައެވެ. އެބަހީ މަޣުރިބު ނަމާދު ފިޔަވައި ކޮންމެ ނަމާދެއްގައި ކުރާނީ ދެރަކުޢަތެވެ. އެއީ ރަށުން ދަތުރުނުވި ކަމުގައިވިޔަސް ވެއެވެ. ފަހެ ޙަދީޘުގައި ޚައުފު ނަމާދުކުރާ ގޮތް ދަންނަވައެވެ.

މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿وَإِذَا كُنتَ فِيهِمۡ فَأَقَمۡتَ لَهُمُ
ٱلصَّلَوٰةَ فَلۡتَقُمۡ طَآئِفَةٞ مِّنۡهُم مَّعَكَ وَلۡيَأۡخُذُوٓاْ أَسۡلِحَتَهُمۡ فَإِذَا سَجَدُواْ فَلۡيَكُونُواْ مِن
وَرَآئِكُمۡ وَلۡتَأۡتِ طَآئِفَةٌ أُخۡرَىٰ لَمۡ يُصَلُّواْ فَلۡيُصَلُّواْ مَعَكَ وَلۡيَأۡخُذُواْ حِذۡرَهُمۡ
وَأَسۡلِحَتَهُمۡۗ وَدَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَوۡ تَغۡفُلُونَ عَنۡ أَسۡلِحَتِكُمۡ وَأَمۡتِعَتِكُمۡ فَيَمِيلُونَ عَلَيۡكُم
مَّيۡلَةٗ وَٰحِدَةٗۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ إِن كَانَ بِكُمۡ أَذٗى مِّن مَّطَرٍ أَوۡ كُنتُم مَّرۡضَىٰٓ أَن
تَضَعُوٓاْ أَسۡلِحَتَكُمۡۖ وَخُذُواْ حِذۡرَكُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ أَعَدَّ لِلۡكَٰفِرِينَ عَذَابٗا مُّهِينٗا﴾ (النساء:
١٠٢) މާނައީ: "(ހަނގުރާމައިގެ ވަގުތު) ކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ހުންނަވައިފިނަމަ، އެބައިމީހުންނާގެން ނަމާދު ޤާއިމުކުރައްވާނަމަ. ދެން ފަހެ އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެއްޖަމާޢަތުގެ މީހުން ކަލޭގެފާނާ އެކު، ނަމާދަށް ތެދުވާށެވެ. އަދި އެބައިމީހުން (ނަމާދުގައިވެސް) ހަތިޔާރު އަޅައިގެން ތިބޭށެވެ. ފަހެ އެބައިމީހުން ސަޖިދަކުރުމަށް ފަހު (އެބައި ފުރަތަމަ

ރަކުޢަތް ފުރިހަމަކުރުމަށް ފަހު) މިސްތަޙައްބުގެ ފަހަތަށް ފުރިހަމަކުރުމަށްޓަކައި ފާޑުކިޔަމުންނެވެ. ދެން ސަލާމުދެއްވުމުގެ ކުރި އަންނަ ޖަލްސާގެ މިހެން އަދިސް ކަށްގަނޑާ އެކު (ދެވަނަ ރަކުޢަތުގައި ބައިވެރިވެ) ނަމާދުކުރައްވަމުންދިޔައެވެ. އަދި އެބައިމީހުންވެސް ހަމަހަރު އަޑައި ރަނގަޅުކަމުގައި ހިފައިގެން ތިބޭނެވެ. ތިބައިމީހުން ހަމަހަރާއި ހަނދުރަކަމުގެ ތަކާތިން އާދިޔާސް ނަމަށް ހިތައި (އެކަމަށް) ކާދިރުތި މިހެން އެދުނެވެ. އެހެން އެއްދެކޭ ތިބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ވެރިތިގަތުމަކުން އެބައިމީހުންނަށް ވެރިތިގަންވެއްޖެވެ. (އެބަޔަ ބަޔަކާދޭހުއްޖެވެ.) އަދި ވާދުވާކުގެ ސަލަފުން ތިބައިމީހުންނަށް (ހަމަހަރު އުޅުދުމަށް) އުނަދޭ ވެއްޖެނަމަ، ނަވަމަ ތިބައިމީހުން ބަދަލު އުޅޭ ބައިހާ ކަމުގައިވިޔަމަ، ހަމަހަރު ބައެއްޖެމުކާން ތިބައިމީހުންނަށް އެއްވަސް ކުރެއް ނަވައެވެ. އަދި (އެއްނަނަމަވަސް) ތިބައިމީހުން ބައްވަތާ ވެރިތިގަތުމަކުގައި ހިފެހެވެ. ހަމަކާހަވަރުން ކާދިރުންނަނަ ނިކަމެތިކަމުގެ ބަޔަކު މާތްﷲ ތައްޔާރުކުރައްވައިއެވެ."

ދެން މިހާރުގައި އެވަނީ ހައްދުނަމާދު ޖަމާޢަތުގައި އަދާކުރާން ގޮތެވެ. އެބަހީ އިމާމުމީހާ އެކޭ، ކަސްރު ޖަމާޢަތްވެސް ކުރާނީ އައްރަކުޢަތެވެ. އަދި ރަކުޢަތްކުރާނީ އަމިއްޔަގައެވެ.

ދެން މަރުހަބު ނަމާދުކުރާގޮތް ދަންނަށެވެ. މަރުހަބު ނަމާދަކީ ފަސްރަކުޢަތެވެ. ނަމާދުއް ނަހުދު ދެރެ ނަމާދު ބައާރަކުތެއް އަދިސްފަރާވާ ރިވާއަތްތަކުގެ ތެރޭގައި މަރުހަބު ނަމާދުކުރާނެ ގޮތާ ބައާރަކުތެއް އެއްވެސް ބަރިތުއް ވާރިދުވެގެން އަދިސްފަހުގެ ނަވައެވެ. އެގޮސްކަމުން އިތުރުވެރިން ވިދާޅުވެފައިވާ ފުރަތަމަ ޖަމާޢަތުގެ

މީހުންނާގެން އިމާމުމީހާ ދެރަކުޢަތްކޮށްދީ، ދެވަނަ ޖަމާޢަތުގެ މީހުންނާގެން އެއްރަކުޢަތްކުރުވައި، ފުރަތަމަ ޖަމާޢަތުގެ މީހުންނާގެން އިމާމުމީހާ އެއްރަކުޢަތްކޮށްދީ، ދެވަނަ ޖަމާޢަތުގެ މީހުންނާގެން ދެރަކުޢަތްކުރުވައި، މިގޮތަށްވެސް ހުއްދަވެގެންވާ ކަމަށެވެ.

ދެންފަހެ ހަނގުރާމަ ގަދަވެގެންދާ ވަގުތު ނަމާދުކުރާނެގޮތް [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ނަމާދުކުރާނީއެވެ.

މާތް الله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا﴾ (البقرة: ٢٣٩)

މާނައީ: "ފަހެ ބިރުވެރިކަމުން ބިރުގަންނަނަމަ (ނަމާދުކުރާނީ) ހިނގަމުންނެވެ. ނުވަތަ ސަވާރުވެގެންނެވެ. ބާރުއެވެ."

ދަތުރުވެރިޔާގެ ނަމާދު

އެބަހީ ދަތުރުވެރިޔާ އޭނާގެ ދަތުރުގައި ޤަޞްރުނަމާދުކުރުން ގޮތެވެ.

1- ހަތަރު ރަކުޢަތް ނަމާދު ޤަޞްރުކުރުން: އެބަހީ މެންދުރު ނަމާދާއި، އަޞްރު ނަމާދާއި، އިޝާ ނަމާދު ދެރަކުޢަތަށް ކުރުކޮށްލުމެވެ.

2- ޤަޞްރުކުރުމުގެ މަސާފަތު: އެބަހީ ޤަޞްރުކުރުން ހުއްދަކުރާ ދުރުމިނެވެ. އެއީ [illegible] [illegible] ކޮންމެ ދަތުރެއްގައި ނަމާދު ޤަޞްރުކުރުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އެއީ ކުރު ދަތުރަށް ކަމުގައިވިޔަސް ނުވަތަ ދިގު ދަތުރަށް ކަމުގައިވިޔަސް މެއެވެ. އަދި މަސާފަތެއް ކަނޑައަޅައިފައިވާ އެއްވެސް ދަލީލެއް ޝަރީޢަތުން އައިސްފައެއް ނުވެއެވެ.

3- ނަމާދު ދަސްކުރުވުން ފަށާ ހިސާބު. ނަމާދު ދަސްކުރުވަން

ފަށަން ޖެހޭނީ ކުދިން ހަތް އަހަރުވުމުން ފަހުގައެވެ. އިމާމް އިބްނުލްމުންޛިރު

ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله ﷺ އެއްވެސް ތަޢުލީމުދެއްވައި ކުދިންނާއިން

ނިކުމެވަޑައިގަތުމަކީ ފަހުގައި ވެސް ނަމާދު ދަސްކުރުއްވިކަން އަހަރެންނަށް

އެނގިފައެއް ނުވެއެވެ."

4- ތަމްރީނުކުރުން ނަމާދު ފުރިހަމަކޮށް ކުރުމަށް ކާމިލްވުމަށެވެ؟

ތަންނަޅެވެ. ފުރިހަމަ ސުންނަތުން މިކަން ބަޔާންކުރެއް އެއްވެސް ތަރުޖަމާ

އަދިސަފަހައް ނުވެއެވެ. رسول الله ﷺ ގެ ރަސޫލުކަމާއި މިކަމުގައި

ތަރުތީބުވެސްނުވެއެވެ. އަދި އަސްރާރުބޮޑުކަމުގެ ރަސޫލުކަމާއެކު

ތަރުތީބުވެސްނުވެއެވެ.

علاّمة ابن القيّم – رحمه الله – ވިދާޅުވިއެވެ. "ތަބުކުގައި رسول الله

ﷺ ވިހި ދުވަހު ހުންނެވިއެވެ. އަދި އެވަގުތު ދުވަހުގައި އެކަޅާގެ ނަމާދު

ދަސްކުރުއްވިއެވެ. އަދި އެއަށް ފުރު ދިނުމެއްގައި، ނަމާދު ފުރިހަމަކޮށް

ކުރައްވާ އެކަޅާގެ އެއްމަތިކަން ނާންގަވައެވެ. އަދިހެއްޔެވެ! އެކަޅާގެ

އެތެރެގައި މަޤާމުގެން ހުންނެވުން އެމުއްދަތާ އިއްތިޔާރުވިއެވެ. އަދި

ތަރުތީބު ބާރަތުގައި މިސްރަން ޝާމުވެ ހުރުން، ތަރުތީބު ބުނުމަކަން

ނުކުރެއްވެ. އެއީ ތަރުތީބު ކިތަންމެ ދިގުވިޔަސްވެސް، ނުވަތަ ކުރުވިޔަސްވެސް

ދެއްވެ. އެއީ އެތެރެގައި އޮންނާ ވަޤުތުގެ ނުވާކަމެއް ހިނދުގެ ވެއެވެ. އަދި

އެތެރެގައި ޝާމުގެވަސް އޮންނާ ބަޖެހު ނުކުރާނަމަ ހިނދުގެ ވެއެވެ. އަދި

މިމަސައްކަތުގައި ކުރިން ދަންނަވާލަދުނުވެސް، ފަދަ ދަންނަވާލަދުނުވެސް

ވަރަށް ބޮޑަށް އިރުޝާދުދެވެ. ވަގުތުގެ ފަހަރުވެސް ސަލަބަހުގެ ބޭނުމުގައި

މާތްالله ރުއްސުންދެއްވި ޢަބްދުالله ބުނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބައެއް ދަތުރުފުޅަކުގައި (ތަބޫކު ހަނގުރާމައިގެ ދަތުރުފުޅު ނުވަތަ މައްކާ ފަތަޙައިގެ ދަތުރުފުޅުގައި) ނަވާރަ ދުވަހު މަޑުކުރެއްވިއެވެ. އެދުވަސްވަރުގައި އެކަލޭގެފާނު ނަމާދުކުރައްވީ ޤަޞްރުކުރައްވައިގެންނެވެ. ފަހެ އޭގެ ފަހުގައި އަހަރެމެންވެސް ނަވާރަ ދުވަހު މަޑުކުރާނަމަ، ޤަޞްރުކުރަމުއެވެ. އަދި އެއަށްވުރެ ގިނަ ދުވަސްވެއްޖެނަމަ، ނަމާދު ފުރިހަމަކޮށް ކުރަމުއެވެ. އަދި މިސްވަރު ބުނު މަޚުރަމާ ވިދާޅުވިއެވެ. ސަޢުދު ބުނު އަބީ ވައްޤާޞާ އާއި، ޝާމުކަރައިގެ ބައެއް ރަށްރަށުގައި ސާޅީސް ދުވަސް ވަންދެން އަހުރެމެން ޤާއިމުވެ ތިބީމުއެވެ. ސަޢުދު ނަމާދުކުރައްވަނީ ޤަޞްރުކުރައްވައިގެންނެވެ. އަދި އަހުރެމެން ނަމާދުކުރަނީ ފުރިހަމަކޮށެވެ. އަދި ނާފިޢު ވިދާޅުވިއެވެ. އަޒަރުބައިޖާނުގައި، ޢަބްދުالله ބުނު ޢުމަރު ހަމަސްދުވަހު ޤާއިމުވެ ހުންނެވިއެވެ. އަދި އެދުވަސްވަރުގައި އެކަލޭގެފާނު ނަމާދު ޤަޞްރުކުރައްވައިގެންނެވެ. އަދި ޙަފްޞު ބުނު ޢަބްދުالله ވިދާޅުވިއެވެ. ޝާމުކަރައިގައި އަނަސް ބުނު މާލިކު ދެއަހަރު ޤާއިމުވެ ހުންނެވިއެވެ. އެދުވަސްވަރުގައި އެކަލޭގެފާނު ނަމާދު ޤަޞްރުކުރައްވައިގެންނެވެ. އަދި ޙަސަނުލްބަޞްރީ ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބުނު ސަމުރާ އެކު ކާބުލްގައި ދެއަހަރު އަހުރެމެން ޤާއިމުވެ ހުރީމެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު ނަމާދު ޤަޞްރުކުރެއްވިއެވެ. އެކަމަކު ނަމާދު ޖަމްޢު ނުކުރައްވައެވެ. ފަހެ މިއީ رسول الله ﷺ އާ އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުބޭކަލުން ދައްކަވާފައިވާ ގޮތެވެ. (އެބަހީ ނަމާދު ޤަޞްރުކުރުމަށް ވަކިމުއްދަތެއް އެބޭކަލުން

ކަނޑައަޅުއްވާފައެވެ ނުވެއެވެ.) އަދި އެންމެ ހެޔޮވެގެންވާ ގޮތަކީ
މިއެވެ."(1) އެބަހީ ތަޝަހުދުވެރިޔާއަށް ތަޝަހުދު ނިމެންދެން ސަލާމު
ފަސްކުރުން ހުއްޓަވުމެވެ.

5- **ދަމުހުދު ގޭގައި ސުންނަތް ނަމާދުތަކުން:** ދަންނަހައެވެ. ދަރު
ނަމާދާއި، ވިތުރާއި، ސުބުހުނަމާދާއި، ފަތިސް ނަމާދުގެ އިރުސުންނަތް
ތަޝަހުދު ވަޑީގައިވެސް ކުރުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. އެހެން ސުންނަތް
ނަމާދުތަކުގައި ތަޝަހުދުވަޑީގައި ކުރުން ޝަރުޢުކުރެވިގެން ނުވެއެވެ.

6- **ހުކުރު ދުވަހު ދަރުދުކުރުން:** ހުކުރު ދުވަހު ދަރުދުކުރުމަށް ހަމަ
ހުއްދަވެގެންވާ ކަމަކުވެ. އެކަމަކު އެއީ ހުކުރު ނަމާދު ވަގުތު ބާސިކު
ނުވާނަމަވެ. އެމަނިކުފާނު މިހެން ބަސްނިޔާކުރު އެއްސެވިއެވެ. މިއަދަކީ މި
ހުކުރު ދުވަސް ކަމުގައި ނުވާނަމަ، އަރުކާން ދަރުދަރު ނިކުންމީމެވެ.
އެނިއްދު ބޮޑުދުވަސް ވިދާޅުވިއެވެ. "މިއީ ދަރުދަރު ނިކުންނަވާ. ކަމަށް
ހަމަކަނަވަރުން ހުކުރު ދުވަސް، މިހަކަ ދަރުދަރުކަރުދުން ވަނަހައެވެ
ނުކުރާއެވެ."(2)

ދެނަމާދު ޖަމްޢުކުރުން

އެބަހީ ދެނަމާދު އެއްކޮށް ކުރުމެވެ. މިގޮތުން ޖަމްޢުކުރެވޭނީ
ހަތަރު ނަމާދެވެ. އެއީ މެންދުރު ނަމާދާއި، ޢަޞްރު ނަމާދެވެ. އަދި

1) "زاد المعاد في هدي خير العباد" لابن القيّم.

2) رواه الشّافعي والبيهقي.

މަޣުރިބު ނަމާދާއި، ޢިޝާ ނަމާދެވެ. މެންދުރު ނަމާދާ އެކު، ޢަޞްރު ނަމާދު ފިޔަވައި އެހެން ނަމާދެއް ޖަމްޢު ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި ޢަޞްރު ނަމާދާ، އެކު، މެންދުރު ނަމާދު ފިޔަވައި އެހެން ނަމާދެއް ޖަމްޢު ނުކުރެވޭނެއެވެ. ހަމައެފަދައިން މަޣުރިބު ނަމާދާ އެކު، ޢިޝާ ނަމާދު ފިޔަވައި އެހެން ނަމާދެއް ޖަމްޢު ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި ޢިޝާ ނަމާދާ އެކު، މަޣުރިބު ނަމާދު ފިޔަވައި އެހެން ނަމާދެއް ޖަމްޢު ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި ފަތިސް ނަމާދާ އެކު، އެއްވެސް ނަމާދެއް ޖަމްޢު ނުކުރެވޭނެއެވެ. ފަހެ ދެނަމާދު ޖަމްޢުކުރާއިރު، ދެނަމާދުގެ ދެމެދު، އަރައި ދުރުނުކުރުން އެދެވިގެންވެއެވެ. އެކަމަކު އެއީ ޝަރުޠެއް ނޫނެވެ. ދެންފަހެ ޖަމްޢުކުރުން ދެބަޔަކަށް ބެހިގެންވެއެވެ. އެއީ ޝަރުޢުން އިސްކޮށް ޖަމްޢުކުރުމާއި، ފަސްކޮށް ޖަމްޢުކުރުމެވެ.

އިސްކޮށް ޖަމްޢުކުރުން: އެބަހީ މެންދުރު ނަމާދުގެ ވަގުތުގައި މެންދުރު ނަމާދު ކުރުމާ އެކު ޢަޞްރު ނަމާދަށް ޤަދަމްދީރަވައި ޢަޞްރު ނަމާދުވެސް ކުރުމެވެ. އެބަހީ މެންދުރު ނަމާދުގެ ވަގުތުގައި މެންދުރު ނަމާދު އެކު ޢަޞްރު ނަމާދު ޖަމްޢުކުރުމެވެ. އަދި މަޣުރިބު ނަމާދުގެ ވަގުތުގައި މަޣުރިބު ނަމާދު ކުރުމާ އެކު ޢިޝާ ނަމާދަށް ޤަދަމްދީރަވައި ޢިޝާ ނަމާދުވެސް ކުރުމެވެ. އެބަހީ މަޣުރިބު ނަމާދުގެ ވަގުތުގައި މަޣުރިބު ނަމާދު އެކު ޢިޝާ ނަމާދު ޖަމްޢުކުރުމެވެ. ފަހެ ދަތުރުވެރިޔާގެ ފަސޭހަކަމުގައިވާނަމަ، މިނަމާދު ކުރާނީ ފަސްކޮށްފައި އަދި ޖަމްޢުކޮށްގެނެވެ.

ފަސްކޮށް ޖަމްޢުކުރުން: އެބަހީ ޢަޞްރު ނަމާދުގެ ވަގުތުގައި، ފުރަތަމަ މެންދުރު ނަމާދު ކޮށްފައި، ދެން ޢަޞްރު ނަމާދަށް ޤަދަމްދީރަވައި،

ޢަޞުރު ނަމާދު ކުރުމެވެ. އަދި އިޝާ ނަމާދުގެ ވަގުތުގައި، ފުރަތަމަ
މަޣްރިބު ނަމާދުކޮށްފައި، ދެން އިޝާ ނަމާދަށް ތަބަޢްވީގައި، އިޝާ
ނަމާދުކުރުމެވެ. ދަންނަވައެވެ. އިސްކޮށް ޖަމްޢުކުރިޔަސް، އަދި ފަސްކޮށް
ޖަމްޢުކުރިޔަސް، ނަމާދުތަކުގެ ތަރުތީބުން ނަމާދުތައް ކުރުން
ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. ދެންފަހެ ބަންދިރޭސީ ކޮންމެ ޖަމްޢަކަން އެއްފަހަރުއެވެ.
އެބަހީ މެންދުރު ނަމާދާއި ޢަޞުރު ނަމާދާ ޖަމްޢުކޮށް ކުރާއިރު، ބަންދިރޭސީ
މެންދުރު ނަމާދަށެވެ. ޢަޞުރު ނަމާދަށްވީ ހަމައެކަނި ތަބަޢްވެރިއެކެވެ.
އަދި މަޣްރިބު ނަމާދާއި، އިޝާ ނަމާދުވެސް ހަމައެފަދައެވެ. ފަހެ ފަސްކޮށް
ޖަމްޢުކުރާނަމަ، ކުރިން އަދާކަން ނިޔަތްގަނެގެން ހުރުން އެދެވިގެންވެއެވެ.
އަދާކަމު އެއީ ޝަރުޠެއް ނޫނެވެ.

ދެންފަހެ ނަމާދު ޖަމްޢުކުރުމުގެ ބާވަތްތަކަށް ދަންނަވައެވެ. އަންނަނިވި
ބާވަތްތަކުގެ ތަފްޞީލް ބާވަތެއް ކުރިމަތިވެސްޢެ މިސާލަކަށް، ދަތުރުވެރިޔާ
ދަތުރިން މެންދުރު ނަމާދާއި، ޢަޞުރު ނަމާދު ނުވަތަ މަޣްރިބު ނަމާދާއި،
އިޝާ ނަމާދު ޖަމްޢުކުރުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ.

1- ޢަރަފާތުގައާއި މުޒްދަލިފާގައި ޖަމްޢުކުރުން: އެބަހީ ޙައްޖުގެ
އަޔާމުގައި ޙައްޖު މަހުގެ ނުވަވަނަ ދުވަހު ޢަރަފާތުގައި މެންދުރު ނަމާދާއި
ޢަޞުރު ނަމާދު އިސްކޮށް ޖަމްޢުކުރުމާއި ޙައްޖު މަހުގެ ދިހަވަނަ ރޭގެ
މުޒްދަލިފާގައި މަޣްރިބު ނަމާދާއި އިޝާ ނަމާދު ފަސްކޮށް ޖަމްޢުކުރުމެވެ.
ދަންނަވައެވެ. ޢަރަފާތުގައާއި މުޒްދަލިފާގައި ނަމާދުކުރުމީ ޚާއްޞަކޮށް އަދި
ޖަމްޢުކޮށެވެ.

2- ދަމުވުމު މަތީގައި ބާޠިލުކުރުން: ޔަނީ ދަމުވުމު މަތީގައި އިސްތިމްރާރު، ކުރުސާރު ނަމާދު ބާޠިލުކުރުން ހުއްޓުވާލެވިދާނެއެވެ. އެއީ ދަމުވުމުކުރަމުން ދިޔަކަމުގައި ވިޔަސް، ނުވަތަ ތަކުރާރު ވެއްޖެކަމުގައި ވިޔަސް ވިޔަސްވެއެވެ.

3- ވަރުވަރު ހިނގުމު ބާޠިލުކުރުން: ޔަނީ ވަގުތު ބަދަލުވެދިޔުމުގެ ސަބަބުން މަގުމަތީގައި ފުރަބަދުވެ، އަށޭއް ނަމާދަށް މިސްކިތަށް އަންނަން ދަތިވެއްޖެ މާނައަށް ވުރުދު ނަމާދުއި، އަސްލު ނަމާދު، ނުވަތަ މަދުރިބު ނަމާދުއި، އިތާ ނަމާދު ބާޠިލުކުރުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ.

4- ބައެއްމެ ނުވަތަ އުޒުރުއެއް ސަބަބުން ބާޠިލުކުރުން: ބޭނުމެއް ކުރެއްވޭ ސަބަބުން، ކޮންމެ ނަމާދެއް ނުނަމާދެއް ވަގުތުގައި އަދާކުރަން ދަތިވާކަމުގައި ވަނަވަ، ނަމާދު ބާޠިލުކުރުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ.

އަދި މުސްތަޙާބު ކުރުވަރު އަނބުހުނުވެސް ނުވަތަ، ކުދިން ދިނުނުވެސް ނުވަތަ، ކުޑަކުދިން ނުވަތަ ފިރިހެނުން ނުވަތަ، ޖަހާބުގައި ދިޔުމުގައި ނުވަތަ، އަދި މިނޫން މިފަދަ އުޒުރުތަކުގައި ނަމާދު ބާޠިލުކުރުން ހުއްދަވެގެން ވެއެވެ.

5- ބަރުދަށު ޖިހަތުން ބާޠިލުކުރުން: ޔަނީ ކަރުދާސް ޤިބުލަތާ ކުރިމަ މިނަމަކަށް (ބަރުދަށު ޖިހަތުން ދާނަވަބަލައި) ބާޠިލުކުރުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އެބަހުގެ އެއީ އެކަށީގެން ހުއްދަކަން ނަމާދު މިނަމަވެ.

ޤަބޫލުވެ. ޤިބުލަތާ ދިމާލުން ބާޠިލުކުރުން ޔަނީ، އަށޭއް ނަމާދު ވަގުތު ނުލިބުނީ ބުނުވުން ފިނިވަ ދަތިވިހަމަ، އެނަމާދު އަދާކުރުން ކުރިއަށް ނުލިބުމުން. (މިސާލަކަށް ބުނުވުމުގެ ސަބަބުން ދިޔުމުގެ ނަމާދު ކުރިއަށް ގެންދިޔުމަށް ޤިބުލަތާ ބުނުމުގެ ދިމާލަށް، ބުނުމުގެ

ނަމާދު ވަގުތު ޖެހުމުގެ ކުރިން އުޅުނު ފިޔަވައި ޒިކުރުކުރުމަ، އެކަށީގެން ނަމާދު
އަދާކުރުން ކުރިޔަށް ނުޖެހޭނެއެވެ.) އެއީ ހަމަހަމަވެގެން އެކަށީގެންވާ ނަމާދުކުރެވޭ
ވަގުތުގެ ފަހުގެ ވަގުތެވެ. އަދި އުޅުނު ފިޔަވައި ދުޢާކުރުން، ޤަބޫލު ނަމާދު
ބާކީވާ ނަމާދެވެ. އެގޮ ވިސްނަވާ ބަރަކާތްތަކުގެ ނަމާދުކުރުން
ވަގުތު، ނަމާދު ވަގުތު ނުވަތަ ފަސްކުރެވޭ. ވީމާ އެކަށައަޅާ ނަމާދު
ވަގުތުތަކުގެ ނަމާދުކުރެވޭ ނުޖެހޭނެއެވެ.

ދަތުރުގެ ދުޢާތައް

ދަތުރުކުރާ ވަގުތަކީ ދުޢާކުރުން އެދުނުވެގެންވާ ވަގުތުތަކެވެ. އަދި
ދުޢާ އިޖާބަކުރުމުން އެކަށީގެންވާ ވަގުތުތަކެވެ. ވީމާ ދަތުރުވެރިޔާ އާންމުގެ
ދަތުރުގެ ވަގުތުމަތީން ފިޔަވަސް ހިނިގަލާވެ. ދަތުރުވެރިޔާ
ދަތުރުގައި ދުޢާކުރަން ގިނަކޮށް ދުޢާކުރައް ވަގުތުގައި އަހުރެން ވަޒީފާއެވެ. އެގޮ
ތަކުރާރުން ބަރަކާތް ދުޢާ ބަރަކާތުގައި ކުރަނީއެވެ.

ދަތުރުވެރިޔާ ގެއިން ނުކުންނަމުން އަންނަނިވި ދުޢާ ކިޔުން
މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. "بِسْمِ اللهِ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللهِ، وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ
إِلاَّ بِاللهِ"(1) "اَللَّهُمَّ إِنِّيْ أَعُوْذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ، أَوْ أُضَلَّ، أَوْ أَزِلَّ، أَوْ أُزَلَّ، أَوْ أَظْلِمَ،
أَوْ أُظْلَمَ، أَوْ أَجْهَلَ، أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ"(2) "ﷲ ގެ ރަސޫލާގެ ބަރަކާތުން
ނިކުންނަވާފައެވެ. އަބަދުވެސް އެންމެހާ ކަންތައްތަކުގައި ﷲ ބަރަކާތްކުރައްވާނެއެވެ.

---

1) رواه أبو داود و الترمذي. وصحّحه الألباني.

2) رواه أهل السنن. وصحّحه الألباني.

އަދި އެއްވެސް ހެޔޮކަމެއް ކުރުމުގެ ބާރުއެއްވެސް، އަދި ނުބައިކަމަކުން ސަލާމަތްވުމުގެ ބާރުއެއްވެސް، ﷲގެ ޙަޟްރަތުން މެނުވީ ނުވެއެވެ." "އޭ ރައްބާ ބޮޑުކުރެއްވި ރަސްކަލާނގޯ! ތިމަށާ، މަގުފުރެދުމާއި، ތިމަށާ މަގުފުރައްދައިލެވުމުން، ނުވަތަ ތިމަށާ، ބައްޕުވަދުން ކާއްސަވައިލާއި، ތިމަށާ ބައްޕުވަދުން ކާއްސަވައިލެވުމުން، ނުވަތަ ތިމަށާ ތިރިއްގެ ވަށްކަރު އަނިޔާވެރިވުމާއި، ތިމަށާގެ ދައްކަން އެހެން މީހަކު އަނިޔާވެރިވުމުން، ނުވަތަ ތިމަށާ ޖާހިލު ބާރުދަވާތި ގޮތަކަށް ޖާހިލުކަމާއި، ތިމަށާގެ ދައްކަން ޖާހިލުކަމުން ޙައްޤުކުރުވުމުން، ތިމަށާ ރައްކާތެރިކަން އެދެމެވެ."

އަދި ސަވާރީއަށް ސަވާރުވުމުން އަންނަނިވި ދުޢާ ކިޔުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. "بِسْمِ اللهِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ ﴿سُبۡحَٰنَ ٱلَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُۥ مُقۡرِنِينَ ۝ وَإِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ﴾ الْحَمْدُ لِلّٰهِ، الْحَمْدُ لِلّٰهِ، الْحَمْدُ لِلّٰهِ، اللهُ أَكْبَرُ، اللهُ أَكْبَرُ، اللهُ أَكْبَرُ، سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي، فَإِنَّهُ لاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ"(1) "މާތްﷲގެ އިސްމުގެ ބަރަކާތުން ސަވާރުވަމެވެ. މާތްﷲއަށް ހަމްދުކުރަމެވެ. ﴿ މިސަވާރީ ކިޔަމަންތެރި ކުރުވީ ބަހައް ކަލޭގެ އަހަރެމެން ނުވާ ބާރު، މިސަވާރީ އަހަރެމެންނަށް ކިޔަމަންތެރި ކުރުވައިދެއްވި ފަރާތް ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާއެވެ! އަދި އަހަރެން އެނބުރި ދިޔުމުން އަހަރެމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށެވެ.﴾ މާތްﷲއަށް ހަމްދު ކުރަމެވެ. މާތްﷲއަށް ހަމްދު ކުރަމެވެ.

1) رواه أبو داود والترمذي وصحّحه الألباني.

މާތްاللهއަށް ހަމްދު ހުއްޓެވެ. އަލްޙަމްދުލި اللهއެވެ. އަލްޙަމްދުލި اللهއެވެ.
އަލްޙަމްދުލި اللهއެވެ. ރިބަ اللهގެ ހުސްޖަރިކުވަނމަކާމެއެވެ! އޭ ހަމްދަވާ
ޤުދުރަތުވި ބަސްކަރާތާ! ހަމަކަހަވަރުން މިއަށާ، މިއަށާގެ އަމިއްލަ
ނަފްސަށް އަނިޔާވެރިވީމެވެ. ފަހެ މިއަށާއަށް ފާފަފުއްސަވާނދީވެ! އޭނާ
ހަމަކަހަވަރުން ނިބަ اللهއެ ދެނިވި ފާފަފުއްސަވާދީވާނެ އޭނާން ފަރާތެއް
ނުވެއެވެ."

އަދި ދަތުރު ފަހަރުން އަނބަނބިވި ދުއާ ކިޔުން

މިސްތަހައްބުވެގެންވެއެވެ. "اللهُ أَكْبَرُ، اللهُ أَكْبَرُ، اللهُ أَكْبَرُ ﴿سُبۡحَٰنَ ٱلَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُۥ مُقۡرِنِينَ ۝ وَإِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ﴾ اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هٰذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى، وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى، اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هٰذَا، وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ، وَالْخَلِيْفَةُ فِي الْأَهْلِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ مِنَ وَعْثَاءِ السَّفَرِ، وَكَآبَةِ الْمَنْظَرِ، وَسُوْءِ الْمُنْقَلَبِ فِي الْمَالِ وَالْأَهْلِ"[1] "އަލްޙަމްދުލި اللهއެވެ. އަލްޙަމްދުލި اللهއެވެ. އަލްޙަމްދުލި اللهއެވެ.

﴿މިސަވާރީ ހިތަވަސްކޮށްދީ ކުރެއްވި ބޭކަލާ ކަލޭގެ އަޅަގަނޑު ނުވާ ހާލު،
މިސަވާރީ އަޅަގަނޑުނަށް ހިތަވަސްކޮށް ޤާދިރުވެވި ފަރާތުގެ
ހުސްޖަރިކުވަނމަކާމެއެވެ! އަދި އަޅަގަނޑު އެނބުރި ދިއުންވަނީ އަޅަގަނޑުގެ
ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށްނެވެ.﴾ އޭ ހަމްދަވާ ޤުދުރަތުވި ބަސްކަރާތާ!
މިދަތުރުގައި، އަޅަގަނޑު ދިބަ اللهގެ ރަސްކަރުން ހެވަށާއި، ތަޤްވާވެރިކަމަށް،
އަދި ދިބަ اللهު ރުއްސަވާ ޢަމަލުތަކަށް އެދެމެވެ. އޭ ހަމްދަވާ ޤުދުރަތުވި

1) رواه أحمد ومسلم.

ރަސްކަލާނގެ! މިދަތުރުގައި އަޅުގަނޑުމެން ހެޔޮކަމާއި ތަޤުވާއާއި ކަލޭގެފާނު ރުއްސަވާ ޢަމަލު އެދެމެވެ! އަދި ދަތުރުގެ

ދިގުކަން ކުޑަކޮށްދެއްވައި އަޅުގަނޑުމެންނަށް ފަސޭހަކޮށް ދެއްވާށެވެ! އޭ

ހަތް އުޑުގެ ރަސްކަލާނގެ! ދަތުރުގައި އަޅުގަނޑުމެންގެ އެކުވެރިޔާ

ކަލޭގެފާނެވެ. އަދި މީހުންގެ (ގޭގޭ) އަހުލުވެރިންގެ ޚަލީފާއަކީވެސް

(އަހުލުވެރިންގެ ކަންތައްތައް ބަލަހައްޓަވައިދެއްވާ ޚަލީފާއަކީވެސް) ކަލޭ

ގެފާނެވެ. އޭ ހަތް އުޑުގެ ރަސްކަލާނގެ! ދަތުރުގެ އުނދަގޫކަމާއި،

ހިތާމަވެރިކަމާއި މަންޒަރުގެ ނުބައިކަމާއި، އަދި މުދަލާއި، އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން

އަނބުރާ ނުބައި ބަދަލެއް ދިމާވުމުން ކަލޭގެފާނުގެ ރަޙުމަތުގެ ބަރަކާތުން

އަޅުގަނޑުމެން ރައްކާތެރިކުރައްވާށެވެ."

އަދި ރަސޫލާ ﷺ ވަދެވަޑައިގަންނަވަން ބޭނުންފުޅުވާ ކޮންމެ ރަށެއް

ފެނުމުން ދެންނެވި ދުޢާއަކީ މިއެވެ. "اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمٰوَاتِ السَّبْعِ وَماَ أَظْلَلْنَ،
وَرَبَّ الأَرْضِيْنَ السَّبْعِ وَماَ أَقْلَلْنَ، وَرَبَّ الشَّيَاطِيْنَ وَماَ أَضْلَلْنَ، وَرَبَّ الرِّيَاحِ وَماَ
ذَرَيْنَ، أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ، وَخَيْرَ أَهْلِهاَ، وَخَيْرَ ما فِيْهاَ، وَأَعُوْذُ بِكَ مِنْ
شَرِّهاَ، وَشَرِّ أَهْلِهاَ، وَشَرِّ ماَ فِيْهاَ"(1) "އޭ ހަތް އުޑުގެ ރަސްކަލާނގެ!

ހަތް އުޑާއި، އޭގެ ހިޔަނި ދޭތަކެތީގެ ރަސްކަލާނގެ، އަދި ހަތް ބިމާއި

ރަސްކަލާނގެ! އަދި ހަތް ބިމާއި، އެ ބިންތަކުގެ ތެރޭގައިވާ ތަކެތީގެ ރަސްކަލާނގެ! އަދި ޝައިޠާނުންނާއި، އެމީހުން މަގުފުރެއްދި ތަކެތީގެ

ރަސްކަލާނގެ! އަދި ވައިތަކާއި، އެ ވައިތައް ފަތުރާ ތަކެތީގެ

ރަސްކަލާނގެ! މިރަށާއި މިރަށުގެ ރައްޔިތުންނާއި، މިރަށުގައިވާ

ތަކެތީގެ ހެޔޮކަން ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން އަޅުގަނޑު އެދެމެވެ. އަދި އޭގެ ނުބައިކަމުން ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން ރައްކާތެރިކަން އެދެމެވެ."

1) رواه الحاكم وصحّحه ووافقه الذهبي.

އަދި މިއަދާ ރިޟަاللهގެ ބަސްވަރުމުން، މިރަށާއި، މިރަށުގެ އަހުލުވެރިންނާއި، މިރަށުގައި ވާހައި އުއްކޮއްގެ ނުބައިކަމުން ރައްކާތެރިކަމަށް އެދެމެވެ."

އަދި ދަތުރު ނިންމާލައި ރަށަށް އެނބުރި އަންނަމުން އިސްވެދިޔަ ދުޢާތަކުގެ އިތުރަށް އަންނަނިވި ޒިކުރުކުރުން ވެސް ތަކުރާރުކޮށްދެއްވިއެވެ. "آيِبُوْنَ، تَائِبُوْنَ، عَابِدُوْنَ، لِرَبِّنَا حَامِدُوْنَ"[1] "އަހަރެމެންނީ އެނބުރިލާ މީހުންނެވެ. ތައުބާވާ މީހުންނެވެ. އަޅުކަންކުރާ މީހުންނެވެ. ހަމައެކަނި އަހަރެމެންގެ ވެރި އިލާހަށް ޙަމްދުކުރާ މީހުންނެވެ."

ހުކުރު ނަމާދު

ހުކުރު ދުވަހުގެ ފަޟީލަތް: ތިރީ رسول الله ﷺ حديث ހުށަހަޅަމެވެ. "خَيْرُ يَوْمٍ طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ، فِيهِ خُلِقَ آدَمُ، وَفِيهِ أُدْخِلَ الْجَنَّةَ، وَفِيهِ أُخْرِجَ مِنْهَا، وَلاَ تَقُومُ السَّاعَةُ إِلاَّ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ"[2] މާނައީ: "އިރު އުދުވަހެއްގެ މައްޗަށް އަރާ އެންމެ ހެޔޮ ދުވަހަކީ ހުކުރު ދުވަހެވެ. އާދަމްގެފާނު ހެއްދެވީ އެދުވަހުގައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ސުވަރުގެއަށް ވައްދެވީ އެދުވަހުގައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ސުވަރުގެއިން ނެރުއްވުނީވެސް އެދުވަހުގައެވެ. އަދި އެދުވަހުގައި މެނުވީ ޤިޔާމަތް ޤާއިމެއް ނުވާނެއެވެ."

ހުކުރު ދުވަހު ދުޢާ ޤަބޫލުވުން: ހުކުރު ދުވަހުގެ ތެރޭ ކޮޅެއްގައި (އެބައި އެދުވަހުގެ ހަވީރުގެ ވަގުތުގައި) ދުޢާކުރުމަކީ އެދުވިގެންވާ ކަމެކެވެ. އެހެނީ

1) رواه أحمد والبخاري ومسلم وأبو داود والتّرمذي.

2) رواه أحمد ومسلم وأبو داود والتّرمذي والنّسائي.

ހަމަކަށަވަރުން އެވަގުތަކީ ދުޢާ އިޖާބަކުރެއްވުން އުއްމީދުކުރެވޭ ވަގުތެކެވެ. ތަން رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ. "إِنَّ فِي الْجُمُعَةِ سَاعَةً لاَ يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ فِيهَا إِلاَّ أَعْطَاهُ إِيَّاهُ، وَهِيَ بَعْدَ الْعَصْرِ"(1) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ހުކުރު ދުވަހުގައި ވަގުތެއްވެއެވެ. އެވަގުތުގައި މުސްލިމު އަޅަކު މާތްاللهއަށް އެއްޗަކަށް އެދި ދަންނަވާ ހިނދު، އެވަގުތު އެއްޗާ ދިމާވެއްޖެނަމަ އެއްޗެއް އެކަލާނގެ އެޅުވައިދެއްވާނެއެވެ. އަދި އެވަގުތަކީ ޢަޞްރުގެ ފަހުންނެވެ."

ހުކުރު ވިތާރާއި ހުކުރު ދުވަހު رسول الله ﷺ ގެ މައްޗަށް ޞަލަވާތްކިޔުން ވާޖިބުވުން. ތަން ހުކުރު ވިތާރާއި ހުކުރު ދުވަހު އެކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ޞަލަވާތްކިޔުމަކީ މުސްތަޙައްބު ވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެންނަށް ހާއްސަވެގެންވާ ޞަލަވާތްކިޔުމެވެ. ތަން رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ. "إِنَّ مِنْ أَفْضَلِ أَيَّامِكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فِيهِ خُلِقَ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ، وَفِيهِ قُبِضَ، وَفِيهِ النَّفْخَةُ وَفِيهِ الصَّعْقَةُ، فَأَكْثِرُوا عَلَيَّ مِنَ الصَّلاَةِ فَإِنَّ صَلاَتَكُمْ مَعْرُوضَةٌ عَلَيَّ" قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ وَكَيْفَ تُعْرَضُ صَلاَتُنَا عَلَيْكَ وَقَدْ أَرِمْتَ قَالَ: "إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ حَرَّمَ عَلَى الأَرْضِ أَنْ تَأْكُلَ أَجْسَادَ الأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلاَمُ"(2) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ އެންމެ ފަޟީލަތްތެރި ދުވަސްތަކުގެ ތެރޭގައި ހުކުރު ދުވަސް ހިމެނެއެވެ. آدم عليه السلام އުފެއްދެވީ އެދުވަހުއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ވަފާތްވީ ވެސް އެދުވަހުއެވެ. އަދި ސޫރަފުމެވޭނީ ވެސް އެދުވަހުއެވެ. އަދި ބޭހޭ ހިއްލޭނީ ވެސް އެދުވަހުއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ

---

1) رواه أحمد وصحّحه العراقي.

2) رواه أحمد وأبو داود والنّسائي وابن ماجه وصحّحه الألباني.

ހުޅުވުނުގައެވެ. ދެން (ހުޅުވުނުގައި) ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ޞަލަވާތްކިޔުން ގިނަކުރާށެވެ. ދެން ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުން ކިޔާ ޞަލަވާތްތައް ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ދައްކައިދެނީއެވެ." އަޞްޙާބުބޭކަލުން ދަންނަވައިފިއެވެ. އަހުރެމެން ކިޔާ ޞަލަވާތްތައް ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ދައްކައިދެނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ އެއީ ކަލޭގެފާނު ހަލާކުވެވަޑައިގެންފައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން اللّٰه ނަބީބޭކަލުންގެ ޖިސްމުތައް ކެއުން، ބިމަށް ޙަރާމްކުރެއްވިއެވެ."

ހުކުރު ދުވަހާއި ހުކުރު ދުވަހުގެ ރޭ ކަހުފު ސޫރަތް ކިޔެވުން: ދެން

رسول الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْكَهْفِ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ أَضَاءَ لَهُ مِنَ النُّورِ مَا بَيْنَ الْجُمُعَتَيْنِ"(1) މާނައީ: "ހުކުރު ދުވަހު ކަހުފު ސޫރަތް ކިޔަވައިފި މީހާ ދަންނަނީއެވެ. ދެހުކުރުގެ ދެމެދުގައި (އެހުކުރުން އަނެއް ހުކުރަށް) އެވާ ދުވަސްވަރުގައި އޭނާއަށް ނޫރެއް އަލިކޮށްދެއްވާނެއެވެ."

ހުކުރަށް ދިއުމަށްޓަކައި ފެންވަރައި މީރުވުން: ދެން رسول الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "الْغُسْلُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ، وَأَنْ يَسْتَنَّ وَأَنْ يَمَسَّ طِيبًا إِنْ وَجَدَ"(2) މާނައީ: "ހުކުރު ދުވަހު ފެންވެރުމަކީ، ބާލިޣު ހުރިހާމީހަކަށް، ހުވަނދު ލިބިގެންވާނަމަ، ހުވަނދުފުށް ބޭނުންކުރުމާއި ދަތް މިސްވާކު ޖެހުމަކީ ވާޖިބު ކަމެކެވެ." މިބަޔާންކޮށްދިނީ ވާޖިބުކަމުގެ ސުންނަތްކަން ގަދަވެގެންވެއެވެ.

---

1) رواه البيهقي وصحّحه الألباني في صحيح الجامع.

2) رواه أحمد والبخاري ومسلم وأبو داود والنّسائي.

ޖަމާޢަތުން ކުރިއަށް ހުކުރަށް ދިއުން: ތަށް رسول الله ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. "مَنِ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ غُسْلَ الْجَنَابَةِ ثُمَّ رَاحَ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ بَدَنَةً، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ بَقَرَةً، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الثَّالِثَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ كَبْشًا أَقْرَنَ، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الرَّابِعَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ دَجَاجَةً، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الْخَامِسَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ بَيْضَةً، فَإِذَا خَرَجَ الإِمَامُ حَضَرَتِ الْمَلاَئِكَةُ يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ"(1) މާނައީ: "ހުކުރު ދުވަހު ޖަނާބަތުގެ ހިނައިން ހިނައިގަންނަ ގޮތަށް ހިނައިގެން، ދެން ހުކުރަށް ގޮސްފި މީހާ، (اللهގެ ޙަޟްރަތަށް) ޖަމަލެއް ޤުރުބާންކުރި ކަހަލައެވެ. އަދި ދެވަނަ ވަގުތުގައި ހުކުރަށް ގޮސްފި މީހާ، ގެރިއެއް ޤުރުބާންކުރި ކަހަލައެވެ. އަދި ތިންވަނަ ވަގުތުގައި ހުކުރަށް ގޮސްފި މީހާ، ދަޅުގަދަ ކަހަލަ ބަކަރިއެއް ޤުރުބާންކުރި ކަހަލައެވެ. އަދި ހަތަރުވަނަ ވަގުތުގައި ހުކުރަށް ގޮސްފި މީހާ، ކުކުޅެއް ޤުރުބާންކުރި ކަހަލައެވެ. އަދި ފަސްވަނަ ވަގުތު ހުކުރަށް ގޮސްފި މީހާ، ބިސްއް ޤުރުބާންކުރި ކަހަލައެވެ." ދެން އިމާމު ނިކުމެވަޑައިގަތުމުން، އަދި ފުށުވުމާއި ޚުޠުބާއިލާގެ ޛިކުރު އަޑުއަހަން މަލާއިކަތުން ވަޑައިގަންނަވައެވެ. އެބަހީ ޚުޠުބާއަށް އަޑުއަހަން، އިތުރު ފޮތްތަކާ ހަވާލުކޮށް.

ޚުޠުބާއާއި ނަމާދުގައި ހަޑުހުނުމާ ދުރުވުން: ތަށް ފާޠިމާ الله ނުރުހުމުގެ ތެރޭގައި ހުރިހާ ފަސްއިމާންކުރުމަށްފަހު... ބިފާރިއްސާގެ ގަދައުމާ ލަސްކަމާއެކު ވިދާޅުވިއެވެ. ހުކުރު ދުވަހު ހުކުރު ނަމާދުގައި رسول الله ﷺ ޚުޠުބާ ދެއްވަން ހުންނަވަނިކޮށް، މިހާރު ޚުޠުބާއަށް އަޑުއަހަމުން

---

1) رواه الجماعة إلاّ ابن ماجه.

ހަމަވެއްޖެއެވެ. رسول الله ﷺ އޭނާއަށް ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "اِجْلِسْ فَقَدْ آذَيْتَ وَآنَيْتَ"(1) "އިށީނދޭށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން މީސްތަކުންނަށް ގިނަ ތަކުލީފު ދީފިއެވެ. އަދި ހުކުރަށް އައުން ލަސްކޮށްލީމުއެވެ."

ފަހެ ޚަޠީބު ދިޔާ މިކަމުން އިސްތިސްނާ ވެގެންވެއެވެ. އަދި ކުރީގައި ހުސް ތަނެއް އޮވެފައި މީސްތަކުންގެ ކޮނޑުމަތިން ދިޔުމަށް އެތަނަށް ދެވެން ނެތްނަމަ، އެކަން ކުރުމަކުންވެސް މައްސަލައެއް ނެތެވެ. އަދި އިށީނދެ އިނދެފައި ބޭނުމެއް ޖެހިގެން ބޭރަށް ގޮސްފި މީހާ، އޭނާ އިން ތަނަށް އަލުން އައުމަށްޓަކައި އެކަން ކުރުމަކުންވެސް މައްސަލައެއް ނެތެވެ. އެކަމަކު މީސްތަކުންނަށް އުނދަގޫ ނުވާ ގޮތަށެވެ.

ހުކުރު ނަމާދުގެ ކުރިން ސުންނަތް ނަމާދުކުރުމުން ޝަރުޢު ކުރެވިގެންނުވުން. ފަހެ ޚަޠީބު ދިޔާ މިންބަރަށް އަރަންދެން ސުންނަތް ނަމާދުކުރުން ސުންނަތް ވެގެންވެއެވެ. ދެންފަހެ ޚަޠީބު ދިޔާ މިންބަރަށް އެރުމަށް ފަހު، ތަޙިއްޔަތުލް މަސްޖިދު (މަސްޖިދު ސުންނަތް) ފިޔަވައި އެހެން ސުންނަތެއް ޘާބިތެއް ނުވާނެއެވެ. ފަހެ އެއިރަކު ހުކުރުދުވަހު ޒަވާލު ވަގުތުގައިވެސް ކުރެވޭނެއެވެ. އަދި އެއިރަކު ކުރުމަށް ވަގުތު ނުހުރެއްޖެނަމަ ވެއްޖެހުމަކުން ނުކުރުން ރަނގަޅުވެ.

މިސްކިތުގައި އިނދެ، ނިދިއައިސްފިނަމަ، ތަން ބަދަލުކުރުން. ފަހެ رسول الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "إِذَا نَعَسَ أَحَدُكُمْ وَهُوَ

---

1) رواه أحمد وأبو داود والنّسائي وابن خزيمة وصحّحه الألباني.

فِي الْمَسْجِدِ فَلْيَتَحَوَّلْ مِنْ مَجْلِسِهِ ذَلِكَ إِلَى غَيْرِهِ"(1) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ކުރެ މީހަކު މިސްކިތުގައި އިށީނދެތިބެނިކޮށް ނިދިއަރައިފިނަމަ ތަނަށް އެހެން އިން ތަން ދޫކޮށް އެހެން ތަނަކަށް އެތާ ބަދަލުވާހުށިކަމެވެ."

ހުކުރު ނަމާދު ވާޖިބުވެގެންވުން

ހުކުރު ނަމާދަކީ ފިރިހެނުންނަށް ބައިނިއްޔާ ފަރުޟުވެއް ކަމަށް އުއްމަތުގެ އިޖްމާޢުވެގެން އިއްތިފާޤުވެ ވަޒަންކުރެވިފައިވެއެވެ. އަދި އެއީ ޤުރުއާނުންނެވެ. މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوۡمِ ٱلۡجُمُعَةِ فَٱسۡعَوۡاْ إِلَىٰ ذِكۡرِ ٱللَّهِ وَذَرُواْ ٱلۡبَيۡعَۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ﴾ (الجمعة: ٩) މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ހުކުރު ދުވަހު، ހުކުރު ނަމާދަށް ބަންގިގޮވޭ ހިނދު، ތިޔަ ތިޔަބައިމީހުން اللهގެ ޛިކުރަށް (ހުކުރު ނަމާދަށް) އަވަސްވެގަންނާށެވެ. އަދި ގަނޑުވިއްކުން ދޫކޮށްލާށެވެ. އެގޮތް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހެޔޮވާނެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެކަން އެނގޭނަމައެވެ."

އަދި رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. "لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمُ الْجُمُعَاتِ أَوْ لَيَخْتِمَنَّ اللهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ ثُمَّ لَيَكُونُنَّ مِنَ الْغَافِلِينَ"(2) މާނައީ: "މީސްތަކުން ހުކުރު އަޅުވުން އެއްކިބާވާ ހުއްޓާލާށެވެ. އެބައިމީހުންނަކީ، الله އެބައިމީހުންގެ ހިތްތަކުގައި ސިއްކަ

---

1) رواه أحمد وأبو داود والتّرمذي والبيهقي وصحّحه الألباني.

2) رواه أحمد ومسلم والنّسائي.

ޖައްސަވައިފާނެއެވެ. އޭރުން އެބައިމީހުންވާނީ ގާފިލު މީހުންގެ ތެރޭގައިނަމެވެ."

އެބައެއްގެ މައްޗަށް ހުކުރު ނަމާދު ވާޖިބުވެގެންވާ މީހުންނާއި، ވާޖިބުވެގެންނުވާ މީހުން

ތަނެ މުސްލިމު، މިނިވަން، ޢާޤިލު ސަލާމަތުކަމުން ހުރި، ބާލިޣުވެފައިވާ، ހަރުގަޔާއި ޤާއިމުވެހުރި، މިސްކިތަށް ދިއުމަށް ކުޅަދާނަވެގެންވާ، ހުކުރުން ފަހަތަށްޖެހުން ހުއްދަކުރާ ޝަރުޢީ އެއްވެސް އުޛުރެއް ނެތް ކޮންމެ ފިރިހެނެއްގެ މައްޗަށް ހުކުރު ނަމާދު ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. ދެން އެބައެއްގެ މައްޗަށް ހުކުރު ނަމާދު ވާޖިބުވެގެންނުވާ މީހުން ދަންނަވަމެވެ.

1، 2- **ޢަޤުލުވެރިކަމާއި ބާލިޣުވުން.** މިބައިމީހުންނަށް ހުކުރު ނަމާދު ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމަށް އިޖުމާޢުވެރިން އިއްތިފާޤުވެފައިވެއެވެ. އެކަމަކު ކުޑަކުދިން ހުކުރު ނަމާދު ކޮށްފިނަމަ، އެކަމަކަށް ބަދަލު ލިބޭނެއެވެ. ނަމާދު ހަމަޖެހޭނެއެވެ.

3- **މިސްކިތަށް ދިއުމަށް ކުޅަދާނަވުމާއި ބަލިނުވުން.** ތަނެ رسول الله ﷺ حديث ކުރެއްވިއެވެ. "الْجُمُعَةُ حَقٌّ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فِي جَمَاعَةٍ إِلاَّ أَرْبَعَةً: عَبْدٌ مَمْلُوكٌ أَوِ امْرَأَةٌ أَوْ صَبِيٌّ أَوْ مَرِيض"[1] މާނައީ: "ހައްޤު ވާޖިބު ފަރުޟެއް، ކޮންމެ މުސްލިމެއްގެ މައްޗަށް ހުކުރު ނަމާދު ޖަމާޢަތުގައި ކުރުން

1) رواه أبو داود وصحّحه الألباني.

ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އެހެނީ މިހުންނަކީ: އަޅުމީހާއާއި، އަންހެނުންނާއި،
ކުޑަކުއްޖާއާއި، ބަލިމީހާއެވެ."

4- **ތަކުލީފުވެރިޔާ:** ފަހެ ތަކުލީފުވެރިޔާ ކަމަށްވެދާނީ މަޖުނޫނުގެން
ހިޔާލުގައިވަނީ، އާންމުގެ ގޮތުން ކުޅަދު ނަމާދު ވާޖިބުވެގެންނުވާ ކަމަށް
ޤަލަމު އުފުލިފައިވާ ވާހަކަފުޅުވެއެވެ. އެބަހީ رسول الله ﷺ
އެކަލޭގެފާނުގެ ތަކުލީފުވެރިކަމުގައި ކުޅަދު ނަމާދު ކުރަނީ ވާޖިބުވެއެވެ.
އަދިވެސް އެކަލޭގެފާނު ކުރައްވާފައިވާ ވާޖިބުވާ ނަމާދާއި، އަދި
ނަމާދު ފަރުޟުކުރުން އަދި ބަލިއްކޮށްވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަށް ފަހެ ހަމަކަ
ހުރިހާއިންސާނެއް ކަމަކާއި ކުރައްވާފައިވާ އެވަކިވެއެވެ.

5- **މިސްކިތަށް ދިއުމަށް އަޑުއަހާ ނުވެރިވާފައިވާމީހާ.** މާތްالله
ތައާލާގެއިން ޢަބްދުالله ބިން ޢައްބާސްގެ ރިވާޔަތް ކުރެވިގެންވެއެވެ.
އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "مَنْ سَمِعَ النِّدَاءَ
فَلَمْ يَأْتِهِ فَلاَ صَلاَةَ لَهُ إِلاَّ مِنْ عُذْرٍ"(1) މާނައީ: "ބާނގުގެ އަޑުއިވި، ނަމާދަށް
ނައިސްފިމީހާ ފަރުޟުއެވެ. ފަހެ އުޒުރެއްގެ ސަބަބުން މެނުވީ އެނާއަކަށް
ނަމާދެއް ނުވެއެވެ."

ފަހެ މިބައިގެ ހުކުމުވެސް ދެންނެވި ކުޅަދު ނަމާދު ވާޖިބުވެގެން
ނުވެއެވެ. އަދިވެސް! އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވެސް އެދުވަހުގެ
މެންދުރު ނަމާދެވެ. ދެންފަހެ އެބައިމީހުންވެސް ކުޅަދުކުރުމާއި،
އެބައިމީހުން މެންދުރު ނަމާދުކުޅަދާނަ ނުވެއެވެ. ފަހެ رسول الله ﷺ ގެ

1) رواه ابن ماجه والحاكم وصحّحه على شرط الشيخين ووافقه الذهبي وصحّحه الألباني.

ޢަމާނުގައި އަންހެން ބޭކަނބަލުން މިސްކިތަށް ހާޒިރުވުމެވެ، އެކަށޭގޮތުގެ ޗަރަމްޖުގުގައި ހުކުރު ނަމާދުކުރައްވާ ކަމުގައިވެއެވެ.

ހުކުރު ނަމާދުގެ ޙުކުމް

އަސްޙާބު ބޭކަލުންނާއި، ތާބިޢީއިން ބޭކަލުންނާއި، އިމާމުވެރި ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ގިނަ ބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި ހުކުރު ނަމާދުގެ ވަގުތަކީ ދުހުރު ނަމާދުގެ ވަގުތެވެ. މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން رسول الله ﷺ ، އިރު މެންދުރިޔާ ހިނދު، ހުކުރުކުރައްވާ ކަމުގައިވެއެވެ."(1)

ހުކުރު ނަމާދުގެ ޖަމާޢަތް ހަމަވާ ޢަދަދު

ޖަމާޢަތާ ހުކުރު ނަމާދު ސައްޙަވުމުގެ ޝަރުޠުތަކުގެ ތެރެއިން ޝަރުޠެއް ކަމަށް އިލްމުވެރިން އިއްތިފާޤުވެ ވަޑައިގެންފައި ވެއެވެ. އެއީ އަންނަނިވި ޙަދީޘްގެ ދަލީލަށް ބިނާކޮށެވެ. މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވާ ޠާރިޤު ބިން ޝިހާބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "الْجُمُعَةُ حَقٌّ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فِي جَمَاعَةٍ"(2) މާނައީ: "ކޮންމެ މުސްލިމެއްގެ މައްޗަށް ހުކުރު ނަމާދު ޖަމާޢަތުގައި ކުރުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ."

---

1) رواه أحمد والبخاري وأبو داود والتّرمذي والبيهقي.

2) رواه أبو داود وصحّحه الألباني.

ދީން ރުކުނު ނަމާދުގެ ޢަދަދު ހަމަވާ ބަދަލު ދަންނަހައެވެ. ފަހެ ހުރިހާ ނަމާދެއްގައި ދުރިހުންގެ ޢަދަދު ބަރާބަރުވެގެންވެއެވެ. އަދި އެނަމާދުތަކާއި ރުކުނާ ދުވުދު ޢަދަދުގައި އެއްވެސް ފަރަގެއް ނުވެއެވެ. އަދި މިވެނި ބަދަދަކުން ވެނޫ، ރުކުނު ނަމާދުގެ ޢަދަދު ބަރާބަރުނުވާން ކަމަށް، رسول الله ﷺ ގެ ކިބައިން އެއްވެސް ބަސްފުޅެއް އައިސްފައެއް ނުވެއެވެ.

ރުކުނުކުރުވ ވަން

ސަރަޙަދުގައި، ކޮޅު ބަރުބަރުގައި، މައިދާނުގައި، ސަރަޙަދުގައި އަދި މިސްކިތުގައި ރުކުނު ނަމާދު އަދާކުރުން ބަރާބަރުވެގެންވެއެވެ. އަދި ހަމަ އެފަދައިން ބަރުގެ އެއް ބަރަކަށް ފުރު ދިނަ ބަންބާނުގައި ރުކުނު ނަމާދު އަދާކުރުންވެސް ބަރާބަރުވެގެންވެއެވެ.

ރުކުނު ޒުޖޫބާ

ޤަވްލީ | އިޢުތިޤާދީ | އަޅުގަނޑަށް | ރުކުނު | ޒުޖޫބާ

މާލިބުވެގެންވެއެވެ. އެހެން ހަމަކަށަވަރުން رسول الله ﷺ ، އެކަނިވާ ފާން ކުރެއްވި ކޮންމެ ރުކުނެއްގައި ޒުޖޫބާ ދެއްވާފައިވެއެވެ.

ހެދުމުގެ މިންބަރު އަޅާ ހިނދު ސަލާމްދޭއިރު، އެއް މިންބަރު ބަޔާ
ދިޔަނުވަން ބަނދިޔަނުވައި، ބަރާބަރު ދުވާރު އެއްގޮތް ކުރިމަތިލުން. ފަހެ މާތްالله
ބަރަކާތްލުން ބަޔާބަރާބަރު ދިކޮށްވެގެންވެއެވެ. ކިބައިން ދާބަރާބަރު އެހެން ފާން

ވިދާޅުވިއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން رسول الله ﷺ މިންބަރަށް އަރައިވަޑައިގަންނަވާ ހިނދު، ސަލާމް ދޭވަޑައިގަންނަވައެވެ."(1) އެބަހީ السَّلَامُ عَلَيْكُم ނުވަތަ السَّلَامُ عَلَيْكُم وَرَحْمَةُ اللهِ ނުވަތަ السَّلَامُ عَلَيْكُم وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُه މިފަދައިން ވިދާޅުވެއެވެ. އަދި މާތްالله ރުއްސެވުމުގައިވި ސާބިތު ބަސް ޙަދީޘްގެ ކިބައިން ޙިމާވެގެންވެއެވެ. އެކަމާގުޅޭގޮތުން ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله ﷺ ގާއި، އަޅުގަނޑުމެން، ބުނަމުންދޭ ޖަމާޢަތުގައި ކުރު ނަމާދުކުރާ ފުރަތަމަ ބަސްދީފައި އިމާމުކުރި މިންބަރަށް އަރާ ހިނދުކުރެއްވި. ދުން ބުނީމާގެ ޖަމާޢަތުގައި މުސްލިމުން ދިޔަފަހުން ހިނދު، އެކަމާގުޅޭ ބަސްދެއްވި(2) އިތުރުކުރައްވިއެވެ. އަދި އެބަސްދީ ދުވަހު ޖަމާޢަތް ޔައުމުން ތާކަށެވެ. އަދި އެކަން އެދުވަހުސްތަ ފުރިހެން ސާބިތުވެއްޖެއެވެ."(3) އަދި ބުރިޔާތު ބުން ތާބިޢީ އެކަމާގުޅޭގޮތުގެ ޔައުމުން ދިޔާކުރުވިއެވެ. ކާކުގެ ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله ﷺ މިންބަރަށް އަރައިވަޑައިގަންނަވާ ހިނދު،

---

1) رواه أبو داود وابن ماجه وصحّحه الألباني.

2) رسول الله ﷺ ގެޖަމާޢަތުގައި ކުރު ނަމާދުކުރި ދޭވަނަ އެއްބަސްވެއެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެން ފުރިހާ ބުނަމުން ޖަމާޢަތުގައިވެސް ކުރު ނަމާދުކުރި ދޭވަނަ އެއްބަސްވެއެވެ. ދުން ބުނީމާގެ ފުރިހާ ޖަމާޢަތުގައި މުސްލިމުން ދިޔައި، ވަރީހާގެ އެކި ހިސާބުތަކުން އެބައިމީހުން ފުރިހުމުން، އެކަމާގުޅޭ ބަސްދީއެވެ އިތުރުކުރައްވިއެވެ. އެއީ ކުރިއަސްކަރު، މިސާބުތަކުން ކުރުކަން ތަޢާލާއްވެކަމެވެ. އަދި އެއްވެސް އަސްމާއުބަސްތަކުގެ އެކަމަން އިސްލާމުއްވެސް ނުކުރައްވައެވެ. އަދި އެއީ ބަޔާއް މިހުން ހިލާލާ ފުރަތަމަން ދުރުކުރު ނަމާދުގެ ބަސްދީއެއް ނުނުވެ. އަދި ޔައުމުގެ! އެއީ ދުރުކުރު ނަމާދު ވަގުތުފުދުގެ ކުރިން މިސާބުތަކުންނަން، ކުރު ވަގުތުފާން އުޞޫލަން އެންމެމަސްލަހަތު، ދޭފާ ބަސްދީއެކެވެ.

3) رواه البخاري وأبو داود والنّسائي.

އެކަލޭގެފާނު އަޞްޙާބުބޭކަލުން އެކަލޭގެފާނާ ދިމާއަށް ކުރިމަތިލައްވައެވެ."(1)

ޚުޠުބާގައި އެންމެ ފުރަތަމަ މާތްاللهއަށް ޙަމްދުކުރުމާއި، ދެން އިތުރު ތަޝައްހުދުގެ ވަޙްދަކަން ބަސްތަކާއި ޛިކުރުމާއި، މީސްތަކުންނަށް ނަޞޭޙަތްދެއްވުމާއި، ޤުރުއާނުގެ އާޔަތްތައް ޝާމިލުކުރުން: ކަމަށް رسول الله ﷺ **ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.**

"الْخُطْبَةُ الَّتِي لَيْسَ فِيهَا شَهَادَةٌ كَالْيَدِ الْجَذْمَاءِ"(2) މާނައީ: "އެއްޚުޠުބާއެއްގައި ޝަހާދަތް (أَشْهَدُ أَن لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُوْلُ اللهِ) ނުވާ ޚުޠުބާ، ޖުޛާމުބަލި ޖެހިފައިވާ އަތެއް ފަދައެވެ."

އަދި ޚުޠުބާ ފަށާއިރު، ޚުޠުބަތުލް ޙާޖަތުން(3) ފެށުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. އެއީ މިފަދައިން ކިޔުއްވެވެ. "إِنَّ الْحَمْدَ لِلّٰهِ، نَحْمَدُهُ، وَنَسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلاَ مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلاَ هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ"(4) "فَإِنَّ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللهِ، وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، وَشَرَّ الأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُلَّ

---

1) رواه ابن ماجه وصحّحه الألباني.

2) رواه أحمد وأبو داود والتّرمذي وصحّحه الألباني.

3) ޚުޠުބަތުލް ޙާޖަތީ މުހިންމު ބޭނުން ކަމެއް ފަދަ އިރު، ކިޔުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވާ ޚުޠުބާއެކެވެ. މިސާލަކަށް ނިކާޙުކުރުމުގެ ވާހަކަދައްކާ އިތުރުގައި، ދުޢާކުރުމުގެ ވުޟޫގައި ޙައްޖު ވިޔަފާރިއަށް ނިސްބަތާ އިތުރުގައި، ކައިވެނިކުރާ އިތުރުގައި، އިސްތިސްޤާ ނަމާދުގައި، ޢީދު ނަމާދުގައި، ހުކުރު ނަމާދުގައެވެ. އަދިވެސް މިނޫން މިފަދަ ކަންތައްތަކުގައެވެ.

4) رواه أحمد ومسلم وأبو داود والتّرمذي والنّسائي وابن ماجه.

مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ، وَكُلَّ ضَلاَلَةٍ فِي النَّارِ"[1] ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ﴾ (آل عمران: ١٠٢) ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُوا۟ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَٰحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَآءً ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ٱلَّذِى تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلْأَرْحَامَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ (النساء: ١) ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَقُولُوا۟ قَوْلًا سَدِيدًا ۞ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَٰلَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ (الأحزاب: ٧٠ – ٧١) ޚުޠުބާގެ މާނައީ:

"ހަމަކަށަވަރުން ހުރިހާ ހަމްދެއް ލިބިވޮޑިގެންވަނީ اللهއަށެވެ. އެކަލާނގެއަށް އަޅަމެން ހަމްދުކުރަމުއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން މަދަދަށް އެދެމުއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ފާފަފުއްސެވުމަށް އެދެމުއެވެ. އަދި އަޅަމެންގެ ނަފްސުތަކުގައިވާ ނުބައި ކަންތައްތަކުންނާއި، އަޅަމެންގެ ނުބައި ޢަމަލުތަކުން اللهގެ ޙަޟްރަތުން ރައްކާތެރިކަމަށް އެދެމުއެވެ. الله، އެމީހަކަށް ހިދާޔަތް ދެއްކަވައިފި މީހާ، މަގުފުރައްދުވާނޭ އެއްވެސް ފަރާތަކު ނުވެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ، އެމީހަކު މަގުފުރައްދުވާ ފަރާތަށް ހިދާޔަތްދެއްވާނޭ އެއްވެސް ފަރާތެއް ނުވެއެވެ. އަދި الله ފިޔަވައި އަޅުކަންކުރުން ޙައްގުވާނޭ އެއްވެސް އިލާހަކުނުވާ ކަމަށާއި، އެކަލާނގެ އެއްކައުވަންތަ ކަމަށާއި، އެކަލާނގެއަށް އެއްވެސް ޝަރީކަކުނުވާ ކަމަށް އަޅު ޝަހާދަތްވަމެވެ. އަދި މުޙައްމަދުގެފާނީ އެކަލާނގެ އަޅާ ކަމަށާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ކަމަށްވެސް އަޅު ޝަހާދަތްވަމެވެ." ފަހެ، އެންމެރަނގަޅު ބަސަކީ اللهގެ ފޮތެވެ. އަދި އެންމެރަނގަޅު ހިދާޔަތަކީ

1) رواه أحمد ومسلم والنّسائي وغيرهم.

މުޙައްމަދުގެފާނު ގެނެސްދެއްވި ހިދާޔަތެވެ. އަދި ދީނުގައި ކުރެވޭ އެންމެ ނުބައި ކަންތައްތަކަކީ އާދީނުގައި އަލަށް ކުރާ ކަންތައްތަކެވެ. އަދި އެފަދަ ކޮންމެ އާކަމަކީ ބިދުޢައެކެވެ. އަދި ކޮންމެ ބިދުޢައަކީ މަގުފުރެދުމެކެވެ. އަދި ކޮންމެ މަގުފުރެދުމެއް ނަރަކައިގައެވެ." ﴿ އޭ އިމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ﷲއަށް، ތަޤުވާވެރިވުން ޙައްޤުވެގެންވާ ގޮތުގައި ތަޤުވާވެރިވާށެވެ. އަދި މުސްލިމުން ކަމުގައިވާ ޙާލު މެނުވީ ތިޔަބައިމީހުން މަރުނުވާށެވެ. ﴾ ﴿ އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެއަށް ތަޤުވާވެރިވާށެވެ. އެކަލާނގެއީ އެއްވެ ނަފްސަކުން (އާދަމުގެފާނުގެ ޢަރިއްސާއިން) ތިޔަބައިމީހުން ހެއްދެވި ރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި އެނަފްސުން، އެނަފްސުގެ އަނބި ޖިންސު (ޙައްވާގެފާނު) ހައްދަވާ، އެދެމަފިރިންގެ ކިބައިން ގިނަ ފިރިހެނުންނާއި ގިނަ އަންހެނުންނާއި ފެތުރުއްވި ރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ﷲއަށް ތަޤުވާވެރިވާށެވެ. އެކަލާނގެއީ، އެކަލާނގެ ދުޢާވެރިކޮށް ތިޔަބައިމީހުން، އެކަކު އަނެކަކާ ސުވާލުކޮށް ކަންކަމަށް އެދިއުޅޭ ރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި ތިމާގެކަމުގެ ގުޅުންތައް ކަނޑުވުން ތިޔަބައިމީހުން ރައްކާތެރިވާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ނާޒަރުވެރިވެ ވޮޑިގެންވާ ރަޤީބެއް ކަމުގައި ﷲ ވޮޑިގެންވެއެވެ. ﴾ ﴿ އޭ އިމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ﷲއަށް ތަޤުވާވެރިވާށެވެ. އަދި ތެދުބަހުން ބަސްބުނާށެވެ. އޭރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ޢަމަލުތައް އިސްލާޙުކޮށް ދެއްވާނެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ފާފަތައް ފުއްސަވައި ދެއްވާނެއެވެ.

އަދި اللهއަށާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް ކިޔަމަންތެރިވެއްޖެ މީހާ ދަންނަވާށެވެ. ދެން ހަމަކަށަވަރުން ބޮޑުވެގެންވާ ކާމިޔާބުކަމުން އޭނާ ކާމިޔާބުވެއްޖެއެވެ.﴾

އަދި މާތްالله ރުއްސުންދެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله ﷺ ކޮޅަށް ހުންނަވައިގެން ޚުތުބާދެއްވާ ކަމުގައިވިއެވެ. އަދި ދެޚުތުބާގެ ދެމެދުގައި އިށީންދެ ވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި ޚުތުބާގައި ޤުރުއާނުގެ އާޔަތްތައް ކިޔަވައި ވިދާޅުވެއެވެ. އަދި މީސްތަކުންނަށް ނަސޭހަތްތެރިވެއެވެ."(1)

ކޮޅަށް ހުރެގެން ޚުތުބާ ދިނުމާއި، ދެޚުތުބާގެ ދެމެދުގައި ހިނދުކޮޅަކަށް އިށީނދެވުން ޝަރުޢުކުރެވިފައިވުމެވެ: ދެން މާތްالله ރުއްސުންދެއްވި ޖާބިރު ބުނު ސަމުރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله ﷺ ކޮޅަށް ހުންނަވައިގެން، ޚުތުބާދެއްވާ ކަމުގައިވިއެވެ. ދެން އިށީނދެ ވަޑައިގަންނަވައެވެ. ދެން އަލުން ތެދުވެވަޑައިގެން، ދެވަނަ ޚުތުބާދެއްވައެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އިށީނދެ ހުންނަވައިގެން ޚުތުބާ ކަމަށް ބުނެފި މީހާ، ހަމަކަށަވަރުން ދޮގުހަދައިފިއެވެ. ދެން ހަމަކަށަވަރުން الله ގަންދީ ބުނަމެވެ. އެކަލޭގެފާނާ އެކު، ދެހާހަށް ވުރެ ގިނަ ނަމާދު އަޅުގަނޑު ކުރީމެވެ."(2)

އަޑުހަރުކޮށް ޚުތުބާ ދިނުމާއި، ޚުތުބާ ދިގުނުކުރުން: ދެން މާތްالله ރުއްސުންދެއްވި ޖާބިރު ބުނު ޢަބްދިއްލާހުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ޚަޠީބުކުރައްވަނިކޮށް އަޑުހަރުން

1) رواه أحمد ومسلم وأبو داود والنّسائي.

2) رواه أحمد ومسلم وأبو داود.

އަޑުއެހީމެވެ. "إِنَّ طُولَ صَلاَةِ الرَّجُلِ وَقِصَرَ خُطْبَتِهِ مَئِنَّةٌ مِنْ فِقْهِهِ، فَأَطِيلُوا الصَّلاَةَ وَأَقْصِرُوا الْخُطْبَةَ، فَإِنَّ مِنَ الْبَيَانِ سِحْرًا"[1] މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން މީހާ އޭނާގެ ނަމާދު (ހުކުރު ނަމާދު) ދިގުކުރުމާއި އޭނާގެ ޚުޠުބާ ކުރުކުރުމަކީ އޭނާގެ ފިޤުހު އިލްމުވެރިކަމުގެ ޢަލާމާތެކެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން ހުކުރު ނަމާދު ދިގުކުރާށެވެ. އަދި ޚުޠުބާ ކުރުކުރާށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ބައެއް ބަޔާންކުރުންތަކުގައި ސިޙުރު ހުރެއެވެ." އެބަހީ މީސްތަކުންގެ ހިތްތައް ދަމައިގަންނަ ފަދަ އަސަރެއް ހުރެއެވެ.

އަދި މާތްﷲ ރުއްސެވިގެންވާ ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله ﷺ ޚުޠުބާ ދެއްވާ ހިނދު، އެކަލޭގެފާނުގެ ލޯފުޅު ރަތްވެގެންދެއެވެ. އަދި އަޑުފުޅު އުފުލިގެންދެއެވެ. އަދި ކޯފާ ގަދަވެގެންދެއެވެ. އެއީ ލަޝްކަރަކުން، ހެނދުނާއި، ހަވީރު ދުޝްމިނުން ހަމަލާދޭން އައުމާ މެދު، އިންޒާރުކުރާ މީހެއް ފަދައިންނެވެ."[2]

ޚުޠުބާ ދެއްވަމުންދާ ހިނދު، ހަމަހިމޭނުން އަޑު އެހުމާ ވާހަކަދެއްކުން ހަރާމުވެގެންވުން: ފަހެ ޖުމްހޫރު އިލްމުވެރިންގެ ރައުޔުގައި ޚުޠުބާ ދެއްވަމުންދާ ހިނދު، ހަމަހިމޭނުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އަދި ވާހަކަދެއްކުން ހަރާމުވެގެންވެއެވެ. އެއީ ހެޔޮކަމަކަށް އަމުރުކުރުން ކަމުގައިވިޔަސް، އަދި ނުބައިކަމަކުން މަނާކުރުން ކަމުގައިވިޔަސް މެއެވެ. ފަހެ رسول الله ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. "إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَنْصِتْ وَالإِمَامُ يَخْطُبُ

1) رواه أحمد ومسلم.

2) رواه مسلم وابن ماجه.

"فَقَدْ لَغَوْتَ"(1) މާނައީ: "ހުކުރު ދުވަހު އިމާމުމީހާ ޚުޠުބާދޭ ހާލު، މީހާގެ އެކުވެރިޔާ ގާތުގައި ހަނުހިންނާށޭ ބުނެފިނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން މީހާ ބޭކާރު ބަދަލެއް ކޮށްފިއެވެ."

ހުކުރު ނަމާދުގައި ކިޔެވުން: ފަހެ ހުކުރު ނަމާދުގައި ސޫރަތުލް ފާތިޙާއަށް ފަހު ޤުރުއާންގެ ކޮންމެ ސޫރަތެއް ކިޔެވިޔަސް ރުހޭނެއެވެ. އެކަމަކު ފުރަތަމަ ރަކުޢަތުގައި ﴿يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ ٱلْمَلِكِ ٱلْقُدُّوسِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَكِيمِ﴾ އެބައީ ޖުމްޢަތު ސޫރަތް އަދި ދެވަނަ ރަކުޢަތުގައި ﴿إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُنَٰفِقُونَ﴾ އެބައީ މުނާފިޤޫން ސޫރަތް، ނުވަތަ ފުރަތަމަ ރަކުޢަތުގައި ﴿سَبِّحِ ٱسْمَ رَبِّكَ ٱلْأَعْلَى﴾ އެބައީ އަޢުލާ ސޫރަތް، އަދި ދެވަނަ ރަކުޢަތުގައި ﴿هَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ٱلْغَٰشِيَةِ﴾ އެބައީ ޣާޝިޔަތު ސޫރަތް ކިޔެވުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. އެއީ އެކަން رسول الله ﷺ ގެ ކިބައިން ސާބިތުވާތީއެވެ.

ހުކުރު ނަމާދުގެ ފަހު ރަކުޢަތުން ނުވަތަ ފަހު ރަކުޢަތުން ބަޔަކަން ފައްވައިލި މީހާ ކަންތައް ކުރަންޖެހޭ ގޮތް: ފަހެ ޖުމްހޫރު ޢިލްމުވެރިންގެ އަރިހުގައި ހުކުރު ނަމާދުގެ ފަހު ރަކުޢަތް ލިބިއްޖެ މީހާއަށް ހުކުރު ނަމާދު ލިބިއްޖެއެވެ. އަދި އޭނާގެ މައްޗަށްވަނީ އިމާމުމީހާ ސަލާމްދިނުމުން ތެދުވެ، ފާއިތުވީ ރަކުޢަތްކުރުމެވެ. ފަހެ رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "مَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الْجُمُعَةِ فَقَدْ أَدْرَكَهَا وَلْيُضِفْ إِلَيْهَا أُخْرَى"(2) މާނައީ: "ހުކުރު

1) رواه الجماعة إلاّ بن ماجه.

2) رواه النّسائي وابن ماجه والدّارقطني وصحّحه الألباني.

ނަމާދުން އެއް ރަކުޢަތް (ހަރު ރަކުޢަތް) ލިބިއްޖެ މީހާ ދަންނައެވެ. ހަރު އޮނާއަރު ހުކުރު ނަމާދު ލިބިއްޖެކަން ކަނޑައެޅޭ. އަދި އެރަކުޢަތެއް އެކަން ރަކުޢަތެއް (ފުރިހަމަ ރަކުޢަތް) އެނގޭ ރިޢާޔަތްކުރެވޭނެކަމެވެ." ދެންވެސް ރަކުޢަތަކަށް ވުރެ މަދުން ލިބިއްޖެ މީހާ ދަންނައެވެ. ޖުމްޢާ ނަމާދުގައި އަރައިގަތީ އެނާއަރ ހުކުރު ނަމާދު ފުރިހަމަކުރެވޭއެވެ. ދެން އެނާ ކުރަން ޖެހޭނީ މެންދުރު ނަމާދެވެ.

ހުކުރު ނަމާދުގެ ރަކުޢަތެއް، ހަމަ ސުންނަތްތެރިން. ހަމަ ހުކުރު ނަމާދުގެ ހަމަ ރަކުޢަތް ނުވަތަ ދުރަކުޢަތްކުރުން ދުސްތޫރެއް ވެގެންވެއެވެ. شيخ الإسلام ابن تيمية – رحمه الله – ވިދާޅުވިއެވެ. "ހުކުރު ނަމާދަށް ހަމަ މިސްކިތުގައި ސުންނަތްކުރުނަމަ، ހަމަ ރަކުޢަތް ކުރާނެއެވެ. އަދި ގެގައި ކުރާނަމަ ދުރަކުޢަތްކުރާނެއެވެ."(1)

ދެންހަމަ ހުކުރު ނަމާދުގެ ކުރިން ސުންނަތްކުރާ ވުޒޫ ހަމަ ރަސޫލުﷲ رسول الله ﷺ ، ހުކުރު ނަމާދު ބަންދެއަށް ހަމަ، ހުކުރު ނަމާދުގެ ކުރިން ސުންނަތްތައް ކުރައްވާވާއެއް ނުވެއެވެ. އަދި އެއްވެސް ބަޔަކު އަލުގެ ފަހުގެ ވަގުތުން އަކަން ރިވާކުރައްވާވާއެއް ނުވެވުނެވެ.

ހަމަ ހުކުރުނަމާދު ބަންދައަށް ހަމަ، ސުންނަތްތައް ކުރާން ފުރަސަތެއް ނުވެ އަލުގެ ފަހުގެ ނަގައިސުތުގެ ވަގުތުވެސް، އަދި އެއްވެސް އަސްރާބުބަލާގަތުވެސް، އަލުގެ ފަހު ނުދައްވައެވެ. އަދި އަލުގެ ފަހު ހުވާ ދެއްވަން ވަޢުދެއް ދެއްވައިގެން ކުރިން ކަތީބުކުއަތުވެސް، ސުންނަތްތައް ކުރެއްވިކަން، އެއްވެސް ބަލާގަތު

---

1) المستدرك على فتاوى ابن تيمية.جمع: ابن قاسم.

ރިވާކުރައްވާފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އެއްވެސް ބަސްފުޅަކުން، ކުރުކޮށް ނަމާދުގެ ކުރިން ސުންނަތްކުރާނެ ވަގުތެއް، އަދި ސުންނަތްކުރާނެ މިންވަރެއް ބަޔާންކުރައްވާފައެއް ނުވެއެވެ. އަދިވެސްއޮތީ! އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅުތަކުގެ ވަގުތާއި، މިންވަރު ކަނޑައެޅުއްވުމަކާ ނުލައި، ކުރުކޮށް ދުވަހު ކުރުކަން އަންނަނިވިހާއަށް ސުންނަތްކުރުމަށް ތަރުޣީބުދެއްވާފައެވެ. އަދި އަސްބާބުތަކާގުޅޭ ކިބައިންވެސް ސުންނަތްކުރެވޭނެ މިގޮތުން. އެބަލާލުން ކުރުކޮށް ދުވަހު މިސްކިތަށް ވަޑައިގަންނަވާ ހިނދު، ފުރަ ވަޑައިގަންނަވާއިރުވެސް، އެބަލާލުންނަށް ތަޞައްވަރުވަޑައިގަތުމާ މިންވަރަކަށް ސުންނަތްކުރައްވަވައެވެ. ގަނޑު ބައެއް ބާރަކުން ދަރަ ކަރުއްތަކުރައްވަވައެވެ. އަދި ބައެއް ބާރަކުން ބާރަ ކަރުއްތަކުރައްވަވައެވެ. އަދި ބައެއް ބާރަކުން އަށް ކަރުއްތަކުރައްވަވައެވެ. އަދި ބައެއް ބާރަކުން އެއައްގަ ގަޑިންގޮސް ކުރައްވަވައެވެ. އެއިންކަމުން ކުރުކޮށް ނަމާދުގެ ކުރިން ސުންނަތެއް ކުރުމަށް ވަގުތެއް ކަނޑައަޅުއްވާ ނުވާ ކަމަކަށި، ސުންނަތްކުރުމަށް ވަކި ޙަދަދެއް ކަނޑައަޅުއްވާ ނުވާ ކަމަކަށް ޖުމްލަކޮށް ޙިޔާލުކުރިން އިޖްތިހާދުކޮށް ވަޑައިގަތުމެވެ. އެހެން ހަމަހަމަވަރުން އެގޮތަ ކަމުއް ސާބިތުވާނީ رسول الله ﷺ ގެ ބަސްފުޅަކުން ނޫވަތަ ޢަމަލުފުޅަކުންނެވެ. އަދި އެކަމާ ބަރާބަރުން އެއްވެސް އެއްޗެއް އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅަކުންވެސް، އަދި ޢަމަލުފުޅަކުންވެސް، ސާބިތުވެފައެއް ނުވެއެވެ."

ހުކުރުދުވަހާއި، އީދުދުވަހާ އެއްދުވަހެއްގައި ޖެހުން

ހަމަ ހުކުރުދުވަހާއި، އީދުދުވަހެއް ދިމާވެއްޖެނަމަ، އީދު ނަމާދުކުރި މީހުންގެ ކިބައިން ހުކުރު ނަމާދުގެ ވާޖިބުކަން ކެނޑިގެންދެއެވެ. މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި ޒައިދު ބިން އަރްޤަމްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله ﷺ (ހުކުރު ދުވަހެއްގައި) އީދު ނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. ދެން ހުކުރު ނަމާދު ލުއިކުރެއްވިއެވެ. ދެން ރުހުސަތުދެއްވިއެވެ. "ހުކުރު ނަމާދުކުރަން އެދޭ މީހަކު ހުކުރު ނަމާދުކުރާ ހިނގާށެވެ."(1)

ދެންފަހެ، އީދުނަމާދުކުރުމަށްފަހު ހުކުރުކުރަން ބޭނުންނުވާމީހާ ކަންނުދެއެވެ. ހަމަ އޭނާ ގެންދިޔު ނަމާދުކުރުމުން ދުރުވުމަކީ ވާޖިބެއް ނޫނެވެ. ހަމަ މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި އަބްދުالله ބިން ޒުބައިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ޢީދުގެ ދުވަހާއި، ހުކުރު ދުވަހަކާ ދިމާވުމުން އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "މިއީ އެއް ދުވަހެއްގައި ޖަމާވި ދެޢީދެވެ. ދެން ހެނދުނު އެކަލޭގެފާނު (އީދު ނަމާދުގެ) ދެރަކުޢަތް ކުރެއްވިއެވެ. އަދި އަސްރު ނަމާދުކުރަން ދާންދެން އެކަލޭގެފާނު އިތުރު ނަމާދެއް ނުކުރައްވައެވެ."(2)

1) رواه أحمد وأبو داود والنّسائي وابن ماجه وقال الألباني صحيح بشواهده.

2) رواه الطّبراني في الأوسط وصحّحه الألباني في السلسلة الصحيحة.

ޢީދު ނަމާދު

އެބަހީ އަޟްޙާޢީދު ނަމާދާއި، ފިޠްރުޢީދު ނަމާދެވެ. ވަނީ އެނަމާދަކީ ސުންނަތްތެރިކަން ގަދަވެގެންވާ ނަމާދަކެވެ.

ޢީދު ނަމާދަށް ފެންވަރުވުމާއި، ހުވަނދުލުމާއި، އައުހެދުމާ އެންމެރީތި ހެދުންލުން. މާތް الله ރުއްސުންދެއްވި ޙަސަނުގެފާނުގެ ހިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ދެޢީދުގައި އަހުރެމެންނަށް ލިބުނު އެންމެ ރީތި ހެދުމެއް ލުމަށާއި، އަހުރެމެންނަށް ލިބުނު އެންމެ މީރު ހުވަނދެއް ލުމަށާއި، އަދި އަހުރެމެންނަށް ލިބުނު އެންމެ އަގުބޮޑު އަޟްޙިޔާ ކަތިލުމަށް رسول الله ﷺ އަހުރެމެންނަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ."(1)

ފުރުދު ޢީދު ދުވަހު ޢީދު ނަމާދަށް ނިކުތުމުގެ ކުރިން ކެއުން: ފިޠްރު ޢީދު ދުވަހު ޢީދު ނަމާދަށް ނިކުތުމުގެ ކުރިން ހޮސަރިދި ޢަދަދުން ކަދުރުކޮޅެއް ކައިލުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. އަދި އަޟްޙާ ޢީދު ދުވަހު ޢީދު ނަމާދުގެ ފަހަށް އަޟްޙިއްޔާއިން ވީނަމަ، އެއިން ކެއުމަށްޓަކައި ކެއުން ލަސްކުރުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ.

ފުބައްގާއިން ނިކުތުން: އެބަހީ ޢީދު ނަމާދު ކުރުމަށް ތަކްބީރުކިޔުމާއި ފައިބާ ސިފައިގައި ނިކުމެވެ. އެއްވެސް ފަރާތަކުން ވެސް، رسول الله ﷺ ވެސް، ޢީދު ނަމާދުކުރައްވާ ފަރާތަށް ވަޑައިގަންނަވައެވެ.

---

1) رواه الحاكم وفيه إسحاق بن بزرج, ضعّفه الأزدي ووثّقه ابن حبّان.

އަންހެނުންނާއި، ކުޑަކުދިން މުސާފިރުން ނިކަމެތިން: ފަދަ

އަންހެނުންނާއި، ކުޑަކުދިން އާއި ދުވަހު މުސާފިރުން ނިކަމެތިވާ ޝަރުޢީ ކުރިމަތިވެގެންވާ ހަމަކާރު. އަދި ބަލިމީހުންގެ އަންހެނުންގެ ވިސްނުމުގައި ޝާފިޢީ މަޛްހަބުގައެވެ. އެއީ ހުކުރު ކަންތައްތަކާއި، މުސްލިމުންގެ ދުރާގައި އެކަންތައްތަކުން ޝާފިޢީ މަޛްހަބުގެ ނަމާދުކުރެވެ. އެހެންގޮތަކީ އިދުނަފުސްގެ ހުކުމު އަހުރަތައި އެހެން އިންސާފު ތިބިގެނަމަކުރެވެ. އެކަމަށް އިދުނަފުސް ހުކުރު ބައިވެރިވުމަށް އަދި ނަމާދުކުރާ ހުކުރު ކަމަށް ދަރުސް ބާޠިލު ނުވެއެވެ.

އިދު ނަމާދަކީ ދާ ފަރުޟު، އިދު ނަމާދުގެ ހުކުމެއް އަންނަ ފަދަ

ވާޖިބުކަމުން: ފަހު ޤުރުއާނު އިޖްމާޢުގެ ޙަދީޘްގައި، އިދު ނަމާދަކީ ދާ ފަރުޟު ހުކުމެއް ހުކުމުގައި ޝަރުޢީ ޙުކުމުގެ ވެސްނަމަވެ.

އިދު ނަމާދުގެ ފަރުޟު: އިދު ނަމާދުގެ ފަރުޟު ސުންނަތް ނަމާދުގެ ފަރުޟެވެ. އެކަމަކީ އިދު ދުވަހު ވާޖިބުވާއިރު އަދި ފަރުޟެވެ. އިމާމު އިބްނު ޤުދާމާ – رحمه الله – ވިދާޅުވިއެވެ. "އަޙްމަދުގެ ނަމާދު އިސްލާމްދީން މުސްލިމުންގެ ފަރުޟެކެވެ. އެއީ އަޙްމަދު ކަމަށްވާތީ އޭނާ ފަރުޟު ކިފާޔަތުގެ ނަމާދު ފަރުޟުއަށް ކަމަށްވާތީ އަދި ދީނުގެ ކަމަށްވާތީ މުސްލިމުންގެ ފަރުޟެވެ. އެއީ ދީނުގެ ޝިޢާރު ނަމާދު ފަރުޟު ކަމަށްވާތީ އަދި މިކަމަށް ޤަބޫލު އަޙްމަދު އިޖްމާޢުވެއްޖެ ފަރުޟު ކަމަށް އަސްލުނަމަ ކަމުގައި ވިޔަސް ނުވާނެއެވެ."(1)

1) المغني لابن قدامة.

ޢީދު ނަމާދަށް ބަންގި ގޮވުމާއި ޤާމަތްކިޔުމާ ބެހޭ: علاّمة ابن القيّم – رحمه الله – ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله ﷺ މުޞައްލާއަށް ވަޑައިގަންނަވާ ހިނދު، ބަންގިއަކާއި ޤަމަތަކާ ނުލައި، އަދި الصَّلاَةُ جَامِعَةٌ އޭ ވިދާޅުވުމެއް ނެތި ނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ސުންނަތްތެރިވެގެންވާ ގޮތަކީވެސް އެއިން އެއްވެސް ކަމެއް ނުކުރުމެވެ."(1)

ޢީދު ނަމާދުގެ ދެ ރަކުޢަތުގައި ތަކުބީރު ކިޔުން: ފަހެ އީދު ނަމާދުގައިވަނީ ދެރަކުޢަތެވެ. ފުރަތަމަ ރަކުޢަތުގައި ހަހަންބަން ތަކުބީރަށް ފަހު ހަތް ތަކުބީރު ކިޔުއްވާއި، ދެވަނަ ރަކުޢަތުގައި ތެދުވަމުން ކިޔާ ތަކުބީރާ ނުލައި، ފަސް ތަކުބީރު ކިޔުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. އަދި ހަނދާންނެތިގެން ތަކުބީރުތައް ނުކިޔުނުނަމަ، ސަހުވުސަޖިދަކުރަން ނުޖެހޭނެއެވެ.

ދެން ކޮންމެ ތަކުބީރަކުން ދެމެދު އުޅުއްވުން ފެންނަނެވެ. އެކަން رسول الله ﷺ ގެ ކިބައިން ސާބިތުވެގެން ނުވެއެވެ. އެކަމަކު ޢުމަރުފާނާއި، ޢުމަރުގެ ދަރިކަލުން، ޢަބްދުﷲ ބުނު މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން، އެދުވަސްކަލުން އެކަމަށްކުރުއްވި ކަމަށް ސާބިތުވެގެންވެއެވެ. ދެން ދެތަކުބީރުގެ ދެމެދުގައި އެއްޗެއް ކިޔުން ފެންނަނެވެ. رسول الله ﷺ ގެ ކިބައިން، އެތަނުގައި ކިޔުއްވަން ޚާއްޞަ ޛިކުރެއް ވާރިދުވެގެން އައިސްފައެއް ނުވެއެވެ.

ޢީދު ނަމާދުގެ ކިޔުއްވުމުގައި، ވަކިން ސުންނަތްވެގެންވާ ވަނީ: ޢީދު ނަމާދުގައި ކިޔަވާ ކަމުގައިވެސް އަދި رسول الله ﷺ ސުންނަތްތައް ކިޔުއްވިކަން

---

1) "زاد المعاد في هدي خير العباد" لابن القيّم.

ސާބިތުވެގެން ނުވެއެވެ. ޢަބްދުﷲ ބިން ޢައްބާސްގެފާނުގެ ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު ރިވާޔަތްކުރާ ޙަދީޘް ދިމާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ޢީދު ދުވަހު (ޢީދު ނަމާދަށް) رسول الله ﷺ ނިކުމެވަޑައިގެންފިއެވެ. ދެން (ޢީދު ނަމާދުގެ) ދެރަކުޢަތް ކުރައްވައިދެއްވިއެވެ. އަދި އޭގެކުރިއަށް ކުރިންވެސް، އަދި ފަހުންވެސް، އެކަލޭގެފާނު އެއްވެސް ސުންނަތެއް ނުކުރައްވައެވެ."(1)

ޢީދު ނަމާދު އަދާކުރުމަށް ޙާޟިރުވާންވާ މީހުން:

ކުޑަކުދިންނާއި، އަންހެނުންނާއި، ހައިޟުވެރިންނާއި، ފަރުދާވެރިންނާއި، ހުރިހައި ބައިމީހުން ބިޔަ ޙަދީޘް ޢީދު ނަމާދަށް ނިކުމެގެންވާނެއެވެ. އަދި އަންހެނުންނަކީ ޢީދު ނަމާދަށް ޖަމާޢަތަށް ނިކުމެގެންވާނެއެވެ. ޙައިޟުވެރިން ޢީދު ނަމާދަށް ނުކުމެ ނަމާދުކުރާތަނުން ބޭރުގައި ތިބެންވާނެއެވެ.

ޢީދު ނަމާދުގެ ޚުޠުބާ: ޢީދު ނަމާދަށްފަހު ޚުޠުބާ ދެއްވުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. އަދި ޚުޠުބާ އަޑުއެހުމަކީ ސުންނަތެކެވެ.

މާލިކު ބިން ޢަބްދުﷲ ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު ސާއިބުގެ ޙަދީޘް ދިމާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަހަރެން رسول الله ﷺ އާ އެކު، ޢީދު ނަމާދަށް ޙާޟިރުވީމެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ނަމާދުކުރެއްވުމަށްފަހު ވަޙީކުރައްވައިފިއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން އަހަރެމެން ޚުޠުބާ ދެމުންދަމެވެ. ފަހެ ޚުޠުބާ އަޑުއަހަން އެދޭ މީހަކު ތިބޭހުށިކަމެވެ. އަދި ދާން އެދޭ މީހަކު ދާހުށިކަމެވެ."(2)

---

1) رواه الجماعة.

2) رواه أبو داود والنّسائي وابن ماجه وصحّحه الألباني.

ފަހެ އީދު ނަމާދުގައި ޚުތުބާ ކިޔުމާއި އަދި ޚުތުބާގެ ދުވަހުގައި އިރުޝާދާ ބައްޔިނާތުން ވާދިދުވެގެން އައިސްފައިވާ ރިވާ ޙަދީޘެއް ސަޙީހުވެ. އިމާމު ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. އީދު ނަމާދުގައި ޚުތުބާ ކިޔުން ސާބިތުވެގެން ނުވެއެވެ.

އީދު ނަމާދުގައި ކިޔަވާނީ. ފަހެ އީދު ނަމާދުގެ ފުރަތަމަ ރަކުޢަތުގައި ﴿قٓ وَٱلۡقُرۡءَانِ ٱلۡمَجِيدِ﴾ އާޔަތް ފެށޭ ސޫރަތް އަދި ދެވަނަ ރަކުޢަތުގައި ﴿ٱقۡتَرَبَتِ ٱلسَّاعَةُ وَٱنشَقَّ ٱلۡقَمَرُ﴾ އާޔަތް ފެށޭ ސޫރަތް ކިޔަވާން ސާބިތުވެގެންވެއެވެ. އަދި ފުރަތަމަ ރަކުޢަތުގައި ﴿سَبِّحِ ٱسۡمَ رَبِّكَ ٱلۡأَعۡلَى﴾ އާޔަތް އަށާރަ ސޫރަތް އަދި ދެވަނަ ރަކުޢަތުގައި ﴿هَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ٱلۡغَٰشِيَةِ﴾ އާޔަތް ޣާޝިޔާ ސޫރަތް ކިޔަވާންވެސް ސާބިތުވެގެންވެއެވެ.

އީދު ދުވަހު އެކަކު އަނެކަކަށް ތަހުނިޔާދިނުން. ޖުބައިރު ބިން ނުފައިރު ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުން އެއް ބޭކަލަކު އަނެއް ބޭކަލަކާ ބައްދަލުވާ ހިނދު "تقبّل الله منّا ومنكم" "މާތްالله އަހަރެމެންނާއި ތިޔަބައިމީހުންގެ ކިބައިން (ހެޔޮޢަމަލުތައް) ޤަބޫލުކުރައްވާށިއެވެ!" މިފަދައިން ވިދާޅުވާ ކަމުގައިވިއެވެ."(1)

ޢީދުގެ ދުވަސްތަކުގައި ތަކުބީރު ކިޔުން (ތަކްބީރާތު ކިޔުން). ފަހެ އީދުގެ ދުވަސްތަކުގައި ތަކުބީރު ކިޔުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. ޖުމްހޫރު އީދު ދުވަހު ތަކުބީރު ކިޔާނީ ނަމާދަށް ދިއުން ނިކުތީއްސުރެ، އީދު ނަމާދު ފެށިއްޖައުމަށް ދާންދެނެވެ. އަދި އަޟްޙާ އީދުގެ ތަކުބީރު ކިޔާނީ ޢަރަފާ ދުވަހުގެ ފަތިސް

1) ذكره الحافظ في الفتح والمنذري في الترغيب والترهيب وصحّحه الألباني.

ނަމާދުން ފެށިގެން، އައްޔާމުއްތަޝްރީޤުގެ އެންމެ ފަހު ދުވަހުގެ (ޙައްޖު މަހުގެ ތޭރަވަނަ ދުވަހުގެ) ޢަޞްރު ނަމާދާ ހަމައަށެވެ.

ތަކުބީރު ކިޔަން ޖެހޭ ދަބަރުޖުމަށް ދަންނަވައެވެ. ޖަހެ ތަކުބީރު ކިޔާނީ ހަމައެކަނި ނަމާދަށް ފަހުގައެއް ނޫނެވެ. އަދިރިއާއްމަ! އަސްޙާބުބޭކަލުން ގޭގައާއި، މަގު މަތީގައާއި، ބާޒާރުގައާއި ތަކުބީރު ވިދާޅުވާ ކަމުގައިވިއެވެ. އަދި އިމާމުމީހާ ތަކުބީރު ކިޔުމުން މައުމޫމުން ތަކުބީރު ކިޔާކަށް އެއްވެސް ދަލީލެއް އައިސްފައެއް ނުވެއެވެ.

ތަކުބީރުގެ ކަލިމަތައް ދަންނަވައެވެ. މާތްالله ރުއްސުންލެއްވި ޢަބްދުالله ބުން މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އައްޔާމުއްތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގައި އެކަލޭގެފާނު މިފަދައިން ތަކުބީރު ވިދާޅުވާ ކަމުގައިވިއެވެ. "اللهُ أَكْبَرُ، اللهُ أَكْبَرُ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ، وَاللهُ أَكْبَرُ، اللهُ أَكْبَرُ وَ لِلهِ الْحَمْدُ"(1) "އެންމެބޮޑީ اللهُއެވެ. އެންމެބޮޑީ اللهُއެވެ. اللهُމެނުވީ އަޅުކަންވެވުން ޙައްޤުވެގެންވާ އެހެން އެއްވެސް އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އަދި އެންމެބޮޑީ اللهُއެވެ. އެންމެބޮޑީ اللهُއެވެ. އަދި ހުރިހާ ޙަމްދެއް ލިބިވޮޑިގެންވަނީ اللهُއަށެވެ." އަދި "اللهُ أَكْبَرُ، اللهُ أَكْبَرُ، اللهُ أَكْبَرُ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ، وَاللهُ أَكْبَرُ، اللهُ أَكْبَرُ وَ لِلهِ الْحَمْدُ" މިގޮތަށްވެސް ޢަބްދުالله ބުން މަސްޢޫދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.(2) އަދި މާތްالله ރުއްސުންލެއްވި ޢަބްދުالله ބުން ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު މިފަދައިން ތަކުބީރު ވިދާޅުވާ ކަމުގައިވިއެވެ.

1) أخرجه ابن أبي شيبة وصحّحه الألباني في إرواء الغليل.

2) رواه ابن أبي شيبة والبيهقي وصحّحه الألباني في إرواء الغليل.

"اللهُ أَكْبَرُ كَبِيْرًا، اللهُ أَكْبَرُ كَبِيْرًا، اللهُ أَكْبَرُ وَأَجَلُّ، اللهُ أَكْبَرُ وَ لِلهِ الْحَمْدُ"(1)
"ބޮޑުވެގެންވާ ބޮޑުވުމަކުން އެންމެ ބޮޑީ اللهއެވެ. ބޮޑުވެގެންވާ ބޮޑުވުމަކުން
އެންމެ ބޮޑީ اللهއެވެ. އެންމެ ބޮޑީ اللهއެވެ. އަދި އެންމެ އަޖައްލުވި اللهއެވެ.
އެންމެ ބޮޑީ اللهއެވެ. އަދި ހުރިހާ ޙަމްދެއް ލިބިވޮޑިގެންވަނީ اللهއަށެވެ."
އަދި މާތްالله ރުއްސުންގެއްވި ސަޙާބީންގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ތަކުބީރު ކިޔާށެވެ. "اللهُ أَكْبَرُ، اللهُ
أَكْبَرُ، اللهُ أَكْبَرُ كَبِيْرًا"(2)

މިސްކިތްތަކާ ބެހޭ ހުކުމްތައް

މިސްކިތް ބިނާކުރުމުގެ ފަޟީލަތް: މާތްالله ރުއްސުންގެއްވި
ޢުސްމާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.
رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވަނިކޮށް މިމަންކަލޭގެފާނު އަޑުއެއްސެވީމެވެ. "مَنْ
بَنَى مَسْجِدًا يَبْتَغِي بِهِ وَجْهَ اللهِ، بَنَى اللهُ لَهُ مِثْلَهُ فِي الْجَنَّةِ"(3) މާނައީ: "اللهގެ
ވަޖުހުކަރީމް އެދިގެން (އެބަހީ ރިޟާއަށްޓަކައިވެގެންވާ ގޮތު) މިސްކިތެއް
ބިނާކޮށްފި މީހާ ދަންނައެވެ. الله ސުވަރުގޭގައި އޭނާއަށްޓަކައި އެފަދަ
ތަނެއް ބިނާކުރައްވާނެއެވެ."

މިސްކިތް ތަރުތީބުކުރުމާއި ސާފު، ތާހިރުކުރުން: ޚަބަރު މާތްالله
ރުއްސުންގެއްވި ޢަބްދުالله ބުނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.

1) رواه ابن أبي شيبة وصحّحه الألباني في إرواء الغليل.
2) قال الشوكاني أخرجه عبد الرزاق بسند صحيح.
3) رواه أحمد والبخاري ومسلم والترمذي وابن ماجه.

އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ނަމާދަށް ނިކުމެވަޑައިގަންނަވާ ހިނދު މިދުޢާއިން ވިދާޅުވެއްވިއެވެ. "اَللَّهُمَّ اجْعَلْ فِيْ قَلْبِيْ نُوْرًا وَفِيْ لِسَانِيْ نُوْرًا، وَفِيْ سَمْعِيْ نُوْرًا، وَفِيْ بَصَرِيْ نُوْرًا، وَمِنْ فَوْقِيْ نُوْرًا، وَمِنْ تَحْتِيْ نُوْرًا، وَعَنْ يَمِيْنِيْ نُوْرًا، وَعَنْ شِمَالِيْ نُوْرًا، وَمِنْ أَمَامِيْ نُوْرًا، وَمِنْ خَلْفِيْ نُوْرًا، وَاجْعَلْ فِيْ نَفْسِيْ نُوْرًا، وَأَعْظِمْ لِيْ نُوْرًا، وَعَظِّمْ لِيْ نُوْرًا، وَاجْعَلْ لِيْ نُوْرًا، وَاجْعَلْنِيْ نُوْرًا، اَللَّهُمَّ أَعْطِنِيْ نُوْرًا، وَاجْعَلْ فِيْ عَصَبِيْ نُوْرًا، وَفِيْ لَحْمِيْ نُوْرًا، وَفِيْ دَمِيْ نُوْرًا، وَفِيْ شَعْرِيْ نُوْرًا، وَفِيْ بَشَرِيْ نُوْرًا"[1] މާނައީ: "އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުޅުއްވި ރަސްކަލާނގެ! މިއަޅާގެ ހިތުގައި ނޫރެއް ލައްވާނދޭވޭ! އަދި މިއަޅާގެ ދުލުގައި ނޫރެއް ލައްވާނދޭވޭ! އަދި މިއަޅާގެ އަޑުގައި (ކަންފަތުގައި) ނޫރެއް ލައްވާނދޭވޭ! އަދި މިއަޅާގެ ފެނުމުގައި (ލޮލުގައި) ނޫރެއް ލައްވާނދޭވޭ! އަދި މިއަޅާގެ މަތިން ނޫރެއް ލައްވާނދޭވޭ! އަދި މިއަޅާގެ ތިރިން ނޫރެއް ލައްވާނދޭވޭ! އަދި މިއަޅާގެ ކަނާތްފަރާތުން ނޫރެއް ލައްވާނދޭވޭ! އަދި މިއަޅާގެ ވާތްފަރާތުން ނޫރެއް ލައްވާނދޭވޭ! އަދި މިއަޅާގެ ކުރިމަތިން ނޫރެއް ލައްވާނދޭވޭ! އަދި މިއަޅާގެ ފަހަތުން ނޫރެއް ލައްވާނދޭވޭ! އަދި މިއަޅާގެ ނަފްސުގައި ނޫރެއް ލައްވާނދޭވޭ! އަދި މިއަޅާއަށް ނޫރެއް އިތުރުކޮށްދެއްވާނދޭވޭ! އަދި މިއަޅާއަށް ބޮޑުކޮށްދެއްވާނދޭވޭ! އަދި މިއަޅާއަށް ނޫރެއް ލައްވާނދޭވޭ! އަދި މިއަޅާ ނޫރެއް ކަމުގައި ލައްވާނދޭވޭ! އޭ ހައްދަވާ ބޮޑުޅުއްވި ރަސްކަލާނގެ! މިއަޅާއަށް ނޫރެއް ދެއްވާނދޭވޭ! އަދި މިއަޅާގެ ނާރުތަކުގައި ނޫރެއް ލައްވާނދޭވޭ! އަދި މިއަޅާގެ މަހުގައި ނޫރެއް ލައްވާނދޭވޭ! އަދި މިއަޅާގެ ލޭގައި ނޫރެއް ލައްވާނދޭވޭ! އަދި މިއަޅާގެ

1) رواه البخاري ومسلم.

އިސްކަރީގައި ނޫރެއް ދެއްވާނދޭވެ! އަދި މިއަޅާގެ ހަމުގައި ނޫރެއް ދެއްވާނދޭވެ!"

މިސްކިތަށް ވަންނަމުންނާއި، ނިކުންނަމުން ދުޢާކުރުން. ކަށް މާތްالله ރުއްސުންގެއްވި ފާޠިމަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ މިސްކިތަށް ވަދެވަޑައިގަންނަވަމުން މިފަދައިން ވިދާޅުވާ ކަމުގައިވިއެވެ. "بِسْمِ اللهِ وَالسَّلاَمُ عَلَى رَسُولِ اللهِ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ"(1) މާނައީ: "اللهُ ގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތުން ވަންނަމެވެ. އަދި الله ގެ ރަސޫލާގެ މައްޗަށް ސަލާމް ލިބިއްޖެވެ. އޭ ހައްދަވާ ޤުދުރަތްތެރި ރަސްކަލާނގެ! މިއަޅާގެ ފާފަތައް މިއަޅާއަށް ފުއްސަވައި ދެއްވާނދޭވެ! އަދި ތިޔަاللهގެ ރަޙުމަތުގެ ދޮރުތައް މިއަޅާއަށްޓަކައި ހުޅުއްވައިދެއްވާނދޭވެ!"

އަދި رسول الله ﷺ حديث ކުރެއްވިއެވެ. "ތިޔަބައިމީހުން ކުރެ މީހަކު މިސްކިތުން ނިކުންނަ ހިނދު މިދުޢާއިން ކިޔާހުރިކަމެވެ. "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ"(2) މާނައީ: "އޭ ހައްދަވާ ޤުދުރަތްތެރި ރަސްކަލާނގެ! ހަމަކަށަވަރުން މިއަޅާ ތިޔަރަސްކަލާނގެ ފަޟުލުވަންތަކަމުން ދެއްވުމަށް އެދި ދަންނަވަމެވެ."

ތަޙިއްޔަތުލް މަސްޖިދު (މިސްކިތު ސުންނަތް). ކަށް رسول الله ﷺ حديثކުރެއްވިއެވެ. "إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ فَلاَ يَجْلِسْ حَتَّى يُصَلِّيَ

---

1) رواه ابن ماجه وصحّحه الألباني.

2) رواه أحمد ومسلم وأبو داود والنّسائي وابن ماجه.

رَكْعَتَيْنِ"(1) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ކުރެ މީހަކު މިސްކިތަށް ވަންނަ ހިނދު ދެރަކުޢަތް ނަމާދުކުރުމުގެ ކުރިން ނުއިށީންނަ ހުށިކަމެވެ."

މިސްކިތް ތާހިރުކުރުމާއި، މިސްކިތުގައި މީރުވަސްދުއްވުން: މާތްالله ރުއްސެވިއެއް ޢާއިޝާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. "މީހުން ދިރިއުޅޭ އަވަށްތަކުގައި މިސްކިތްތައް ބިނާކުރުމަށާއި، އެމިސްކިތްތައް ސާފުތާހިރުކުރުމާއި، އެމިސްކިތްތަކުގައި މީރުވަސް ދުއްވުމަށް رسول الله ﷺ އަމުރުކުރެއްވިއެވެ."(2)

ގެއްލިގެންވާ ތަކެތި ހޯދުމަށް މިސްކިތުގައި އިޢުލާނުކުރުމާއި، މިސްކިތުގައި ގަނެވިއްކުން މަނާކުރުމަކަށްވުން: ތަކެ رسول الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "مَنْ سَمِعَ رَجُلاً يَنْشُدُ ضَالَّةً فِي الْمَسْجِدِ فَلْيَقُلْ: لاَ رَدَّهَا اللهُ عَلَيْكَ فَإِنَّ الْمَسَاجِدَ لَمْ تُبْنَ لِهَذَا"(3) މާނައީ: "މިސްކިތުގައި މީހަކު، އޭނާ ގެއްލިގެން ހުރި އެއްޗެއް ހޯދުމަށް އިޢުލާނުކުރާ އަޑުއިވިއްޖެ މީހާ، އޭނާއަށް ބުނާހުށިކަމެވެ. الله ތިބާއަށް އޭތި ރައްދު ނުކުރައްވާށިއެވެ. ކީއްކަމާ ހަމަކަށަވަރުން މިސްކިތްތައް ބިނާކުރައްވާފައިވަނީ އެފަދަ ކަންކަމަށްޓަކައި ނޫނެވެ." އަދިވެސް رسول الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "إِذَا رَأَيْتُمْ مَنْ يَبِيعُ أَوْ يَبْتَاعُ فِي الْمَسْجِدِ فَقُولُوا: لاَ أَرْبَحَ اللهُ تِجَارَتَكَ"(4) މާނައީ: "މިސްކިތުގައި ވިއްކާ ނުވަތަ ގަންނަ އުޅޭ

---

1) رواه الجماعة.

2) رواه أحمد وأبو داود والترمذي وابن ماجه وابن حبّان وصحّحه الألباني.

3) رواه مسلم وأبو داود وابن ماجه.

4) رواه الترمذي والدارمي وصحّحه الألباني.

ދީހަކު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ގެނިއްޖެނަމަ ފަދަ ތިޔަބައިމީހުން (ޤުރުއާން) ބާރުނުކިޔަވާށެވެ. މިބާގެ ވިޔަފާރިގައި ﷲ ތަޢާލާ ނުރުއްސަވާނީއެވެ."

މިސާލުތަކުގައި އަޑުގަދަކުރުން ކުރުން: ފަދަ رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވިއެވެ.

"أَلاَ إِنَّ كُلَّكُمْ مُنَاجٍ رَبَّهُ فَلاَ يُؤْذِيَنَّ بَعْضُكُمْ بَعْضًا وَلاَ يَرْفَعْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الْقِرَاءَةِ"[1] މާނައީ: "ތަންނަނީއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ކޮންމެ ކޮންމެ މީހަކީ

(ނަމާދުގައި) އެކަމާ ވާހަކަދައްކާ ސަލާމް ފަދައިން ވަކިވަކިވަގުތު މީހެކެވެ. ފަދަ ތިޔަބައިމީހުން، އެކަކު އަނެކަކަށް އުނދަގޫ ނުކުރާށެވެ. އަދި އެކަކު އަނެކަކުގެ މައްޗަށް ކިޔެވުމުގައި، އަޑު ނުއުފުލާ

ދިރިކަށެވެ."

މިސާލުތަކުގައި ކުރިން ބައިތިރި، ނިދުން ފުރަތަމަ ސިއްރުކުރުން: މާނަ ﷲ

ޢަބްދުﷲ ބިން މަސްޢޫދު ރިވާ ކުރެއްވި ޙަދީޘް ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. އެކަކުގެ ހެވަލުމަށް "رسول الله ﷺ ގެ ޢަމަލުގައި މިސާލެއްގައި

އަދާކުރަން ނިދަމި ހަދައެވެ. އަދި ފަހުމަވެސް ކޮށްކުރެވެ."[2] އަދި

މާނަ ﷲ ޢަބްދުﷲ ބިން ޢަބްބާސް ރިވާ ކުރެއްވި ޙަދީޘް ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. އެކަކުގެ ހެވަލުމަށް "رسول الله ﷺ ގެ ޢަމަލުގައި މިސާލެއްގައި

އަދާކުރަން ފަހުބާރު އެކަމަށް މަސް ކަމެއް ހަދައެވެ."[3]

---

1) رواه أبو داود والنّسائي والبيهقي والحاكم وصحّحه على شرط الشيخين وصحّحه الألباني.

2) رواه أحمد وابن ماجه وصحّحه الألباني. (ޙަދީޘްގެ ފުރަތަމަ ބައި މުސްލިމްވެސް ރިވާކޮށް ނިދަމި ހަދައެވެ.)

3) رواه ابن ماجه وصحّحه الألباني.

މިސްކިތުގައި ދެއަތް ފަތަފަތައިގެން އިށީނުން: ފަހެ رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވައެވެ. "إِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فَأَحْسَنَ وُضُوءَهُ ثُمَّ خَرَجَ عَامِدًا إِلَى الْمَسْجِدِ، فَلاَ يُشَبِّكَنَّ بَيْنَ أَصَابِعِهِ فَإِنَّهُ فِي صَلاَةٍ"(1) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ރަނގަޅަށް ވުޟޫކޮށް ދެން ނަމާދުކުރުމުގެ ގަސްދުގައި މިސްކިތަށް ދިއުމަށް ނިކުންނަ ހިނދު، ފަހެ އޭނާ އެއް އަތުގެ އިނގިލިތައް އަނެއް އަތުގެ އިނގިލިތަކުގެ ތެރެއަށް ވަދެގެން ނުހުންނަ ހިނދުކުރާށެވެ. އެއީ ހަމަކަށަވަރުން އޭނާ އޮތީ ނަމާދުގައެވެ."

މިސްކިތުގެ ފަރުޟުގެ ފަހުގައި ނަމާދުކުރުން: ފަހެ އިމާމު މިހާރާއި، އެކަށީގެންވާ ނަމާދުކުރުމާ މިހާރަށް ފަރުޟުގެ ފަހުގައި ނަމާދުކުރުމުން ހުއްޓަވާގެންވެއެވެ. ދޮށްފަހެ ޢާދައިގެތަ ނަމާދުކުރުމާ އިޙް މިސްކިތުގައި ޢާގަ އަސްނަ ބާރު، ފައިދާވުން ފަރުޟުގެ ފަހުގައި ސުންނަތްތައް ފަރުޟުގެ ފަހުގެކަމަށް އެކަމަށް. އެކަމަކު މިސްކިތުގައި އެއަށް ޖެހިލައިގެން ނުކުމެވެ. ވަކިވަކިތަކުން ބިން ދީއް ފަރާތެއް ވަކިކޮށްދިނުމުގެ ބޭނުމާއި ޖަރީމާ އަދި ހަމަ ނާންގަނެއެވެ. "رسول الله ﷺ ގެ ޖަމާޢަތުގައި ތަރުތީބުގެ ދުވަހު ސުންނަތްތައް އަދާކުރައްވާ ވަގުތުކުރެއްވުމެވެ."(2)

ފަހެ މިރިސާލާއިން كِتَابُ الصَّلاَة ޚުލާޞާކޮށް ނިމުނީއެވެ. وَلِلّٰهِ الحَمْدُ وَالمِنَّة. ފަހެ މިކަމާ އެކަށަގަނެއްވި އަޅުގަނޑު ބެހި، ޖައްމުނަނަން ކިޔަވައިދޭން ދެންނަވާ ގޮތަށް، ގޮތް އެކަށަވައިދެއްވާށެވެ. އަދި އެމީހުންގެ

---

1) رواه أحمد وأبو داود والترمذي وصحّحه الألباني.

2) رواه ابن ماجه وصحّحه الألباني.

ހިމްމަތަށް އޮޅުންނާ ގޯހެއް މައްސަލަތަކުގައި ދިމާވެފައިވާނަމަ ދީލަތިކަމާއި،

ހާޟިރުގޮތް ބަޔާންކުރުމަށް. އަދި މައްސަލަތަކުގެ ތަފްސީލު ބަލައިލަން

ބޭނުންފުޅުވާމީހުން، ކޮންމެ ބޭފުޅަކުވެސް ތަފްސީލު كِتَابُ الصَّلاَة ބަލައިލުން

އެދެމެވެ. އެހެން މިފޮތަށް ތަރުޖަމާކުރުމުގައި ބާރުއަޅާފައިވަނީ

ހަމަ ކިތާބާ ގުޅިގެން ވަކިކޮށެވެ. ދުޢާކުރަނީ، މާތްالله އަޅުގަނޑުމެން،

ސަލާމަތާއި އެއްގޮތަށް ހެދެވި ޢަމަލުތަކާ ގާތްކުރައްވައި ދެއްވާށިއެވެ!

އަދި ޤަބޫލުކުރައްވާ ނަމާދު، ސަލާމަތާއި އެއްގޮތަށް ގާތްކުރައްވައި

ދެއްވާށިއެވެ! إِنَّهُ سَمِيعٌ مُجِيبٌ.

وَصَلَّى اللهُ وَسَلَّمَ وَبَارَكَ عَلَى عَبْدِهِ وَرَسُوْلِهِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِيْنَ. وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ.